

VIRGILIUS MARO
GRAMMATICVS
OPERA OMNIA

EDIDIT
BENGT LÖFSTEDT

MONACHII ET LIPSIAE
IN AEDIBVS K. G. SAUR MMIII

Bibliographic information published by Die Deutsche Bibliothek
Die Deutsche Bibliothek lists this publication in the
Deutsche Nationalbibliografie; detailed bibliographic data is available
in the Internet at <http://dnb.ddb.de>.

© 2003 by K. G. Saur Verlag GmbH, München und Leipzig
Printed in Germany

Alle Rechte vorbehalten. All Rights Strictly Reserved.
Jede Art der Vervielfältigung ohne Erlaubnis des Verlages ist unzulässig.
Gesamtherstellung: Druckhaus „Thomas Müntzer“ Bad Langensalza
ISBN 3-598-71233-2

DONNAE KRIGER
in memoriam

IN HOC LIBRO CONTINENTVR

Praefatio	IX
Index siglorum	XV
Epistolae	1
Incipit praefatio Maronis	1
Incipit I. Vergilii epistola de nomine.....	7
Incipit secunda de pronomine	23
Incipit III. de uerbo.....	38
Incipit quarta de aduerbio	72
Incipit eiusdem quinta de participio	79
Incipit sexta de coniunctione	91
Incipit septima de praepositione	95
Incipit nunc octaua de interiectione	100
 Epitomae.....	 103
Prima de sapientia	103
Incipit II. de littera.....	108
Incipit tertia de syllaba	115
Incipit IIII. de metris.....	116
Incipit V. de nomine	137
VI. De pronomine incipit	161
VII. De uerbi qualitate incipit	171
Incipit VIII. Item de accidentibus uerbi sex aliis	184
Incipit nona de reliquis partibus orationis	200
Incipit X. de scindatione fonorum.....	213
XI. Incipit de cognitionibus etymologiae alio- rum nominum.....	225
Incipit XII. de catalogo grammaticorum	238
Fragmenta	246
Indices	248
Concordantia.....	267

PRAEFATIO

Tres uiri docti usque ad nostra tempora opera omnia Virgilii Maronis grammatici ediderunt: A. Mai in *Classicorum auctorum* tom. V (Romae 1833; editio altera emendata Romae 1871 apparuit); I. Huemer (Lipsiae 1886); G. Polara (Neapoli 1979); D. Tardi (Paris. 1928) solas epitomas edidit. Editiones identidem meliores factae sunt; plures codices inuenti sunt et plurimi uiri docti de origine, de lingua, de fontibus Virgilianis tractauerunt. Nolo hic haec omnia citare; in praefatione uel apparatibus editionis eorum tantum operum mentionem facio, quibus ad textum constituendum usus sum.

V. Law, *Wisdom, Authority and Grammar in the Seventh Century* (Cantabrigiae 1995) p. 118 n. 11 hos codices notat, quos Polara ignorauit: Ba, Mo, partem codicis V, X. Sed. X saec. XV. scriptus erroribus plenus est et ceteri non nisi fragmenta parua continent; hi codices recens inuenti causam nouae editionis curandae non afferunt. Editio Polarae omnino bona est; textus paucis locis corrigendus et translatio optima est; codices adhibiti summa cum cura descripti sunt. Sed cum multos abhinc annos omnes codices Virgilianos contulissem, in apparatu critico Polarae plurimos errores et omissiones uidi. Virgilius difficillimus auctor est, et nisi nouerimus, quid codices re uera praebeant, numquam eum intellegemus.

Haec editio instar est testamenti Bernardi Bischoff, qui abhinc plus uiginti annos arcam mihi plenam adnotationum, collationum, imaginum photographicarum codicum Virgilii concedens ita me maesta uoce adlo-

cutus est: „Mein ganzes Leben habe ich Material gesammelt, um den Virgilius herauszugeben. Ich sehe jetzt, dass mir die Zeit nicht ausreicht. Nehmen Sie dies, und machen Sie die Edition.“

Nunc ad codices Virgilio breuiter describendos uenio. Quos in traditionem directam (dico codices, quos praesumo omnem textum uel maiorem eius partem continuisse) et traditionem indirectam (i.e. codices cum excerptis maioribus uel minoribus) distinguo; quam distinctionem incertam esse uix est quod moneam.

Multi et doctissimi uiri multa de his codicibus scripserunt, quos maximam partem Polara laudat. Operae pretium non est a Polara aliisque relata referre, sed de unoquoque codice solummodo ea opera cito, quae mihi maximi momenti esse uidentur uel quae recentissima sunt; plura si quis scire uult, eum ad Polaram delego.

N = Neapolitanus, Bibl. Naz. IV.A. 34, saec. IX. Vide: C. Iannellum, Catalogus bibliothecae ueteris et classicae manuscriptae, quae in regio Neapolitano Museo Barbonico adseruatur (Neapoli 1827) p. 25 sqq.; Polaram p. XXIV sq. Hic codex fere solus epistulas et ultima capitula epitomarum continet. Plurimis omissionibus et erroribus scatet, sed credo scribam non solum negligentem fuisse, sed etiam textum contrahere uoluisse. Quae cum ita sint, non est dubium, quin, quantumuis nos editores nisi simus, in partibus per N tantum transmissis textum Virgilianum genuinum inuenire non potuerimus.

P = Parisinus, Bibl. Nat. Lat. 13026, saec. IX. Vide: S. L. Delisle, Inventaire des manuscrits latins conser-

vés à la Bibliothèque Nationale sous les numéros 8823–18613; II. Inventaire des manuscrits de Saint-Germain des Prés (Paris. 1868) p. 65; Polaram p. XXVI. Communis est opinio, cui assentior, hunc codicem ad textum Virgilianum constituendum optimum esse et imprimis orthographiam authenticam seruasse. Scriba enim non conatus est textum commutare uel emendare, sed fideliter omnia, ut legit, transcripsit.

A = Ambianensis, Bibl. mun. 426, saec. IX, Corbie. Vide: E. Coyecque, Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques de France, tom. 19 (Paris. 1893) p. 308 sq.; Polaram p. XXV sq.; E. A. Lowe, Codices Latini Antiquiores tom. 6 p. 4 nr. 712; B. Bischoff, Katalog der festländischen Handschriften des 9. Jhs. (Visbadae 1998) p. 14 nr. 41. Th. Stangl, Virgiliana (Monachii 1891) p. 96 sqq. hunc codicem diligentissime contulit. Scriba textum saepe frustra corrigere conatus est.

V = Vindobonensis, Österr. Nationalbibliothek, ser. nou. 85 + ser. nou. 3762, saec. IX. Vide: O. Mazal & F. Unterkircher, Katalog der abendländischen Handschriften der österreichischen Nationalbibliothek, series noua, tom. II: 1 (Vindobonae 1965) p. 30 sq. et tom. III (Vindobonae 1967) p. 254; Polaram p. XXVI sq. D. Poli, Quaderni linguistici e filologici (Maceratae 1982–84) p. 107 sqq. fragmenta codicis 3762 edidit et phototypice expressit. Credo haec fragmenta omnia ad unum codicem pertinuisse, quare ea uno siglo comprehendendi.

Ba = Augiensis, Badische Landesbibliothek, Fragm. Aug. 120, saec. IX. Vide: A. Holder, Die Handschriften der badischen Landesbibliothek in Karlsruhe, tom. VI: 2: Die Reichenauer Handschriften; die Pa-

pierhandschriften; Fragmenta (Visbodaë 1971) p. 562; Bischoff, Katalog p. 368 nr. 1761: „Süddeutschland, IX. Jh. Ende“. Hoc fragmentum unius folii initium epistularum continet. Maxime dolendum est non plus seruatum esse, cum hic codex et textum bonum habeat et hoc excepto solus N epistulas transmittat.

Mo = Monacensis, Clm 29014 (nunc 29478), saec. IX. Vide: B. Bischoff apud E. A. Lowe Codices Latini Antiquiores, tom. suppl. p. 35 Nr. 1793: „saec. VIII–IX“; eundem, Die südostdeutschen Schreibschulen, tom. 2 (Visbadaë 1980) p. 186: „wohl aus dem Anfang des IX. Jhs.“ Fragmenta tantum codicis perdit.

X = Oxoniensis, Bodleian Library, D'Orville 147, a. 1465. Vide: F. Madan al., A Summary Catalogue of Western Manuscripts in the Bodleian Library at Oxford, tom. IV (Oxoniae 1897) p. 72 sq., nr. 17025; A. G. Watson, Catalogue of Dated or Datable Manuscripts in Oxford Libraries, tom. 1 (Oxoniae 1984) p. 71 nr. 441. Omnibus erroribus, omissionibus commutationibus huius codicis neglectis solas lectiones alicuius momenti in apparatu critico notavi. Obseruandum tamen est interdum cod. X lectiones bonas uel solum uel cum uno tantum alio codice fortasse ex felici coniectura praebere.

Clm = Monacensis, Clm 6415, saec. IX. Vide: C. Halm, G. Thomas, G. Meyer, Catalogus codicum Latinorum Bibliothecae regiae Monachensis, tom. III: 3 (Monachii 1873) p. 108; B. Bischoff, Die südostdeutschen Schreibschulen tom. 1 (Lipsiae 1940) p. 134. Collectio excerptorum grammaticorum huius codicis collectioni codicis Nanceiensis 317 (356; saec. IX) affi-

nis est, sed Clm plura continet,¹⁾ quare hunc codicem solum in apparatu laudo. Excerpta Virgiliana numerosa sunt, sed saepe lectiones falsas continent, quarum mentionem non facio.²⁾

F = Ambrosianus, Mediolani, Bibl. Ambrosiana F 60 sup., saec. VIII. Vide: E. A. Lowe, *Codices Latini Antiquiores* tom. 3 p. 21 nr. 337; B. Bischoff, *Scriptorium* 22 (1968), 310. Hic excerpta sola continet: p. 128,197–208; 239,13–20; 159,352–355.

(G = Ambrosianus, Mediolani, Bibl. Ambrosiana M 79, sup., saec. XI. Cum hunc codicem ad textum constituendum nihili esse iudicem, non cito.)

L = Leidensis, Voss. Lat. Q. 33, saec. IX. Vide: K. A. de Meyier, *Codices Vossiani Latini*, tom. II (Lugduni Bataurum 1975) p. 89 sq.; Polaram p. XXX. Hunc codicem p. 95,4 sq. et 10–20 tantum affero.

M = Montepessulanus, Bibl. éc. méd. 306, saec. IX. Vide: *Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques de France* tom. 1 (Paris. 1849) p. 409 sqq.; Polaram p. XXVIII. Hic codex excerpta Virgiliana de differentiis continet.

O = Parisinus, Bibl. Nat. Lat. 7930, saec. XI. Vide: Polaram p. XXVIII. Hic codex p. 225,1–217 tantummodo continet.

R = Romanus, Bibl. Angelica 1515, saec. X. Vide: E. Narducci, *Catalogus codicum manuscriptorum praeter*

¹⁾ Cf. B. Löfstedt, *Der hibernolateinische Grammatiker Malsachanus* (Upsaliae 1965) p. 21 sq.

²⁾ B. Bischoff hunc codicem diligentissime examinavit; eius adnotationibus usus sum.

Graecos et Orientales in Bibliotheca Angelica (Romae 1893) p. 654; Polaram p. XXVIII. Hic codex p. 240,29–57 et 241,61–78 continet.

Textus impressi, ubi excerpta Virgiliana inueniuntur, sunt e.g. Ars Bernensis; Beda, De orthographia; Bonifatius; Clemens; Donatus Ortigraphus.

Polara alique genealogiam codicum facere conati sunt, idemque concluderunt ANPV ad unam familiam pertinere et de uno hyparchetypo deriuari (u. Polaram p. XXVII). Sed cum cetera manuscripta fragmenta uel excerpta tantummodo Virgiliana sint, haec conclusio non multum ualet uel adiuuat. Non possumus ita, ut P. Maas uoluit, textum constituere, sed singulae uniuscuiusque codicis lectiones per se aestimandae sunt.

Ratio praecipua, quare nos editores Virgilii munus difficillimum habeamus, mira eius Latinitas est. Quamquam multi de ea scripsimus,¹⁾ multa adhuc obscura remanent. Confiteor me de philosophica quae dicitur Latinitate nihil comprehendere; quare ii loci, qui in ea uersantur, plus quam incerti sunt.

Mense Oct. a. MMII

Bengt Löfstedt

¹⁾ Cf. e.g. Stangl op.cit. passim; opuscula mea in annalibus Latomus 40 (1981), 121 sqq., Philologus 126 (1982), 99 sqq., Eranos 101 (2003; sub prelo) publici iuris facta; M. Herren, Proceedings of the Royal Irish Academy 79 C nr. 2 (1979) et Peritia 9 (1995), 51 sqq. aliquot uocabula obscura explicare conatus est, sed nonnumquam inuita Minerua.

INDEX SIGLORVM

MANVSCRIPTA

Traditio Directa

- A = Ambianensis; Bibl. mun. 426;
f. 30^r–47^u; saec. IX.
- Ba = Augiensis; Karlsruhe, Badische Landesbibliothek, Fragm. Aug. 120; saec. IX.
- Mo = Monacensis; Clm 29014 (nunc 29478); saec. IX.
- N = Neapolitanus; Bibl. Naz. IV. A. 34.;
f. 187^u–217^r; saec. IX.
- P = Parisinus; Bibl. Nat., Lat. 13026; f. 11^r–40^r;
saec. IX.
- V = Vindobonensis; Österr. Nationalbibliothek,
ser. nov. 85 + ser. nov. 3762; saec. IX.
- X = Oxoniensis; Bodleian Library, D'Orville 147;
f. 111^r–136^r; a. 1465.

Traditio Indirecta

- Clm = Monacensis; Clm 6415; f. 1^r–45^u; saec. IX.
- F = Ambrosianus; Milano, Bibl. Ambrosiana F 60
sup.; f. 33^r–34^r; saec. VIII.
- G = Ambrosianus; Milano, Bibl. Ambrosiana M 79
sup.; f. 51^r–52^r; saec. XI.
- L = Leidensis; Voss. lat. Q. 33; f. 82^u; saec. IX.
- M = Montepessulanus; Bibl. éc. méd. 306;
f. 32^u–34^r; saec. IX.

- O = Parisinus; Bibl. Nat., Lat. 7930; f. 198^r–198^v; saec. XI.
 R = Romanus; Bibl. Angelica 1515; f. 31^v–32^r; saec. X.

ALIAE ABBREVIATIONES

- Duvau = L. Duvau, *Remarques sur le texte du grammairien Virgilius Maro*, *Revue de philologie* 13 (1889), 151–154.
 Hartel = *Emendationes a W. Hartel in editione Huermeri adnotatae*.
 Herren = M. Herren, *Studi Medievali* 21 (1980), 757–761.
 Law = V. Law, *Wisdom, Authority and Grammar in the Seventh Century* (Cambridge 1995).
 RCCM = *Rivista di cultura classica e medioevale*.
 Sittl = K. Sittl, *Jahresbericht über die Fortschritte der classischen Altertumswissenschaft* 59 (1889), 71–73.
 Stangl = Th. Stangl, *Virgiliana*, München 1891.
 Stotz = P. Stotz, *Handbuch zur lateinischen Sprache des Mittelalters*, Bd. 2–4 (München 1996–2000).
 Stowasser = J. M. Stowasser, *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien* 38 (1887), 122 sqq.
 Stowasser² = J. M. Stowasser, *Die vierzehnte Epitome des Grammatikers Virgilius Maro; 15. Jahresbericht über das k. k. Franz-Joseph-Gymnasium in Wien, 1888–1889*, XVII–XXXII.
 Winterbottom = M. Winterbottom, *The Other Virgil*, University of London, Institute of Classical Studies, *Bulletin* 25 (1978), 146–156.

TEXTVS EDITI

- ad Cuimn. = Anonymus ad Cuimnanum, *Expositio Latinitatis*, ed. B. Bischoff-B. Löfstedt, CC 133 D.
- Alc. = Alcuinus, *Orthographia*, ed. H. Keil, *Grammatici Latini* vol. 7 p. 295 sqq.
- Ambros. = *Ars Ambrosiana*, ed. B. Löfstedt, CC 133 C
- Ars Bern. = *Ars anonyma Bernensis*, ed. H. Hagen, *gramm. suppl.* p. 62 sqq.
- Beda, orth. = Beda, *De orthographia*, ed. Ch. W. Jones, CC 123 A, p. 6 sqq.
- Bern. = cod. Bernensis 83, ed. H. Hagen, *gramm. suppl.* 172 sqq.
- Bonif. = Bonifatius, *Ars grammatica*, ed. G. J. Gebauer-B. Löfstedt, CC 133 B.
- Cap. = Capri *Orthographia*, ed. H. Keil, *Grammatici Latini* vol. 7 p. 92 sqq.
- Clem. = Clementis *Ars grammatica*, ed. J. Tolkiehn, Leipzig 1928.
- Cruindm. = Cruindmeli *Ars metrica*, ed. J. Huemer, Wien 1883.
- Don. Ort. = Donatus *Ortigraphus*, *Ars grammatica*, ed. J. Chittenden, CCcm 40 D.
- Flor. = *Florilegium Frisingense*, ed. A. Lehner, CC 108 D.
- Laur. = *Ars Laureshamensis*, ed. B. Löfstedt, CCcm 40 A.
- Mals. = *Ars Malsachani*, ed. B. Löfstedt, Uppsala 1965.
- Ps. Beda Coll. = *Collectanea Pseudo-Bedae*, ed. M. Bayless & M. Lapidge, Dublin 1998.
- Sed. coll. = *Collectaneum Sedulii Scotti*, ed. D. Simpson, CCcm 67.
- Sed. mai. = Sedulius Scottus, *In Donati artem maiorem*, ed. B. Löfstedt, CCcm 40 B.

Sed. min. = Sedulius Scottus, In Donati artem minorem, ed. B. Löfstedt, CCcm 40 C.

Smar. = Smaragdus, Liber in partibus Donati, ed. B. Löfstedt, L. Holtz, A. Kibre, CCcm 68.

Tatu. = Tatuini Ars, ed. M. de Marco, CC 133.

Grammatici Agroecius, Diomedes, Pompeius, Sergius, Seruius secundum editiones M. Keilii laudati sunt, Donatus secundum editionem L. Holtzii, Paris 1981.

De aliis editionibus u. Indicem Thesauri linguae Latinae.

EDITIONES VIRGILII

Mai = A. Mai Classicorum auctorum tom. V; Romae 1833, p. 1–152.

Mai² = Appendix ad opera edita ab Angelo Mai; Romae 1871; p. 113–166.

Huemer = J. Huemer, Virgilii Maronis grammatici opera; Lipsiae 1886.

Tardi = D. Tardi, Les Epitomae de Virgile de Toulouse; Paris 1928.

Polara = G. Polara, Virgilio Marone grammatico, Epitomi ed Epistole; Napoli 1979.

<EPISTOLAE>

INCIPIT PRAEFATIO MARONIS

187^u N

Virgilius Maro Iulio Germano diacono salutem. – In
Graecorum legimus historiis uatem quendam Tarqui-
num eon Persas extitisse, qui quicquid uaticinatus fuis-
5 set tabellis et codiculis inprimebat, donec euentus ipsa
probaret; quo completo scripta prodebat. Inter quae
quoddam mirabile prophetauit arcanum, quod quia
adhuc non uidebat inpletum usque ad mortem nulli
uoluit ostendere. Verum pene ipso die, quo uitae fi-
10 nem fecit, unum ex suis uocauit discipulis, adsignans
ei tabellam et dicens: *Heu me, heu me, o fili, quia
haec scripta nondum impleta sunt! Felix et beatus erit,
qui in illis uixerit temporibus, quibus haec complenda
erunt, quae in hac uisione continentur.* Haec uisio talis
15 erat: *Vidi, ait uatis, immensum flumen de celo fluens
alto, et hoc flumen uinum erat. Alium quoque riuulum
uidi e terrae manantem petris, et hic riuulus aque erat;
tum orto iubari solis raptus est ille riuulus obuiam flumi-*

Ba N

1 *hinc inc. Ba* 2 *diano Ba* 3 *Tarquinium N² Terqui-*
num Ba 4 *con edd.* 5 *inprimebat Ba ipsa Ba : ipse N*
6 *qui Ba* *protebat Ba* 7 *archanaum Ba (corr. Ba²)* 9 *Ve-*
rum pene om. Ba (suppl. Ba¹) 10 *adsignansque (ei om.)*
Ba 12 *et N : haec Ba* 15 *ait N : sicut Ba* 17 *de terra Ba*
manantem N² : manentem Ba N *aque erat Ba : om. N*

ni ab alto labenti, et collecti <duo> in unum fluuii uinum effecti sunt. Et unum erat flumen aetrium implens ac tellurem, in quo innumeri agni et uituli ludebant bibentesque ex eo inebriati ephithalamium canebant, et eorum audita uoce caelum ac terra pariter laetata sunt. 20

Haec eadem uaticinatio in his nunc temporibus uidetur esse completa, cum sole illo non temporali orto, sed uero et perenni filio Dei, flumen illud uineum scripturae caelestis cor hominis, hoc est totius humani generis, laetificans omni influxerit terrae. Cui aquae riuulus, id est philosophiae [id est] eloquentiola, quae et ipsa uinum effecta est, scripturae ammixta caelesti, in quo flumine uituli et agni ludunt, iuuenes scilicet et pennati sensibus, ouantesque ephitalamion cytharae ac si modulatu congruenter apteque decantant, nuptiales scilicet sacratissimorum cantus conuiuiorum conpo-

Ba N

26–28 flumen illud uineum ... cor hominis ... laetificans :
cf. *Psalm. 103,15*

19 duo *suppl. Stangl* 20 aetrium *Stowasser* : et riuum *N* etra *Ba* 21 innumero *Ba* (*corr. Ba²*) bibentesque *Mai²* : bibentes quae *Ba N²* libentes quae *N* 22 ephithalamium *N²* : epithalamum *Ba* ephitalam *N* et *N* : haec *Ba* 23 terre *Ba* leuata *Ba* 25 illo *N* : suo *Ba* 28 laetificans *Mai Stangl* : letificantis *Ba² N* letificaris (*ut uid.*) *Ba* influxit *N* 29 id est *alt. secl. Polara* 32 ephitalamon *N* (*corr. N²*) *legi non potest Ba* cytrae *Ba N* (*corr. N²*) 33 aptaeque *N²* : aptate *N* (*ut uid.*) *Polara legi non potest Ba* nuptiales *Mai* : nuptiale *N legi non potest Ba* 34 sacratissimorum *Mai Polara* : ..crattissimorum *Ba* (*hinc Ba saepe legi non potest*) seratissimorum *N* cautus *Ba* conponentes *Ba* : ponentes *N*

35 nentes; quorum uoce audita caelum et terra, spiritales
scilicet et carnales homines, gaudent et gratulantur.

Quorum et unus, gratissime ac dilectissime frater Iuli
diacone, scripturae diuinae et caelestis doctrinae iocundissimo inebriatus uino, paruum quoque hunc riuu-
40 lum philosophicae sapientiae in tantum bibis, ut etiam
eorum, qui ab initio fundati orbis philosophicis floruerunt
eloquiis ac sensibus, non solum aequiperator, sed etiam
praecessor extiteris. Vnde perscrutatis perlectisque
omnium philosophorum libris omnes eorum con-
45 trauersias prudenti et gnoto corde concoquens obscurissimas
et difficillimas quaestiones diligenti indagatas examine ad me uelut ad iudicem certissimumque limitum
atque uiarum indicem multis epistolis dirigere dignatus es,
non quo ego omnium peritissimus sim, sed
50 quo quasi ad sodalem tui uniusque fidei consortem
fiducialius habueris de huiusmodi quaestionibus mira dirigere.

Inter haec maxima in tuo animo sedit causa, ut de
octo orationis partibus, in quibus plurimae quaestio-
55 nes diuerso a plerisque modo et sentiuntur et legun-

Ba N

35 spiritales *Mai* : spiritale *Ba* spiritali *N* 37 et *om. N*
38 iocundissimae *Ba* 40 philosophicae *Mai* : philosophiae
N Ba bibis *N* : libris *Ba* 42 aequiperator *Ba (et edd.)* :
equiperatur *N²* equiperantur *N* 44 controuersias *edd.*
45 gnoto *Ba (ut uid.) Huemer* : ignoto *N* conquoquens *Ba*
46 et difficillimas *om. Ba* indagatos *N* indagatus *Ba (ut uid.)*
47 certissimumque *N* : quae *Ba* 50 quo *om. Ba* 51 fi-
ducilius *Ba (corr. Ba²)* 52 diligere *Ba* 53 animo sedit
N : reddit (??) *Ba* 54 octo] unito *N* orationis *Ba (et*
edd.) : orationibus *N* 55 diuerso *Ba* : diuiso *N* sentiuntur
Ba (et edd.) : sentiantur *N*

tur, mea praecipua in explanando fieret diligentia. Vnde et ego, quia orationis partes octo sunt, octo quoque in uno licet epistolas uolumine digerere dispono. Quod etiam in XV epitomarum Affricam missarum ad Fabianum puerum meum peritissimum ac docillimum, 60 tunc gentilem, nunc autem fidelem, babtismate purificatum, eodem scribendi more fecisse memini.

188^f N Quod forsitan aliquis miretur, quod <non> solito more | epistolarem sermonem unius epistolae modo insimul dumtaxat missae sub unius titulo libelli conpo- 65 suerim. Quisquis hoc facto mouetur, meminerit Lassii purissimi oratoris, <qui> XVII interpretationum epistolas sub uno tempore unoque stilo ad unum eundemque petitorum destinauerit, non quo ille petitor illam epistolarum numerositatem postolauerit, sed quo 70 et leuamen sui operis et lectorum commoditatem depulso (ut fieri solet) inmotabilis lectionis fastidio atquaesierit. Sicut namque hii, qui longa uiarum spatia mensuri iter suum quibusdam mansionum limitibus ac terminis leuant, lassitudinem longi quodammodo iteris 75 temperantes, ad urbem uel locum, quo eundum sit,

(Ba) N

57 quia N : quae Ba octo sunt om. Ba 58 in uno om. Ba epistolis Ba digerere Mai : digere Ba degere N 59 epitomarum Stangl : epistolarum N aepistolā Ba 62 sq. memini quod forsitan om. Ba (suppl. Ba¹) 63 non suppl. Stangl insolito Mai 64 epistolarum N 66 Lassi Ba (corr. Ba²) 67 qui suppl. Mai interpretationem Ba 68 ad unum Mai : et unum Ba et uno N 71 lectorem Ba 72 inmotabilis Ba Mai : inimmotabilis N 73 qui N longam Ba 74 mensuri] hinc des. Ba 76 ad Stangl : et N eundam N (corr. N²)

minore ut ita dixerim labore perfendiunt, certi quod una die tanti temporis iter conficere non ualebunt, nisi per callum lineas et quasdam requietionum domos laborosi itineris onus deposuerint; ita etiam hii, qui in-
 80 mensum scribendi opus arripientes et de pluribus rebus ac quaestionibus suum conposituri sermonem, quod [non] nisi librorum frequentibus explicitorum finibus sequentiumque initis laborem suum temperaue-
 85 rint, et sibi ipsis in scribendo et lectoribus fastidium sint in perscrutando generaturi, ut renouatior secuta sit natura legentis uicissitudinibus, librorum suorum frequenter diuisa intercapitant opuscula, et legendorum de nouo uelut alterius recentis operis exordia
 90 uerborum pro accendendis sensibus comtius facundiusque conponunt.

Has ogduades orationum partes octenis me expositurum tibi que missurum tuum, carissime frater, ut tuis inremissis ad Dominum fundendis orationibus iuues,
 95 ut non solum in opere praesentis sermonis mihi tribuat oportunitatem ille, qui prae cunctis hominem loqui animantibus rationabilem fecit, uerum etiam in omnibus actis meis mensuram capissendae ueritatis et fidei

N

77 perfendiunt *Stangl* : perpendiunt *N* perpendunt *N*²
 79 callum *Mai* 80 domos *Stangl* : modos *N* laboriosi
Mai 83 quod nisi *scripsi* : quod non nisi *N* scientes quod
 nisi *Mai* sunt quod nisi *Stangl* 85 et *prius N* : ne *Huemer*
 86 renouatior *N* (*corr. N*²) 87 secuta sit *scripsi* : sicut est
N secuta esset *Huemer* fiat *Mai* existat *Stangl* 90 accen-
 dendis *Mai* : accedendis *N* 92 Has *Mai* : hās *N* Habes
Polara 94 fundendis *Mai* : fundantis *N* fundandis *N*²
 95 praesentis *scripsi* : praesenti *N*

normam, qua credi et obsecrari debeat, clementer
 elargiatur. Quod tuis precibus, sanctissime Christi mi- 100
 nister, me non dubito obtenturum, ut qui in una
 Christi militia tertium ecclesiasticae dignitatis obtenes
 gradum, in tribus diuinae unitatem substantiae perso-
 nis coaeternaliter subsistentem, ut misericordiam con-
 sequar aeternam, mea pro infirmitate <et orare> et 105
 inpetrare digneris.

Vale. Gratia tecum.

EXPLICIT PROLOGVS

N

102 malitia *N* (corr. *N*²) obtines *N*² 105 et orare
suppl. Winterbottom

INCIPIT I. VERGILII EPISTOLA DE NOMINE

Primam, frater carissime, de arte nominis expositionem, quae prima est, edicturo, tuis petitionibus satisfacere cupienti uidetur mihi per cassus singillatim ser-
5 monem primitus esse faciendum.

De nominatiuo casu. Primus cassus rectus et nominatius uocatur. Qui in quibus syllabis finiatur, sciri debet, dicentibus quibusdam in tres tantum syllabis nominatiuum casum finiri semper debere, quibusdam
10 uero e contrario in sex. Hanc quaestionem contradictorum inquesitio repperiens ad meam paruitatem tua sagacissima, quae in diuinis uoluminibus sat est approbata, uoluit dirigere. Quid igitur facturus sum utrisque existentibus aemulis, utroque possitis latere ami-
15 cis, inter eorum iurgia placare compulsus?

N

3 educturo *N* (*corr. N²*) patisfacere *N* (*corr. N²*) 6 rectus et *scripsi* : et rectus *N* est rectus *Huemer* nominatius *Mai* : nominatius *N* 7 sciri *Huemer* : scire *N* 8 syllabas *Huemer* 10 Hanc *Mai* : huic *N* hinc *Huemer Polara* 11 repperens *N* (*corr. N²*) 12 sagittissima *N* (*corr. N²*) approbata *Mai* : abprobata *N* 13 dirigere *Mai* : erigere *N* erigere *N²* Quid *Mai* : quod *N* 14 possitis ... amicis *Winterbottom* : possitus ... amico *N* possito ... amico *Polara* 15 placare *Huemer Stangl* : placere *N*

Duae scholae sunt in tota Europa, in quibus haeae controuersiae maxima feruntur ex parte: scola Terrentii et scola Galbungi. Terrentius asserit tres tantum, ut dixi, syllabas esse, in quibus nominatiuus cassus finiendus sit, excepto comparatiuo gradu, ubi or syllaba 20 quoties excipitur, tres haec syllabae consuetae sunt us a um per tria genera antiquitus constitutae; amplius his recipi omnino non posse adfirmat. Et econtra Gal-
 188^v N bungus in sex | syllabas nominatiuum casum finire debere exhortatur: us a um, ut doctus docta doctum; 25 deinde in es, ut facies; deinde in as, ut uoluntas; deinde in e, ut omne. Opinioni nos credere oportet, at non solum huic opinioni credimus, uerum etiam, <quod> in has easdem syllabas multa genera exeant, sicut in us duo genera: masculinum et neutrum, ut mancus et 30 pus. Sed Graeca nomina omnem generum syllabarum regulam corruperunt.

Multi de nominatiuo casu multa scribere, sed hoc inter cetera maxime requisisti, cur masculinum et femininum et neutrum dicendi in usu habemus. Quidam 35 simpliciter dixerunt, quod masculinum hoc esse debuit, quod secundum habitudinem corporis ostendere-

N

33 hoc—44 *Ars Bern.* 82,27—83,2

16 sq. haeae controuersiae *N*² : e contrario uersiae *N*
 22 a *Mai* : as *N* 27 in e *Mai* : in as *N exp. N*² Opinioni
Huemer : opinione *N* cui *Mai* at *Huemer* : ut *N* 28 quod
suppl. Mai 31 pus *Mai* : impus *N* 33 multa scribere
Mai : multas scribere *N* 36 quod *Mai* : quos *N*

tur, et ita femininum, ut uir et mulier, taurus et uacca,
 aries et ouis, canis et cata et cetera animalia. Omnes
 40 autem res materiales, ut lapides et arbores et si qua
 sunt similia, neutraliter dici debere censuerunt. Vnde
 dicebant hic uir et haec mulier et hoc lapis et hoc ar-
 bor et hoc cera et hoc panis et hoc domus et hoc ma-
 nus. Moneo itaque te, o frater carissime, ut, quamuis
 45 non hac nunc consuetudine scribendi utamur, tamen
 quia hoc apud ueteres pro recto habebatur, si quid
 forte huius modi scriptum repperieris, licet non ad in-
 dubitatam auctoritatem refferendum putes, tamen
 quod a ueteribus usurpatum est, reprehendere omnino
 50 non debes. Verum tamen haec tria genera propter dis-
 cretionem quandam a gnaris et prudentibus philoso-
 phiae artificibus apposita sunt, ut sub his nominibus
 generum discretus quidam ordo dictorum sententia-
 rumque describi facilius possit.

55 Sed quia de nominatiuo casu dicere disposuimus,
 quaestio nobis ingeritur, cur uni nomini nominatiuus
 singularis casus repperiatur duplex, cum per omnes
 casus una eademque sit declinatio, ut dicimus sepes
 sepis et seps sepis, chebes chebitis et chebs chebitis;

N

39–50 *Don. Ort.* 93,760–768 58 ut–63 *Ars Bern.*
 108,2–5

41 neutraliter *Don. Ort. Ars Bern.* : neutralia *N* debere
Mai : deberet *N* Vnde *Don. Ort. Ars Bern.* : inde *N*
 46 habebatur *Don. Ort.* : habeatur *N* 51 quandam *Mai* :
 quendam *N* 58 sepes *Ars Bern.* : sepe *N* 59 chebes
*N*² : chebis *N* hebes *Ars Bern.*

item preces precis et prex precis, sedes sedis et ses 60
 sedis et cetera. Hoc maxime propter metrorum neces-
 sitatem pedumque mensurandorum ac temporum posi-
 tionem accipitur. Hoc tamen sciendum, quod, quoties
 dicatur ,sepes', lapidum ostendatur matheria, cum au-
 tem scribatur ,seps', lignorum semper erit. Sic cum di- 65
 cis ,preces', inpudica et procax erit et malae rei maxi-
 me postulatio, at ,prex' ad bonam semper partem
 dirigetur. Sic ,sedes' cum dicatur, simplicis et qualis-
 cumque loci est, cui quis insedeat, ast ,ses' alterius
 compositionis altiorisque loci ad sedendum parati, 70
 quod Grece dicitur thronus; unde et qui in eo sedet
 ,thors', hoc est ,rex', nominatur.

Sunt tamen quaedam nomina, quae duas per omnia
 declinationes habere noscuntur, ut laetitia laetamen,
 uocatio uocamen, praessagium praesagimen, funda- 75
 mentum fundamen, monimentum monimen, calcia-
 mentum calciamen, examentum examen, stramentum
 stramen, firmamentum firmamen, species specimen et
 cetera. Immo hoc addimus, quod tres uel quattuor de-
 clinationes plerisque nominibus eueniant, sicut est lae- 80
 titia laetities laetamen; sed quaedam eorum discreti-
 onem habent, quaedam uero propter solam
 inuentionem scribi dicuntur, quod tamen a plerisque
 doctorum fieri omnino posse negatur adfirmantium
 nullum penitus nomen aut uerbum aut aliquam orati- 85

N

60 prex *Ars Bern.* : praes *N* 65 seps *N*² : spes *N* 74 ut
Mai : et *N* laetamen *Mai* : laetistamen *N* 76 fundamen
*Mai*² : fadamen *N*

onis partem, immo nullam pene syllabam aut litteram
scribi non ratione plenam uel quadam sui proprietate
potuisse. Nos denique cum dicimus ‚laetitiā‘, iocundi-
tatem animi significamus stabilem et quodam modo
90 perennem; at ‚laetitiem‘ si dicamus, subitam esse intel-
legimus; et ‚laetamen‘ gratiam cuiusdam additae | gra- 189^r N
tulationis indicamus.

Est etiam uesper uespere uesperum uespera. Hic
casus nominatiuus quadruplex est, cuius deferentia
95 haec erit, quod ‚uesper‘ quidem dicitur, quotiescumque
sol nubibus aut luna ferruginibus quacumque diei aut
noctis hora obtegatur, et hoc neutrum, ut uesper ues-
peris uesperis uesper <uesper> uespere. At nomina-
tuo ‚uespere‘ uocatur ab hora nona sole discessum
100 incohante, sed hoc nomen declinationem nullam ha-
bet. ‚Vesperum‘ autem est cum sole occidente dies de-
ficit, et sic declinatur: uesperum uesperis uespero ues-
perum uesperum uespero. ‚Vespera‘ est cum lucis
oriente aurora nox finiatur; etenim sicut dies noctis
105 successu ‚uesperum‘, sic et nox diei exortu ‚uesperam‘

N

93–106 uesperae alt. : cf. *M f. 35^r Bern.* 178,25–33; cf. *eti-
am RCCM 23,160*

87 ratitione *N* (corr. *N*²) 88 Nos *Mai* : *n̄* (= non) *N*
90 laetitiem *Mai* : letitiā *N* 91 gratulationis *Mai* : gratu-
lationem *N* 93 uespera *Mai* : uesperam *N om. M* 95 haec
M Mai Polara : hoc *N* 96 aut alt.] ac *M* 97 tegitur *M*
Ars Bern. 98 uesper suppl. *Polara* 99 descensum *M Ars*
Bern. 101 sol *N* deficit *M Mai* : defecit *N* 105 exorto
N (corr. *Huemer*; die exorto *Mai*)

habet, et sic declinatur: uespera uesperae <uesperae> uesperam uespera uespera. Cauendum est tamen, ne aut uesper aut uesperum aut uespera pluralem numerum habere putentur. Vnde miror, quomodo quidam procacissime ausus sit dicere ,uesperes', et non solum 110 pluralem numerum contra omnem ordinem rationemque confusibiliter adsumpsit, uerum etiam genus ipsum corrumpit, pro neutrali masculinum ponens. Sed huius modi uiri nomen, quia nobilis est et satis clarus et multis forte eius displiceat infamia, manifeste prodere 115 nolo, praesertim cum hoc confessus sit non solum audaciter, sed et temerarie se dixisse et faciem suam in sinum meum porrexerit. Sed de hoc uiro satis sit dictum.

Ceterum in nominatiuo casu scribendo multi superflue et corrupte uel addunt multa uel minuunt, ut est brachium, cum hic h scribi non debet. Multi etiam dicunt ,fillius' pro eo quod sit ,filius', sicut Maceronto Graecus discipulum monens nondum integrum [discipulos], immo monere audens et ut rectius dicam corrupens, *fillius*, inquit, *meus es tu*. Et miror, unde 1 addidit in nominatiuo cassu singulari, cum in plurali numero sicut decet scripserit *moneo uos, filii mei*. – Dicunt etiam ,cerus' pro ,ceruus', et sic tamen decli-

N

126 *Psalm. 2, 7*

106 uesperae *alt. suppl. Polara* 107 uespera prius N^2 : uesperat *N* 124 discipulum *Winterbottom* : discipulus *N* discipulos *seclusi* 125 audens N^2 : audiens *N* (*ut uid.*) 126 fillius *Mai* : filius *N* 129 etiam *Mai* : enim *N* crus pro cerus *N* (*corr. N^2*)

130 nant: cerui ceruo et cetera. Et tam peregrinum tamque barbarum est, ut unde allatum est intellegi non possit.

Nunc de genetiuo cassu. Omnis genetiuus cassus in i litteram terminatus dubius est. Aut enim longus aut
 135 brevis est: longus qui in i duplicem desinit, ut bracci filii gobii; brevis qui in unam terminatur i, ut docti stili domi, licet nonnulli aestiment hunc casum quotiescumque in i terminatur debere longum fieri. Nos naturam syllabarum et temporum in hoc opere non dis-
 140 cernimus, sed simpliciter disserimus, quomodo cassus ipsi ponendi sunt. Non enim quia genetiuus casus produci dicitur, idcirco per longitudinem temporum etiam foni extensionem (nisi ubi uel i duplicata fuerit uel e inspirata) faciet. Nam genetiuus in ae diphthongon fini-
 145 tus producit quidem natura, sed nisi e duplicetur, sonum non extendit. Omnis genetiuus casus in is aut in us finitus breuiari semper debet, licet nonnulli putent omnem procliuem casum genetium non habere, sed in hoc casu defectuum, ut dicatur nominatiuo
 150 haec manus, datiuo huic manui, ita tamen ut genetium pluralem non amittant.

N

130 tam *Stangl* : tamen *N* 134 dubius *Huemer* : ductus *N* 137 domi *Mai* : dom *N* quotiescumque *Huemer* : quocumque *N* 143 foni *N* : uoci *s.l.* *N*² 145 producit *scripsi* : producit *N* natura *scripsi* : naturas *N* naturam (?) *Winterbottom* duplicat *N* (*corr.* *N*²) 146 fonum *Polar* Omnis *Mai* : Omnes *N* 147 breuiari *Mai* : breuiare *N* 148 productum *N*² 149 casu *Mai* : casum *N* dicatur *Mai* : dicat *N* 150 manui *Stangl* : manu *N* ita *Mai* : ista *N* 151 amittant *scripsi* : ammittant *N*

Requisisti etiam, cur in Galbungi scola <i> addi so-
 let in genetiuo casu: ‚doctii‘, cum in nominatio sit
 ‚doctus‘. Haec causa fuit. Mitterius, quidam Spaniensis
 uir, cui ut uati credidimus, hic ut libuisset in uersibus 155
 utrumque licere indubitali affirmatione testabatur, ut
 doctus doctius, sanctus sanctius, uerus uerius, perfec-
 189^v N tus perfectius, et ita in genetiuo doctii sanctii | uerii
 perfectii.

Hic ergo senex (et ualde senex) ad meam noctu ue- 160
 nit domum. Quem cum gratantissime suscepissem, ait
 ad me: *O fili, interroga me, si quid cordi est, et ego
 boni uice hospitii refectabo te.* Et ego ad eum aio: *Ha-*
beo, quod te interrogem. Sunt quaedam consimilia,
quae discerni a me non possunt, quae alii nomina, alii 165
pronomina, alii aduerbia et cetera, quae tu ipse et pro-
pone et absolue, quia ego et interrogare non arripio.
 Tum ille uelut quodam spiritu afflatus, prophetari, in-
 quit, scio, *fili mi, quae sit cordis tui quaestio. Sunt ete-*
nim nomina, quae et aduerbia hisdem litteris esse mani- 170
festum est, ut una una, tria tria. Haec ergo discretio
erit, ut, quando nomen sit, prima syllaba producat,
nouissima corripiatur; quando uero aduerbium, prima
syllaba correpta nouissima producat. Sunt etiam pro-
nomina et aduerbia, quae litteris hisdem esse dicuntur, 175
nisi sono discrepauerint, ut hic hic; sed si emendatius et

N

152 i suppl. Huemer 153 doctii Mai : docii N 155 li-
 buisset N 156 indubitabili edd. affirmatione Mai : affirma-
 tionem N 157 sanc-tus sanctus N (corr. Mai) 165 alii
 alt. Huemer : alia N 167 interrogare Mai : interrogari N
 175 et om. N (suppl. N²)

*melius scribere uis, aduerbium per duo i caraxabis, ut
hiic. Sunt etiam quae uerbis similia pronomina, ut ego
ego, is is, quis quis, tui tui, tibi tibi; sed si uerbum sit*
180 *ego, prima syllaba producet, ut ēgo, quod est uiuo.*

Sed hoc indagandum inter haec tria uerba similia,
quali discrimine discernenda sint: ago ego egeo. Cum
ergo scribis ,ago', in praeterito tempore ,aegi' cum
aspiratione diptongi scribito. ,Ego' autem diphthongo
185 careat et sic declinatur: ego egis, et praeterito tempore
ēgi breuiatum, sed <si> syllabam nouissimam extende-
ris, omni errore carebis, sicut si in praedicto ,aegi' pri-
mam syllabam produxeris, rectissime facis, praesertim
cum diphthongo habeat.

190 Cum scribas ,is' uerbum, semper produces, ut eo īs,
sicut et queo quīs. At cum scribas pronominaliter ,is
eius', ,quis cuius', has monosyllabas semper corripito.

Et cum scribis ,tui' pronominaliter, priorem sylla-
bam producere debes: ,tūi'. Cum autem imperatiuo
195 modo actiui uerbi scripseris ,tui', sequentem syllabam
produces ,tui'. Est autem hoc uerbum tuo tuis tuit, et

N

190–203 cf. *Clem. 61,1–7*

177 per Mai : pro N crasabis N (corr. N²) 178 hiic
Mai : huic N quae secl. Winterbottom 180 ego secl. Win-
terbottom ēgo Polara : ego N 186 egi N (corr. Polara)
si suppl. Stangl 189 diphthongo N (corr. Mai) 190 sq.
is ... quis N (corr. Polara) 191 et queo Stangl : ae queo
N a queo Mai 192 monosyllabis N (corr. N²) 196 pro-
duces tui Stangl : producticē N produces Mai tuit Mai : tui N

est sensus ,clare aspicio'. At si de tutela dixeris tueor tueris, secundae coniugationis erit deponens uerbum.

Sic ,tibi' si scribis datiuo casu pronominis finiti, posteriore syllabam tibi, si uero imperatiuo modo acci- 200 tiui illius uerbi scripseris, quod est ,tibio', priorem syllabam acuere debes. ,Tibio' autem hunc sensum habet: ,citarizo'; ,tibia' enim quoddam cantandi genus est.

Est etiam uerbum et aduerbium hisdem litteris caraxari solita, ut esto esto. Nam ,esto' neutralis uerbi im- 205 peratiuus modus tempore futuro est, cuius syllaba prior acui debet. Si uero aduerbium fuerit ,esto', prima syllaba correpta posterior necessario acuetur. Est autem sensus huius aduerbii ,esto', hoc est ,recte', secundum illud Galbungi: *Esto, inquit, uiuunt, quia mundi* 210 *flaccida luxoriamina contempnunt*, hoc est ,recte uiuunt'. Est etiam ,esto', quod pro ,forsitan' accipi solet, Aetherio dictante: *Esto Romani uincere postero ualeant tempore*, hic ,esto' pro ,forsitan' posuit.

,Sua sua sua' nomen et pronomen et uerbum. No- 215 men ,sua' est femininum, hoc est domus, in qua scolastici uiri suapte ac suauiter scripta uel dicta compo-

N

204–214 *Don. Ort. 173,365–174,373*

197 tutela *Mai* : tustella *N* 199 finiti *Huemer* : finitus
N posteriorem *Mai* : posteriorā es *N* 203 tibia ex tibi
*corr. N*² 205 sq. imperativus modus *duo codd. Don.*
Ort. : imperatiuo modo *N* 208 necessarios *N* (*corr. Mai*)
 213 Aetherio–214 tempore *Don. Ort.* (pro Aetherio *LV*; dictante *Stowasser*² : cui tante *LB* cui ante *V*; Romanus *V*; ualeunt *LV*) : et hinio *N* 214 hic *N* : hoc est
Don. Ort. 217 suapte *scripsi* (*u. Arctos 14, 1980, 50*) :
 suapte *N* sua apte *Huemer*

nunt. Est etiam uerbum ‚sua‘ primae coniugationis acti-
 uum, hoc est ‚suade‘, secundum illud Ciceronis: *Sua-*
 220 *te*, inquit, *uiri fratres, ut paci sint Romanae*. Hic Cicero
 inuentuosissimus est in omni arte, ut in prouerbium
 ueniret apud omnes philosophiae auctores: *Non legit,*
qui non legit Ciceronem. ‚Sua‘ ergo pronominis cir-
 cumflexe utraque uocali producta scribito; ‚sua‘ autem
 225 uerbi ‚a‘ tantum producta; at nominis ‚sua‘ breuis utra-
 que | uocali fiat, ita ut media u per duarum uocalium 190^r N
 sinalipham non modo corripiatur, uerum etiam pene
 extinguatur. Sic de ‚sua‘ sentiendum est.

Sed quia, cum de genetiuo casu dicere coeperimus,
 230 alio cursu et quasi in aliam regionem noster hic sermo
 deuenit, ita ut sententia sententiam impedire uideretur,
 idcirco de genetiuo casu pene satis sit dictum, ne longa
 dictio modum uoluminis excidat. Verum de genetiuo
 plurali pauca dicamus. Omnis casus genetiuus in ium
 235 terminatus syllabam multas regulas multasque causas
 habet. Enimuero praeter originalem illam, quam trito
 omnes sermone et oratione locuntur, id est cum abla-
 tiuus casus singularis in i finit, sic ex alis ergis geneti-
 uus in ium plurali finiri solet, cum uel in duas semiuoca-
 240 les nominatiuus fuerit terminatus, quae sunt ns et rs, et
 ablatiuus casus in e desinuerit, ut mons ars sors mors

N

223 circumflexi *Mai* 224 utraque *Mai* : utrasque N
 228 sua *Stangl* : suo N 231 ita ut *Winterbottom* : ut aut N
 ut uel *Stangl* 235 syllabas N (*corr. N²*) 237 sermone
Mai : sermones N oratione locuntur *Huemer* : onō et lo-
 cuntur N ore elocuntur *Mai* 238 sic *Huemer* : sit N
 239 ium *Mai* : i N semiuocales *Mai* : uocales semi N

prudens sapiens ingens, et ablatiuo monte arte <sorte>
 morte prudente sapiente ingente; non ergo debet dici
 ablatiuo ab hac arti uel monti, licet et hoc quidam cor-
 ruptissime dixerint. Et genetiuo plurali sic dicendum: 245
 montium artium sortium mortium prudentium sapien-
 tium ingentium. Tertia autem additur regula, ob quam
 ablatiuus casus in e et genetiuus casus in ium finiatur,
 cum generis feminini nomen in e correptam ablatiuo
 casu desinuerit, ut ab hac clade, ab hac ciuitate, ab hac 250
 uirtute, ab hac urbe, ab hac fame, ab hac mole, ab hac
 quiete, et genetium pluralem in ium mittunt, ut cladi-
 um ciuitatum uirtutum urbium famium molium
 <quietium>. Haec de genetiuo.

Nunc datiuus cassus quid ostendat, ex eorum se- 255
 quendum est regulis et uerbis, qui de singulis artium
 rationibus lege et adsidue sicut didicerunt ita et tradi-
 derunt. *Datiuus*, inquit, *cassus uernaculatim uerbum*
neutrale demonstrat. Sed tamen non per omnia uerba
 nec cassus haec regula seruanda est, sed specialibus 260
 inuentibus, consuetudinibus rationibusque seruit, ac si
 dicas ‚placeo tibi‘, ‚displiceo tibi‘, ‚gaudeo tibi‘ et simi-
 lia.

Datiuus casus in i semper acui debet, excepto illo
 cassu, qui quattuor syllabis numeratur, ita dumtaxat ut 265

N

242 sorte *suppl. Mai* 246 sortium *Winterbottom Polara* :
 partium *N* 247 autem *Mai*² *Huemer* : enim *N* 254 quie-
 tium *suppl. Mai* 256 regulis *Mai* : regalis *N* 257 dedice-
 runt *N (corr. Mai)* 260 regula ex regale *corr. N*² sed *scrip-*
si : si *N* 261 inuentibus *Mai* : iuentibus *N* 265 casu
Mai : cassum *N*

in nominatiuo tres syllabae sint positae, ut potestas
 ciuitas pietas claritas. Si autem dissyllabatus fuerit no-
 minatiuus cassus singularis et utraque syllaba brevis
 fuerint, datiuus casus posteriori acuetur syllaba, ut
 270 igni pani naui. Si uero syllaba nominatiui casus prior
 acuta fuerit, datiui cassus posterior corripietur, ut cla-
 di fami. Si uero nominatiuus casus monosyllabae fu-
 erit, illius dumtaxat, quae natura longa fuerit, illius
 prima syllaba in omni casu acuenda est, et reliquae
 275 syllabae corripiantur.

De datiuo autem [et] plurali et ablatiuo multi diuer-
 sa sensere, maxime cum in is syllabam terminatus fue-
 rit. Etenim ueteres nostri nos ita docuerunt, ut nullus
 ablatiuus casus in is syllabam terminatus produceretur,
 280 excepto cum per duo i scriptus esset, ut radiis copiis
 gaudiis braciis gladiis gobiis et cetera. At scolis stolis
 globis modis uerbis donis populis et cetera, omnia hui-
 us modi uerba ablatiuo [semper] corripere semper debe-
 re censebant. Ceterum nouis scolis superuenientibus
 285 alia sententia superuenit: Dicunt enim nostri, quod
 omnis datiuus et ablatiuus casus pluralis in is syllabam
 terminatus longus semper natura sit. Quid ergo facturi
 sumus et quid ponemus discriminis inter illum ablati-
 uum pluralem, qui per duo i necessario productus est,

N

269 fuerit *edd.* 270 nominatiui *Mai* : nominatiuus *N*
 271 acuta *Mai* : acuata *N* 276 datiuo *Mai* : datiuum *N*
 et prius *secl. Mai* 279 is ex his *corr. N²* 280 scriptus
Mai : scriptum *N* 281 braciis *scripsi* (*cf. supra 12,121 sq.*) :
brachiis N 283 semper prius *secl. Mai²*

et eum, quem natura longum esse metrici affirmant? 290
 190^v N Hanc regulam ponamus, | ut omnis datiuus et ab-
 latiuus casus pluralis, qui in is syllabam terminatur, si
 in nominatiuo casu ante nouissimam syllabam i pro-
 ducta fuerit, ut filius gladius gobius filia gloria sapien-
 tia, ablatiuus casus uel datiuus pluralis duo i semper 295
 habeat et producte dicatur: filiis gladiis gobiis sapien-
 tiis gloriis braciis gaudiis colludiis. Si uero nominatiuus
 casus i ante nouissimam syllabam non habuerit et ab-
 latiuus casus uel datiuus in is fuerit terminatus, non
 duobus i, sed uirgula tantum aut solo sono accentuque 300
 producemus hos plurales casus hoc modo, ut bracis
 globis caluis machiris machinis donis tabernaculis et
 cetera.

Nunc de accusatiuo casu. Videtur mihi accusatiuus
 casus inter ceteros aliquid habere cuiusdam praelati- 305
 uae firmitatis, sicut et inter ceteras uerborum significa-
 tiones actiuum uerbum. Vnde et nonnulli ueterum
 [estimabant] accusatiuum cassum [uerbo actiuo] non
 nisi de genere masculino sumi omnino debere statue-
 bant. Cuius quaestionis solutio haec erit: Genus ma- 310
 sculinum dicitur omne quod firmum est; unde et fortes
 feminae dicuntur <uiri>; unde et Rithea, Nini regis

N

290 longum *Stangl* : longa N 291 omnis *Mai* : omnes
 N 295 ablatiuus *Mai* : ablatiuos N 297 braciis *scripsi* :
 barchiis N colludis N (*corr. Mai*) 300 sono *Mai* : sonum
 N 301 sq. braciis globiis N (*corr. Mai*) 308 estimabant
secl. Mai uerbo actiuo *secl. Winterbottom* 310 haec erit
Mai : his aecerit N 312 femininae N (*corr. Mai*) uiri *suppl.*
Huemer

uxor, suis clientibus dicebat: *Nolite me dicere feminam, quia uir sum.* Hoc autem dicimus, ut sciamus, quid sit
 315 accusatiuus de genere masculino. Hic accusatiuus casus est, qui non Grecus, sed Latinus, non dubius, sed fortis et stabilis. Etenim Grecus accusatiuus tam incertus est et tam obscurus, ut, utrum sit accusatiuus an alius, non nisi per uerbum agens facile possit agnosci. Vnde et
 320 multi nostrorum pro explanandis casuum declinationibus Latinam regulam in Grecis extorquere uoluerint.

Regula autem accusatiui casus Latini haec erit, ut, quotiescumque in m fuerit terminatus – praeter illum accusatiuum, quem sepe et trito diximus sermone, id
 325 est illius nominis, quod productum e habuerit et monassyllabe sit, ut spes spei spei spem, res rei rei rem et cetera, – exceptis, inquam, is necessario breuietur; ac in os finitus – excepto si i ante habuerit –, producat.

330 Sed quia tam multi non modo de accusatiuo casu, sed de omnibus cassibus in metrorum demensione tractarunt, ego ad finem huiusce tendens epistolae quaestionem, quam nonnulli ut facilem praeterierint, ut difficilem atque obscuram euentilare utcumque
 335 conabor. Miror ergo, quomodo ‚celum‘ nunc in scolis Latinorum neutraliter singulari numero declinetur et in plurali masculino, cum hoc ueteres nec habuerint in

N

313 clientibus *dubitanter Mai* : cliuentibus N 315 accusatiuus *prius Stangl* : accusatiuum N 323 praeter *Stangl* : propter N 325 monassyllabe *scripsi* : monassyllabae N
 monossyllabe *Huemer Polara* 328 ac N : at *Huemer Polara* os N : s *Polara* 333 ut *Huemer* : non N

usu nec omnino audierint. Nulla enim ratione defendi potest, quod sola tantum consuetudine obtentum est. Sed hic mos modo in toto pene terrarum orbe ualet, ut 340 relictis rationibus ueritatis sola consuetudo pro uero teneatur. Sed ne longum faciam sermonis fundamentum, ,celum' apud ueteres neutraliter nubium globum significat, qui solem, lunam stellasque celare solet, et habet in plurali numero ,cela', Sufphonia Hebreo scribente: 345

*Tenebrosa celant cela
caeli clara quae consurgunt
sidera.*

,Caeli' autem summi habebunt in singulari nominatio ,caelus' masculino genere, sicut et noster Cicero 350 canit : *Caelus ille eleuatus uisu carnalium caret*. Qui ,caelus' quia a celsitudine diriuatur, aspiratione dignus erit, at ,celum', quod de celando dicitur, diptongicam habere non poterit dignitatem.

Omne ergo nomen uno semper genere potietur et 355 numquam in aliud ex alio transibit.

Denique et in hoc errant, quod sibilus sibila, tartarus | tartara dici duplici et ut ita dicam dubio posse 191' N genere nostrorum plurimi arbitrantur. Nam ,sibilus' aeris erit uel serpentis uel foliorum, et habet in plurali 360 numero sibili sibilorum et reliquos omnes casus; at ,sibilum' neutraliter hominis dicendum est, quod trifario

N

340 orbe *Mai* : urbe *N* 342 faciam *Mai* : facies *N*
343–346 caelum, caelare, caela, caelant, caela *N* 353 caelum *N* 355 potietur *Mat*² *Huemer* : patietur *N* 359 aeris *Mai* : roris *N* 361 at *Mai* : ad *N*

solummodo casu contentum est, ut sibila sibila sibila,
 reliquis numquam in usu habitis. Sic etiam cum dicitur
 365 ,tartarus' omnis locus generaliter fragosus ac difficilis
 aditu, masculino genere pluraliter dicentur ,tartari' et
 reliqui solito more casus; ,tartarum' autem [autem] ne-
 utrале, quod solius inferni est, in plurali numero habet
 tartara tartara tartara, reliquis nondum receptis.
 370 Sed hoc fine cludenda epistola est. Explicit.

INCIPIT SECVNDA DE PRONOMINE

Nisi forsitan nostrum opus claudicare putaretur, si non
 etiam pronomini sua epistola fuisset reddita, et tibi
 desiderii tui aliqua portio subtrahi uideretur, uelim
 5 quidem de pronomine magis contiscere quam aliquid
 dicere, praesertim cum tam multi de hac orationis par-
 te multa et clara uel opuscula propria uel ceterorum
 operum loca haec eadem accurate descripserint, sed et
 ego ipse in Epitomis ter quinis numero proprium pro-
 10 nomini indixerim opusculum. Verum tamen ne in illud
 Glengi incedam, quod cuidam conflictum fugienti di-

N

364 habitis *Mai* : habetis *N* 366 aditu *Mai* : addita
N 367 autem *alt. secl. Mai* 368 habit *N* (*corr. N²*)
 369 nondum *Mai* : nodum *N* 370 cludenda *Mai* : cuiden-
 da *N* 4 *sq.* uelim quidem *Mai* : uel inquidem *N* 5 ma-
 gis *Mai* : magi *N* 8 accurate *Duvau* : occupata *N* descrip-
 serint *Mai* : descripserit *N* 9 Epitomis *Mai* : ephethomis
N

cere fidenter ausus est: *Gurgo*, inquit, *fugax fambulo dignus est*, pauca tibi tui negotii necessaria de pronomine profabor.

Primum in ordine pronomen finitum est ego, <de 15 quo> tam multi innumeras uentilant quaestiones, inscrutantes, quomodo et qua ratione tam desimilibus litteris idem pronomen compositum sit, ut dicatur ego mei. Quod plerique iurgium ita docte sedare uolebant, ut affirmarent ,ego' inter monoptota debere semper ad- 20 scribi, ut in omni numero genere et casu ,ego' singulariter diceretur. Terrentius ,ego' inter defectiua credit iudicandum, ut scilicet excepto solo nominatiuo nullum casum haberet. Vtrique tamen concordia hortamine difinitoque edicto dicebant pro ,ego' ,mius' acci- 25 piendum esse et sic declinandum: mius, mei uel mis, mihi, me, o, a me. Quibus Galbungi auditores e diuerso resistentes dicebant: *Si ita est, cur non etiam plurali numero litterarum seruetur ordo, sed sic declinatur: nos nostrum? Alioquin multa admodum sunt, quae cum* 30

N

12 sq. *Gurgo* – est.: cf. *Aldhelm* (ed. *Ehwald*) p. 494, 15–40 *Don. Ort.* 113,365–385 15–27 *Clm* f. 14^u, 11–21

12 *fambulo* *Aldhelm* : *fabulo* N 14 *profabor* *Stangl* : *profabulor* N 15 sq. de quo *Clm* *Don. Ort.* : *om.* N 16 *innumeris* N *uentilabant* *Don. Ort.* 17 *quomodo* N *Clm* : *quod* *Don. Ort.* 18 *pronomen* *Clm* *Don. Ort.* : *pronominum* N 19 *plerique* *Polara* (sed cf. ad *Cuimn.* XVII 8) *doctores* *Don. Ort.* 22 *ego*] *ergo* *Clm* 23 *nominatiuo* *Clm* *Don. Ort.* : *nomine* N

litterarum ordinem <non> seruent, sensu tamen sententiae conuenientia esse non dubitantur. Simili ergo modo defendendum est hoc pronomen, ut sit rite declinandum, sicut plurimi recipiunt: ego mei et pluraliter
 35 *nos nostrum.*

Quam quaestionem cum ad meum Aeneam retulissem ac diutina diei gande de hac eadem multa uoluimus, ad extremum ita [ita] intulit, quod secundum Galbungi suorumque sententiam mius mei mihi rectis-
 40 *sime scribitur. Verum ,ego' sicut ,nequam' et cetera declinamenta per omnes casus unam tantum habere declinationem multa auctorum lectione indubitabilium credere conpellimur, Seruilio scribente: Agrum ego rapuerunt, hoc est dicere mei agrum rapuerunt. Et*
 45 *iterum Galbungus quidam ueteranus in Indiae partibus constitutus in clausula cuiusdam sui operis sic fatur: Num ego debitam, fili, fraudabis mercedem?; ,ego pro ,mihi' posuit. Virgilius quoque Assianus in quarto dispositionum in Genesin hominis libro sic inquit: Quis ego*
 50 *condidit, ut sic essem?; hoc dicit ,Quis me condidit?'*

N

40–44 *Don. Ort. 113,358–362* 40–69 *Clm f. 14^u,22–15^r,10 (sed aliqua om.)*

31 non *Don. Ort. : om. N* 33 *sq. pronomen – declinandum Don. Ort. : pro mentrite ut sit declinandum N*
 37 *ditina N (corr. N²)* 38 *ita alt. om. Mai* 39 *mius N : meus N²* 43 *conpellimur Clm Don. Ort. : conpellimus N*
 45 *Indiae Huemer : India N* 46 *constitutis N (ut uid.) corr. Mai* 47 *debitam Clm Mai : dubitam N* 48 *posuit Clm Mai : posui N*

191^u N Sarbon quoque, | pater Glengi, in Rigadis reginae cantico:

Digna ab ego laudari carmento mirabili,

hoc est ,a me'. Et ne pluralem quis ,ego' habere uideatur negare, exempla passim inuenta ponemus: Latomius, condiscens meus, in quodam quereloso carmine sic fatus est:

*Ego quid simus acturi,
quibus agri sunt direpti?;*

,ego' hic pro ,nos' positum est. Fassica quoque, femina 60 tam sapiens et tam scolastica, ut nomen eius usque in diem quo orbis erit certe sine dubiis celebretur, hoc inter cetera usa est exemplo: *Patres ego tradiderunt omnia quibus utimur peritiae instrumenta*; hoc dicere mihi uidetur: ,nobis tradiderunt patres'. Sarricius quoque, 65 Ciceronis pater, *Quid*, inquit, *ego uita carpitur?*; hoc est dicere: ,nostrum' uel ,nostri uita'. Sed de his satis ista sufficiant, nam et de ceteris eadem possunt intellegi.

Verum Galbungus et Terrentius quattuordecim diebus 70 totidemque noctibus in contentione mansisse referuntur tali, ut, si ,ego' uocatiuum casum haberet aut non haberet, ex omnibus doctorum ueterum traditio-

N

51 Glengi *Mai*: Glenci *Clm* glingi *N* regadis *Clm* 53 laudari *Clm* *Mai*: laudar *N* 59 agri *N*² *Clm*: egri *N* 60 Fascia *Clm* 61 tam *prius* *Mai*: tum *N* 62 dubiis *Huemmer*: cludus *N* 65 Garricius *Clm* 68 eadem *Clm* *Mai*: easdem *N*

nibus approbarent. Terrentius rennuebat uocatiuum
 75 casum ,ego' habere, qui casus uocatiuus secundae
 semper personae adiungi debet, ,ego' autem ad pri-
 mam personam semper pertinebit. Galbungus etiam
 huic pronomini uocatiuum cassum accidere posse ad-
 firmavit, in eo praecipue loco, ubi sub interrogationis
 80 modo uerbum primae personae haberetur, ut si dicas
 ,o egone recte feci?' uel ,dixi?'. Sed hic uocatiuus, id
 est ego, absque ,o' et ,ne' adiumento circumpositorum
 stare non potest. Haec cum ad Aeneam quaestio me
 internuntio refferetur, ita eam uerissime euentilauit,
 85 ut, quia ,ego' primae personae pronomen est et uer-
 bum primae personae imperatiuum modum non ha-
 bet, cui uocatiuus casus semper annectitur, tunc tan-
 tummodo hoc pronomen uocatiuum casum retineret,
 cum sub interrogationis modo diceretur *o egone recte*
 90 *feci?* uel *locutus sum?*. Plurali tamen numero uocati-
 uum casum inueniri in dubium nulli uel contendenti-
 um parti uenire potest, ut nos o a nobis, praesertim
 cum imperatiuus modus etiam primae personae plurali
 numero flecti soleat; cum enim dicis ,nos dicamus',
 95 ,nos' hoc loco uocatiuus casus esse potest, licet et no-
 minatiuus esse non negetur. Sed de hoc pronomine
 satis sit dictum.

N

81 ad Cuimn. 16,500

77 Ganbungus *N* 83 stare *Mai*² : etare *N* exstare *Hue-*
mer 85 pronomen *Stangl* : nomen *N* 87 uocatiuus *Po-*
lara : accusatiuus *N*

Hoc tamen pronomen compositiones duas recipit: uel cum ipsum illud duplicatur, ut ego, ego; uel cum met syllabam recipiet, ut egomet; sic tutu tumet, sese 100 semet.

Est et quaedam quaestio in pronomibus difficilis et solutionis satis indiga. Nam cum dicimus meus tuus suus et in plurali numero noster uester, quaeritur, quam tertiam personam huc ponere debeamus. Ne- 105 gant quidam tertiam personam in hoc loco sumi penitus oportere. Nonnulli <tamen> pro quodam solatio scribentium ac legentium tertiam personam illam, quam in singulari numero posueramus, id est suus, communem esse diffiniunt, ut dicant sic: meus tuus 110 suus noster uester suus. Quibus nec credere nec omnino discredere licenter audemus, maxime cum nullam rationem hoc loco inueniant, qua asserant tertiam personam iterum resumere inreprehensibiliter posse uel debere. 115

Est pronomen, de quo dubitatio magna habetur, utrum finitum an infinitum sit, ut iste. Nonnulli etenim

N

98–101 *Ars Bern.* 140,15–17 103–111 *Ars Bern.* 137,28–138,3 (*p.a.l.*)

98 recipit *Ars Bern.* Mai : recepit N 99 illud *Ars Bern.* Mai : illum N 100 met] et N 103 solutionis Mai : solutionem N meus *Ars Bern.* : meas N 105 huc N : hic *Ars Bern.* hiic *Stangl* 107 tamen *Ars Bern.* *Stangl* : om. N 109 quam in singulari numero *Ars Bern.* : per quam plim N posueramus Mai : posueramur N 112 licenter Mai : licentur N 113 qua asserant *Stangl* : quasservant N

infinitum esse cum quadam diffessionis suae auctoritate hortantur, ut ego iste, tu iste, ille iste; quod tamen
 120 in nostris lectionibus non tam prompte nec parate in usu habitum repperimus; uno etenim tantummodo in loco hoc legi, cum Cato dixerit *ego iste, qui locutus sum*; | quod utrum recte an secus posuerit, non est 192^r N iudicii mei decernere aut definire, cum tam multa sit
 125 et copiosa Latinitatis totius regio et ut ita dicam pelagus inmensum, ut discerni omnino diuersitates ipsius et nouae adinventiones et incognitae, ut putantur, a nemine ad liquidum possint.

Sunt qui putant pronomen ‚alius‘ genetium casum
 130 habere, quod putatiue potius quam rationabiliter usurpatum credendum est. Nonnulli enim ita declinandum rentur hoc pronomen: alius alius ali. Multi etiam ita declinant: alius ali alio. Nonnulli commentabantur: alius alis siue alionis. Sed haec omnia ex nulla certa auctoritate poterunt adprobari; neque enim Ciceronis, Donis,
 135 Catonis, Virgili Asiani aut illius Troeani aut Galbungi uel Terrenti aut alicuius ceterorum, qui de artibus multa opera fecerunt compte et pulcherrime scripserunt, dicta depromere [et] ad firmandum hunc casum uale-
 140 bunt. De hoc ergo pronomine ista sententia seruanda est, quod genetium casum habere non potest.

N

118 diffessionis *scripsi* (cf. *Philologus* 126 [1982], 102) : diffessionis N 120 prompte N (corr. Mai) 121 habitum Mai : habetum N repperimus Mai : repperimur N 125 regio Mai : negio N pelagus Mai : pylagus N 127 nouae Huemer : nolle N 129 pronomen alius Mai : pronominalium N 133 Nonnulli Mai : non alio nulli N 139 et secl. Mai

Sunt pronomina, de quibus ambigitur, utrum pronomina an aduerbia intellegi debeant, ut eccum, ellum. Sunt pronomina, quibus declinatio affectatiua uel commutatiua asseritur, ut cuius cui cuio; sic et cui 145 cuiae et cuum cui; sed haec declinatio non ad auctoritatem referenda est.

Est etiam pronomen secundum utrumque numerum per quattuor cassus declinandum, duos scilicet nominatiuos casus et singularem et pluralem, duos aequae 150 accusatiuos, ut nostras nostrates, cuias cuiates. Sed ut haec eadem ueracia esse exemplis approbemus, Donatus in quodam carmine ita composuit dicens:

*nostras omnis familia,
nostrates quoque pecora* 155
*euadant imminetia
hostilium pericula.*

Gabritius quoque

*grammaticos uostrates, inquit,
salutate fratres,* 160
*quia et nostrates
uos undique salutant.*

N

148–168 *Ars Bern.* 136,14–25 (*exc.* 151–153)

145 commutatiua *Mai* : commutatitia *Mai*² commtatitia
N **151** cuias *Ars Bern.* *Mai* : cuius *N* **156** euadant
Mai : eadant *N* **159** grammaticos *Stangl* : grammaticus
Ars Bern. om. *N* uostrates *scripsi* : nostrates *N* **161** quia
Ars Bern. *Mai* : quid *N* **162** uos *Ars Bern.* *Mai* : nos *N*

Terrentius quoque in quarto dispositionum grammaticarum libro tale prohemium edidit: *cuias gens et cui-*
 165 *ates populi litteris tam prompte dediti sunt quam Tusci,*
quorum natura fertur ab infantia usque ad canitiam
sapientiae studere soli et nihil aliud amare quam sem-
per philosophare?

Sunt pronomina, quae prompta et cognita esse ui-
 170 dentur, sed in aliis cassibus deficere putantur, ut solus,
 totus, alter alterius. Sed si quis sese omnibus Latinitatis
 lectionibus intendat, manifeste inueniet omnes casus
 horum pronominum rite declinari, ut solus solius
 soli solum a solo, et pluraliter soli solorum solis solos
 175 a solis; quamquam nonnulli genetium casum pluralis
 numeri in <his> pronominibus non recipiant: solorum
 totorum alterorum. Verumtamen legere me non raro
 nec in incertis auctoribus memini hos casus trite et
 plane declinatos, sicut in Quintiliano legi, qui erat
 180 computarius dierum et mensuum et lunae et solis: *to-*
torum, inquit, mensium, quibus in sese reciproca suc-
cessione reuoluitur annus, supputatio perdifficilis est et
intellectu egens diligenti; et *infra solorum, inquit, indu-*
striorum uirorum bella quis narrabit?

185 Sunt etiam, qui ‚plures‘ aestimant in pronominibus
 accipiendos, quorum oppinioni nec multum defidimus

N

180 sq. et 183 sq. Clem. 58,27 sq. (p.a.l.)

166 infantia – canitiam Ars Bern. : infantiae annis N
 173 rite Huemer : site N 176 his suppl. Stangl : ras. N
 179 Quintiliano Mai : quintiniano N 183 egens Mai :
 agens N

nec nimium fauemus. Sed quae incedit, quaestionem prout potuerimus explicare temptabimus. Multi ,pluribus' singularem numerum negant inueniri posse, sed 192^v N sic declinari: plures plurum pluribus. | Requirendum 190 sicque est: si haec pronomina sunt, quare comparationis gradus a multis recipere dicuntur, cum pronomen comparationem habere non potest, maxime cum ,pluriores' a quibusdam scribantur, quod comparatiuo gradu dicendum est? Vnde manifestum est haec nomina 195 magis adiecta esse quam pronomina, praesertim cum etiam superlatiuum gradum habere dicantur, ut plurimi. Sed numerus singularis in hiis nominibus non facile inuenitur nisi in neutrali genere; dicitur enim ,plus'. Praeter quod nominatiuo casu dictum singularis numeri flexio deficit. Quidam dicunt ,plus' ad tria genera 200 pertinere, quod non mihi uidetur esse usitatum.

De pronomine quidem satis fuisse aestimarem, nisi quia plures ex nobis quaestiones uolunt iactare, quid inter ,ille' ce ,iste', qualiter articulata a pronominibus 205 distant, quare ipsa articula sic uocantur. ,Ille', ut ferunt, famosi intellectus siue in bonam siue in contrariam accipitur partem, sicuti Aeneas, rethorum et grammaticorum poetarumque peritissimus doctor, Aeneam Troeae bellatorem laudans *felix*, inquit, *ille Aeneas*, 210 *qui decies uictor Troea fugit incensa ce Indiam pergens quinque continuis proelians annis uitam bellando feli-*

N

191 sicque *Huemer* : sique N 194 cumparatiuo N (*corr. Mai*) 196 post pronomina *add. esse N (exp. N²)* 199 dicitur *Mai* : dicatur N 201 deficit *Mai* : defecit N 205 ille ce iste *Polara* : illice istice N 211 qui *Mai* : quin N

citer finiuit. In malam etiam partem quod ,ille' accipia-
tur, manifestum est ex ipsis Isцени cuiusdam Affricani
215 sermonibus, quibus uituperat Donatum quendam, aua-
rum uirum: *Quid faciet, inquit, ille Donatus, auarus in
propriis, cupidus in alienis, fur uorax?* Hiic, quod sub-
ostendit, licet alio itinere, uolumus edocere, inter ,cu-
pidum' et ,auarum' quid intersit: ,cupidus' namque est
220 qui cupit semper augere, ,auarus' autem qui congrega-
ta retentans nulli largitur. – ,Iste' cuiuscumque com-
monis ac uilioris licet habetur personae.

De articulis autem nonnullorum diuersa sententia
est. Tradunt enim quidam ob id [aut] articulata uocari,
225 quia cum ipsis nominibus una flectuntur, ut hic homo,
huius hominis. Quod si ita est, eligant, utrum omnia
pronomina articula uocent, quia in declinatione cuncta
nominibus ipsis adherere possunt; an uero nullum ex
articulis excepto ,hic' in articulum recipiatur, quia ce-
230 tera possunt semotim declinari, praesertim cum et
,hic' separatim sepe scultemus. Ista sunt hic is quis qui
tu se, licet ,se' nominatiuum casum careat. Vnde et
mihi uerius uidetur, quod nostri <doctores> adserunt,
omne pronomen monosyllabe articulum dici, quod

N

231–239 hicce *Clm* f. 15', 17–23

215 Donatum *Mai* : donatiuum N 217 Hiic *Mai* : huic
N 222 licet *secl. Winterbottom* 223 anticulis N (*corr.*
Mai) 224 aut *secl. Mai* uocari *Stangl* : uideri N uicari
N² 227 pronomina *Mai* : pronomine N 229 articum N
(*corr. Mai*) 233 doctores *Clm* : om. N 234 monosylla-
be *scripsi* : monodissyllabae N

maxime Cicero adserit. ‚Articulum‘ manifeste diminu- 235
tium est de ‚arte‘. Vnde et multis uidetur tunc articu-
lum dici, quando monosyllabe fuerit, ut hic quis is, et
hoc figurae simplicis; cum autem compositum fuerit,
<tunc pronomen est>, ut quisque idem hicce. Haec de
articulis. 240

Pro dolor! sane et omni miseratione dignum est,
quod multi haec articula secundum ordinem corrupe-
runt. Nam quae subiunctiua esse debuerunt, praeposi-
tiua fecere, et e contrario quae praeponi oportuerat,
inlegittime postponuntur, secundum Gallienum in qua- 245
dam epistola scribentem: *Sciat hic in sese uindicatum*;
debit enim dicere: ‚hic sciat‘. Rectum quoque prauis-
sime scribens ita affatus est: *Is erat uir ualde bonus et*
maxime prudens; oportuit eum, si cerebri sui compos
fuisset, ita componere: *Erat is ualde bonus uir.* 250

Hoc in pronominebus fecere, quod etiam in copu-
193^r N latius contrario modo sepe posuerint, | quarum or-
dinem corrumpentes ‚que‘ copulatiuam coniunctio-
nem praeponentes, ‚et‘ ordine postposuerint, sicut
quidam Gallus noster quidem baptizatus contra gen- 255
tes agens *adorant*, inquit, *quidam solemque lunam*,
cum debuisset dicere *adorant solem lunamque*. Ter-
rentius quoque, Terrentii filius, contraria uice posuit:

N

235 adserit *Clm* : adsentitur *N* 236 de arte *Stangl* : de
ante *N* ab artu *Clm* 237 monosyllabum *Clm* 238 cum-
positum *N* (*corr. Mai*) 239 tunc – est *Clm* : *om. N*
250 is *Mai* : eis *N* 254 praeponentes *Mai* : proponentes
N 256 quidam *Mai* : quidem *N*

*Viri mulieres et; debuit enim manifeste dicere: Viri
260 et mulieres.*

Multa habui huiusmodi, quae disserere possim, nisi
quia perlongum est omnia perscrutari. Sicut enim quis
uiator uia proposita gradiens si alia semita declinare
uoluerit, in non paruas itineris sui incurrit moras,
265 praecipue si festinare proposuerit, ita et qui scribendi
officio se dedunt si operis arrepti iter ingressi alia in-
ter scripta properant, multam in opere suo conperen-
dinationem necesse habebunt incidere in tantum, ut
multis interiectionibus occupati quam potissime uiam
270 gradientur a nonnullis incipiat ignorari. Vnde et lecto-
ribus multis nasci uideam fastidium, dum longis scri-
bendi circuitibus fatigati cepti sensus iter tandem in-
ueniant. Rectissime etenim pedum nomine hominum
animi uocantur, qui per campos meditationum sapien-
275 tiae, <per> siluas quoque difficillimarum quaestionum
iter agentes, festinatione semper immoderata in tan-
tum ut lascescant, die noctuque utuntur, tanto deside-
rio accensi, ut sensum, qui latet uel qui difertur, cito
inuenire desiderant.

280 Sunt etiam pronomina, quae nonnullis adiecta esse
creduntur, ut talis. Legitur enim ,talitas', quae primae
positionis nomina pronominibus non accidunt. Vel ex

N

263 uiator *scripsi* : uiatorum *N* declinare *Mai* : declinari
N 265 proposuerit *Mai* : praeposuerit *N* 267 prop-
erant *Mai*² : proferant *N* 271 multis *Mai* : multi *N*
272 tandem *Mai* : tande *N* 274 uocamur *N* (*corr. N*²)
275 per *suppleui* 278 differtur *N*² 279 desiderant
Winterbottom : desiderant *N* 281 Legitur enim *Polara* :
Legatur et *N*

eo quod adiectorum nominum modo declinantur, ut talis talis, qualis qualis, quae consuetudo pronomini-
bus accidere non solet declinandi; etenim genetius 285
casus pronominum multorum in ius syllabam termina-
tur et nullius in is. Denique qui pronominum artem
scribunt, hac dubitatione sermonis fiduciam praepe-
diente genera inquiringes pronominum, quod sunt
eadem fere sicut et nominum, non audent fidenter di- 290
cere genera pronominum eadem quae et nominum,
cum a plerisque doctoribus audiant commune duobus
pronomen generibus legitime non haberi; hac causa
eisdem adstipulante, quod ex iis praedictis nominibus
quae sunt talis qualis aduerbia nasci euidenter soleant, 295
ut taliter qualiter; licet enim ex pronominibus aduer-
bia uenire dicantur, ut meatim tuatim suatim nostra-
tim uestratim, tamen nisi adiectis nominibus aduerbia
in ter syllabam Latine exire rite posse negantur. Est
et alia causa, quare haec nomina adiecta potius quam 300
pronomina censeantur: quia neutrale genus in e ha-
bent, ut tale quale.

De hiis pronominibus uel nominibus talia dicta sint.

Alia sunt pronomina, quae geminata uocantur, ut
quis qui, quae qua, quod quid. Vnde et in ablatiuo 305
casu habemus a quo uel a qui, a qua uel a qui, a
quibus uel a quis. Quibusdam tamen uisum est ,qui‘

N

286 multorum *Mai* : multarum *N* 289 quod *Huemer* :
quot *N* 293 hac *Mai* : haec *N* 300 alia causa *Mai* : ali-
am causam *N* quare *Stangl* : quae *N* qua *Mai* 301 genus
scripsi : nomen *N* 307 Quibusdam *Mai*² : quibus *N*

alia declinatione potiri, ut tribus tamen uicibus flecteretur nominatio utriusque numeri et ablatiuo totidem utriusque numeri. Nonnulli contendunt ,qui' omni generi coaptari posse, quippe cum in ablatiuo dicamus a qui uiro, a qui muliere, a qui opere; si horum sententia stare debet, ,qui' per omnem numerum omnemque casum monoptota quadam declinatione fruetur, ut qui uir, qui uiri, qui uiro, qui uirum; qui mulier, qui mulieris | et qui mulieres, qui mulierum; 193ⁿ N qui nomen, qui nominis, qui nomina, qui nominum et cetera huius modi. Quidam separatim utrumque pronomen flecti conantur, et sic habent: quis quuius quui quem <o> a quo, qui quorum quibus quos <o> a quibus; alia uice qui quius <quii> quium o a qui, et in plurali numero duo ii ponuntur, ut quii quium quiiis quios o a quiiis. Sic et quae cuius cui (qui duo casus per c propter discretionem [esse] harum declinationum non secus ponuntur) quam o a qua, et pluraliter quae quarum quibus quas o a quibus; altera uice quae et in genetiuo per duo aeae quaeae quaeae quaeam <o> a quaea uel a qui, quaeae quaeearum quiiis quaeas

N

310–318 *Don. Ort. 117, 477–483*

312 qui uiro N^2 : qua uiro N mulieri N si Polara : siue N 313 sententia Mai : sententiam N 320 o suppl. Polara (bis) 321 quii suppl. Polara 322 quii Huemer : qui N 323 a quiiis Huemer : a quis N cuius Mai : quius N 324 esse secl. Mai 326 quae alt. scripsi : quia N qua N^2 327 aeae scripsi : ee N quaeae alt. Huemer : quaeae N 328 sq. o suppl. Polara (bis) quaeaanum N (corr. Huemer) quiiis Polara : quis N (bis)

<o> a quiis. Et neutraliter quod quuius quui quod o a quo, quae quorum quibus quae o a quibus; altera uice 330 quid quius quii quid o a qui, et pluraliter quaeae quaeorum (uel quium, ut melius uidetur) quiis quaeae o a quiis.

Haec tibi, diacone sanctissime, de pronominis ratione breuiter dicta oportunitum sibi petunt finem. 335

Explicit II. de pronomine

INCIPIT III. DE VERBO

Antequam ad uerbi explanationem manum mittimus, super qua re in ephitomis pridem breuellas licet †tuar† tamen addidimus <expositiones>, respondendum reor hiis, qui nos profano et canino ore latrant ac lacerant, 5 dicentes nos in omnibus artibus contradicos uideri nobis inuicem, cum id quod alius adfirmat alius destruere uideatur, nescientes quod Latinitas tanta sit et tam profunda, ut multis modis fonis faris sensibus explicare necesse sit. Quis enim Latinitatem sensatus putet 10 tam angustam haberi tamque artatam, ut unumquodque uerbum uno tantum fario unoque sensu conten-

N

329 o *alt. om. N (suppl. N²)* 332 sq. quiis *Polara (bis)* : quis ... quibus *N* 2 uerbi *Mai* : uerbū *N* 3 tuar *N* : tutas *Mai* uarias *Huemer* 4 expositiones *suppl. Winterbottom* 7 adfirmat alius *Mai* : adfirmant alios *N* 9 fonis *Stangl* : fanis *N* 11 tamque *Mai* : quamque *N* 12 unum *N (rom. N²)*

tum esse uideatur, praesertim cum Latinitatis ipsius genera duodecim numero habeantur et unumquodque
 15 genus multas in sese conplectatur artes? Vnusquisque igitur legentium sanoque scrutantium sensu (si tamen liuoris nullo torquetur morbo; nihil enim liuens sanum sentire potest, qui dum [aliis] aliis inuideat, semet ipsum aperto quidem ueritatis lumine fraudat), omnis,
 20 inquam, lector subtili studens animo multimodis Latini sermonis uias, intente consideret inprimis ipsius orationis uim atque naturam, si tamen pro subtilitate atque habundantia considerari a quoquam recte queat. Deinde multas esse sciat causas, ob quas singulorum
 25 inmutatio uerborum fieri soleat: nunc enim necessitatibus, nunc discretionibus personarum, nunc metrorum compositionibus, nunc eloquutionum ornatibus omnis oratio seruiat necesse est. Si quis ergo haec e medio tollere potuerit – quod tamen fieri omnino non potest
 30 –, hic ualebit in omni Latinitate unam eandemque uiam, consuetudinem ac sententiam semper astruere seruandam. Sicut enim uia quidem regia et publica una est, quae ad metropolitanam ducat urbem, multas tamen ex se procedentes habet semitulas, quae qui-
 35 dem ipsae ad eandem perueniunt urbem (nam si duo

N

18 aliis *prius secl. Mai* 19 omnis *Mai* : omnes *N*
 21 intente *Winterbottom* : intentare *N* 23 quoquam *Mai* :
 quoquem *N* 27 cumpositionibus *N* (*corr. Mai*) 28 serui-
 at *Mai* : seruat *N* 30 eandemque *Mai* : eademque *N*
 33 quae *Mai* : qui *N* 35 ipsae *Mai* : ipsa *N* si *scripsi* : qui *N*

†quolibet† unum iter ingressi fuerint et unus eorum
 per latam et publicam uiam pergere distinauerit, alter
 uero semitulam quasi conpendiosiore[m] gradi mallue-
 rit, nihilominus tamen in eadem urbe conueniunt), ita
 etiam haec de qua tractamus Latinitas una quidem lin- 40
 gua in proprietate sua consistit, multas tamen, immo
 pene [tam] innumerabiles sententias et orationes ha-
 bet, quibus diuerso quidem sermonis tramite, unius
 tamen linguae ueritas adprobatur.

Haec autem ideo diximus, quia, cum omnes oratio- 45
 nis partes nonnullas apud plerosque dissonantias ha-
 194^r N beant, multo tamen maior est in uerbo | difficillimarum
 quaestionum silua ac dissonantiarum deuia inueniuntur.
 Vnde et multa super uerbi explanatione concilia apud
 Romanos habita esse comperimus, quibus multi et fa- 50
 mosissimi praefuere uiri, Iulianum dico et Terrentium
 Galbungumque et Glengum et duos Gregorios, Regu-
 lum et Reginum Cornilium, uirum satis eloquentem,
 Graecae et Hebraeicae linguae promptissimum inter-
 pretem, cuius in Latino sermone fulgor ingenii tantus 55
 erat, ut nihil obscurum relinquere uideatur. Qui me
 quoque et duos filios Iuliani, Donatum grammaticum
 ce Donem (prius rethorem simul et grammaticum, pos-

N

38 conpendiosiore[m] *Huemer* : conpendiore[m] *N* conpendisi-
 orem *N*² 42 tam *secl. Winterbottom* 43 sermonis *Mai* :
 sermoni *N* 45 orationis *Mai* : orationes *N* 46 dissonen-
 tias *N* (*corr. Mai*) 47 multo *Mai* : multa *N* 48 silua
Mai : syluam *N* 52 Galbungumque *Stangl* : galbulquoque
N Gregorios *Mai* : gregorius *N* 58 ce *N* : et *N*²

tea fidelem, modo presbiterum) ad se uenientes benigna ac libentissime suscipiens docuit pleno rethoricam mense artem et alio poeticam et decem reliquis grammaticam, et ita anno in conuictu ipsius scolari diei noctisque usu transacto quasi culmen quoddam omni discipulatu nostro, quo ad magisterium summum perueniremus, exigua licet nostra pro mediocritate attigimus partem.

Quem cum super uerbi statu interrogarem, utrum uno eodemque modo idem status seruari possit, hoc nobis responsum summa cum exultatione dedit, quia uerbum simile esse debet regi, cuius animi status multi et diuersi sunt. Non enim in sedatu et bello uno modo regnat neque in gaudio et tristitia; aliquoties enim rigidum esse, aliquoties mitem; modo fortitudinem regiae potestatis ostendere, modo clementiam et infirmam quodam modo proferre lenitatem. Simili etiam modo uerbum multos in sese continet status. Nunc enim fortitudinem infirmis largitur, nunc fortibus aufert firmitatem. Haec Cornilius, cuius sententias infra subiciemus, cum ipsius uerbi expositionem coeperimus indagari.

Sed nunc iam praemissa praefatiuncula, quasi quodam apologitico aduersus aduersarios defensi scuto, ad ipsum uerbum stili extendamus manus.

N

61 decem *Polara X Stangl* : de *N* 62 conuicto *N* (*corr. Mai*) 65 exigua *Mai* : exigua *N* 68 uno *Mai* : unum *N* 70 animi *Mai* : anni *N* 72 regidum *N* (*corr. N²*) 76 multos *Mai* : multus *N* 82 aduersarios *Mai* : aduersarius *N* scuto *Mai* : scutum *N*

Verbum pars quidem orationis usitato pene ab omnibus modo et intellegitur et uocatur. A plerisque tamen doctoribus non <una> pars orationis, sed XII partes haberi creduntur, quas per numerum explicare, quia proferre cupimus, necesse habemus: Prima pars uerbi status, secunda formatio, tertia ordinatio, quarta moderatio, quinta subfiguratio, sexta adnumeratio, 90 septima inmotatio, octaua indagatio, nona adfirmatio, decima inchoatio, undecima praelatio, duodecima declinatio. Has XII partes Cornilius supradictus Galbun-
 gusque nobis plenissime atque explananter edisseruerunt. Terrentius contra quos tauri ceu fronte cornuata 95
 boans ac resistens dicebat uerbum non nisi unam solam orationis tenere partem. Quod quidem in ipsarum partium, quae octo sunt, numero uerum esse nouerimus. Verum quia uerbum multimodis ac multifarias habet sententias, Terrentium non oportuit contraire 100
 doctoribus has XII partes uerbo adscribentibus, quas nisi legitime adprobauerunt, tunc reprehendendi sunt ac discerpendi.

Status igitur uerbi hic est, quod omnis dictio atque ratio uel sententia usque ad uerbi locutionem differtur 105
 et quodammodo mutificatur: Sicut usque ad regis sententiam auctoritatemque nulla populus pope uti potest, nihil loquela, nihil numerositas consiliumque proficit, ita etiam uniuersae orationis partes, licet

N

86 una *suppl. Stangl* 88 profiteri *Stangl* cupimus
scripsi : coepimus N 92 inchoatio N 95 cornuata
scripsi : corniata N 107 pope *Stangl* : prope N

110 numerosasae sint et clarae, nisi tamen uerbum adfuerit,
 infirmantur et nullificantur. | Vnde et status uerbi a 194ⁿ N
 nonnullis ‚uirtus‘ nuncupatur, quod uerissimum est,
 quia et testimonii uirtus in indicatiuo uel imperatiuo
 uel maxime traditur modo, qui duo in uerbi oratione
 115 firmissimi dicuntur modi. Quidam statum uerbi hunc
 esse dicunt, cum solum uerbum sine ullo alterius par-
 tis orationis adiumento edicitur, ut est lego uel dico
 uel dixi. Quod si ita est, ubi uirtus apparebit, si agere
 uerbum uisum non fuerit? Virtus enim uerbi actiui
 120 non in hoc tantum agnoscitur, quod ipsum uerbum in
 omni oratione primum loquatur, uerum etiam cum ac-
 cusatiuo haereat cassui.

De hoc statu librum elegantissimum supra dictus
 Cornilius edidit, quem si uolueritis legere, in promptu
 125 habetis. Ex quo unum tantum sumam uerbum, immo
 ex uerbo capitulum, in quo status uerbi euidenter ap-
 pareat: *Quare, ait, status dicatur, intellege: quia in pri-
 mis praeposterata licet inscriptione dictionum frontibus
 uerbum statuitur. Vnde errant hii, qui statum uerbi ideo*
 130 *appellandum putant, quia uerbum per ordinem declina-
 tur. Cum enim dicis ‚statum‘, non ex alio modo, praeter
 quam stat uel statuitur, intellegi debet. Vnde et super
 statu hominis hoc dicimus, quod homo in eo quod coe-
 perit perseueranter stare uideatur. Sicut et Originis*
 135 *Africanus in quodam uolumine super statu hominis
 edito sic fatus est: Hominis, inquit, status si in coep-*

N

118 ita Mai : ubi N 121 accusatiuo scripsi : actiuo N
 132 statuitur Mai : statuatur N

to permaneat, nihil instabilitatis habebit, sed inmotabilis quodam modo et aeternus aestimabitur.

Hunc Originem cum Romani legerent fideles, nisi quia gentilis erat, inter fidelium libros suscipiendum 140 decreuerunt. Hunc namque morem ex apostolicorum auctoritate uirorum Romana tenuit ac seruauit ecclesia, ut Christianorum libri philosophorum sepositi a gentilium scriptis haberentur. Cum enim necesse haberent homines in liberalibus saecularis litteraturae stu- 145 diis nati educatique, ut sapientiae ipsius consuetudinem fideles adhuc retinerent, uidentes ecclesiastici doctores non potuisse eos ab hac quam coeperant intentione deuelli, simul etiam quia maxima ex parte eloquentes uiri ad componenda ornandaque <scripta> 150 essent caelestis et diuinae sapientiae profuturi, si conuersi ad Dominum et in sua eloquentia permanentes praua ad recta studia uerterent, hoc consultissime statuerunt, ut duabus librariis compositis, una fidelium philosophorum libros et altera gentilium scripta conti- 155 neret, ne fidelibus infidelia commiscentes nulla discretio inter munda fieret et inmunda, ut si quis uellet gentiles legere, semotim haberet. – Sed haec de hiis satis sint.

N

143 sepositi *Mai* : repositi *N* 146 educatique *Mai* : edocatique *N* 150 eloquentes *Mai* : eloquentis *N* scripta *suppl. Mai* 153 ad *Huemer* : et *N* 154 librariis *Mai* : libris *N* 156 infidelio *N* (*corr. Mai*) 157 inmunda ex munda *corr. N*² 158 gentiles *scripsi* : gentilis *N* gentilia *Mai* semotim *Stangl* : semotu *N*

160 Nunc de formatione uerbi, quam secundam diximus partem, pauca fatenda sunt. Formatio est, qua in formas uerba censeamus inclinanda. Formae autem usitate quattuor esse dicuntur, sed mihi esse uidetur contrarium, si forma dicatur illa declinationis totius
 165 perfectio, cum forma non ad declinationem, sed ad quandam similitudinis diriuatiuae imaginationem pertinere credenda est.

Formae ergo sunt euidentēs atque usitatae, quarum prima frequentatiua nominatur. Quod in Galbungi
 170 scola sumi non erat solitum, sed magis adiectiuam dicere consuerunt, dicentes eam non litteris modo, | ue- 195^r N
 rum etiam sensibus adiciendam esse. Quidam non adiectiuam, sed accumulatiuam uocitarunt; cum enim dicis ‚uictito‘, hoc intellegi das, quasi id dixeris: ‚magis
 175 ac magis uinco‘. Sunt qui frequentatiua forma sic utuntur, si idem uerbum iterato scribere noluerunt, ut uinco uinco. Quod quidam turpe putantes si utrumque uerbum integrum scribant, foede tamen scribendi hoc moderantur modo, dicentes ‚uincinco‘ et in praeterito
 180 ‚uicici‘; et sic ‚dicico‘ et ‚dixixi‘, ‚legego‘ et ‚legegi‘. Quod etiam in primae coniugationis commentatiuo licet modo uerbis conantur astruere, ut pro ‚clamito‘ et ‚uocito‘ habeant ‚clamamo‘ et ‚uocaco‘, et sic secundum praeteritum tempus ‚clamamaui‘ et ‚uocacauī‘.

N

161 fanda *Stangl* 162 inclinanda *Mai* : inclinenda *N*
 165 forma *Mai* : formae *N* 170 solitum *Mai* : silitum *N*
 176 noluerunt *Stangl* : uoluerunt *N* 180 uincici *N* (*corr.*
N²)

Quod quia nulla ueritate subnixum atque suffultum 185
est, non ad auctoritatem, sed ad ambiguitatem scri-
bendum est.

Solent tamen nostri pene omnes in suis scriptis ea
sepe uerba conserere, quae uitioso consuetu tam a ue-
teribus quam etiam a recentibus scriptoribus inserta 190
sunt, multas ut reor ob causas; siue enim propter ip-
sam glifiam, ut scilicet lectores inpediant, siue ut ue-
niabilius eos excussem, propter difficultatis pansuram
uel certe ut hac difficultate audientium ac legentium
animos incitent. Et hoc modo cum a doctissimis nostri 195
temporis magistris haec usurpata sunt, non solum a
praesentibus scriptoribus uelut ad indubitam auctori-
tem, uerum etiam a posteriis suscipiuntur; sicut in libro
Falangis, cuiusdam Lacedaemonici uiri, lectum est
,scripsero', quod ad primae coniugationis uerbum per- 200
tinere a nonnullis putatum est, quia scilicet temporis
futuri coniunctionem modi indicatiui temporis prae-
sentis loco scriptor inposuit, dicens: *Haec uobis, amici,*
quasi populi mei filiis diligenter emando et scripsero.
Neque enim credendum est doctum uirum, aiunt, cum 205
copulatiuam coniunctionem interposuerit, non duo
praesentia uerba conafecisse. Vnde et multi nostrorum
maxime Gallorum hoc uerbum primae coniugationis

N

185 subnixum *Mai* : subnexum *N* 192 ueniabilius *Hue-*
mer : ueni ab illius *N* 195 animos *Mai* : animus *N*
199 Lacedaemonici *Mai* : Lacedominici *N* 200 ad *Mai* :
et *N* 207 confecisse *Mai* multi *Mai* : multorum *N*

esse opinantur, ut dicant sepe ,scripserauī et ,scripse-
 210 rabo' ac ,scripserare' et cetera.

Sic etiam in quibusdam Gallorum nostrorum scriptis
 inuenimus ,canno', cum nos ,cano' scribere consueamus.
 Denique Bientius quidam epistolarem exercens ma-
 num talibus utitur initis: *Cannenti domino Seneno*;
 215 ,cannenti' posuit pro ,canenti'. [posuit]

Inchohatiua forma est, quae inchohari quidem, sed
 non finiri uidetur. Quidam non inchohatiuam, sed de-
 fectiuam uolunt uocari formam, quod scilicet tempori-
 bus difficiat, quod et ego quoque magnopere adsenti-
 220 or. Quidam tamen hanc formam inchohatiuam non ob
 hoc dicendam putant, quod temporibus deficiat decli-
 nandis, cum saepe repperire se dicant calesco calui,
 feruesco ferui, marcesco marcui, liquesco liqui, sarce-
 sco sarcui, tacesco tacui; sed quoniam praesentis tem-
 225 poris litteralis declinatio a praeterito discrepare uide-
 tur, idcirco inchohatiuam nominari debere censeunt.
 Quibus ex maiorum traditione facillime respondebi-
 mus non esse hanc rationem ueram, ut ex hiis uerbis,
 quae inchohatiuae formae sunt, praeterita tempora
 230 nasci soleant, ut tacesco tacui. Alioquin haec uerba
 secundae coniugationis <essent, de> qua dicturi su-
 mus, quod praeteritum tempus habebunt, ut taceo
 marceo sarceo ferueo caleo et cetera, quae procul

N

212 canno *Mai* : hanno *N* anno *N*² 214 *Sereno*
Mai 215 posuit alt. secl. *Mai* 216 sqq. *inchogatiua* ...
inchogari etc. semper *N* 221 *temporibus Mai* : *temporis N*
 231 *essent suppl. Huemer* *de suppl. Mai*

195^u N <dubio> praeteritum | tempus habere necesse est. In-
choatiua ergo uerba haec rite dicenda sunt, quae 235
cum declinari praesenti tempore coeperint, praeterito
tamen tempore difficere noscuntur.

De his formis uerborum inter Regulum Cappado-
cum et Sedulum Romanum non minima quaestio ha-
bita est, quae usque ad gladiatorum pene conflictum 240
peruenit. Quindecim namque noctibus totidem simul-
que diebus insomnes et indapes mansere, tribus militi-
bus utrimque sumptis. Regulus enim has formas uer-
borum aliis nominibus, aliis quoque intellectibus, aliis
etiam nos quam in usu habemus uocitabat rationibus 245
debere intellegi. Formam namque frequentatiuam om-
nibus simul uerbis accedere posse adfirmabat, necnon
etiam inchoatiuam omnibus coniugationibus tempori-
bus uerbis ministrare dicebat, ut calesco calescui, et in
secunda persona caluisti; et tali modo in plurali nume- 250
ro calescuimus caluistis. Dicebat etiam unumquodque
uerbum duas habere formas frequentatiuas uel tres, ut
lego lecto legito lectito, et has tres primae coniugatio-
nis esse docebat. Formam quoque inchoatiuam dua-
lem esse dicebat, ut calesco calisco, liquesco liquisco, 255
acesco acisco.

N

234 dubio *suppl. Mai* 235 haec *Mai* : hoc *N* 238 Cap-
podocum *N* (*corr. Mai*) 239 habita *Mai* : habeta *N*
242 militibus *Huemer* : milibus *N* 243 utrimque *Mai* :
utrumque *N* 244 intellectibus *Mai* : intellectus *N* 251 Di-
cebat *Mai* : Dicebant *N* etiam *N*² (*legi non potest N*)
254 dualem *Mai* : duale *N* dicebat *ex* docebat *corr. N*²

Cui Sedulus Romanus, uir ammodum ingenio acutus atque eloquentia satis floridus, taliter responsum compositissimum dedit: *O uir bone ac mitissime ciuis,*
 260 *noli turbare sedata Romanorum scripta, quae ab ipsa Latinitatis constitutione inlaessa et inconcussa nunc usque perdurarunt. Has etenim uerborum formas suis lineis suoque ordine Romana eloquentissima conposuere scripta, ut forma frequentatiua certis uerbis accedat. Si*
 265 *enim omnibus uerbis eandem formam accedere fidenter asserueris, necesse habebis exempla proferre, quibus sententiae tuae manifestum ostendas probamentum. Nulli etenim fas est praeter usitata uerba aliquid eloqui sine exemplo. Quis enim sibi uiam orationis pinguet,*
 270 *quam nulli prius atriuere praecessores? Ergo quod dicis tria esse frequentatiuae formae incrementa et inchoatiua bina, planis maiorum approbato exemplis, ut, si approbaueris, duplicem nobis gratiam conferas: Te etenim ueritatis adsertorem monstrabis et nos horum,*
 275 *quae fortasse penitus ignorauimus, expertos facies.*

Cui Regulus multa ex ueterum auctoritate praetendens quaedam ex hiis quae dixerat uerissima esse probauit; nonnulla eorum penitus stare non posse fortissima distructione conuictus est. Ex hiis autem, quae
 280 uera esse nulli dubitantur, exempli gratia pauca proferemus. *Frequentatiua, inquit, forma tres efficientias tri-*

N

261 incussa N (corr. N²) 265 eandem Mai : eundem
 N 266 asserueris Mai : asserrueres N 269 pinguet
 Stangl : pinguae N 270 quam Mai : quem N 273 ap-
 probaueris Mai : approbatieris N

aque habet incrementa. Primum quod duabus syllabis gaudet, ut lecto, quod quidem ex simplici forma paulo obscurius cernitur discrepare; unde et a multis non tam facile recipitur, quia formam frequentatiuam adserunt 285 *sicut litteris ita etiam sensu diuersari debere, immo potius accrescere. Sed nos sic dicimus, quod hic legat qui potest saltem litteras dicere; lectet autem qui quod legit intellegere incipit; legitet uero qui quod legit intelligit* <et> *alios legere facit tradendo in artem scribendi quae* 290 *legendi asuetudine didicerit; porro lectitet qui omnino* 196^r N *legere non desinit. | Inchoatiuae autem formae uerba utriusque coniugationis esse possunt, ita tamen ut utraque coniugatio alternum sibi uindicet uerbum. Nam cum dicis ‚florisso‘, primae coniugationis esse noscitur,* 295 *ut florisso florissas; sic calisso patisso parisso. Mirantur sane doctores horum in quibus adsumus temporum, quare et quomodo uerbum primae coniugationis non per omnia tempora declinabitur; si enim declinatur, inchoatiuum esse non potest, nam primae coniugatio-* 300 *nis [t] uerba per omnia tempora exire posse patiens lectio demonstrat.*

De forma uero meditatiua multi ambigunt, utrum penitus esse debeat an non, multis negantibus et aliis

N

283 ex simplici *Mar*² : exemplici N 287 sq. qui potest *Winterbottom* : quod minimam N 288 lectet *Huemer* : lecte N 289 legitet *Mai* : legite N 290 et suppl. *Huemer* alios *Mai* : alius N 291 didicerit *Mai* : dicerit N 292 desinit *Mai* : desinet N 301 t secl. *Mai* patiens *Huemer* : faciens N 303 forma *Mai* : forme N

305 adfirmantibus. Duplici etiam nomine hoc uerbum for-
 mae meditatiuae utitur. Quidam enim ,meditatuam'
 uocant, quasi a meditando, quod mihi diligenter inda-
 ganti subobscure esse semper uidetur. Nam cum di-
 cis ,uicturio', nescio quo modo ad meditationem perti-
 310 neat, quocumque sensu intellegatur; siue ut nos
 dicimus ,quandoque uincam', siue ut quidam ,uolo uin-
 cere', meditatio hiic locum non mihi uidetur inuenire.
 Ergo non meditatuam, licet id consuetudo nobis inue-
 xerit, sed promissiuam an uoluntatiuam dicere debe-
 315 mus. Nonnulli inter alios huius formae uerba per om-
 nia tempora secundum primam dumtaxat personam
 declinare nituntur, quod non mihi uidetur improban-
 dum nec probandum.

Tertiam diximus partem esse uerbi ordinationem,
 320 cuius in explanatione paulisper inmorari necesse habe-
 mus, praesertim cum de ipsa opinio plurimorum tam
 uaria et tam diuersa sit, ut quid potissimum lectoris
 animus appetere debeat uel ignoretur uel ambigue pu-
 tatium habeatur. Ordinatio ergo est, quam coniugati-
 325 onem uerborum consuetudinarie nominamus, nam
 quod iugum in litteris sonat, ipse manifestatim ordo

N

305 Duplici *Mai* : dupli *N* 307 quod *Mai* : quid *N*
 309 uictorio *N* 310 quocumque *Mai* : quodcumque
N 312 hiic *Huemer* : huc *N* 314 promissiuam
N 315 alios *Mai* : alias *N* 316 secundum *Mai* : secun-
 dam *N* 317 nituntur *Mai* : utuntur *N* 318 probandum
Huemer : probandi *N* 320 explanatione *Winterbottom* :
 expugnationem *N* 321 ipsa *Polara* : ipso *N* 322 lecto-
 ris *Huemer* : lectoribus *N* 323 putatium *Mai* : patatium
N

tenet. Vnde rati sunt maiorum plurimi non coniugationes, sed ordinationes scribendas esse. Harum autem ordinationum numerum multi tres, nonnulli quattuor, alii quinque uel sex sumentes confudere. Nam praeter 330 tres omnis eorum uacillat opinio, licet quartam coniugationem (siue ut hiic in manibus habemus ordinationem) <non> adeo refutandam esse existimemus. Porro tertiam ordinationem in tres plerique diuidendam <partes> putarunt, ut sit prima [quae uero] producta, 335 ut audio dormio. Quae uel maxime in his modiis uel temporibus facillimeque denoscitur, quae sumus inferius scripturi. Etenim <...> non est id quod in mentem modo uenit: *lubrica inrepens raptet obliuio*.

Memini me a quodam Lupo, Christiano uiro Athe- 340 niensi in ratione uerborum satis experto, cum illum <de> uerborum difficilium interrogarem <ordinatione>, qualiter et quomodo et qua ratione uariata sit, taliter ab eo edoctum: *Variis, inquit, fili, opinionationibus non satis credas, quia tam multae sunt quam et cogitationes hominum. Lege ergo singulorum libros et scrutare et considera et uide quid in eis congruatum atque unanime (ut ita dicam) quidue diuisum ac desentium, et quicquid concors et consentium inueneris, hoc suge et*

N

337 inferius :ll. 360 sqq.

331 uacellat *N* (corr. *Mai*) 332 hiic *Stowasser* : huic
N 333 non suppl. *Mai* 335 partes *suppleui* quae uero
secl. Winterbottom 338 lac. statuit *Stangl* 340 Athe-
niensi *Mai* : Athensi *N* 342 de ... ordinatione *suppl.*
Mai 349 suge *Huemer* : sunge *N*

- 350 *in corde tuo ueluti quoddam salubre ac suaue uinum*
infunde; quicquid autem discors ac desentiuum repper-
ieris, uelut uenenosum ac toxicum penitus euita. Vnde
et ego hoc inserui, ut in ratione uerborum, | quaecum- 196^u N
que a maioribus ac ueteribus inserta sunt, libenter sus-
355 cipiatis. Quae autem media sunt et quodam modo in
ambiguo posita, hoc nec refutabis nec adfirmabis, et si
scriptum audieris, non contendes, utrum ad indubita-
tam auctoritatem aut ad ambiguum sumatur exem-
plum.
- 360 Quod autem dicturos nos fore promisimus, hoc est,
quod tertia coniugatio producta in specialibus intelle-
gatur modis, hoc est quia primo indicatiuo modo tem-
pore praesenti persona prima facile dinoscatur; dicis
enim ‚audio‘; hiic i ante o habet, ut lanio. Vel propter
365 ea uerba, quae nec tota producta nec omnino correpta
esse repperiantur, recurras ad praeteritum tempus
eiusdem modi perfectum, ubi nihil †criposcium† re-
mansurum est, ut si dicas audiui; dehinc ad imperati-
uum modum, ut audi; deinde ad infinitiuum, ut audire.
- 370 Secundus autem tertiae coniugationis productae
<modus> hic est, quem in quartam coniugationem sus-
cipere se debere putant, ut eo is it. Tertiam autem
partem eiusdem ordinationis (hoc est coniugationis)
correptam [tertia] esse adfirmant, ut lego.

N

352 uininosum N (corr. Mai) 357 contendes Winterbot-
tom : contendit N contenderis Mai² 363 ante facile suppl.
non Mai 364 o Mai : a N habet Mai : habeant N
366 recurras Mai : recurrat N 371 modus suppl. Mai quar-
tam scripsi : quarta N 373 coniugationis Winterbottom :
coniugationem N 374 tertia secl. Winterbottom

Quartam autem, quam nobis in numerum ordinatio- 375
 num adducunt, nullum omnino sanum suscipere oportet, eorum dumtaxat uerborum, quae in um litteram finiuntur, ut sum prosum et cetera. Super hac re Aeneam aliquando interrogans, audiui ab ipso tale responsum: *Discrede, inquit, o fili, et noli summis quidem auri-* 380
bus recipere, si quis tibi suaserit, quod ullum uerbum possit, quod in um litteram finiatur, ullius coniugationis fieri. Quae res a corruptae mentis hominibus introducta est et his, qui nullam ex ueteribus rationem scriptis ac-
ceperunt, uolentesque inproba ut certa probare et con- 385
firmare sumebant quasdam quasi coniugationum species, ut alii dicerent secundae coniugationis esse <sum>, quia, licet in prima persona non more solito in eo exe-
at, ut uideo, certe in secunda persona in es desinit, ut uides; a quibus inquirere debemus, utrum futurum tem- 390
pus eiusdem uerbi in bo aut in bor exire posse inueniant. Alii uero firmissime contendunt tertiam esse coniugationem, quia indicatiuo modo tempore praesenti numero plurali persona tertia ‚sunt‘ habet. Sed quia omnino per totum uerbum nihil habet, quod tertiam 395
coniugationem ueraciter ostendat, profecto errare eos opinabile est. Falsis itaque et commentatiis imperitorum suspicionibus detectis, immo amotis, omne uer-

N

375 Quartam scripsi : Sextam N 382 possit Mai : passit
 N 383 fieri – res Stangl : quae res fieri N introducta
 Stangl : introductum N 385 ut Mai : et N 387 sum
 suppl. Stangl 390 uides Winterbottom : es N 395 ha-
 bet scripsi : habent N

bum, quod primam habens personam non in o litte-
 400 ram desinuerit, nullius coniugationis esse incunctanter
 definimus.

Sane etiam illud quaeritur, quare, cum tres ordinati-
 ones esse omnium antecessorum doctorumque nostro-
 rum confirmet auctoritas, in unaquaque ordinatione
 405 quasi confussibili modo alterius ordinis litterae interse-
 rantur in tantum, ut in prima secunda et in secunda et
 tertia repperiatur prima; scribis enim sic: lauda laudet,
 doce doceat, lege legat; et ideo sollicite requirunt, qua
 ratione haec commixtio facta sit. Super hoc plerique
 410 nostrorum et a nobis et a nostris quaesiere parentibus;
 quibus consultate responsum est hoc idcirco suscipi,
 non quia rationabile actum sit, sed ut modorum et
 temporum discrimen habeatur. Si enim imperatiuo
 modo dicas secundum primam coniugationem lauda
 415 laudat, doce docet, lege leget, indicatiuum modum pu-
 tabitur et non imperatiuum uelle te perdicere.

Hoc etiam et in ordinationibus uisum est inqueren-
 dum, quare in omni coniugatione hic ordo seruetur, ut
 in modo imperatiuo | secunda persona in suo semper 197^r N
 420 statu permaneat. Facilis est quaestionis huius solutio:
 quia haec persona secunda nulla discrepatione cogitur
 ordinem suum motare.

Nunc de moderatione strictim quidem, sed plene di-
 cere debemus. Moderatio est, qua per modos uerba

N

414 lauda *Mai* : laude *N* 415 *sq.* non *ante* putabitur
transp. N (corr. Winterbottom) 417 in *exp. N²* inqueren-
scripsi : ingerendum *N* 420 solutio *N (corr. N²)*
 423 de *iter. N* 424 modos *Mai* : modus *N*

ponderantur. In quo moderamine ratiocinatores nu- 425
merorum diligenter inquirunt, quare sescupla modera-
tio habeatur. Et perpensiore laetantes intellectu secun-
dum sex aetates uel tempora mundi sex modos uerbi
ponderatos a ueteribus philosophis credunt et asse-
runt, sicut etiam tempora uerborum trino ordine se- 430
cundum uisibilis mundi tempora permensi sunt.

In hac ergo sena moderatione uerborum nonnullae
quaestiones incedunt. Prima eorum nascitur, qui se-
cundum litterarum ordinem modos quoque uerborum
ordinari debere putauerunt, ita ut ab imperatiuo mo- 435
do declinationem uerbi exordirentur, praecipue si in a
litteram desineret, ut macta liga planta; et hoc modo
finito infinitiuus modus sequeretur, quia in e litteram
finiatur, ut mactare ligare plantare; deinde post hunc
modum cum ad indicatiuum uentum fuisset, a praete- 440
rito perfecto incipientes, quod i littera finitur, ut mac-
taui ligau plantau, in praesenti tempore finem uerbo
statuerent, quia in o terminatur, ut macto ligo planto.
Sed quia haec illorum sententia omnino suspicio ma-
gis coacta quam ratione ueritatis uideatur esse subni- 445
xa, reliquum ordinem, quo in secunda uel tertia con-

N

426 sescupla *Mai* : sescopla *N* 427 perpensiore *scripsi* :
perpessiore *N* 428 modos *Mai* : modus *N* 429 ponde-
ratos *Huemer* : poterans *N* 433 quaestionis *N* (*corr.*
Mai) 434 ordinem *Mai* : ordinum *N* 435 ordinari
Stangl : ordiri *N* debere *Mai* : deberet *N* ab *Mai* : ad
N 436 exordirentur *N* 440 modum *Mai* : totum *N* ad
Mai : et *N* 441 quod i *Stangl* : qui cli *N* litteram *N*
(*corr. Huemer*) 444 sententia omnino *Huemer* : sententi-
am in m in o *N*

ugatione per singulos cuiuscumque uerbi utuntur modos, reticere melius quam exsequi puto.

Nonnulli de imperatuo modo quaestionem dicunt,
 450 quare primam personam non habeat secundum nos, qui hanc negamus posse Latine dici. Ceterum in quodam uolumine, quod a Terrentio Marcillio scriptum adtitulant, ita inuenitur imperatiuus modus secundum tres personas quemadmodum ceteri inflexus. Sic enim
 455 habetur: laudem lauda, addentesque in secunda persona subdistinctionem scribunt, uel laudes; sic doceam doce uel doceas; audiam audi uel audias; quaeram quaere uel quaeras; et neutrali uerbo sedeam sede uel sedeas; dormiam dormi uel dormias; passiuo communi
 460 et deponenti loquar loquere uel loquaris; glorier gloriarie uel glorieris; hortar hortare uel hortaris; et in futuro tempore eiusdem modi sic habetur: laudem laudato uel laudes; et sic per cetera uerba. Hoc utrum <uerum> sit ac ratione plenum an consuetudinarium,
 465 immo potius uitiosum, nolo audaciter discernere, quia etsi nos non habeamus in usu, [uel] declinationis ipsius uel celebrium lectionum certe rara lectione docemur non usque adeo rennuere, si forte contigerit primam personam in supra memorato inueniri modo.

N

448 reticere *Mai* : reddicare *N* 452 a *Mai* : ad
N 456 subdistinctionem *Winterbottom* : sub distinctione
N 459 passio *N* (*corr. Mai*²) 460 loquaris *Mai* : loque-
 ris *N* 461 hortar *Mai* : hortar *N* 464 uerum *suppl.*
Stowasser 466 uel *seclusi* 468 contegerit *N* (*corr. Mai*)

Alia quaestio est, quae quosdam mouet, quomodo 470
quasi confusis uel commixtis modis infinitiuus indica-
tuo uel optatuo adiungitur necnon et coniunctatuo.
Sic enim habes: dico dicis uel dicere dicit dicimus dici-
tis dicunt uel dicere; tempore futuro dicam dices uel
dicere dicet [dicimus] dicemus dicetis dicent uel dice- 475
re; optatuo quoque modo utinam dicerem diceres uel
dicere; futuro utinam dicam dicas uel dicere dicant uel
dicere; item cum diceremus diceretis dicerent uel dice-
re; et in passiuo uerbo isdem modis scriptum inueni-
tur dicere. Et ideo requirunt, quae sit huius modi ra- 480
tio, quae infinitiuum modum tam mobiliter conuertat
197^a N et per omne | uerbum circumferat. Quibus rationem a
maioribus nobis traditam ac praeceptam reddemus,
quia infinitiuus modus secundum soloecismum pro
omni modo accipiat. Et ut hoc tam tibi quam omni- 485
bus palam fiat, inuenta [exempla] passim proferamus
exempla. Catonius quidam Africanus in epistola ad
Romanos de pace misa *cum*, inquit, *pacem facere, ue-*
stra sequimini commoda; hoc est dicere ‚cum facitis‘.
Virgilius quoque Assianus in illo opere, quod quinque 490
uoluminibus de statu regali (Greco licet sermone)
[quod] scripsit et a Galirio nostri temporis grammatico
uersum est in Latinum, sic inchoauit dicens: *reges an-*
tiquitus secundum mores sibi solitos legitimis populos

N

471 cum mixtis N (corr. Mai) modis Mai : modus N 475 di-
cimus secl. Mai² 481 modum Mai : modo N 483 praecep-
tam Mai : perceptam N 484 modos N 486 exempla
secl. Mai propheramus N (corr. Mai) 492 quod secl.
Mai 493 antiquitus Mai² : antiquitas N 494 populos
Mai : populus N

495 *deorum statutis regebant; quos si nunc quoque istius
temporis reges imitati fuerint, bene et competenter reg-
nare; hic ,regnare' posuit pro ,regnabunt'.*

Sed forsā quis hoc inprobans dicat Latinum inter-
pretem propter inscientiam Greci sermonis tali modo-
500 rum transmutatione ussum fuisse. Non autem hoc con-
tendat. Nam etsi in Grecis dictionibus infinitivus
modus pro qualibet alia statui non debeat, certe apud
Latinos, licet secundum vitiosam consuetudinem, se-
pissime certum est inueniri. Denique et Galbungus,
505 quem nulla ratio sciendae componendaeque Latinita-
tis potuit praeterire, in claro Romanorum laudis impe-
ratorum militumque libro sic non semel (ne non tam
de industria quam obliuiose ponere putaretur), sed
quaterna uice infinitivum pro aliis posuit modis, in pri-
510 mo quidem libri loco ita dicens: *clari imperatores lau-
de esse digni*, 'esse' pro 'sunt' posuit. Postea autem
*militēs, inquit, Romani indiffessum habent studium, do-
nec semper pro suis uincere*, quod pro 'uincant' legen-
dum est. *Vtinam excelsa Troae moenia <a> uertice ne*
515 *disperdi, caute timuere*; hoc dicens assignat infinitivum
modum in optatiui locum recipi debere. Post item ali-

N

495 statutis *Mai*² : statibus N 496 emittati N (*corr.*
Mai) fuerint *Mai* : fuerit N competentur N 502 qualibet
Mai : libet N 503 Latinos *Mai* : Latinus N 508 indu-
stria *Mai* : indetria N 510 clari imperatores *Mai* : cliri
imperatoris N 511 posuit *om.* N (*suppl.* N²) 512 *sq.*
semper post indefessum Winterbottom 514 *Vtinam scripsi* :
utique N a uertice *Winterbottom* : uertice *Huemer* utites N
516 itim N

quanta: *o sodales Romani ciuesque*, – imperatiuo modo – *consulere*.

De impersonali modo una utrobique quaestio uentilatur, Terrentii quidem partibus obstinate contendentes 520
 inpersonale uerbum ab omni uerbo significatorio, id est tam actiuo quam deponenti, tam neutrali quam communi, nasci indubitabili assertione solere, excepto passiuo (nam quod ab actiuo tertiae personae uerbi passiuu similitudine diriuatur, passiuum iterum 525
 non recipit, praesertim cum passiuum uerbum absque nominatiuo casu asseri non ualeat); Galbungi autem auditoribus non nisi ab actiuo et neutrali uerbo impersonalem modum procedere posse. Quibus et ego facile assentirer, nisi Terrentii partes mille nobis exempla 530
 prodidissent, quibus sententiam suam affirmabilem fecerint. Pauca proferemus in medium. Emerium namque, antiquorum praeceptorem, ferunt dixisse: *criminator*, inquit, *ab omnibus, quia nos pecuniae in amicorum praesidia profligandae dura ditione peperci-* 535
mus. Et iterum Donati senis exemplum proferunt di-

N

521 inpersonale–**524** passiuo : *Clm* 43^u, 17–19 *Don. Ort.* 134, 366–368 **527–529** cf. *Laur.* 93, 68 sq.

517 sadales *N* **518** consulete *N* (*corr. Mai*) **522** actiuo *Clm Don. Ort.* : acquo *N* **526** recipit *Stangl* : repetit *N* **529** modum *Mai* : modo *N* procidere *N* (*corr. Mai*)
 facili *N* (*corr. Mai*) **530** partes *Mai* : pantes *N* mile *N* (*corr. Mai*) **532** Pauca *Mai* : pa.ca *N* Emerium *Stangl* : et medium *N* **533** antiquorum *Stangl* : aruit quorum *N*
 criminator *N* (*corr. Mai*) **535** praesidiat *N* (*corr. Mai*)

centis: *gaudetur et gloriatur in nostris [in] urbibus rege de exilio redeunte*. Sed quisquam forsitan cum haec audierit, praesumat dicere, quia magis actiua uel neutralia uerba esse [eadem] possint, ex quibus haec impersonalia ueniunt quam communia <et> deponentia,uel glorio; quod etsi ego alicubi inuenire potuerim, tamen quia non est usitatum, affirmare non possum.

545 De optatio quoque modo famosa et uentilabilis quaestio nascitur, utrumnam, quia in declinatione tres tantum temporum | efficientias ostendit, ita etiam ratio continuet, ut secundum eorum intelligentiam praesens tempus et praeteritum imperfectum modus non recipiat, an potius duo tempora sub una declinatione uel propter Latinitatis breuitatem uel etiam (ut audentius dicam) propter angustiam per duos ordines contineantur, ut cum dicimus ‚utinam rogarem‘ [et] ad utrumque tempus, id est et praesens et praeteritum 550 imperfectum, pertineat; item cum dicimus ‚utinam rogassem‘, ad duo excurrentia tempora coniungatur,

N

537 in alt. del. Mai 539 praesumac N (corr. Mai) actiua Mai : aqua N 540 eadem secl. Winterbottom 541 et suppleui 542 in lac. id est gaudeo scribunt Mai Hue-mer, id est crimino uel gaudeo Polara 545 famosa Mai : famosus N 548 continuet Winterbottom : continuat N eorum N (corr. Mai) 549 modus Mai : mundus N 550 declinatione Mai : declinatio N 551 Latinitatis scripsi : latini status N 553 et secl. Mai

quod et ego in Ephetomarum opere ita esse sentien-
dum scribisse me arbitror.

Ceterum de coniunctatio modo, quia nulla ambi-
guitas est, nihil tractandum puto, praeter quod etiam 560
indicatium modum in eundem praedictum, id est
coniunctatium, redigendum ac recipiendum nonnulli
ueterum putarunt. Quibus nec ego rennuere possum.
Quoties ergo indicatius modus sententiae caput non
facit, simplicem coniunctionem faciat necesse est. 565
,Simplicem' autem ideo dicimus, quia non tam <ex>
doctis quam simplicibus ac prosaticis exordium sump-
sit haec scribendi consuetudo. Ceterum apud peritos
quosque Latinorum omne uerbum, quod non ad dictu-
rae caput pertineret, coniunctio semper modo pone- 570
batur.

Nunc de subfiguratione breuiarius quidam sermo di-
cendus est. Primum ergo requirendum est, quare com-
positio uerbo accidat. Ob tres, ut opinor, causas; pri-
ma est quarum propter sensum expletionem uel 575
inmotationem, secunda <est> propter metri conpositi-
onem, tertia <est> propter loquelae ipsius decorem
conponendum. Primam causam diximus esse, qua per
figuras conpositas sensus uel explentur uel inmoten-

N

557 sq. cf. *Epit. p. 176, 70-72*

558 scribisse *N* (corr. *N*²) 560 tractandum *Mai* : trac-
tantum *N* 564 ergo *Mai* : et ego *N* sententiae *Mai* : sen-
tentia *N* 566 ex *suppleui* 576 secunda est *Stangl* : se-
cundam *N* 577 tertia est *Huemer* : tertiae *N* decorem
Huemer : docerem *N*

580 tur. Explentur quidem, cum per hanc figurarum assumptionem perfectiores et pleniores redduntur sententiae, uelut si dicamus dico perdoceo, doceo perdoceo, facio perficio. ‚Dico‘ enim et ‚doceo‘ et ‚facio‘ etiam ab incipiendo possunt intellegi; cum autem dicendi aut docendi operisue faciendi finis aduenerit, 585 tunc ‚per‘ conpositio adici potest. Motantur uero sensus per has subfigurationes duplicem ob causam: uel propter destructionem uel propter aedificationem. Destruuntur quidem cum dicas ‚dissipo‘ uel ‚discredo‘; illud ad sepis destructionem, hoc ad incredulitatem respicit. Aedificantur autem cum dicis consipo et concredo; quod enim illic distruxisti, hic reedificas. Conponuntur etiam uerba propter metrorum, ut diximus, conpositionem, sicut in uersu quodam Greci oratoris legimus hoc modo dicentis: *bella Gallorum toto concessent in orbe*; hic enim ‚cum‘ nihil ad sensum addidit, propter quod uersum tantum expleuit. – Haec de figuris dixisse sufficiat, praesertim cum in epithomarum praedicto opere diligentius de figuris quaedam 595 dixerimus.

Nunc ad annumerationem ueniamus. Multi putant simplicium scriptorum hanc annumerationem uerborum eandem esse quam et numerum uerbo inter septem usitatas species accidentem. Sed nos hunc intellec-

N

598 sqq. cf. *Epit. p. 189, 79 sqq.*

580 figuratum N (corr. Mai) 584 sq. dicendi aut docendi scripsi : docendi aut dicendi N 586 adici Stangl : addici N 592 reaedificas Mai : redificas N 595 dicentis Mai : dicentes N 604 intellectum Mai : intellectus N

tum firmissime destruimus, quia numerus simplex dua- 605
 lis est, singularis dumtaxat et pluralis, annumeratio au-
 tem usque ad duo uiginti species peruenit. Quod fac-
 tum ita nostri intellegunt, quia in prima Hebreorum
 lingua idem elementorum uoluminumque numerus
 198^u N editus est. Ob quam causam etiam philosophi antiqui | 610
 uerbum ex duo uiginti speciebus in unum ordinati sunt.
 Et ut hoc tibi manifestius reddatur, singulas annume-
 rabo species: Habet ecce inprimis qualitatem uerbi
 per modos et formas X species habentem; modi siqui-
 dem sex habentur et formae quattuor; habes ternam 615
 coniugationem quinamque significationem, hinc octo
 species concluduntur; per duplicem autem figuram et
 dualem numerum haec <summa> suprascripta consu-
 matur.

Verum quare tempus, quod ternum est, et persona, 620
 quae aeque terna esse animaduertitur, ex hoc excipia-
 tur numero, forte requiratur. Sciendum proinde est
 Stoicorum hunc esse morem, ut, cum typum aliquem
 uel numerum praetendere uoluerunt, non tam totam
 summae plenitudinem quam quod ad typum pertineat 625
 propositum annumerent. Quorum unus, qui erat ut re-

N

607 (et 611) uienti N (bis; corr. Mai) 608 itellegunt N
 (corr. Mai) 612 redatur N (corr. Mai) annumerabo
 Stangl : annuera N 613 Habes edd. 616 hinc Mai : hic
 N 617 concluduntur Mai : concludantur N 618 summa
 suppl. Mai suprascripta Stangl : suprascripti N 621 ex
 Mai : et N 623 Stoicorum scripsi : histoicorum N historico-
 rum Mai tympum N (corr. Mai) 625 quam quod Mai :
 quod quam N 626 erat Mai : erant N

bantur praecipuus Cromas nomine, ad nos usque per-
 uentans quattuor tantum uocales litteras numerandas
 esse censebat. Cuius rei rationem cum ab eo Aeneas
 630 meus perquireret, tranquillo reddidit effamine: *Sci-*
mus, inquit, et nos quidem quinque esse litteras, quae
uocales dicuntur. Nostrorum tamen ueterum parentum
mos antiquaris erat, ut nullum numerum absque typo
mensurarent; unde quia quinquenum in supputatione
 635 *Stoica numerum nullus cardinalis praecesserit typus,*
quattuor tantum uocales litteras subtracta u principali-
ter summauerunt. Vel certe ob hoc quidam u litteram
 inter uocales non receperunt, quia non tam uocalem
 ueteres quam ambiguum appellari debere credebant,
 640 quia aliquoties pro uocali, aliquoties pro muta accipi-
 tur. Sed hoc silentio praetermittamus. Illa autem ratio,
 ob quam quattuor uocales litteras quasi praeiudicato-
 ria auctoritate annumerabant, haec est, quod iste in-
 tuebilis mundus quattuor constat elementis, terra scili-
 645 cet igne aqua atque aere, quod Plastus elegantissimo
 carmine deseruit dicens:

limo solubili, lympa meabili,
igne ardibili, aura mutabili
mundus uisibilis sumptus initiis,
 650 *cuius terribilis pendit tristities.*

N

628 litteras *Mai* : litteris *N* 629 sensebat *N*² 630 meos
N (corr. *Mai*) 633 mos *Huemer* : mons *N* 635 *Stoica*
Huemer : stoiat *N* typpus *N* 636 subtracta *Mai* : subtractat
N 641 praetermittamus *Mai* : praemittamus *N* 644 eli-
 mentis *N* 649 initiis *Huemer* : initii *N* 650 tristities *Hue-*
mer : tristitiam *N*

Secundum hanc itaque rationem, quam praedictus Cromas intulerit, in hac quoque annumeratione nostra, qua uerbum totum annumeramus, tempus et personam excipimus, ne, si hiis acceptis octo et uiginti species ut est necesse fuerint repertae, numerus typo 655 uacet. Quamquam si tempus in quinque species diuidatur, adiunctis tribus personis, octo species inueniantur, quas cum uiginti duabus adiunxerimus iuxta lunarem rationem XXX faciemus.

Nunc de inmutatione pauca nobis edicenda sunt, 660 quae inusitata quidem est, sed hiis qui nouis adinventionibus delectantur utilis ac necessaria esse uidetur. Inmutantur autem uerba quidem simpliciter per litteras, per sonos, per sensus, <per> figuras, per tempora. Inmotantur quidem per litteras secundum duas effici- 665 entias, hoc est siue per uitium [sed] decorosum siue per necessitatem consuetudinariam. Per uitium quidem decorosum, cum in uersu Horatii legerimus ,aggo' pro ,ago'. Hiic adiectio g sequentis uitiosa est, sed cum agitur laetitia uel festiuitas, sic consuerunt dicere 670 ,aggo'; sic enim in praedicto uersu habet: *laetaque agunt in moenibus festa*. Ornatus enim et firmatus ren-

N

654 (et 658) uienti N (bis) 655 typo N 659 faciemus Mai : faciem N 660 pauca Mai : pauat N 662 delectantur Mai : dilatantur N ac necessaria Mai : ad necessariam N 663 quidem Polara : qui N 664 sonos per sensus per figuras Mai : sonas praesentis figuras N temporam N 666 sed secl. Winterbottom 667 quidem Mai : quoque N 669 Hiic Huemer : huc N 670 sic Mai : si N

tur, si quandam conponderationem linguae per syllabas faciunt. Vnde et idem poeta commodius ratus est
 675 addere g in priori syllaba quam semigrauto litterarum numero unam contra quattuor ponderare. Hac de causa in plerisque litterae duplicantur consonantes, ut ,caellum' pro ,caelum' et ,uellim' pro ,uelim' et ,ollim' pro ,olim'.

680 Inmotantur autem, ut diximus, per necessitatem | 199^r N consuetudinariam, cum in usu habeamus scribere ,sperno' et ,cerno', cum apud ueteres Romanae eloquentiae doctores et eos praecipue, quos probabilitas suarum claros apud omnes efficeret doctrinarum,
 685 ,spero' et ,cero' poni debere censeretur, refutantes r et n absque ullius uocalis interiectione scribi pariter posse. Sed quia ,spero' et ,cero' alium habent effectum (nam ,spero' ex spe nomen accepit, et ,cero' hunc sensum habet, cum quis a cera componit), idcirco n neces-
 690 sarie addita est ad spretionem et ad certam uisionem.

Inmotantur etiam per sonos, cum duo quaelibet uerba hisdem litteris uel syllabis scribuntur, sed non eundem habent effectum, ut lego lego, quae nisi sono discreta fuerint, confusibiliter dicuntur. Propterea ,lego'
 695 ex lectione in prima syllaba acuetur, nam ,lego' ex legatione in eadem syllaba corripitur.

N

676 numero N 677 litterae Mai : litterate N 684 claros Mai : clarus N 685 censeretur Mai : censeret N 687 spero et cero *scripsi* : cero et spero N 688 ex Mai² : et N 689 cera Mai² : ceram N 690 spretionem Mai : praetionem N 691 cum *Winterbottom* : que N 692 uel *scripsi* : ut N 694 fuerint Mai : fierint N dicuntur Mai : diligenter N 695 nam Mai² : num N

Mutantur etiam per sensus nec sono nec syllaba nec littera distantia, ut credo credo. Nam ,credo' de credulitate dicitur, quod omnibus clarum atque propatalum est. Est etiam ,credo' iuris iurandi, cuius exempla, 700 quia fortasis aliis inusitatum est, proferemus. Virgilius, Troianae scholae doctor, contra Romanos scribens eosque falsitatis esse arguens ita infuit: *O Romani, cur uestrae inmemores ueritatis quae credidistis transgredi uoluistis?*, hoc est dicere ,quae iurastis'; Cato quoque 705 *si quis*, ait, *discredat, merito dampnetur*, hoc est ,periuret'. Sic etiam ,lucror' duplicem sensum habet, pecunias scilicet acquirendi, periculum nihilominus mortemue euadendi. Sic ,cohibeo' ad continentiam siue alicuius rei indulgentiam concessionemque pertinebit. 710

Mutantur quoque per figuras, quod omnibus apparere legentibus potest. Verum tamen uno hoc probabimus exemplo. Dicimus enim ,construo' et ,adstruo', aliud enim aedificandi, aliud adfirmandi.

Mutantur nihilominus per tempora, cum in lectionis 715 consuetudine habeamus in usu praesens tempus <pro> praeterito perfecto scribere, ut Catonius *cum uenissent*, inquit, *utrique, primi allocuntur Romani*, hoc est ,allocuti sunt'. Sed qua ratione istud usurpatum est, paucis perdoctum est, nisi quia multi Latinorum a ue- 720

N

700 iurandi Mai : iurando N 703 de esse cf. Stangl, Berl. phil. Wochenschrift 1915 p. 349 infuit Huemer : imfiunt N ramani N 708 atquirendi N 709 coibeo N
716 usu Huemer : usum N presentis N (corr. Mai) pro suppl. Mai 717 Catonius Stangl : catonis N 718 inquit om. N (suppl. N²)

teribus sibi traditum putant praesens tempus ad utrumque pertinere, siue quod id temporis agitur, siue quod certissimo tempore quasi praesentim actum praeteriuit.

- 725 Nunc ad indagationem uerbi ueniamus. Indagatio uerbi tribus modis intellegitur: in coniugatione, in declinatione, in metro. In coniugatione quidem per tres litteras principales indagatur, quae sunt a e i, quibus quasi quadam indagine a secunda persona modi indicatiui omnis coniugatio per singulos modos dinoscitur, ut laudas fulges sepis. Indagatur autem in declinatione per quinque tempora, quae manifesta sunt; uia quippe uerbi declinandi tempus est. Sepe etiam indagatur in 730 metro per pedes, qui sunt syllabae; crescente etenim syllabarum numero metra uerbi componuntur in uersus, quod planius in declinatione probabimus.

- Affirmatio uno modo secundum nostros, cum duo uerba pro affirmanda sententia uni dictioni praesident, secundum illud Aeneae dicentis: *Reges Roma-*
 740 *nos aequa et uera sententia credimus et fidimus*; sufficeret dici ‚credimus‘, nisi quia sententiam affirmare uoluit. Affirmatur etiam hoc dicendi statu uerbi, cum dicimus: ‚uenit inquit uir‘; hoc pro affirmati|one tan- 199^a N
 tum; ratio enim sic haberet: ‚uenit inquiens uir‘, sed
 745 quia, si modus indicatiuus in una dictione duplicatur, putant se fortiorem facere sententiam, idcirco uerbum

N

721 traditum *Mai* : traditam *N* 725 indagationem *Mai* :
 indagationem *N* 742 statu *Mai* : status *N* 745 modus
 indicatiuus *Stangl* : modum indicatiuum *N*

,inquit“ participali modo ponunt, sed tantum cum subponatur prius ,loquitur‘, nam praeposterato licet ordine scribendi sic dicis: ,inquit uenit‘.

Inchoatio in una tantum uerbi forma habetur, 750 quae forma ob hoc inchoatiua dicitur, quia praeteritum tempus non habeat, ut calesco. Quamquam multi Latinorum diffinite affirmant nullum uerbum fieri debere, quod praeteritum tempus non habeat. Quibus nec ego rennuerem, cum multa eiusmodi uerba quae 755 uidentur inchoatiua praeteritum tempus habere cernuntur, nisi quia perfectae formae uerba prohibent in eorum conuenire sententiam, quae praeteritum tempus sibi rectius uendicent. Sed cum hoc illis obiecerimus, responderunt praeteritum tempus geminae ordi- 760 nationis uerbis commune esse solere, ut floreo floresco, et utrique conuenire ,florui‘. Sed hoc quia scholarum nostrarum auctores numquam in usu habere, in ambiguo relinquentes doctorum nostrorum sententiam proferemus, quod uerba inchoatiua praeterito 765 semper careant, exceptis hiis, quae inchoatiuis similia, quia uerba ex quibus nasci debeant non praetendunt se habere; ideo praeteritum tempus habebunt, ut conpisco conspicui, cognosco cognoui, erubesco erubui.

N

747 tantum *Stangl* : tamen *N* 753 diffinite *Huemer* : diffinire *N* uerbum fieri *Mai* : uerbi fieri *N* 759 cum *Mai* : eum *N* hoc *om. N (suppl. N²)* 761 commune *N (corr. Mai)* 762 conuenire *Mai* : conueniri *N* 765 inchoatiua *Mai* : inchoatiuae *N* 766 simlia *N (corr. Mai)* 769 erubes *N (corr. Mai)*

770 Nunc praelatio suo ordine ponenda est. Quid est autem praelatio et quomodo sine postlatione intellegitur? Praelatio ergo in modis solis constat, cum modus indicatiuus omnibus supereminet et ordine et uirtute.

Hiis nunc peractis solum quod restat explicemus,
775 declinationem scilicet, quae omnibus scolaribus etiam pueris prompta est ac trita. Verum secundum poetas per metra et non secundum grammaticos per prosam declinandum est. Et ut syllabas crescere uideatur uerbum monosyllabe, secundum promissum in indagatione
780 dilatum declinemus uerbum neutrale monosyllabatim indicatiuo dictum modo:

flo flamus flas flatis flabam flabamus
flant flate fla fletis flemus flatote
flem flato fles flabo flare flauere.

785 Et ut spatiosius et ad alia uerba reddatur exemplum (quia quae subrelicta sunt de hoc uerbo poetares quique ac uersidici mensurare ualebunt), etiam ad dissyllabata tendamus, quae sic mensurantur:

N

779 *sqq. cf. supra 734 sqq.*

771 intellegitur *Huemer* : illigetur *N* 772 cum modus
Huemer : com modos *N* 776 prumpta *N* (*corr. Mai*²) 777 prosam *Mai* : prosa *N* 779 monosyllabae
N (*corr. Huemer*) 780 dilatatum *Mai* 781 dictum
Stangl : dicto *N* 784 flabo *Stangl* : flebo *N* flare flauere
Polara : flauere flare *N* 786 uerbo *Mai* : uero *N* poetares
Stowasser : pueatres *N* 787 uersidici *N* (*corr. Mai*)

Laudo laudamus laudatis laudas laudabamus
 lauda laudaui laudasti laudaueramus 790
 lauda laudemus laudate laudes laudare
 laudabimus laudabitis laudatum ire
 laudans laudantis laudanti laudaueritis.

Scire debemus trissyllabata uerba per hosce uersus
 non tam facile posse nisi per scissuram pensari. Et 795
 ideo, quia finis epistolae in proximo est, ad tetrasylla-
 bata transeamus, quae sic declinantur:

intellego intellegis intellegamus
 intellegit intellegunt intelleguntur.

Scire et annotare debet unusquisque uersidicorum, 800
 quod unumquodque fonum pro duobus longum breui-
 bus in uersu et metro annumeretur.

Nunc ut promissimus epistolarem sermonem fini-
 amus.

Explicit tertia de uerbo 805

INCIPIT QVARTA DE ADVERBIO

Omnis urbs munita et cincta ciues hostibus non tradat;
 ita historica expositio si recte ac ratabunde fuerit per-
 ordita, nullius reprehensionis locum ulterius habebit.

N

792 laudatu *N* (corr. *Mai*) 795 scissuram *Mai* : scissura
N 796 titrasyllabata *N* 800 annutare *N* (corr. *Mai*)
 801 duobus *Stowasser* : pro dub; *N* 3 historica *Mai* : hi-
 storia *N*

5 Vnde nos doctores monent, ut omnes artes non solum
 principales uerum etiam | mediocres atque officiales 200^r N
 recte in inpresis statuuntur. Propter quod et ego, quia
 tibi de nomine ac pronomine uerboque breuiarias ex-
 positiones per epistolas intimauerim, inferiores quo-
 10 que partes breuioribus quidem sed propriis epistolis
 explanabo, praesertim cum <in> Ephitomis de IIII
 partibus unum feci opusculum, quae residuae sunt,
 aduerbio scilicet participio coniunctione et praepositi-
 one. Hae si proprias habeant epistolas, paulo latius
 15 aliquid legentibus conferatur ad sensum.

Aduerbium ergo est quarta orationis particula [est],
 quae quia uerbo adheret aduerbium nuncupatur, sicut
 pronomen ex nominis commonione uocatur. Sed hiic
 quaestio adcurrit; forte enim aliquis inquirat, quod
 20 non dubito euenturum: *Si propterea aduerbium uoca-*
tur, quia uerbo semper adiungitur, quo nomine uoca-
buntur aduerbia comparandi uel qualitatis et quantitatis,
quae nonnumquam non uerbo tantum, sed aliis parti-
bus adiunguntur? Dicimus enim ,magna ualde uenit
 25 *turba'; numquidnam poteris ita componere ,uenit ual-*
de'? Alioquin quomodo sententia intellegetur? Dicimus

N

11–14 cf. 200,1 sqq. 16–33 Don. Ort. 174,379–388
 (p.a.l.)

7 in inpressis *Stangl* : in presis N 10 sed propriis *Hue-*
mer : sprospis N 11 explanabo *Mai* : et planabo N in
 epitomis *Mai* : ephitomi N 14 Hae *Winterbottom* : his N
 16 est *alt. secl. Mai* 18 hiic *Huemer* : huc N 26 Alio-
 quin *Mai* : aliquin N sententia *Mai* : sententiam N

etiam ,tam docti' et ,tam ueloces'. Vnde et hii, qui non octo sed plures orationis partes annumerare uolunt, aduerbium in duas partes diuidunt: unam prisco nomine aduerbium uocantes, alteram expresorium. 30 Etenim aduerbia, quae nominibus uel aliis aduerbiis applicamus, non tam adiunctionem solitam quam sensum expressionem significant. Aduerbium aduerbio adherens sine comparatione aliqua ad affirmationem tantum pertinebit, ut ,tam digne' et ,ualde uiriliter' et 35 ,satis pulchre'; unde non paruum errant, qui ,et' coniunctionem copulatiuam interponunt, ut sit ,satis et pulchre'.

Aduerbiorum significatio multimoda est. Sed multi existimant nulla aduerbia ex sese nasci posse. Nam 40 cum dicis aduerbium separandi ,seorsum', habes nomen ex quo nascatur, ut est ,seurus', hoc est qui se ipsum ab humano separat consortio, sicut et ,adurus' qui se ipsum ad omnium ora ostendit; iuxta illud Ciceronis: *Si peritus fuero, adorum me faciam omnibus; sin 45 alias, seurus efficiar, timens me conuentibus tradere peritorum.* ,Simul' aduerbium congregandi et ex similitudine nascitur.

Multi obtendunt nobis quaestionem, quomodo adiecta nomina ex aduerbiis uenire uideantur, ut heri ex 50 quo hesternus, hodie unde hodiernus, cras unde crasti-

N

27 uelocet *N* (corr. *Mai*) 29 prisco ex presco corr. *N*²
 30 aduerbium *Mai* : aduerbiorum *N* 31 Etenim *Don.*
Ort. : eccenim *N* 32 sensum *i. q.* sensuum 43 adurus
Mai : adoris *N* 51 unde *alt.* *Mai* : inde *N*

nus; debuerant enim magis aduerbia ex nominibus nasci. Super hoc Aeneam consulere me memini, qui mihi respondit, quod nisi usitate consuetudo haec temporis
 55 aduerbia esse tradidisset, temporalia magis nomina et monoptota credenda forent, unde haec diriuatiua nascerentur. Et ne sui ipsius promere sententiam uideretur, a quodam se sene Iulio doctore didicisse asse-
 rebat, addens hoc quoque, quod, quia haec nomina
 60 declinationem non habent, ideo ab inscis aduerbia putantur, sicut et ‚nequam‘ et ‚nugas‘ a quam plurimis qualitatibus aduerbia propter defectum declinationis aestimantur. *Sed hoc, inquit, Romanis non placebit, quia plus solent obstinate consuetudini quam certae rationi*
 65 *consentire.* |

200^a N

Sunt etiam aduerbia, quae ex quo nascantur, ambiguum est, ut frustra nequiquam nequiter. ‚Frustra‘ enim utrum ex originali nomine an ex imperatiuo modo uerbi communis ueniat, adhuc in electione pendit
 70 lectorum. ‚Nequiquam‘ autem et ‚nequiter‘ si ambo ex ‚nequam‘ ueniunt, sicut multis Latinorum uidetur, hoc tantum mouet plurimos, utrum aduerbia in -ter nisi <ab> ablatiuo casu adiectiui nominis in e litteram ter-

N

66–71 uidetur : Don. Ort. 174, 389–393

52 debuerat N (corr. N²) 59 addens scripsi : addente N quoque Stangl : Q N 60 habent Mai : habet N ide N (corr. Mai²) 63 placebat N (corr. N²) 64 consuetudini Mai : consuetudine N 72 plurimos Mai : plurimus N
 73 ab suppleui (ex suppl. Mai)

minato uenire possint; quod quia certum non habent,
 ‚nequiter‘ omnino refutant. Sed nobis aliud uidetur es- 75
 se ‚nequiquam‘, aliud ‚nequiter‘. ‚Nequicquam‘ enim
 pro ‚sine causa‘ uel ‚frustra‘ intellegitur; ‚nequiter‘ ue-
 ro ad peius proficit. Multi etiam quaerunt, quare ‚qui‘
 in medio situm sit, ut pro ‚nequam‘ ‚nequicquam‘ lega-
 tur, cum etiam ‚nequam‘ sicut in omni casu genere ac 80
 numero ita etiam aduerbialiter adsumi possit. Sed
 propter discretionem tantum hoc additamentum medi-
 ae syllabae susceptum est. Ceterum ‚nequiter‘ aut sim-
 pliciter ex ‚nequam‘ accipiant, aut ex sese nasci intel-
 legant, quia aliter non habent, aut (si magis putent) 85
 penitus respuant.

Requirunt etiam, utrum ex participiis aduerbia nas-
 ci possunt, et si possunt ex quo <a> participiis: utrum
 ex omnibus an ex aliquibus. Spondeo quidem me eti-
 am palam omnibus peritis orbis professurum, quod 90
 aduerbia ex participiis indubitanter ueniant. Si autem
 quaeritur, ex quo a participiis, dicam, ut expertus sum,
 quia ex participio temporis praesentis communis gene-
 ris <et> ex participio temporis praeteriti cuiuslibet
 uerbi aduerbia sumuntur; ex duobus autem futuris 95
 participiis <nullus> peritorum aduerbia sumpsisse con-
 probatur. Dicimus enim docenter sapienter instanter
 perseueranter, quamquam secundum Galbungum ex

N

74 possint *Mai* : possit *N* 75 refutant *Mai* : refutant
N 81 numero *Mai* : neutro *N* 82 mediae *Mai* : media
N 85 putent *Mai* : putet *N* 88 a *suppl. Stangl* 94 et
suppleui 96 nullus *suppl. Huemer*

- participio praesentis temporis actiui uerbi sumi abnu-
 100 atur aduerbium, sed ex participio neutralis uerbi traha-
 tur, necnon etiam ex communis ac deponentis partici-
 piis idem doctor aduerbia uenire nisi uitiatim abneget.
 At in praeterito tempore secundum trinam significati-
 onem, passiuam scilicet communem ac deponentem,
 105 aduerbia uenire nullus peritorum negare potest, siqui-
 dem dicamus docte osculate suspicate locute. Audiui
 tamen apud Affrorum scholas frequenter dici, quod ex
 deponentium uerborum participiis – eorum maxime,
 quae agendi consuetudinem non habeant – aduerbia
 110 nasci non soleant. Quae cum ita sint, intenta docto-
 rum ambiguitate sibi ut uidetur dissonantium, consu-
 lendum nobis est, ut ea quae a nemine dubitentur sta-
 tute ac definite sumamus, id est ut a participio
 praesentis temporis neutralis uerbi atque ab eo quod
 115 passiui uerbi communisque sit, praeteritorum dumtaxat
 temporum, aduerbia semper sumamus, ut est perseueranter
 firmate scrutate. Secundum hanc regulam
 etiam in comparatione et praelatione participiorum
 aduerbiorum quoque ratio seruabitur.
- 120 Aduerbia autem, quae in -im syllabam mittuntur,
 non ex uno initio sumuntur. Quaedam namque eorum
 adiectis nominibus ueniunt, ut caelestis fortis. Quae-

N

100 participio *Mai* : participium *N* 103 At *Stangl* : ut
N 105 negare *Mai* : negari *N* 106 osculate *N* (*corr.*
Mai) 111 dissonantium consulendum *Mai* : deponentium
 consulendum *N* 115 praeterito *N* (*corr. Mai*²) post dum-
 taxat *add.* at *N* (*exp. N*²) 121 post eorum *suppl.* ex
Mai 122 ut *Mai* : ad *N*

dam uero ex possessiuis pronomi-
nibus nascuntur, ut
meatim nostratim. Quaedam etiam ex participiis uerbi
passiui, ut strictim singillatim; nam ‚singillo‘ trite legi- 125
tur iuxta illud Domini, eloquentissimi et modestissimi
uiri, dicentis: *Non est mediocris uel facilis negotii bo-
num singillare a malo*. Nonnulli etiam ex primis nomi-
nibus uenire aduerbia suspicantur, ut partim, quod sit
ex parte dictum, et uoluntatim ex uoluntate. 130

201^r N Quid nunc? | Quia de aduerbiis alicubi dixisse me
arbitror, sermo breuiandus est. Ante cuius finem illud
mihi Aeneae memorandum est, quod, cum interroga-
sem eum, utrumne aduerbia conponi possint sicut et
ceterae orationis partes, ita mihi respondit: *Quid me* 135
*interrogas id quod tritum est? Nam aduerbia duas con-
positionum regulas habent: Primam, quae secundum
partem, ex qua ueniet, intellegitur, ut edocte indocte in-
sipienter inepte reprobate appense; secundam, quae in
aduerbiis localibus subiunctiue ponatur, cuius rei causa* 140
*erit, cum aliud locale aduerbium in quacumque scripti-
one praecesserit; tunc dicis ‚ibidem‘, sicut etiam hic mos
in pronomi-
nibus sepiissime inuenitur, quando cuiuslibet
persona ante prolata sermone prosequente dicatur
‚idem‘ uel ‚eadem‘. – Est etiam aduerbium ablatiui ca-* 145
sus pronominalis simile, ut illo; nam sepe dicimus ‚illo

N

131 sq. cf. *Epit. p. 200, 7 sqq.*

132 breuiandus Mai : breuiendus N 134 possint Mai :
possit N 137 Primam Mai : prima N 146 prominalis
N (corr. Mai)

exibimus', hoc est ,illuc'. Sic et ,quo', cum dicimus ,quo uadunt'. Sed haec aduerbia mobilia semper sunt.

Quia autem hiis dictis supra memoratus Aeneas su-
150 um finiuit sermonem, mihi quoque hanc epistulam
scribenti hic terminus ponendus est.

Explicit quarta de aduerbio

INCIPIT EIVSDEM QVINTA DE PARTICIPIO

Dicturi de participio, de quo et a nobis et a plerisque
doctoribus sermo frequens factus est, illud mei Ae-
neae in prohemio operis commemorandum puto. Ob-
5 timum etenim est et ualde peroptimum omnem disci-
pulum in fine omnium scriptorum et aequae initio
praeceptoris sui indeffessam facere mentionem, quem
humanae disciplinae tertium sibi patrem uocant. Ita-
que Aeneas meus triplam participiorum adserit esse
10 uirtutem, quod in libro de omnium artium uirtute
scripto atque ordinatim degesto tali edidit modo: *Prima*,
inquit, uirtus participiorum, quod nomen et uer-
bum, duas principales orationis partes, obtinet. Secun-
da, quod, sicut uerbum fuerit actiuum, eodem modo et
15 *ipsum agit. Tertia, quod, si in fine testimoniorum posi-*

N

9-16 *Don. Ort. 176,8-12 (p.a.l.)*

147 *dicis N² Stangl* 4 *commemorandum Mai* : *comme-*
moranda N 6 *aeque Stangl* : *atque N* 8 *patrem Mai* :
parem N 13 *orationis Mai* : *orationes N*

tum fuerit, pro uerbo accipiat; quod tamen non iugi consuetudine, sed raro accidit. Haec Aeneas.

Sciendum inprimis est totum participium per omnes sex casus duplices agere solere, illo dumtaxat uerbo cuius sit significationis agente. Nominatiuus casus participii modi et ablatiuus sepe pro se inuicem ponuntur. Quod utrum sit rectum an secus, eorum qui ita scribunt arbitrio relinquamus. Nam pro nominatiuo ablatiuum participalem positum sepe inuenimus secundum illud Glengi: *Hoste per portas rumpente, ciues uacillauerunt.* De hoc tamen sententia uel maxime uariatur, quibusdam opinantibus septimum ex utroque nomine casum adsumi, quibusdam uero secundum Galbungi traditionem asserentibus octauum potius utriusque nominis hunc casum sentiri oportere. Quod et Aeneas probat, unde [unde] et scribens mihi quoddam nomen ita declinauit: *proson prosonis prosoni prosonem*, et cum ad ablatiuum uenisset, eundem casum triplicauit caraxando.

Cuius rei ergum inquirenti mihi, ita exsoluit dicens: *Sextus casus, qui est ablatiuus, et septimus atque octauus litterarum forma similes sunt, nisi dictione ac sententiae qualitate discrepauerint. Sed sic docte discernuntur: ablatiuo casu, ab hoc prosone bene clamatum est; septimo casu, hoc prosone clamatorie fruuntur* (unde re-

N

20 sit *Mai* : sint *N* agente *Huemer* : agentem *N* 30 hunc *Huemer* : Ñ *N* 31 unde alt. secl. *Mai* quoddam *N* (corr. *Mai*) 34 caraxando *Mai* : caraxanda *N* 38 sic docte *Stangl* : si a docte *N*

probandi sunt, qui dicunt ,fruuntur ab eo' siue ,eum' siue ,eius'; huiusmodi enim uerbum ,fruor' sicut et nonnulla similia nulli ali casui nisi soli septimo adiungi debet); octauo autem casu ,hoc prosone declamante'.

45 Pro quo casu, ut diximus, | nominatiuus in lectione sepe ponitur ob hanc puto necessitatem, quia in eadem dictione alius nominatiuus casus uerbo principali, quod primum loquitur, personaliter adiungatur; sicut in uersu Bregandi Eugenici legimus: 201^a N

50 *Solus Cato miles, populus turbatus, in acie stetit,*

quasi hoc dixisset: ,solus populo turbato stetit'. Quod multi penitus ignorantes uerbum possuere ,est', quod omnino sine coniunctione causali fieri non potest; nam si hyperbatiko more in media dictione commixto aliam ordinem posuisset, sicut non raro legimus, hoc modo egregius doctor edidisset: ,solus miles – turbatus enim populus est – in acie stetit'.

Sed nunc ad participii expositionem, unde pene excessum est, oportune reuertamur. Participium pars 60 communis est orationis, quod generibus et significationibus suffonitur ac suffulcitur. Sed participium temporis praesentis ex nomine omnis generis esse diffinitur, <cetera> propriis generibus proferuntur. Dicunt qui-

N

47 uerbo *Mai* : uerbi N 49 Eugenici *Stangl* : Iugenici N
51 solus] solii N 54 hyperbatiko *Mai* : aeparbatiko N alium *edd.* 56 edidisset *Mai* : eredisset N 58 nunc] ñ N
63 cetera *suppl. Stangl*

dam quaedam participia a uerbis et nominibus quasi quodam coniugio procreari; unde et eundem nomina- 65
tium habent nomen primae positionis atque ipsum participium, ut sensus gressus uersus intellectus quae-
stus cultus planctus et cetera. Nam hoc participium ,sensus' ex uerbo passiuo rite assumitur quod est ,sen-
tior'; sic enim praeterito tempore declinatur: sensus 70
sum, sensus es, sensus est. Est etiam nomen, quod sic declinatur: sensus sensui; uerum tamen quia hoc no-
men ,sensus' ex uerbo nascitur, ideo participium non ex nomine, sed ex uerbo uenire credendum est. Sed in
declinatione similitudo disparatur, nam nominis decli- 75
natio haec est: sensus sensus, participii autem sensus
sensi senso et cetera.

,Versus' autem a quibusdam in nomine non recipi-
tur principali, sed in participio. Ibi autem ,uorsum'
scribunt, quia ,uors' ipsa pagina dicitur, Lucano dicen- 80
te: *uorsibus egebunt multis*. Mihi autem uidetur et
,uersus' paginae etiam scriptus non esse antiquandus,
quia, cum paginam scribens ab initio per longum line-
am usque ad marginem feceris pertendentem, manum
rursus ad [ad] caput discriptae uertere necesse habe- 85
bis. Eadem consuetudo etiam in legendo ipso quoque
uisu oculorum seruanda monstratur.

Participium praesentis temporis sicut omni generi
ita etiam omni personae conuenire credendum est.

N

64 nominibus *Mai* : nonibus *N* 74 ante nomine *add.* hoc
*N*² 78 quibusdam *Mai* : quibus *N* 81 uorsibus *Stangl* :
uortibus *N* 85 ad *alt. secl. Mai* 89 omni *Mai* : omne *N*

90 Numeri participiorum et figurae ex utroque nascuntur.

Verum de participiis ista sufficere crederemus, nisi quia quaedam quaestio doctoribus imminet, ut putent, quia omnia participia omnis temporis pro uerbis ponenda, sicut Ossius et Perrichius et Galbarius et ceteri

95 Latinorum praesumunt. Nam Galbarius in quodam uolumine inmenso, quod de commentariis creati saeculi condiderat, habundanti quidem sed eloquenti, omnia pene participia pro uerbis sumpserat: *In principio quidem*, inquit, *contuebilis mundus ab incontuebili*

100 *potestate creatus, sole et luna omnibus etiam astris uaria pictura splendentibus ornatus, nascituris in eo mortalibus sensus loculentissimi conlaturus adapertionem et in omnium fine resoluendus aut etiam reformandus*. Vi-

des omnem texturam huiusce operis per participia uerborum loco posita directam. Et haec consuetudo uetusta tenuit fortitudinem per multas Africae atque Europae prouincias, ut participia pro uerbis sumi soleant. Sed nos, quibus hoc scribendi studium a doctoribus nostris non est traditum, ut aliud pro uerbis lege-

110 re aut scribere soleamus, requiramus, utrum quis antiquorum patrum, quorum contraire doctrinis maximum nefas est, participium umquam pro uerbo sumpserit aut sumi praeciperit. Quod si inue|nerimus, nos 202^r N

N

93 ponenda *Mai* : ponendi *N* 97 eloquenti *Mai* : elocuti *N* 101 splendentibus *Mai* : pendantibus *N* 103 resoluendus *Mai* : resoluendos *N* 105 composita *N* (*corr. N²*) 106 uetusta *Mai* : uestita *N* 107 Europae *Mai* : erupe *N* 109 traditum *Mai* : traditus *N* 113 inuenerimus *Mai* : inueneremus *N*

quoque emitari sententia est; licet prohibuisse nos meminimus uerbum ex participio effici posse, nostram 115 tamen immotabimus deffinitionem.

Verum utrum participium secundum nominum regulas conparationis gradus recipiat, diligentius indagandum est. Nam multi arbitrantur participium non posse omnino conparari, quos autenticae lectionis rennuit 120 amplitudo. Restat igitur, ut regulam illam, quam aduerbiis ex participio sumendis possumus, etiam gradibus participiorum rite comparandorum teneamus. Participium temporis praesentis neutralis uerbi indubitanter hiis gradibus conparatur; dicis enim au- 125 dens audentior audentissimus, instans instantior instantissimus, fidens fidentior fidentissimus, egens egentior egentissimus. Sic et illud passiuui uerbi temporis praeteriti, cum dicis doctus doctior doctissimus, paratus paratior paratissimus, laudatus laudatior laudatissi- 130 mus.

Verum si quis nobis dicentibus participium uerbi actiuui temporis praesentis habere conparationis gradus obicere uoluerit ac dicere, quod, quoties haec participia comparata fuerint, quae infra sumus possituri, ut 135 sapiens amans, quia haec rite comparantur, nomina potius participiorum similia debeant aestimari, non mihi uidetur arguendus aut etiam improbandus. Nos

N

114 sententia est *Hartel* : sententias *N* prohibuisse *Mai* : proibuisset *N* 120 lectionis rennuit *Huemer* : lectioni reum *N* 121 quam *Mai* : quod *N* 133 praesentis *Polara* : praeteritis *N* 134 ac *Mai* : ad *N* 138 probandus *N* (*corr. N²*)

quoque ipse non inprobet, qui quod a peritis nostris
 140 didicimus, instanter deffendimus atque asserimus.
 Astipuletur mihi in hoc Maevius, uir in carminibus
 dulcissimus, de quo illud praecentum est:

qui fauum mellis non amat, odit tua carmina Maeui.

Hic eloquentissimum carmen in octo partes orationis
 145 edidit, in quo haec ait:

*participium generis omnis omne
 tam ex uerbo quam etiam ex nomine
 comparatiuum recto gradum trahit iure,
 sed et superlatiuum eodem receptat more.*

150 In quo ostendit omne genus non solum appellatiuo-
 rum nominum, uerum etiam uerborum hiis praedictis
 gradibus comparari.

Sunt etiam participia, quorum uerba non tam usita-
 ta sunt, et ideo negantur fieri participia, sed aestiman-
 155 tur nomina esse participiorum similia, ut togatus tuni-
 catus mitratus calciatus gladius hastatus scutatus.
 Quod si ita est, secundum hanc rationem et haec ita

N

143 *Verg. ecl. 3, 90*

139 probet *N* (corr. *N*²) **140** dedicimus *N* (corr. *Mai*)
142 dulcissimus *Mai* : dulcissimis *N* **143** Maeui *Verg.* :
 mei *N* **147** et uerbo *N* (corr. *N*²) **148** cumparatiuum
N (corr. *Mai*) **150** appellatiuorum *dubitanter Polara* : ap-
 pellatorum *N* **156** metratus *N* (corr. *Mai*) *astatus ex*
*estutus corr. N*² **157** ante hanc *add. in N*²

esse dicamus: praecinctus uestitus amictus, quorum tamen uerba omni legenti parantissimo frequentissimoque suppetunt ussu. Et quomodo illud Aeneae stabit: 160 *militēs, inquit, tunicantur*; et iterum: *quis gladiabitur in bello?* Horatius quoque *magno*, inquit, *impetu facto hastauerunt se omnes et calciauerunt et scutantes se inruerunt*. Vides, ecce, quomodo haec actiua uerba inueniuntur, et non modo actiua simpliciter, uerum et tripliciter. Manifeste enim ostendit sensus lectionis haec uerba secundum actiuam significationem bis agere et secundum passiuam tertia uice; dicis enim ‚hastauit se hastam‘ et ‚hastatus est hastam‘. Hoc et de omni uerbo, quod ornandi deornandive efficientiam tenet, incunctanter accipi potest, ut orno corono calcio uestio amico cingo tunico hasto gladio mitro armo spolio nudo deamico fraudo. Sic et secundum animi ornamentum, ut doceo erudio inbuo instruo informo.

Verum huius epistolae oportunus quidem finis immineret, sed quaestio quae perdifficilis est ad soluendum cogit sermonem paulo longius progredi. Etenim cum a deponenti uerbo tria participia uenire non du-

N

176 quaestio—183 *Don. Ort.* 179, 93–96 (*p.a.l.*)

158 praecinctus *Mai* : pracinatus *N* 159 paratissimo *Huemer* 160 suppetunt *Winterbottom* : suppitant *N*
 162 impetu *Mai* : impetus *N* 163 induerunt *Stowasser*² 167 actiuam significationem *Mai* : actiua significatio *N*
 169 hastutus *N* (*corr. N*²) 170 deornandive *N* (*corr. N*²) 173 deamico *Stangl* : amico *N* 177 sermonem paulo longius *Mai* : serpaulongius *N* 178 a *Mai* : ad *N*

bitetur, est uerbum deponens, ex quo [sunt] quattuor
 180 participia trahi uidentur, ut orior, ex quo est oriens
 oriturus ortus oriundus. Quaeritur itaque, qualiter | hac 202^a N
 ratione uti debeamus, cum uerbum passiuum non sit,
 ex quo trahatur. Oriundus uidetur quibusdam non es-
 se participium, sed nomen participii temporis futuri
 185 simile, ut furibundus laetabundus gaudibundus rata-
 bundus. Sed haec opinio non mihi uidetur esse con-
 ueniens, nam participium ‚oriundus‘ nemo ambigit.
 Sed super hoc Galbungum interrogans, simul Aene-
 am, ab eis uniter audiui, quia hoc participium sicut et
 190 ‚ortus‘ praeteriti temporis sit. Vnde et in annumeratio-
 ne participiorum interposita coniunctione distinctiua
 sic dicimus: oriens oriturus ortus uel oriundus. Ex quo
 ostendimus haec duo participia unius esse temporis, et
 ideo recte scribimus ‚oriundus erat‘, non ‚erit‘.
 195 Sed hac soluta quaestione, alia in eodem participio
 suppetit quaestio, quare non scribamus ‚oriendus‘,
 cum sit ‚oriens‘. Qui prudenter uerba nouerunt scribe-
 re, distinctionem in omnibus seruant, in modis et per-
 sonis; sic enim declinatur: orior oriris oritur orimur
 200 orimini oriuntur. Sic et in omni uerbo tertiae coniuga-
 tionis siue productae siue etiam correptae u in tertia
 persona pluralis numeri semper adsumitur, ut audiunt
 legunt metiuntur. Hoc ideo, nam si e scribatur, futu-

N

188–193 temporis : cf. *Don. Ort.* 179,96–98

185 sunt *secl. Mai* 185 ratabundus *Polara* : natabundus
 N 186 uiuidetur N (*corr. Mai*) 194 orecte N (*corr. Mai*)
 erit ex erat *corr. N*² 203 nam si *Mai* : nisi N

rum tempus aestimatur. Videtur tamen mihi mirum esse, quare non sic scribitur: oriendus per e. Forte ne 205 [forte] passium putetur esse uerbum, ut legendus.

Rursum quaero, cum ,oriundus' scribitur, quare etiam in participio temporis praesentis non ita scribitur: oriens oriuntis? Hoc non est consuetudinare nisi in participiis uerborum quartae coniugationis, ubi perac- 210 to per i et e nominatio casu in reliquis casibus i dempta e et u ponuntur, ut est iens euntis, sic quiens queuntis, transiens transeuntis et cetera.

Alia nobis quaestio inminet solutionis satis indiga, quare sepe inuenimus scribi ,standum' ,sedendum' 215 ,audendum' ,loquendum', cum neutrali uerbo non nisi duo participia uenire consuescant, et a deponenti tria tantum trahantur. Hoc autem uidetur participium passiuu uerbi emitari, cum dicis ,gaudendum' siue ,meditandum'. Sed hoc ad impersonalia uerba referendum, 220 quorum participia sunt haec quae praediximus.

Sunt etiam participia, quae deficere putantur temporibus, quod ualde mirum est, cum ipsa uerba non deficient. Credere itaque non debemus, quod participia uerbis adhuc ex integro positantibus deficere pos- 225 sint. Participia autem talia sunt: ,studens', nam partici-

N

210–213 cf. *Prisc. gramm.* 3,456,21–23 214–218 et 220
sq. *Don. Ort.* 180,115–119

206 forte *secl. Mai* 210 *peracto Stangl* : per octo N
212 *pununtur N* 216 *post cum suppl. a Winterbottom (sed*
cf. Latomus 40,828 sq.) 225 *positantibus (i. q. existenti-*
bus, u. ThLL s. u.) N : *possitantibus N²*

pium hic temporis futuri a plerisque negatur haberi, ut ‚studiturus‘ non dicatur; quod ignoro quam bene putetur, nisi forte cum praeteritum tempus indicatiuo
 230 modo uerbi huius non accidere credatur, quod penitus non conuenit, quia sepe legimus ‚studui‘. Est etiam aliud participium temporis futuri, quod solummodo ceteris abdicatis inueniri posse aestimatur, ut ‚urgendus‘, quasi ‚urgens‘ legi non possit; quod quia frequen-
 235 tissime legimus exemplis non indiget; sic etiam ‚urgiturus‘ et ‚urgitus‘. Dicunt etiam, quod ‚coeptus‘ defectiuum participium sit; compellimur et nos in hoc assentiri eis, quia ‚incipio‘ neutrale uerbum est. Sed forte dicas, quia ‚capio‘ actiuum est, ex quo ‚coeptus‘;
 240 non ita est, nam ex hoc uerbo secundum passiuam significationem non ‚coeptus‘, sed ‚captus‘ uenit. Mirans itaque, quomodo passiui uerbi participium a neutrale uerbo uenire possit, super hoc Aeneam interrogasse memini, et taliter mihi respondit: hoc non esse
 245 participium, sed nomen adiectiuum participio simile. Hoc Aeneae de isto participio iudicium est.

Cum itaque audissem eum | diffinite dicentem, quod 203^r N a defectiuis uerbis defectiua participia semper esse debeant, interrogauit eum dicens: *Quomodo ergo, mi do-*
 250 *mine, ab illo uerbo, quod in personis deficit, inuenimus*

N

228 bene Mai : breuem N praue Huemer 233 inueniri
 Mai : inuenire N 234 quia Mai² : qua N 237 defecti-
 um N (corr. Mai) 241 sq. Mirans itaque Mai² : mira mi-
 rataque N 248 a Mai : ad N 250 deficit Stangl : defe-
 cit N

participium nasci, ut est decens a decet? Tunc ad me subridens ait: Moneo te, fili, ne similitudine aliqua seducaris. Multi etenim non intellegentes uim Latinae orationis, ducti similitudine, partes pro partibus ponunt; sicut et illud, quod sepe legere solemus, ,inpraesentiarum' confundunt, nescientesque, quid sit, demunt syllabam extremam rum, ut ponant ,in praesentia', facientes ablatiuum casum cum praepositione. Quod omnino conueniens non est, nam ,inpraesentiarum' unum aduerbium facit temporale, ut sit quasi ,praesentim'. 255 Similiter in hoc modo seducuntur, quia putant uates ,decens' participium esse. Nam haec uerba, quae secundum personas deficiunt, ut decet oportet taedet et cetera, participia nulla habent. Superest ergo, ut ,decens' intellegas nomen esse adiectiuum, participii quidem 260 simile, sicut et condecens et indecens et perdecens. Haec Aeneas.

Verum quoniam de participio et in hoc et in supra memorato sepe opusculo sufficienter edisseruisse me arbitror, oportuna huic epistolae finem dabo. 270

Explicit quinta de participio

N

259 sq. cf. Don. Ort. 180, 119 sq. 268–270 sq. cf. Epit. p. 204, 81 sqq.

251 diecet *N* (corr. Mai) 257 extremamrum *Huemer*: extremarum *N* 261 Similiter *Polara*: simili et *N* uates scripsi: uatis *N* 268 supra *Mai*: spera *N* sprā *N*² 269 edisseruissi *N*

INCIPIT SEXTA DE CONIVNCTIONE

Videtur mihi, fili carissime, haec pars orationis, quae coniunctio uocatur, similis esse incastraturis quibusdam uel nexuris, quibus uincienda quaecumque colligantur mulimina, maximeque tabulatorum. Tali etenim modo haec particula coniungit et conglutinat dictiones ac sententias. Cuius potestatem in quinque species diuisam ueteres annumerant, quarum prima est copulatiua, quae proprie dicta coniungit. In copulatiuis coniunctionibus, quae numero sex sunt: et ac at atque <que> ast, ce Graeca assumitur; extrema enim apud Grecoſ pro ‚et‘ semper ponitur. Et haec copulatiua subiunctiui ordinis fieri solet, apud nos dumtaxat; ceterum in sua propria lingua sepe praeponitur. A nobis autem pronomini demonstratiuo uel reuelatiuo, quae monasyllaba sunt, subiunctim applicatur per syllabae illius – ut puto – adiectionem, ut si dicas hicce haecce hocce isce eace idce; sed et omnibus pronominum casibus praedictorum subiungi potest. Sed forte dicas, quia pronomen reuelatiuum generis feminini ‚ea‘ non unius syllabae, sed duarum est. Verum est quidem, quod duae syllabae sint ‚ea‘, sed tunc id fiat, quando

N

15 reuelatiuo: cf. *Smar.* 100,268

11 que *suppl.* *Stangl* extrema *Winterbottom* : extreme N
 16 monasyllaba *scripsi* : momonassyllabae N monosyllaba
Mai applicatur *edd.* per *Mai* : pro N 18 casibus *Mai* :
 casus N 20 reuelatiuum *Polara* : relatiuum N 22 duae
Stangl : duo N

nouissimam consonans quaelibet consequetur, ut eam eas eos et cetera, ut una longa littera contra duas breues conponderata, utraque syllabam faciat. Nam 25 duae solae uocales in unam syllabam redigi possunt, unde, quia ,ea' una syllaba est, addicimus ,ce'; non necesse fuerit.

& uero duae sint litterae: e et t, sed in copulatione uno stilo caraxantur et sub una dictura dicuntur; sed 30 in uerbo tertiae personae non &, sed ,et' scribi debet, ut uacet sulcet. Errant etiam, qui in copulatiua ,ac' aspiratiuam h scribunt, quae in solo habenda pronomine est, quod per omnes casus hanc eandem recepat, ut haec huius huic hanc ab hac. 35

Sciendum sane est, quod in coniunctionibus potestas sepe motetur pro qualitate sententiarum ac ratione sensuum. Nam ,ast' et ,at' sepe non copulatiuae coniunctiones, sed expletiuae siue, ut melius dicimus, discretiuae dicuntur. Non tam enim sententias coniun- 40 gunt quam discernunt; nescio enim, quomodo expletiuas uocemus, quae et sensus | et personas motant ac discrepare faciunt. Sunt autem hae coniunctiones discretiuae: at ast sane uero porro autem ceterum.

Sunt etiam aliae coniunctiones, quae copulant sententias quaeque, licet pro causalibus uel rationalibus accipi dicantur, si ueritas nominis iuxta qualitatem 45

N

23 consequetur *Mai* : consequentur *N* 26 redeggi *N*
 (corr. *Mai*) 27 ea om. *N* (suppl. *N*²) 31 et *Mai* : & *N*
 32 ut *Mai* : et *N* Errant ex erant corr. *N*²

sensus inquiratur, rectius conplectiuae dicendae sunt.

Quae sunt autem conplectiuae? Cum dum nam nam-
50 que quia quoniam etenim enim et cetera.

Mirandum autem, immo deflendum est totoque lu-
gendum affectu, quod cum ceterae orationis partes
tum maxime coniunctiones confusae et circumiectae
sint, in tantum <ut> inter causales et rationales nulla
55 pene distantia sit. Donato meo parcam, qui hanc ora-
tionis partem maxime confundit, quod frater eius Don
rectissime reprehendit. Qui rectissime iterauit; sunt
coniunctiones iteratiuae, quae eundem sensum ean-
demque sententiam iterant, quae sunt: item itemque
60 itidem idemtidem tantundem rursum denuo iterum.
Sunt tamen <apud> Affros scriptores, qui haec aduer-
bia potius adfirmant esse iterandi.

Causales autem coniunctiones sunt, quae retractan-
di et quodammodo destruendi sententiam habent cau-
65 sam. Quae sunt: si nisi nisitamē uerum saltem ne sed
donec usquequo quoadusque usquedum quatinus
quamdiu quamuis quamquam quamlibet siquidem et
cetera. Rationales autem sunt, quae ex praecedente
sententia rationem sequentis requirunt. Quae sunt: er-
70 go ideo idcirco itaque propterea epita igitur ceros
quamobrem proinde prohoc quapropter propterquod
et cetera.

N

52 orationis *Mai*: orationes *N* 54 ut *suppl. Mai* 57 Qui
Huemer: quia *N* 58 coniunctiones *Mai*: coniunctionis *N*
61 apud *in lac. suppl. Huemer* inter *Mai* qui *Mai*: quae
N 64 habent *Mai*: habet *N* 67 quamlibet *ex libet corr.*
*N*²

Sunt etiam quaedam coniunctiones adsimilatiuae. Dicuntur, eo quod aduerbiis similitudinis respondent, ut sic ita perinde. Sunt etiam partes, quae et aduerbia 75 et coniunctiones communi modo dicuntur, ut paulatim utique etiam eundem interea praeterea. Dicimus enim ,interea' coniunctionem rationalem pro ,ergo'; dicimus etiam ,interea' aduerbium temporis pro ,tunc'; dicimus etiam loci aduerbium, ut ,ubi'; tunc etiam ipso 80 dictionis breuiatur accentu. Sunt etiam coniunctiones reuelatiuae, quae sensum reuelant, ut scilicet uidelicet illicet.

Scire et hoc debemus, quod coniunctiones omnes aut praepositivae aut subiunctivae aut communes 85 <sunt>. Sunt etiam, quae nullius ordinis sunt. Praepositivae: et at si quoniam ac atque porro ceterum ceteros. Subiunctivae: autem uero quae scilicet et cetera. Communes: ergo ideo itaque idcirco pro hoc quod proinde epita igitur. Quae nullius ordinis sunt: iterum paulatim 90 saltim; non enim ad ordinem dictionis, sed ad qualitatem sensus attinent.

Possim quidem de coniunctione paulo latius tractare, sed quia et a nobis et a multis sepe scriptum est, idcirco posita una dictione, quae utilis fore legentibus 95 censenda est, cetera relinquemus intacta. Duae coni-

N

74 aduerbiis *Stangl* : a uerbis *N* 79 etiam *Mai* : enim
N 81 accentu *N* (*corr. Mai*) 83 illicet *N* (*corr. Mai*)
 85 sq. communes sunt *Mai* : communis *N* 87 porro *Mai* :
 poaro *N* 88 quae *N* (*corr. Mai*) 89 pro hoc *Polara* (cf.
supra l. 71) : per hoc *N* 91 ad *Mai* : et *N* (*bis*) 96 con-
 iunctiones *Mai* : coniunctionis *N*

unctiones si in una dictione positae fuerint, id est com-
 plectiua et rationalis, a sese soluentur, et nullius alteri-
 us sententiae ratio poscetur, ut quoniam ergo, quia
 100 igitur, ideo quia, unde quoniam, quoniam idcirco et
 cetera.

Hiis dictis finis epistolae inponendus est.

Explicit sexta de coniunctione

INCIPIT SEPTIMA DE PRAEPOSITIONE

Septima mihi epistola de praepositione ordienda est.
 Sed quia de usitatis praepositionibus | usitatus sermo 204^r N
 pene pueris philosophorum est, ideo inusitatas prae-
 5 positiones ex quarto philosophicae Latinitatis genere
 sumamus, hoc primitus scientes, quod monassylabae
 praepositiones nullum aliud praeter usitatum genus
 habeant, ut a ad e de ex pro prae cis post trans in sub
 cum clam; haec in nulla excepta qua utimur Latinitate
 10 penitus habentur. Dabo ergo praepositiones casus ac-
 cusatiui: eon pro apud, salion pro ante, cyron pro ad-

N

4 *sq. cf. L f. 82^u* (De praepositionibus ex quarto Latinitatis genere philosophie) 10–20 *L f. 82^u (sed L multa om.)*

98 a sese *Mai* : a se a se N 102 his N (*corr. N²*) 2 or-
 dienda *Mai* : ordenda N 4 ideo *Huemer* : id et N 5 phi-
 losophicae *Mai* : philosophiae N 7 usutatum N 9 ex-
 cepta *Stowasser²* : expta N 10 Dabo *Huemer* : da N
 11 con *Mai*

uersus uel contra, trasso pro citra, matyrion pro circa, rectim pro erga, statuim pro pone, relas pro prope, farax pro secundum, longeon pro ultra, sarium pro propter, sepelum pro supra, gabil <pro usque ad>, 15 caom pro penes, liuim pro iuxta, leuim pro secus. Nunc ablatiui praepositiones: respon pro coram, aspon pro palam, peripsa pro sine, absit pro absque, aram pro tenus. Item ad utrumque communes: padon pro super, lidon pro subter, madus pro subtus. 20

Nunc, nisi molestum est, ut haec luceant, quae paululum obscura sunt, maiorum demus exempla. Loquitur ecce Andrianus, quidam uir in soluendis probli-matibus admodum eruditus: *Eon tecta Numantiae iubelorum soni et laetitiae*, hoc est dicere ‚apud habita- 25 tores tectorum‘; Glengus quoque ille nostri Maximiani pater, in expositione de diis facta ita exorsus est: *Salion solem dii erant*, id est ‚ante solem‘; idem – etiam in Latinitate opimus erat – alio intulit in loco: *Sepelum Pyrenaeum uissere montem*, id est ‚supra montem‘; 30

N

12 tharost L materion L 13 pone N : pene L pro tert. om. N (suppl. N²) 14 farac L secundum pro N (corr. N²) 15 spelum L giabil L pro usque ad suppl. Huemer (cf. infra l. 32) pro in citra L 16 cleuim L (corr. L²) 18 aspois L proeipsa L peipsa L² absit N : apsa L 19 padon N : sandon L 20 lidon L 21 paululum Mai : paulatim N 24 Con edd. Numantiae Stangl : numande N 25 iubelorum Stangl : iubelos N 28 idem Mai : id est N etiam N : etenim Stangl (sed cf. P. Stotz, Handbuch 4 p. 389) 30 Pyrenaeum Stangl : pereneum N

Galbungus quoque in quadam epistola ad Assianum scripta Gurgilium *Altitudo*, inquit, *eloquentiae tuae gabil peruenit aethera*, id est ,usque ad aethera'; ego quoque olim *Bellatis*, inquam, *cyron me*, hoc est ,contra
 35 me'. Harum praepositionum accentus non tam subtiles sunt in uersu quam necessarii propter tegenda mysteria et propter experimentum docendae huius Latinitatis. Haec de inussitatis praepositionibus dicta sufficiant; nunc ad nostras redeamus, quae in usu semper
 40 sunt.

Nulla praepositio debet in d finire, nisi quod nos necessitas cogit discernendorum utique fonorum maiorum scita transgredi. Nam quia aduerbium in t exire certissimum est uel coniunctionem, ut ,at', cogimur in
 45 praepositione ,ad' scribere per d; nam ,at' aliquoties aduerbium temporis est praesentis iuxta illud Virgilianum: *At pergite ad proeliandum*, id est ,nunc pergite'. ,Aput' autem per t semper scribi debet; sed quia ,aput' nomen scribitur neutrale, ligni scilicet illius, quo
 50 tundenda quaeque uel terrae iniectanda feriuntur, idcirco ,apud' per d scribere solemus.

Inter ,cis' et ,citra' hoc interest, quod ,cis' ad proximorem – interposito dumtaxat monte uel flumine –, ,citra' uero ad longiorem pertinet locum, unde et ,citeriora' et ,longiora' dicuntur. ,Trans' uero ad utrum-

N

32 Gargilium *Stangl* 34 cyceron *N* (corr. *N*²) 37 dicendae *N* (corr. *N*²) 39 nostras *Huemer* : nostram *N*
 41 debet *scripsi* : debuit *N* 43 t *Mai* : te *N* 44 at *Polar*
lara : ad *N* 47 At *Mai* : ac *N* 51 apud *Polar* : aput *N*
 54 ceteriora *N* (corr. *Mai*)

que referri potest, licet motabiliter, hoc est in transitu tantum, sic accipiat; nam quicumque scribere uel etiam dicere audent ,aliquos habitasse trans mare', non incaute tantum, sed pessime ac peruersissime dicunt; ita enim ordiri debet sententia, ut dicatur: ,trans mare 60 uadunt' uel ,ueniunt', ,habitant' autem ,cis mare' uel ,citra'. Inter ,ultra' et ,citra' non parua distantia est; 204ⁿ N nam ,citra' | etiam montis uel fluminis interiectu dici potest, ,ultra' uero ad ultima uel remotissima loca uel deserta semper refertur. 65

Inter ,absque' et ,sine' hanc ueteres ponebant discretionem, quod ,sine' semper in bonam ferebant partem, ,absque' autem in malam, ut ,sine peccato', ,absque sapientia'. Sed hoc obseruamentum utrimque 70 confusum est. Non enim satis certum est, utrumnam utrumque utroque dici possit modo an potius scriptorum errore ordo ratioque dictorum commixta sint. Hoc sane omnibus recte legentibus datur intellegi, quod ,sine' incommutabili ratione ad id refferatur, quod cuiquam rei omnino non inest; ,absque' uero ad 75 duplicem sensum pertinet: siue eius rei, qua quis in totum caret, ut dici solet ,animalia sunt absque intellectu', ,intellectum utique non habentia'; siue eius excepta qua ceterae uel obscurantur uel negantur, uel etiam eius cum qua simul aliqua uindicatur. Multa 80

N

60 sententia *Stangl* : sententiam *N* 62 Inter *Mat*² : in *N*
 parua *Huemer* : paura *N* 68 ut *Mai* : et *N* 70 enim
scripsi : autem *N* 71 scriptorem *N* (*corr. N*²) 72 errore
Mai : errorem *N* 74 incommutabili *N* (*corr. Mai*) 80 cum
Mai : eum *N*

sunt huius rei exempla iuxta illud, quod et ego hesternō feceram anno, cum librum de mundi creatione commentatorium aduersus paganos ediderim, cuius principium est: *Absque Deo nullus est solo, qui omnia*
 85 *creat*; hīc et obscuratio et negatio simul et laudatio continetur; cuncti etenim dīi qui dicuntur obscurantur et negantur, et solum omnium laudatur Deus. Hunc sensum habet et ,praeter' secundum illud *Nullus praeter te sapit*. In eo autem, quod Andreas quidam scribit
 90 sit de Pyrro *Absque Asiae*, inquit, *uiribus in comitatibus habuit X milia*, hoc <est> dicere ,cum Assiae uiribus'.

,Tenus' a multis subpositio, eo quod subiungitur, sic uocatur, ut dicimus ,nocte tenus'; et composita ,qua'
 95 coniunctionem ex se reddit causalem, ut ,quatenus dicat', hoc est ,usquequo dicat'. ,Ante' quoque duplicem habet sensum; siue enim de anteritate temporis dicitur, ut illud ,Ante saecula fuit', siue etiam pro ,coram' accipitur, ut illud ,Ante tribunal sedebat', hoc est ,co-
 100 ram tribunali'. ,Circum' et ,circa' et ,erga' a nobis primum quid intersint ante expositum est.

Itaque de praepositionibus haec breuiter satis edicta fiant.

Explicit septima de praepositione

N

85 hīc *Huemer* : huc *N* 88 sq. praeter te *Mai* : praeterite *N* 89 quidam *Mai* : quidem *N* 91 est *suppl. Mai*

INCIPIT NVNC OCTAVA
DE INTERIECTIONE

Nunc de <interiectione> pauca dicamus. Interiectio est quidem pars orationis, sed tam inusitata, ut nisi quia a Grecis non annumeratur Latina esse non pute- 5
tur. In oratione autem, quae raro a nobis legitur, multae interiectiones sunt earumque significationes copiosae sunt: gloriandi, ut rassam rauc samia sarap; laetandi, ut euge salecon; post clamandi, ut heu ehun aue; festinandi, ut max etcetiu salum; laborandi, <ut> 10
faticalpin eugan; mirandi, ut euax affario; suadendi, ut quesgoor; gemendi, ut tatans; lugendi, dolendi, ut pappen leon. Haec de interiectione dicere contenti, cetera praetermittamus. Nulla enim pene earum ad dicendum nobis prompta est, excepta una, quam pene prae- 15
termiserimus, quae est lamentandi, cum aspiratione dicenda, ut uae; quae tam firma est, ut a multis ambiguatur, utrum nomen an uerbum an certe aduerbium sit.

Libet in clausula operis mei ludos tibi philosopho- 20
rum exponere. Licet ex pluribus paucos, tres de Aeneae ponamus sermone. Dixit mihi: *Vide, fili, doceat te* |
205^r N

N

3 interiectione *suppl. Mai* 5 adnumeratur *Mai* : adnumerantur *N* 9 salec *N* (*corr. Mai*²) 10 ut *prius Mai* : unt *N* ut *alt. suppl. Mai* 11 suadendi *N* (*corr. Mai*) 12 gimendi *N* (*corr. Mai*) lugendi dolendi *Mai* : legendi dolandi *N* 14 dicendum *Mai* : ducendum *N* 15 prumpta *N* (*corr. Mai*) 20 Libet *Winterbottom* : licet *N* ludos *Mai* : lidos *N* 22 sermone *Mai* : sermones *N*

*lapis hic nudus, quem uides aquis conrossum; sic sapi-
 ens aquis suis conroditur, hoc est sapientiae studiis infae-
 25 nusus in mundo habitat. Videns praeterea solem
 orientem Ecce, inquit, equus ex suo silit repagulo, to-
 tum percurrrens campum, quoad <ad> idem equile
 reuersuro mulae cum pullis locum dat siliendi; in ,cam-
 po' celum, in ,mula' lunam, in ,pullis' stellas, in ,repa-
 30 gulo' mare significans. Tertio dixit: Quis amat, nisi qui
 non redamatur? Galbungi ludus est: Quae, inquitis,
 tota una transuolans hora puncta? Anthrophaea mens
 uno sub totum momento peruolans polum. <Sunt> mei
 quoque lusculi, licet in cunctis tibi pareant minimi, qui
 35 plus aedificent quam doceant lectorem: Natum perso-
 net ponticum ponto ex natum naturo naturum natura
 nata naturo; Terni ternum flumen fontes fronda ex una
 undatim daturi; septena semper atur aspir annis peren-
 nis rectis re perque tura toregmatis magna dei decies
 40 dena diffensum quam possit molos minulatur; atroci*

N

24 infaenosus Mai² : infaenosum N 25 habitat Hartel :
 habeta N habetur Mai praeteream N 26 equus Mai :
 decius N repagulo Mai : rapagulo N 27 ad suppleui
 equele N 28 neuersuro N 29 in repagulo Mai : irapa-
 gulo N 30 Tertia N 31 redamatur Stowasser² : reda-
 mat N 32 Anthrophaea scripsi (anthropea Mai) : anthro-
 pheani N 33 Sunt suppl. Winterbottom 34 licet Stangl :
 et N 34 sq. qui plus Mai : quae pius N 35 doceant
 Stowasser² : noceant N Natum Polara : uatum N 36 na-
 turum Huemer : natum N natura Polara : naturam N
 36 sq. nata naturo Huemer in app. : nata turo N natata turo
 N² 37 ternum Polara : terna N 38 septena Polara :
 sepna N 40 diffensum Polara : diffensum N

*saeuo seu ignaro nimphe neganda, gnaro ab ignando,
ignaris ab gelandis, leto lectisque lux – oro – suis so-
lim in trono trino uno omnipraesente potente deo di-
gna regna regnatura thoris per cuncta cunctorum aeter-
no aeuo efandi saecula.*

45

Finiunt bis quaternae Maronis epistolae feliciter Sal-
tore perscriptae.

N

41 ignaro *ex* ignoro *corr.* *N*² 42 ignaris *Polara* : gnaris
N 43 omnipraesente *Polara* : omnipraesim *N* 44 tho-
ris *Polara* : torii *N* 45 efandi *Mat*² : esandi *N*

<EPITOMAE>

ARS VIRGILII MARONIS MARONIS VIRGILII ORIVNTVR AEPITHOMAE XV PRIMA DE SAPIENTIA

205^r N
11^r P
30^r A

5 Toto proficit in polo nostrae connumeratio litteraturae, quia non pecuniarum contractus, sed sapientiae quaestus ratiocinamur. ‚Sapientia‘ autem ex sapore sic nominatur, quia, sicut in corporis fit gustu, ita et in animae motu quidam sapor est, qui artium dulcedinem
10 gustet, qui uerborum sententiarumque uim discernat, amara quaeque refutans, suauius uero consecretans. Amara quidem dicimus, quae sectarum contraeunt ueritati, suauius autem, quae uniuscuiusque artis ac

ANP(X)

7–18 *Clm f. 1^r, 1–11 Clem. 3, 12–21*

1–4 *P* : In nomine Dei Patris Maronis Virgili ordiuntur ephithome *N* Incipit aepithome XVI Maronis ordinaria de sapientia *A* Incipit epytoma Virgilii Maronis *X* 5 nostro *X* commemoratio *AX* 6 qua *A* 7 ratioinamur *P* ratiocinarum *A* ratiotinemur *X* ex] a *X* 8 corpore ... gustus *Clm Clem. Sittl* gustu fit *A* in *alt. om. A* 9 qui] quia *X* dulcedinem *ANX* 10 gustat *X* gustauit *A* 11 complectens *A* 13 ueritate *N* autem] uero *AX*

disciplinae suggerunt rationem. Haec sapientia bifor-
mis est: aetrea telleaque, hoc est humilis et sublimis; 15
humilis quidem, quae de humanis rebus tractat, subli-
mis uero, quae ea quae supra hominem sunt internat
ac pandit.

Nemo sane in hac me carpat pada, quod ueluti
praeposterato telleam aetreae ordine antetulerim, cum 20
scandentium hic mos sit, ut ab inferioribus incipiant et
ad superiora scalatim perfendiant; unde et comparatio-
num gradus hac moda ponimus, ut primum possituum
acsi decelsiorem, dein comparatium, exhinc superla-
tium ordiamus. Huius itaque sapientiae per illam in 25
homine similitudo demonstratur, qui plastum telleum
afflamque habet aetream. Haec ergo pars sapientiae,
quae humilis est, sublimi seruire debet, sicut et pla-

ANP(X)

27-29 Clm f. I', 11-13

14 suggererunt *P* fugerunt *X* 15 etherea *X Clm* tella-
que *N* stellataque *X* hoc - 16 quidem *ante 13 artis iter. P*
hoc] haec *A* 16 humiles *N* tractat rebus *A* rebus *om. P*
17 ea] ae *P* internat] tractat *X* 19 pada *om. A* quod] qui *A*
20 proposterato *X* ethereo *A* aetreae *N* ordini *A* 21 mos]
non *N* ab *om. P (suppl. P^l)* 22 fendiant *N* praetendant *A*
pertendunt *X* et] ei *N* comparatium *N* 23 hoc modo *A X*
23 possituum *P* 24 decessiorem *P* dicessiorem *A* deces-
sior est *X* comparatium *NP (corr. N²)* exin *A* 25 or-
deamus *N* ordinaimus *A* per illam in *X (et Law p. 42)* : per
illa in *P* perillam *N* pericia in *A (et Polara)* 26 telleum-
que *N* stelleum *X* 27 habet *om. A* aetheream *ANX* sa-
pienciae pars *A* 28 et *om. A* pla. stum. *Clm*

stum afflae. Vnde etiam nos, qui philosophiae artibus
 30 nimie studemus, quamlibet hisdem quaedam eorum 11^a P
 quae antiquioribus Hebreorum legibus, quas Diuinas
 autumant, canitus promulgata sunt, contrauersari ui-
 deantur. Non audemus tamen decelsis celsa subiecere.
 Hoc ergo nobis omnimodatim actitandum est, ut no-
 35 stram eloquentiam, nostram solertiam, nostrum studi-
 um nostrumque leporem | in illius aetreae legis constru- 205^a N
 mentum ornatumque ministremus. Etenim quicumque
 hancce, quam nos ualde aemulem putamus, ita defen-
 dunt peritiam philosophorum, ut auctoritatem primae
 40 Hebreorum minulae huicce quamuis ornatae recenti-
 ori sectae postferant, incassum omne suum expendunt
 audatum. – Sed hiis praemisis, ad ipsius Latinitatis,
 quae minula sapidinis est minima, oratorium transe-
 amus.

ANP(X)

29 afflae N 30 nimie] minime A his N 31 quae] qui
 A quas] qualibus X 32 autumant P controuersari
 NP 33 subicere A² subire A 34 omnino A actitandum
Stangl : accitandum P X catizandum N iactandum A 35 no-
 strum ex nostram corr. P² nostrumque studium A 36 illis
 N aethereae N aethaere A aethere X contrumentum P
 37 -que prius] qui P ministremus ante 36 in transp. A
 38 hanc A aemulam A emulari X 40 Caebreorum P
 minulae] inhulae A inulae P inornate X 41 expedunt
 PX 42 ausum A² incasum (?) A praetermissis ANX
 43 quae minula *Huemer* : q̄ue non P q̄ue non illa P² quem
 in illa N que nulla A que non nulla A² quae non in illa X
 oratoī N oratorum A

‚Latinitas‘ autem, ut quidam rentur, ex Latino est 45
 orta, quasi qui ipsius linguae auctor exstiterit. Latinus
 quidem fuit Anneus, quem bis centenarium fuisse fe-
 runt. Sed quia hic Beli cuiusdam regis temporibus fu-
 erit et longe ante linguarum retroacta diuissio sit, ne-
 gare cogimur Latinitatem utpute antiquiorem ex ipso 50
 Latino usurpauisse uocabulum, sed putius, ut Aeneae
 ac maioribus uisum est, ex latitudine ipsius linguae
 constat fuisse diriuatam. Denique cum Hebream Gre-
 camue transedere in Latinam linguam uolueris, hanc
 omnibus modis, loquelis, orationibus syllabisque lati- 55
 12^r P orem | offendies. Haec autem Latinitas propter orato-
 rum ordinatissimum leporem ‚oratio‘ nuncupatur, un-
 de et partes orationis intellegendae sunt partes
 Latinitatis. At uero qui partes orationum craxare uo-
 lunt, nescio qua auctoritate animantur, nisi forte (ut 60

ANP(X)

45–59 *Clm* f. 1^r, 13–25 45–63 cf. *Clem.* 23, 7–16
 50–52 Latinitatem ... ex latitudine: *Sed. mai.* 57, 1 sq.
 56–63 *Don. Ort.* 60, 41–45

45 autem] non A quidem X retur N ex] a X 46 or-
 ta] or *P om.* X 47 quidam X *Mai* Anesus *Clm* cenentari-
 um N ferunt fuisse A 48 cuiusdam Belli regis A (Belli
 etiam NX) 49 fit P 50 cogerē N ante ex add. tamen
 A 51 usurpasse N Aenea N 52 latitudinem N latinita-
 tetudine P (corr. P²) 53 fuisse] esse X *om.* A diriuatum
 A P X *Clm* Hebraea ling A Grecamue *om.* A 54 tran-
 scenderem X uetus edere A transferre *Mai* linguam *om.* A
 56 offendas A offendes et ostendes X autem *om.* A Latinas
 A (corr. A²) 57 ornatissimum A N X laborem N 58 ora-
 tiones N 59 partis N oracionem A craxare P crassare X
 60 qui actoritatem P (actoritate P²) animantur] adiuuentur X

Glengus tractauit, quem Asperius secutus est) orationes pro sermonibus eloquentionibusque accipiendae sunt. Quae in octo partes findi soleant.

Latinitatis autem genera sunt XII, quorum unum
 65 usitatum fitur, quo scripturas Latini omnes atramentantur. Vt autem duumdecim generum experimentum habeas, unius licet nominis monstrabimus exemplo. In usitata enim Latinitate ignis I. habetur, qui sua omnia ignit natura. II. quoquihabin, qui sic declinatur: genituo
 70 tiuo quoquihabis, datiuo quoquihabi, accusatiuo -bin (ueru superposito), uocatiuo -bin (breue), ablatiuo -bi; et pluraliter: quoquihabis (producte), genitiuo quoquihabium, datiuo -bibus, accusatiuo -bis, uocatiuo -bis, ablatiuo -bibus; quoquihabin dicimus, quod incoc-
 75 ta coquendi habeat dicionem. III. ardon dicitur, quod ardeat. IIII. calax calacis ex calore. V. spiridon ex spiramine. VI. rusin de rubore. VII. fragon ex fragore flammae. | VIII. fumaton de fumo. VIIII. ustrax de 30^a A

ANP(X)

61 Asperi^s P Asporius N Aspius X securtus N (corr. N²) orationes om. N 62 per N 63 in om. P solent ANX Clm 64 XII sunt A 65 situr N fit AX Latini omnes scripturas A omnis N atrametantur P atramentur A 66 autem om. A (suppl. A²) XII AN 67 nominis] nostris A exemplum A 68 usitate PX I. N : primo APX 69 natur P quoquihabi. II P declinantur P 71 uero N (et Tardi) suposita A 72 post pluraliter add. nominatiuo A quoquihabes N (corr. N²) 72-74 -bēs ... -bēs ... -bēs A 74 incota P 75 dicionem PX ditiones N dicionem A ardor X 76 IIII] III P caloreum N piramine N 77 rursin A VII - 78 flammae om. P 78 flammeae N u-
 stax A astrax N (corr. N²)

urendo. X. uitius, qui pene mortua membra suo uigore uiuificat. XI. siluleus, eo quod de silice sileat, unde 80 et ‚silex‘ non recte dicitur nisi ex qua scintilla silet. XII. aeneon de Aenea deo, qui in eo habitat siue a quo elimentis flatus fertur. – Sic per omnia pene oracula Latina haec summa generum supputatur. |

Explicit prima

85

INCIPIT II. DE LITTERA

211^r N Littera est uelut quaedam legendi natiuitas, unde et eius incrementa infantuli e matris utero prorumpentis aetatibus meum Aeneam aequiparauisse memini. Vt enim infans dicitur qui nescit loqui, et paruulus cum 5 parua gressuum molimina nititur inpremere, et puer, quando pubescit, adulescens autem, cum proceritate

ANP(X)

2–27 *Petr. gramm. (gramm. suppl. 160,3–19 et 24–30)*

79 membra mortua N 80 uiuificat post 79 mortua
transp. A sileusius A seleseus N seleusius N² sileat] silet
A saliat X 82 enion de eneon A deo PX : de eo AN
 habitant P 83 oracula ex ocula corr. A² 84 haec] ac
 N 85 Finit primus N 1 Secunda de litteris incipit A
 om. N III P 2 uelut quaedam] ueiuto uedmi N ueluti
 A legenti A 3 matres ex utero A (matris A²) utero ex
 utro corr. N² prumpementis P 4 meum – memini om.
 N Aeneae N aequiparasse A 5 dicit P loqui nescit
 ANX loqui] fari Stangl et] qui et A 6 paruum P
 gressuum om. A nitatur NX 7 quando] cum A proceritate P

corporis adulescit, iuuenis uero cum iuuentute adulta
 coniugis armis ceterisque liberalibus studiis iam dignus
 10 sit, at uir cum omnium | sensuum consiliorumque uir- 211^a N
 tutem nanciscitur; ita etiam littera ab ipsis cerae carac-
 teribus usque ad quassorum conpositionem hosce or-
 dines directat, siquidem infans appellatur cum artem
 non sonet, hiis dumtaxat qui craxandis per ceras
 15 grammulis eisdem indigent; paruula uero est, cum syl-
 labarum conglutinatione paulatim gradiatur; puerula,
 cum peduum mensuris crescit; adulescentula, cum poe-
 tica metra per uorsuum carminula soffat; at iuencula,
 cum casuum uerborumque quandam intellegentiam
 20 capissat; uirgo autem, cum quassorum (ut dixi) con-
 positionem plenissime perdoceat. Et ut aliquid inti-
 matius aperiā, littera mihi uidetur humanae condici-
 onis esse similis: sicut enim homo plasto et affla et
 quodam caelesti igne consistit, ita et littera suo corpo-

ANP(V)(X)

9 coniugiis *AX* coiugis *NP* (armis coniugiis *A*) stuchis *N*
 10 fit *N* -que] qui *P* uirtute *AX* 11 anciscitur *NP* cracte-
 ribus *P* carateribus *NV* 12 hos ordinem *A* 13 dum
A arte *N* apte *Stowasser*² 14 sonat *A* sanet *N* his *AN*
 que *N* hinc inc. *V* carasandis *N* caraxandis *N*² crassendis
V per caeras *A* : per ceteras *NP* pre ceteras *V* 15 gra-
 mulis *A* : gammulis *NP* gambulis *V* fort. indiget 16 con-
 glutine *NV* pallatim *N* graditur *AX* greditur *V* pueruula
P puerumla *N* post puerula add. est *A* 17 pedum
cett. crescat *A*² *NV* adulestula *P* 18 uersuum *APV*
 . . ffat *V* sophat *A* soffot *P* iuncula *V* 19 casu uel *A* sacum
N (corr. *N*²) intelligentia *P* 20 capiescat *N* capessat *V* caso-
 rum *V* conpositionem *P* 21 perdoceant *A* intimatus *P*
 (corr. *P*²) intimantius *V* 23 plausto *N* 24 caeleste *P*
 (corr. *P*²) litte *P*

13^P re (hoc est figura, arte ac ditione uelut quisdam | con- 25
pagibus, arcubusque) suffunta est, animam habens in
sensu, spiridonem in superiori contemplatione.

Litterarum autem numerus omnibus tritus est; figu-
ra quoque palculis patet. De potestate autem quia ma-
gna ex parte legestum est, bigero sermone defabo: 30
quaedam quidem uocalium mobiles sunt, quaedam au-
tem stabiles, mobilesque aliquoties fortes nonnum-
quam proscriptiuae uidentur, ut a o u. Etenim a cum
in principio fineue alicuius artis possita fuerit, e statim
non subsequente, maxime cum producat fortiosa 35
erit, ut ars amor scola; at enim cum in predictis locis e
eam subsecuta fuerit, a infirmis habebitur, ut aes Ae-
neas Mecenae Gannae. Sic et o fortis in hisdem locis
erit, ut amo os origo sermo; at cum e sequatur, dip-

ANPV(X)

31–40 *Don. Ort.* 42,104–112 36–38 *cf. Cruindm.* 8,16
sq.

25 discione *N* quidam *P* (*corr. P*²) quibusdam *A* conpagi-
nibus *ANVX* 26 arctubusque *V* artibusque *X* arctubus-
qui *P* artibus *om. N* subfunda *V* subfonta *A* fufunta *N* su-
flata *X* anima *N* 27 spiritionem *V* spiridionem
X superiore *N* contemplacione superiori *A* 28 nume-
rum *N* 29 paculis *N* pauculis *N*² quia *om. N* 30 di-
gestum *A* (*fort. recte*) est *om. N* bigerro *PV* clefabo *P*
31 quidem – autem *om. P* 32 stabilis mobelisque ... for-
tis *N* 33 proscriptatiuae *V* scriptiue *A* uidenter *P*
34 partis *A* 35 non] nosi *N* forcior *A* 36 at enim]
enim a *A* 37 subsecutae *V* inprimus *N* habetur *AN*
(*corr. A*²) Aenias *NV* 38 cgannae *A* Gan Gunnae *V* for-
tis ~ 39 at *om. P* 38 *sq.* est in isdem locis ut *V* 39 post os
add. ut A (*exp. A*²) semo *N* deptingi *P*

40 tongi loco ponetur, ut coena foedus goela. V autem aliquotiens liquiscit, cum ab alia diciosiore proscribatur, ut uatis uerax uinum uox; uel a semet ipsa, ut uultus. Mulae praeterea litterarum ab hoc fortiosae sunt, quia solae absque ullius alterius amminiculatione
 45 ualent, ut a e o c. A enim et e recte praepositiones sunt. O quoque aliquoties interiectio, modo autem uocatiuus omnium pronominum, sepe etiam uerbum actiuium licet indeclinabile; dicis etenim *O regem decorosum*, hoc enim sonat ‚miror regem decorosum‘, unde
 50 non recte quidam eam nominatiuo applicare constant, dicentes *O rex decorosus*. C sane in copulatiuis recte receptanda est, cum optatiuum modum negandi aduerbia ‚non‘ uel ‚ne‘ praecesserint, et idem iterato, cum ‚nec‘ adiectione sequatur, a quo c ablata capiti testi-
 55 monii | adiungitur, ut ‚ne‘ resedeat, secundum illud 13^a P Galbungi ubi de Turno quassum facit: *At uero*, inquit,

ANPV(X)

48 sq. cf. *Clem. 16,17 sq.*

40 ponitur AV coera foebus A goelum N gella A goel-
 la A² 41 aliquatenus NV ab alia om. A (suppl. A¹) di-
 tiosore N decessione A 42 a] ad V ipsam N 43 Muu-
 lae V ab P : ob cett. 43 sq. fortiosae sunt] fortiores sunt
 X decessiores A 44 ullius animiculatione alterius litterae
 A 45 ut – 72 expositionis om. N c om. VX 47 pro-
 nominum om. P 48 etenim] enim A 49 post hoc add.
 est P hoc – decorosum om. V (suppl. V¹; enim] etiam V¹)
 50 recte eam nomini quidam V nomini etiam P nomini ae
 A applicari A contant PV cantant A 52 receptanda A
 aduerbia negandi V 53 praecesserit V et] uel V
 54 post nec add. ad nec A testimonio V 55 ne] nec V
 56 Galbunci V Ternon A cassum V

31^r A *rex Turnus ne populum incassum profligaret nec urbem Fidenam perderet, | proeliantes pene sedauit amicos; ita soffonitur: at uero sedauit, ne profligaret et iteratione c sedauit, ne perderet †nec indimam assinso†.* 60
 De h autem hoc dicendum est, quod semper inspirat, nunc ad fortitudinem, nunc ad motationem tantum; nam cum semiuocalem praecesserit f, solum sonum pariter motabunt, ut hfascon, et faciunt p pro se; si uero mutam c uel t uel p, suum sonum non amittit, ut 65
 hcorda, htronus, hpalancx. N autem si eam f m p u secuta fuerint, in m sonum uertetur, manente figura uel inmutata, si ita libeat, ut si dicas ‚non fuit‘, sonum m habeat; sic in infecit, inflauit, confodit, inuenit, non ualet, non piget, inpossuit, non manet. 70

Scire et hoc uos in fine huius epithomae (hoc est expositionis) cupio, quod nulla littera computo careat.

ANPV(X)

57 Ternus A in casu A profligaret incassum V 58 Fidenam V perderit V animos P 59 post ita add. enim A subponitur A soffonitur id est supponetur V 59 sq. iterato nec sedauit Herren 60 ne] nec A pederet V nec – assinso P : nec in dimam mas fensu V nec inde mā mas finso A 61 inspirat semper A 62 ad prius] et A P ad alt.] et A et ad P notationem AVX tantum om. A 63 cum om. P solam P om. A 64 notabunt X hfaescon V propter se p A 65 mutum V t uel c A sonum suum A 66 hcorda] hcofida V hpalax P (corr. P²) hplanx V hphalanx A N] h V f u p m A 67 secute VXsequende A fuerit P (corr. P²) uertet A uertitur VX 68 liberet A 69 in om. AV infecit A inficit V confodit A confudit V imuenit A 69 sq. non ualet, non posuit, non piget, non posset, non manet A 71 nos V in om. A 72 expositiones P (corr. P²) conpat. o V computu A

Nam a sepe quingentos, sepe triginta, sepe X, sepe
 unum significat; at b quinque milia uel duo tantum, c
 75 centum uel octoginta; d et f et n et q quingentos sem-
 per et noncentos efficient; i et e uel quadricentos uel
 unum tantum faciunt; m, r, s, u, l mille significant; t, x
 decim et decim milia; g omni numero usque ad X
 subiecta est; h ab undecim usque ad XXX; k centies
 80 centena milia supplet; o nulli numero negatur siue
 magnissimo siue minissimo.

Explicit

INCIPIT TERTIA DE SYLLABA

Syllabae sunt glutini litterarum, quibus uernale est,
 quod nulla earum absque uocalibus litteris stare | 14^r P
 queat, unde et regenae dicuntur litterarum. Syllabae

ANPV(X)

2 cf. *Don. 605, 11*

73 a om. P quingentus NV trienta P tricentos A 73 sq.
 sepe unum om. NV 74 significant P (corr. P²) duos NV
 75 octuagenta P d – q] o N et prim. om. AV et sec. om. AV
 et tert. om. V quingentos P : quingentos cett. 76 nongen-
 tos AV nonecentus N efficiunt AN uel prius om. A uel
 alt.] et A 77 tantum om. V s om. A post t add. et AN
 78 et] uel A 78 sq. ad om. A (bis) 79 undecim] duo XI P
 uo XI P² 80 centene NV supplet om. V numeri N nega-
 ret A 81 magnismo P (corr. P²) minissimo Stangl : me-
 dissimo P midissimo N minuissimo V modissimo X minimissi-
 mo Polara siue minidissimo siue magnissimo A 82 Explici
 P Finit N Explicit II. V Explicit secunda de littera X om. A
 1 tit. X : om. P Incipit de syllabis A Incipit N De syllaba V
 2 conglutinae V 3 nulle A 4 queant A litterarum di-
 cuntur ANX

monades senas litteras transcendere non debent, ut 5
 scrobs, nec duas habere uocales, excepto cum dipton-
 gus aut aliquidatio significetur, ut aes faus laus fraus.
 Desillabae autem cum in nomine aut uerbo aut quauis
 arte forint, duas tantum uocales habebunt, exceptis
 quae supra diximus. 10

Sciendum sane est, quod ubicumque uocalem quam-
 libet in media arte possitam s duplicata secuta fuerit,
 eandem uocalem corripimus, ut uassa uossa clussit
 uissit uessit; at si una s, uocalis producet, ut glorio-
 sus uisus; omnis superlatius gradus s duplicatam sem- 15
 per habebit, ut altissimus. Sic et m duplicata antesitam
 corripit uocalem, ut summus gammus; sin alias, produ-
 cet, ut sumus ramus. Vna littera, quae sillabae opus
 facit sicuti fortis, ita et longa erit, ut a e i o.

ANPV(X)

11–18 *Don. Ort. 44, 167–45, 173*

5 monas *ANP* monades monogramma una littera dicitur
 senas *V* non] con *N* debeant *V* 6 scrups *V*² nec] uel *N*
 uocalis *N* cum *om. NP* diptongos *V* deptun *P* 7 liqua-
 dacio *A* liquidatio *X* aliquid ratio *N* significatur *NX* laus
 faus *A* faus] faux *X* ficcus *N* fraus] fracus *N* 8 autem *om. V*
 uerbum *N* quamuis *N* 9 parte *A* fuerint *NV* habunt *N*
 10 quas *V* super *N* 11 est sane quae *A* qualibet *N*
 12 arte] ante *A* positum *V* secuta *om. V* 13 eadem
V uocalem *om. V* (*suppl. V*²) corripimus *VX* corripiens
N fossa *AVX* forsia *N* 14 uissit uessit] nescit *X* uessit –
 15 omnis *om. N* uocales producit *V* 15 omnes *P* (*corr.*
*P*²) gradus *om. A* s *om. N* duplicatam *AX*: dupliata *P*
 duplicata *NP*² *V* semper *om. N* 16 habet *A* habebunt *V*
 Sic – 19 o *om. N* duplicatam *A* 17 uocalem corripit *A*
 summus rammus gambus *V* sum gams *A* si non alias *X* pro-
 ducitur *AV* producimur *X* 18 simus *X* opus syllabae *AV*

20 Syllabarum | naturas quis facile intellet, cum tam 212^r N
 sepe motantur, ut a nemine omnino deprehendantur,
 quia secundum peduum statum flexibiles sunt? Etenim
 secundum necessitatem mensurandorum pedum de
 duabus syllabis una efficitur et longa uocatur, ut audi
 25 uade aula. De computo autem syllabarum quia Ter-
 rentius plenissime disputauit, nos breuiter disseremus,
 ea tantum quae ipse reliquit subdentes. Omnis syllaba
 compotaris duarum uel trium erit litterarum; dicis
 enim al, et ostendis octocentos, et rursus bpa et signi-
 30 ficas trea milia. | 14^u P

Disposueram quidem de syllabis longius sermonem
 protrahere, sed quoniam ad metrorum nos pensati-
 onem ordo prouocat scribendi, quibus pedes et syllabae
 taxantur, idcirco commodius puto praemisa de syllabis
 35 quasi quadam praefaciuncula ad metrorum tendere
 expositionem.

ANP(V)(X)

20 syllarum *P* intellegit *V* intelligat *X* tam *om. V* 21 mu-
 tentur *X* ut] et *A* nemini *N* deprehendentur *N* deprehen-
 duntur *A* 22 peduum *V*: pedum *cett.* flexibilis *N* flexibile
P (*corr. P²*) fluxibiles *X* Etenim] Et cum *X* 23 secundum]
hinc des. V necessitate *N* mensurandorum necessitatum
A per dum *N* 24 efficiatur *X* 25 uadi *N* De *om. N*
 compotus *A* autem *om. A* 26 disputabit *A* (*corr. A²*)
 disseramus *X* disputamur *A* 27 relinquit *P* syllabis *P* sylb
 erit *A* 28 computamur *A* (*corr. A²*) compo *P* erit *om. N*
post 27 syllaba *A* 29 enim *om. A* octingentis *A* da *N*
 rur *P* pa *A* ppa *P* (*corr. P²*) significas *P²*: significans *PX*
 significat *N* 31–36 *om. N* 31 disposueras *A* (*corr. A²*)
 32 pensationem *X* (*et Stangl*): penseacionem *A* pensacionem
A² psanationem *P* 34 texantur *A* de *om. A* 36 pefa-
 ciunculam *A*

207^u N

INCIPIT IIII. DE METRIS

Metrorum quidem conpositio multifaria est. Non enim ad eundem ordinem naturam numerum finemque omnia respiciunt, uerum tamen hoc unum nosse debet unusquisque cantatorum, quod metra in quacumque 5 pensatura fona sint. ‚Metrum‘ ex meta nomen accipit. Cuius pedes sunt dicti uelut quaedam medietates fonorum, quae quoniam necessitate cantandi a poetis 31^u A disparata sunt | in tantum, ut extrema foni parte in alterum translata nullum fonum incolome remaneat, 10 hac causa nullum metrum planum inueniri potest.

Multas autem metrorum cantilenas propter poetarum rehtorumque uoluntatem eorum sectae declarant; quaedam enim prosa, quaedam liniata, quaedam etiam mederia, nonnulla perquam extensa ponuntur. 15 Quorum pauca pro uestra utilitate exposituri sumus. Prosa quidem sunt perbreuia, sicut in Aenea lectum

ANP(X)

1 metro *X* Incipit de metrorum expositione *A om. P*
 2 trorum *P* multifarie *A (corr. A²)* multiphara *P* 3 natura *NX* -que *om. N* omnium *N* 4 recipiunt *A* hoc *om. N* post unum *add. s P* 5 cantor *A* 6 pensaturea *P* accepit *ANX* 7 ueluti *A* medietatis *A* 8 quoniam necessitate] propter necessitatem *A* 9 disparata *Mai* : disperata *P* disperta *A* dispara *N* disrate *X* tantum] tamen *A* 10 altera *A²* (alitera *A*) translata *P* 11 inuenire *N* 12 Multas *iter. P* metrorum] a metro *N* 13 uoluntatum *A* secta *P* 15 nonnullaque perextensa *A Polara* 16 nostra necessitate *X* ulitate *P (corr. P²)* 17 perbrauiaie *P* per breuitatem *N*

est:

20 *Febus surgit, caelum scandit,
polo claret, cunctis paret.*

Hii duo uorsus octo metra habent; primum enim metrum ‚Phoebus‘ est, secundum ‚surgit‘ et sic per cetera fona; et ita hii duo | collecti sedecim pedibus fulciuntur. Omnes autem prosi uersus per spondeum edi so- 15^r P
25 lent. Hoc autem sciendum, quod inter omnes pedes dactulus et spondeus principatum habeant.

Mederiorum uersuum est nec prosos nec liniatos fieri, quod magis pro cantuum modulatu quam rationis respectu consuetum est, Varrone canente:

30 *festā diū solempnia
pupla per canam competa,
quorum fistilla modela
poli persultant sidera.*

Nunc metire per metra: Primus uorsus est trium me- 35
trorum, quorum primum per spondeum et duo se-

ANP(X)

19 sugit *P* (corr. *P*²) 21 hii a duo *P* uersus *PX* post metra add. sunt *P* 22 ante surgit add. sic *A* 23 pona *P* duo hi *N* hii om. *A* post collecti add. uersus *A* fulcuntur *N* 24 autem om. *A* 25 post sciendum add. est *AN* 27 mediorum *P* est uersuum *N* est om. *A* prosus *NP* (corr. *P*²) liniatus *NP* (corr. *P*²) limatos *X* latinos *A* 28 post fieri add. possē genera *A* pro om. *A* cantuum *Mai* : cantuum *P* cantum *N* cantancium *AX* rationisque (quam om.) *A* 29 co- sectum *P* nent *P* 30 feta *P* 31 copeta *P* 32 fistilla *Huemer* : fystilla *P* fistula *N* fistella *A* om. *X* medella *A* 34 mittere *NP* metore *X* uersus *APX* 35 prius *A* prius *A*² per om. *A* dua *N*

quentia dactilis ponderantur, ut festa I., dium sol II.,
lemnia III., et sic per IIII uorsus pari lance pensatos
bis sena repperies metra et pedes II triginta.

At liniati uorsus quinque semper metris metiri de-
bent secundum illud Catonis elegantissimi rehtoris: 40

*bella consurgunt poli praesentis sub fine,
precae temnuntur senum suetae doctrinae,
reges dolosi dolosos fouent tyrannos,
dium cultura molos neglecta per annos.*

In his uersibus primum spondeus et tertium metrum 45
itidem spondeus, reliqua trea dactuli sunt, qui pedes
habent LII.

Perextensi autem uorsus ornato quidem, sed inrati-
onabili circuitu pene usque ad XII metra perueniunt,

ANP(X)

36 dactuliis P dactulus A per dactilis N festadium I. sol
II. N 37 sollempnia P (corr. P²) 37 et 39 uersus APX
(bis) parari P anciae A lancae A² pensatus N 38 et
om. A II om. N XXX AX triginti NP 39 quinque] II A
semper] super P metrri P 40 Cationis P elegantissime
N rentoris P 42 precae] prisce A suietae P 43 regis
NP (corr. P²) dolosos] dolus N tyrandos A (corr. A²)
44 dum A multos AX 45 hiis P² primus AN et terti-
um metrum om. N metrum om. P 46 spondeum itidem
A spondes P om. N quibus A 47 XLII N 48 uer-
sus PX quidem om. A innarationabili P inracionabiles A
(corr. A²) 49 pene] per P metra om. N perueniuntur
A

50 secundum illud Lupi Hcristiani ita effantis:

*ueritas uera,
aequitas aequa,
largitas larga,
fiditas fida
diurnos dies
tranquilla tenent tempora.*

55

Nam hic uorsus, et hoc plus solito, | necessaria ut credo 15^a P
uerbi adiectione tredecim metra tenet, cuius pedes
sunt XXXIII.

60 Sunt autem qui adiciunt trifonos aut quadrifonos
uersus, quibus quidem non est derogandum, quia po-
etis libertas quaedam suos componendi uorsus a ueteri-
bus nostris permissa est. Sed tamen indubita fides non
est hiis adhibenda, qui auctoritate canorum nulla sof-
65 fatorum suffulti permisum magis sequi quam exem-
plum uoluerunt. Quorum uorsus in medio proferemus;
Don quidem, discentis mei Donati germanus frater,

ANP(X)

50 Hcristiani *P* : Cristiani *cett.* affantis *N* 53 larga
Winterbottom : lauta *PX* lata *A* laudata *N* 54 fiditas fida]
fidas *N* 56 tent *P* 57 et hic uersus plus et hoc solito
A uersus *etiam PX* plus *om. P* 58 tenent *A* cuius *P*
60 autem *om. A* uel *A* 61 ante quibus *add. in N* 62 con-
ponendis *A (corr. A²)* uersus *AP* 63 permissa] prima *P*
commissa *A* tamen *om. A* indubitata *AX* 64 in his
(est *om.*) *A* quia *N* cantorum *X* 65 quae *A* 66 uo-
luerent *N* 66 *sq.* uorsuum in medium proferemus exem-
plum pp Don *A* uersus *P* proferimus *N* 67 discenti *N*
dicentis *X* germanus] gramatici *A*

trifonum uorsuum canticum in laude Arcae, regis Arhcadum, possuit, dicens:

208^r N *Arhcadius rex terrificus,* 70
laudabilis, laude dignissimus. |

Gergesusque in commentaris suis, quos de sole, luna, astris et praecipue caeli arcu septem uiginti uoluminibus edidit, quadrifonis sepe usus est uorsibus. Quorum uno tantum in principio posito exempli et ego gratia 75 utar; dicit enim:

sol, maximus mundi lucifer,
omnia aera inlustrat pariter.

Horum ordines uorsuum quia non ad certam auctoritatem, sed ad uarietates poeticorum cantuum manifestandas possiti sunt, indagari me necesse non est, praesertim cum omnis qui uoluerit eos pensare facillime ualeat.

ANP(X)

68 trifonum *A* : trium *PX* tuum *N* uersuum *PX* anticum
N laudem *X* Archi *A* Archadum *AN* 69 dicens *om. N*
70 Arhcadius *P* : Arcadius *P*² Archadius *ANX* 72 Ger-
gesusque *P* : Gergessus quoque *X* Gergissus quoque *N* egres-
sus *A* soles *P* 73 astrisque *A* uiginti *scripsi* (uienti *Hue-*
mer) : uiuenti *P* uiuentium *NXXA* uolumini *N* 74 per-
sepe *N* per *se se A* uersibus *APX* 75 unum *N* et ego
exempli gra *A* 77 maximus *P* 78 astra *Stangl* in-
lustrat *P* 79 ordinis *N* ordinem *A* uersuum *NPX* cer-
tam] tam *P* 80 diuersitates *A* canticorum *A* manifestas
P 82 omnis cum *A* (*corr. A*²)

Nonnulli aiunt, quod in unoquoque gresu duum pe-
 85 dum primus eleuetur et secundus inclinetur (uel, ut
 proprius dicam, soluatur), ut légit, ágit, núbit, uádit.
 Sed nos dicimus, quod rectum esse sentimus, quia non
 minus secundos pedes repperimus eleuari quam pri-
 mos, ut egó, amá, docé, audí. Maxime autem haec
 90 diuersitas ob similium fonorum | discriptionem repperta 16^r P
 est, ne confussibilitas aliqua nascatur. Dicimus enim
 nominatiuo cassu ,sédes‘ eleuato primo pede, | at, si 32^r A
 uerbum sit, uersa uice secundum leuantes pedem dici-
 mus ,sedés‘. Sic cum dicuntur ,réges‘, primus erigitur,
 95 at cum uerbum ,regés‘, secundus pes eleuatur. Quod
 tamen non secundum rationem metrorum, sed secun-
 dum discriptionis aptitudinem facere solemus. Sicut eti-
 am ,póne‘ imperatiuo modo primam acuimus syllabu-

ANP(X)

84–101 *Don. Ort. 51, 93–107 (paene ad litt.)*

84 duorum A 85 eleuatur A indeclinatur A 85 sq.
 uel – soluatur A : uelut souator proprius dicam P uelut
 proprius soluatur dicam N uel uti propius dicam soluntur X
om. Don. Ort. accentus hic et infra add. Huemer 86 ait A
 88 secundos] fos A primus NP 89 ut egó] ugeo N do-
 ceo N haec *om. P* hae N 90 diuertat P discretione N
 91 nec confusibicitas N ne confusa uilitas nascatur aliqua A
 92 nominatiuum casum N eleuato primo pede *Stangl* :
 eleuato primo PX eleuato primus N eleuacio primo pede
 A at *om. N* sed erat P 93 fit P uersam P (*corr. P²*)
 secundum] ū s A eleuantes A dicemus P 94 sedet P
 cum *om. A* ditiuntur P dicitur A erigatur N 95 cum *om.*
 A (*suppl. A²*) pes *om. A* aleuatur P 97 sq. sicuti pone
 etiam A 98 pene N modo *om. A (suppl. A²)* prima N
 syllabulam *Huemer* : syllahulam P syllaba N sylla A

lam et nouissimam calcamus, atque e diuerso, ubi aduerbium fit aut praepositio, prima calcata nouissima 100 acuitur.

Sunt etiam quaedam carminum genera, quae quamquam extraordinaria esse uideantur, tamen a rehtoribus ac leporicis secundum inlectum uoluntatum sepius usurpantur, ut sunt cantamenta et cantatellae, 105 quibus uel maxime Sagillius Germanus et Vitellius utuntur. Et ille quidem in libello de mare et luna scripto statim in prohemio cantamentum insuit, dicens:

mare et luna concurrunt una 110
uice altante temporum gande.

Iste uero in laude Matronae, uxoris suae, cantatellam satis intulit iuondam, ita infiens:

mea, mea Matrona, tuum amplector soma,
nobis anima una haeret atque arctura. 115

ANP(X)

99 calcamus u. sp r. om. N e om. N diso P (corr. P²)
102 Sunt AX: sicut NP carmina genera quodam N quamquam] quendam P 103 uidentur A a] aut N 104 secundum] sed A inillectum P intellectum A uoluntatum Huemer in app. : uolutatum P uoluntatem NX uoluntatis A 105 cantametra P et met cantella A (met exp. A²) 106 Sagislius P (corr. P²) 107 Et] ut N libro AX mari AX 108 cantamento N (corr. N²) institit N inseruit Huemer 110 ma P cumcurrunt N 111 grande PX gante A 112 uxoris] coniugis A cantatellat N catatellam P cantellam A 113 iuondam] inquondam N insiens N 114 mea alt. om. N Matronae P (corr. P²) zoma P zona N 115 atque] aquae N arctura NP: astaira A astira A²

Et quoniam de rehtoribus et leporicis mentiuncula facta est et de metris atque carminibus sermo progressus est, uideatur mihi commodum esse, ut aliquanta de philosophiae generibus memorem. Philosophia quidam
 120 est amor et intentio sapientiae, quae fons et matrix est
 omnis | artis ac disciplinae; unde et omnis, qui in qua- 16^a P
 cumque parte siue caelesti siue terrestri puro amore
 et intenta sollicitudine sapificat, philosophus recte dicendus est. Nostrae autem philosophiae artes sunt mu-
 125 lae, quarum studia principalia sunt: poema, rehtoria,
 gamma, leporia, dialecta, geometria et cetera, quae
 non tam emulitatem quam curiositatem praetendunt.

Inter poema et rhetoriam hoc distat, quod poema sui uarietate contenta angusta atque obscura est, reh-

ANP(X)

119–121 *Ps. Beda Coll. n. 144.* **125** *sq.* poema ...
 gamma : *ad Cuimn. 3,68*

116 rehtoribus *P (corr. P²)* **117** progressurus *N* **118** uidetur *A X* esse *om. A* **119** generibus phylosophie *A* memorant *N* quidam *om. P* quidem *A (corr. A²)* **119** *sq.* est amor quidam *N* **120** quia *N* fons sit et matrix *A* **121** omnis *alt.] omnes N* **121** *sq.* quacumti pate *P (parte P²)* **122** parte *om. A* terrestri *P (corr. P²)* amore] animae *N* amorem *A* **123** intento *N²* recta *P* rectae *P²* **123** *sq.* dicendus est recte *N* **124** Nostra *P* **124** *sq.* mulae sunt artes *A* artes sunt multae *NPX* **125** rehtoria *P* : rethoricam *A* rhetorica *X* rathria *N* **126** gamma *P* grammatica *X* gramaticam *A* lemporia *A* delecta *P* dirialectica *A* dialectica *A²X* geometrica *AP* (geumetrica *A²)* post geometrica *add.* astronomia *A* **128** rhetorica *N* rethoricam *AX* destat *P* **129** sua *A* uaritate *P* ueritate *A* angusto *P* nentoria *P* rhetoria *N* rethorica *AX*

toria autem sui amoenitate gaudens latitudinem ac 130
 pulchritudinem cum quadam metrorum pedum accen-
 tum tonorum syllabarumque magnifica annumeratio-
 ne praepalat. Sed muli in hoc tempore uim differen-
 tiamque harumce artium ignorantes in rehtoria poema
 et in poemate rehtoriam agglomerant, non habentes 135
 in memoria, quod Felix Alexander, Agenorum magi-
 208^u N ster, praeciperit, *unaquaque*, inquires, | *ars intra suas*
conteniatur metas, ne adulteretur disciplina maiorum et
nos apud eos accussare cogatur. Sepissime uersus mei
 soliti meminisse compellor, quem frequenter in expro- 140
 brationem nostri temporis gurgonum decanto:

multaui tornores logi, nec arena cessi.

Et re uera quis internas sapientiae uenas intrabit?
 Quis omnem pernoctationem, omnem sollicitationem,
 omnem diem, omnem noctem erga sapientiam transi- 145

ANP(X)

130 sua A 131 quaedam N 132 magnificata nume-
 ratione N magnificata annumeratio X 133 praeparant N
 praeualet A Sed ante 134 harumce *transp.* P multi
 NPX deffendentiamque P 134 harumce *om.* N -ce *om.*
 A ignorantis N rethorica AX 135 et *om.* A poema
 N poemata A rethoricam A agglomunt NP 136 quid
 PX q̄ A Silex Alexandri N Agenorum *Stangl* : agnorum
 P agrorum NX argorum A 137 praecipit A inquires
om. P 138 metas contineatur A ne - 155 deuitat *om.*
 N maiororum P et] in A 139 cogatur *Huemer* : cogan-
 tur PX cogamur A 141 gurgunum PX 142 multaui
Huemer : muli lau P et multi lau A logii P arenam P
 143 intrabit uenas A 144 omnem sollicitationem *om.* A
 145 transiget *Huemer* : transeget AP transegit X

get? Multi etenim sapificare incipientes a puero festim
ad seculi negotia relictis legitimis studiis praecipiti | 17^r P
feruntur ictu. Vnde et nostri definire doctores nemi-
nem eorum, qui saeculi uoluptate et cupiditate pecuni-
150 ae uinculabuntur, ad ueram sapientiae scientiam per-
fendere posse.

Sed ut ad incepta redeam, leporia est ars quaedam
uerbis locuplex atque amoenitatem mordacitatemque
in sua facia praeferens, mendacitatem tamen in sua
155 internitate non deuitat; non enim formidat maiorum
metas excedere, nulla reprehensione confunditur. De
qua pauca non pigeto promere exempla: Lapidus qui-
dem in Assia minore oratorio praesens | multa repre- 32^a A
hensione digna conscripsit, ut illud:

160 *sol in occassu metitur maria.*

ANP(X)

146 etiam A confestim A 147 a seculi uoluntate ne-
gocio A praeciti P 148 precipiuntur ictu A ictu etiam X
et de A 149 uoluptate Huemer : uoluptu PX uoluntate
A cupitate P 150 uiculatur P uinculatur P² perfendere
uel pertendere X 152 ad om. A ars om. A quadam P
153 mordicitatemque P 154 facie AX praetendens uel
praeferens X mendatitatem P om. A 155 ternitate P
internitatem A diuidat A formidant N 156 excedere]
scindere N confunditur P : confundent N confudit X digna
conscripsit non confundatur A 157 non pigeto Hartel : non
pigito ANX conpugito P Lepidus quidam A 158 orato-
ria A 159 ut est illud A 160 in om. A occasum N oc-
cursu P mittetur N

Nulla hiic ueritas est; nulli enim creatae naturae maris profunda metiri possibile est. Ergo nos dicimus: *Sol in occasu tinguit mare*, quo quodammodo transitorie tincto usque ad possessores festinato perfendiens toto illis ardentissime fulget noctu. Lapidus itidem dicit: 165

*uentus e terra roborem radices euellit
altas,*

quod fieri omnino non potest, sed tantum uentus robora labefactat.

Gramma est litteraturae peruidatio, quae quasi 170 quaedam totius lectionis semitula est. Vnde et a plerisque ‚littera‘ interpretatur ‚legitera‘, quod est legendi itinerarium, cuius prae ceteris o et laudo utilitatem, quam omnis pene participat mundus.

ANP(X)

172 cf. *Diom. 421,26 Isid. etym. 1,3,3 al.*

161 creatae om. N natura mari N 162 metiri] maris (ut uid.) A possibili N nos dicimus] dicitur N 163 occasum N occursum P transtorie P 164 pessosores A perfendens A perfidens N 165 ardentissima N fulges N nunctu N noctu N² Lepidus A 166 et terra N a terra X atera P 168 tantum om. A 169 labefacta N 170 grama P grammatica A periudicatio X 170 sq. quae quasi quaedam om. N quasi om. A 171 est – plerisque om. N et om. A a plerisque AX: asperisque P a peritis Huemer 172 legitera] igitur littera A quod est] quidem A est om. P 173 itinerarium P cuius – 183 oportet om. N caeris P

- 175 Dialecta est mordatrix omnium uerborum, quae legi, dici ac scribi ab omnibus solent, exinterans quodammodo atque effibrans uiscera sententiarum, medullas sensuum, uenas fonorum. Cuius auctores in omni pictura crocitant, acriterque in reprehensionem
 180 omnium scribtorum rictu | hiant euidant. Quorum 17^a P
 unus erat Iulianus, pater Donati ac Donis, qui nobis dicebat multo aliud esse dici ,non debet' et dici ,non oportet'; oportere etenim de oportunitate diriuatur, debere autem ex insolubili debito; unde et si dicis
 185 ,non oportet', non tam fieri omnino interdici quam opportunum non esse ostendis; cum autem dicis ,non debet', indebitum est, si umquam fiat. Dicunt etiam aliud esse ,non potest fieri' et ,impossibile fieri'; quod enim non potest, ad praesens tantum non potest et
 190 forte aliquando possit; quod autem impossibile est, quasi definite dictum nequaquam poterit effici. Et hoc aliter esse dicunt ,locutus est' et ,dixit mihi'; loqui

ANP(X)

182 aliud–223 pertineat *M f. 32^a*

175 Dialecta *Huemer* : dealecta *P* dialectica *AX* modetrax *X* 176 solet *A* exinternas *A* quodammodo *P* 177 effibrans *Huemer* : efibrans *X* effibrans *P* euibrans *A* 178 auctores *P* 180 scripturarum rictu *A* 181 ac Donis] senis *A* 183 oportere – diriuatur *habet N, sed* 184 debere – 192 mihi *om.* enim *NM* 183 *sq.* diriuatur dicitur deberi *A* 184 debeto *P* 185 quam *ex* quando *corr. P²* 186 autem] aut *P* 187 indebetum *P* est *om.* *M* Dicunt – 191 effici *om.* *M* 188 post impossibile *add.* est *X* 190 est *om.* *A* 191 effici] fieri *A* Et – 192 dicunt] Aliud est dicitur *M* aliud *etiam AX* 192 post est *add.* mihi *X* mihi *om.* *A*

enim inmorosioris eloquentiae est, dicere autem simpliciter communiterque ad omne dictum refertur. Dicunt quoque aliud esse ‚uolo‘ et ‚cupio‘; uelle enim ex 195 quadam suauis et legitima uoluntate intellegitur, cupire autem inmoderatae cupiditatis est. Inter ‚bellum‘ quoque et ‚praelium‘ et ‚pugnam‘ et ‚certamen‘ non paruum differentiam esse adfirmant; praelium enim non nisi in praelo, hoc est in pylago, effici potest, quod 200 ideo ‚praelum‘ nominatur, quia prae ceteris elimentis quadam sui immensitate inundando etam et deundando quendam ammirationis praelatum habet; bellum autem non nisi in belsa, hoc est in campo, agitur; ‚belsa‘ enim ob hoc dicitur, quia belsa plurima quae sunt 205 gramina profert; ‚certamen‘ autem ex certo loco hoc

ANP(X)

197 Inter–208 iectant *F*

193 enim *om.* *A* inmorosioris *P* eloquentis *M* est *om.* *A* simpliciter *P* **194** –que *om.* *A* omnem *A* **194 sq.** Dicunt – esse] inter *N* **195** aliud esse] quod aliud est *A* **196** saui *P* et *AP* : ac *MNX* **196 sq.** intellegitur – inmoderatae *om.* *P* cupere *A* capere *M* **197** est *om.* *A* Inter – **204** agitur *om.* *N* quoque *om.* *AF* **198** et pugnam *om.* *F* et pugnam et praelium *A* et certamen et pugnam *M* **199** esse differentiam *M* defferentiam *P* enim *om.* *A* **200** in prius *om.* *P* prelo *AFX* : proelo *P* proelio *M* **201** prelum *AF* : prelium *MX* proelium *P* uocatur *A* ceris *P* **202** quamdam *P* sui *om.* *M* **203** quamdam *A* preliatum *F* habent *M* **204** autem *om.* *A* belsa prius] belso *MX* agitur *om.* *A* belsa alt.] belsum *MX* **205** ab hoc *FM* quia] quod *M* belsa *om.* *N* **205 sq.** plurima belsa profert quae sunt gramina *A* **206** gramina ex grama *corr.* *P*² certamen ex certo loco dicitur *N*, qui cetera usque ad **208** iectant *om.* ex] a *M*

est receptaculo exercitus diriuatur; ,pugna', in qua pugil-
 gilles suos utrobique pugiones iectant. Dicunt etiam,
 quod alia sit ,plebs', alius ,populus'; ,plebs' enim haec
 210 erit, quae plenis agris domibusque | omni substantia re- 18^r P
 dundans per hoc nec belli perucax nec doctrinae exstat
 efficax; ,populus' autem ex ,pope' hoc est ex fortitudine
 uel manuum uel sensuum sic appellatur; unde Honora-
 tum reprehendimus gramaticum, qui canit:

215 *plebs in bello congregata est.*

Et alio loco: *uerus*, inquit, *poeta sic ait*; hoc quam stul-
 te locutus est, cum hoc dicere debuit: *uerax poeta*;
 ,uerus' enim ad naturae tantum ueritatem refertur,
 ,uerax' autem dicitur qui nequaquam mentitur. Non
 220 bene etiam plerique ,consumptionem' in bonam par-

A NP (V) (X)

218 sq. *Beda orth. 56, 1223 sq.*

207 in qua] iaculationes suas *M* pugelles *F* **208** suas
A utrobique *P* pugines *M* iactant *A* Dicunt – **209** alius]
 Inter plebis et *N* **208 sq.** Dicunt quoque alius sit ples et
 populus *A* **209 sq.** plebis enim quae *N* **210** pleni
NP redundas *A* **211** peruiacax *P* (*corr. P²*) doctrina *N*
211 sq. efficax extat *A* **212** autem *om.* *A* **213** uel ma-
 num uel sensum *N* unde – **217** poeta] Inter uerus et uerax
N **213** Honoeratum *P* Horat. um *A* **216** uenus *P* inquit
om. *A* sic ait] sicut *P* **217** locutus] *hinc inc. V* hoc *om.*
A **217 sq.** uerax – naturae *om.* *P* post poeta *add.* ait
A **219** autem *om.* *A* quia *N* Non – **227** etiam *om.* *N*
 Non – **222** cum *om.* *M* Nam *A* **220** consummationem *V*
 consummotionem *P²* conmotionem *P*

tem et ,consummationem' in malam partem acceptant, cum ,consumptio' ad defectionem, ,consummatio' ad perfectionem pertineat. Male quidam ,loquillas' in elocutione intellegi uolunt, cum ,loquillae' diminutivae sunt quasi simplicia clefia, ,loquellae' per e et unam l 225 scribendae ad perfectam pertinent elocutionem. Miror etiam, cur ,creaturas' pro elimentis et ,elimenta' pro creaturis ex nostris et quidem sapientes quidam possuere, cum ,elimentum' non nisi aetrium quasi
 33^r A Diuinum aliquid uocandum sit; | ,hel' enim apud He- 230 breos deus erit, unde et apud Grecos ,helium' sol dicitur; ,creatura' autem uocatur quicquid de terrae materia creatum sit; sunt ,elimenta', hoc est initia litteraturae, quae ex elimatione, hoc est ab inscribitione, uocitantur. 235

ANP(V) (X)

230 sq. cf. *Isid. etym.* 7,1,3.

221 malam partem A : pallam P acceptum A 222 consumptio] consumotio P consummatio V post defectionem add. et A ante ad alt. add. uero M autem V 223 pertinet M in loquellas A elucutione P 224 loquillae Polara : loquellae P loquele AX diminitivae P deminute A 225 deffia A unum A 226 scribenda A perfectam P pertenen P pertinen A perteneant V 227 cur] cum A cur quod N craturas P (corr. P²) creaturus N creaturis N² 228 creaturas A craturis P (corr. P²) ex nostris quidem quidam V ex nostri quidam N et om. A sapientibus A 229 posuere N aethereum N etherium X aereum V discretam A 230 post Diuinum add. aetrium V uocatum V Ebreus P 231 dicitur deus NX et om. A helium Hue-mer : helios A elium P elium Velyos X eloim N dicitur] appellatur N 232 materiae P (corr. P²) 233 sit P : est cett. 234 est om. N 234 sq. ex scripcione uocantur A

Haec de dialectica arte sint dicta, quam sofisticam, id est argutam, siue ex sapidio sapidiosam nonnulli appellauerunt.

Nunc ad geometricam ueniamus. Geometrica est ars
240 disciplinata, quae omnium herbarum graminumque
experimentum enuntiat. | Vnde et medicos hac fretos 18^u P
geometres uocamus, id est expertos herbarum.

Est et alia philosophiae ars, quae astronomia nuncu-
patur, quam mahtessin Greci uocant. Quae astrorum
245 omnium cursus liniasque ostendit; in qua arte tempo-
rum signa et operum oportunitates intelleguntur; ex
qua XII signa principalia supputantur, quae Greci
,mazonon' uocant, apud quos tamen non XII signa,
sed sedecim habentur. Quorum sunt nomina: mon,
250 mah, tonte, piron uel dameth, perfellea, belgalic, mar-

ANP(V) (X)

236 de *om.* NPV daelectica P sunt AX dicta *om.*
A quam - 239 ueniamus *om.* N soffysticam P suffissi-
cam A 237 acutam A siue ex *Huemer* : siue A sine
P ex sapidio *om.* AV sapidiorem A 239 geometriam
... Geometria X 240 disciplinatam A *om.* N quam A
241 et *om.* N hac fretos *om.* N 242 geometris N geume-
tros A geometrices V geometricos X experitos A 243 Est
- 244 uocant] Astronomia id N astronomi P astronomice
A uocatur A 244 mahtessint P a matessi A matesin
X 245 leniasque P 246 et *om.* N oportunitatis NV
247 XLI N subputatur V quae Greci ex quegoeci *corr.* P²
248 mazonon N tamen *om.* N signi P *om.* N 249 sunt
om. A 250 mah tonte] mathonte AV peron A phinon
N damech N dameth P dameth A perfellea N perfellia
A ... abel gali marg V balgalic A

galeth, tamiron, taminon, raphaluth et cetera. Quibus omne humani generis ius gubernari putant, sicut Aemmerius de muliere quadam infatua dicebat: *Haec ideo patitur, quia in prima nocte qua uxorata est non cum belgalic cucurrerunt.* Sed quia stellas ex sese factas esse nulla ratio credi permittit, gubernari humani status iura et mores per astra credere nulli sensato fas est uiro, sed putius per immensam illam potentiam, ex qua et stellae factae sunt, omnium quoque hominum et tempora reguntur et opera, quam potentiam Diuinitatem et per hoc Deum a culturae illius uiris ac mulieribus uocari et inuocari sepe uideamus. Omnis igitur humana industria, omnis ad hoc spectat sapientia, ut de inferioribus ad superiora conscendat, quo scilicet naturalem omnium rerum notitiam, hoc est fisicam, disputans, ehticam quoque, quae ad morum emulamenta pertenditur, legitime transcendens, logicam | ip-

ANP(V) (X)

251 tamiron *AP* : lutamrion *N* tamimon *P* rappaloth *V* raphalut *P* 252 generis humani *A* gubernare *A* (*corr. A²*) gubernaturi *N* 252 sq. sicut – dicebat *om. N* Xemerus *A* Cemerus *X* 253 quedam *A* (*corr. A²*) infatua *P* fatua *A* infatuata *X* dicebant *P* (*corr. P²*) 254 patitur] fatua *A* noc *P* 255 belgalit *P* belgalith *NX* post cucurrerunt *add. id est stellae duae N* Sed – 267 logicam *om. N* stell *P* stella *P²* facta *P* 256 ratione *AX* (*corr. A²*) 257 pensato *A* 258 imensam *P* 259 et prius *om. A* 260 quam *om. A* potencia *A* Diuinitatem *X* (*et Huemer*) : diuinitatem *P* diuinatis *A* 261 eius *V* 263 industria humana *A* 263 sq. ut de] unde ab *A* 264 inferioribus *P* conscendat] hinc *des. V* conscendit *A* (*corr. A²*) 266 quoque *P* 267 pertenduntur *A* logicam *X* (*et Huemer*) : locam *P* loicam *A*

sam, hoc est rationabilem supernarum rerum attinguat
disputationem.

- 270 Illud quoque omni sapienti sciendum atque scrutan-
dum est, quomodo et qualiter sese plastus homo ha-
beat, qui primum plastum ex limo, dein afflam ex su-
perioribus et haec ineffabiliter coniuncta habet,
dissimili natura in semet ipso perfruens. Plastum qui-
275 dem quasi materia uiliore compactum, utpute ex liqui-
dis et aridis, frigidis et calidis rebus conexum, in famu-
lato sibi affla, quae est anima, nouerit deputatum.
Sed quia anima ad hoc tantum imperat corpori, ut ani-
met sicut et omnia animantia, ergo, nisi haec anima
280 mentem et rationem habuerit, nihil ab animantibus
differt, quae motu utroque carent. Sicut anima corpo-
ri, ita et mens animae et ratio praesulat menti. ‚Mens‘
enim de metiendo dicta, quandam subtiliorum sensu-

ANP(X)

268 rationalem *X* supernatura *N* 269 dispocionem
A 270 omnis sapientia *A* (*corr. A²*) 271 plaustus *N*
astus *P* 272 plaustum *N* 273 coiuncta *P* post habet *add.*
et *A* 274 diesimili *P* natura *u. sp.r.om. A* perfruens in
semet ipso *A* Plaustum *NX* 276 et aridis *om. A* fridis *P*
(*corr. P²*) contrectum *X* fabulatum *N* 277 anima ex anime
corr. A² nouerit] numeri *N* 278 ab hoc *P* 279 *sq.*
anima mentem *AX* : animantem *P* omnia mentem *N*
280 ab animantibus nil *A* 281 deffert *P* dissimile erit *A*
dissimilis erit *A²* quae – 282 menti *om. N* motu utroque
X (*et Stangl*) : utroque motu *A* ... utroque *P* 282 mens
et anima *A* praesulet *P* (*corr. P²*) 283 enim *om. P* men-
tiando *N* quandam *P* : quoniam *X* quasdam *A* quando *N*

um mensuram aperit animae, in quam capacitate tali
 209^r N quadam facta superior ratio infussa perfecte eam | sa- 285
 pire facit in cunctis. Secundum triplicem ergo sapienti-
 ae quam diximus regulam triplex quoque in homine
 status est: Anima quidem naturalia sapit, in qua est et
 ingenium de ingenuitate creationis creatoris sibi inser-
 tum ac nominatum; mens autem moralia intellegit, in 290
 qua est memoria, qua uisa et audita tenaciter memo-
 rat et in ipsa uelut in quodam integro uasse congre-
 33^u A gans innumeris cogitationibus scatet; ratio uero | su-
 periora et caelestia perlustrans intellectum quodam
 19^u P modo ignitum flammosumque possidet. | Non inmerito 295
 itaque praeceptores nostri et praecipue Sulpita atque
 Istrius hominem mundi minoris nomine censuerunt,
 quippe qui in semet ipso habet omnia, ex quibus mun-
 dus constat uisibilis: terra enim in corpore et ignis in

ANP(X)

297 cf. *Isid. nat. rer.* 9,2

284 mensuras A qua AN capacitatem P 285 sapiri
 N sapere AX 286 in – 287 regulam om. N 287 quo-
 que] quidem NX in om. P (suppl. P²) 289 ingeniouitae
 N ingenuitatem P (corr. P²) ingenuita X creatoris] crea-
 tumque A 290 men P memoralia A 291 et PX: uel
 AN teneciter P 292 et in ipsa om. N et in se ipso A et
 in se ipsa X uassa P uaso A congregrans P 293 super-
 iorea P (corr. P²) 295 modam P ignotum A (corr. A²)
 fammosumque P -que om. N merito N (corr. N²) 296 et
 praecipue om. N 297 Istius ANX h. omnem P mundi
 hominem A 299 uisibilibus A igis P 299 sq. in ani-
 ma] in ... anima ratione P in ratione ac A

300 anima, aqua in inrigiditate et aer in cogitamentorum
 uelocitate accipitur, sol in splendore sapientiae, luna
 in incerto et instabili statu diuitiarum iuuentutisque,
 campus floridus in nubilitate uirtutum et mititudinis
 planitia, montes in exaltatione generositatis, colles in
 305 successione hereditatis, ualles in humiliatione tribulati-
 onis, ligna fructifera in fructibus largitatis, ligna sterilia
 et loca aspera et uoragines inmundae, spinae quoque
 et tribuli in malis moribus auarisque hiatibus, serpen-
 tes et pecora in simplicitate atque prudentia, mare
 310 quoque undosum biluosumque in turbinossa cordis
 profunditate hominis et in ipsa ratione.

His omnibus licet alio itinere decursis ad nostrum
 propositum, hoc est ad metrorum narrationem fine
 tenus recurramus. Omnis uersus exametrus siue epta-
 315 metrus rehtoricus est; trimetrus autem et tetrametrus

ANP(V) (X)

300 inrigiditate *Law p. 54* : frigiditate *X* rigiditate
cett. 301 accipitur *om. N* 302 et *om. A* iuuentusque
N 303 campos *AP²* floridas *A* multitudinis *AX* multi-
 tudine *N* 304 planitia *Polara* : plania *P* planitiae *ANX*
 in *prius om. AN* exultatione *PX* 305 tribulationes *A*
 (*corr. A²*) 306 stirilia *P²* 307 apera *P* uoraginis *N* in-
 munditia *N* inmunditia *N²* 308 uariisque *AX* 309 ac
A mare] hinc inc. V 310 beluosumque *N* billosumque *A*
 bilosum ... *V* turbissona *A* (*corr. A²*) cordis] audis *V*
 311 produfunditate *A* (*corr. A²*) homines *PVX* et *om.*
APVX 312 alieno itinere *A* (itinere *A²*) aliis tenere *N*
 itinere *etiam V* 313 prepositum *AX* narrationem *V* :
 narratione in *N* racionem *AX* pationem *P* 313 *sq.* sine
 tenus *V* fi tenus *A* 314 omnes *V* uersus *APV²X* exa-
 metris *A* (*corr. A²*) post eptametrus *add.* et pentametrus
P 315 rehtoricos *P* et *om. A*

et pentametrus poeticus est. De Saffico autem et heroico uersuum metro in quadam epistola, quam inter duodecim ad Donatum Romam missimus, descripsisse me sufficienter memini; uereor ergo, ne, si haec eadem repetiero, fastidiosus magis scribtor quam sollicitus doctor haberi incipiam. De Grecis autem metris, quorum natura dissimilis est et longe uersa, nihil hic disputare | necessarium reor, cum Latinum opus efficiam.

Ante omnia autem trea ista omni doctori carmina componere uolenti necessaria sunt, ut primum describendarum litterarum notitiam habens singularum modos mensurasque depinguat syllabarum uersuum uersui et metrum metro commisceat, ne sua uel suorum ars bene conposita per scribendi imperitiam nihil lucri legentibus conferat; tum deinde ut in orationis

ANPV(X)

316 poeticos *P* (corr. *P*²) est] erit *NVX* Sapico *V* autem *om.* *A* post autem add. metro *N* ieroihco *P* 317 uersum *N* uersuum *PX* ex uersuum *V* ex uersuum *V*² metro uersuum *A* in *om.* *P* (suppl. *P*²) inter *PX* : in *A* ad *N* 318 ad *om.* *N* post Donatum add. notata *A* discripsissem (me *om.*) *N* 319 sufficienter *P* ne si] nisi *N* haec *om.* *V* eadem *om.* *A* 320 repetiuero *N* repecioero *A* (corr. *A*²) fastidiosis *N* 321 lector doctor *X* Croecis *P* autem *om.* *A* metris autem *N* 322 est *om.* *V* diuersa *ANVX* hic *Huemer* : huc *P* hic *AN* hic *V* *om.* *X* 323 disputari *AV* 325 omonia *N* doctore *N* carimina *P* 326 primo *A* prim *V* 327 singularem *V* modus *N* 328 depinga *V* depingit *A* neue] ne *P* que neue *A* uersuum *PV* uersum *N* 329 uersui *NPV* et] uel *A* ne *om.* *A* (suppl. *A*²) commiscat *A* sorum *P* (corr. *P*²) 330 pene *V* inperiam *AN* 331 conferat – orationis *om.* *P* afferat *X* oratione *V*

partibus et Romana ueritate non fallatur, ne quod elo-
 quenter se conposuisse putaret ignorata ueritate Lati-
 na risum pro laude adquirat; tertio ut in suis carmini-
 335 bus unumquemque uorsum suo reddat iuri, ne, sicut
 rex Alaxander Macido cuidam sibi laudis carmina de-
 cantanti audenter exprobrauit, suo uitio pretiosarum
 sit fuscator margaritarum.

Explicit IIII.

INCIPIT V. DE NOMINE

212^r N

De nomine breuiariam epithomam edicturus rogare
 prius debeo quaerimonantibus, qua diuitia nomen om-
 nibus partibus Latinitatis praelatum sit, cum in Hiber-

ANPV(X)

2-12 est : *Clm f. 12^u, 10-18 (p.a.l.) Don. Ort. 65, 10-17*

332 ne] de N eloquentur V 333 sese V putarat N
 putauerit X 334 laudem N ut om. A 335 uorsum
scripsi : uorsuum A uersuum X uersum NPV sicut] si A
 336 rex om. V Macedo AX sibi laudis om. N (*suppl.*
N²) decantandi P decantenti N 337 post audenter *add.*
 et N 338 fiat A furcatur V suffocator X fuscator P (*corr.*
P²) margaretarum fuscator A 339 om. NP Finit IIII.
 A 1 tit. om. NP De nomine in marg. N¹ de nomine om.
 V 2 breariam N ut gloss. *secl. Stowasser²* epitomae N
 epithomae N² editurus A medisurus N medicturus
 N² erogare V rerogare AN 3 pr. us P querinō A qua
 - nomen om. A nom V 4 Latinitati ... prae ... latum
 P cum in Hibernorum *Sintl p. 71* : cum hibonorum P cum
 inhiborum N *Clm* cum iniborum A cum in horum X cum in
 Hebreorum *Huemer*

norum eloqutione et conpositione primatum tenere 5
aestimatur uerbum. Super hoc Aeneas X libros edidit,
ex quibus unum tantum sumere oportunum puto quas-
sum: *Nomen*, inquit, *secundum sensum principium est*,
non secundum appellationem. Cum enim nascitur ho-
mo, antequam rem aliquam agat uel discat uel sciat, 10
nomen illi inditur. Nomen ergo principalis pars Latini-
tatis est. Cuius qualitatis uirim, quae prima illi accidit,
tractare temptabo.

Qualitas nominum non bipertita, ut quidam rentur,
sed mulipertita est; uaris siquidem et multis consistit 15
34^r A speciebus. Nonnulli tamen de propriis | et appellatiuis
20^u P nominibus | quaestiones obtendere constant, quasi
proprium sit aliquod nomen Latinum.

ANPV(X)

9–11 *Clem.* 25,13–15 *Laur.* 10,6 sq. *Sed. mai.* 64,7–9; cf.
Sed. mai. 61,31 sq.

5 inpositione V (corr. V²) primum *Clm* tenere habet
solus V 6 (a)estimatur V (et *Huemer*): estiatur ANP
Clm Don. Ort. Super – 7 puto om. N 7 post quibus
add. ego V quassum] casu V 8 secundum P sensu V
principatum V participium P 10 antequam] antiquam V
iter. P uel discat uel sciat om. N 11 ergo om. A 12 Cui-
us – 13 temptabo om. N Cui A qualitatem A uirim V
(et *Huemer*): uirim AP accidi V 14 bipititae P post
bipertita *add. est A qui N* 15 muliapertita N multiper-
tita V est om. P siquidem – 16 speciebus om. A et multis]
emultis V consistet P 16 Nonnulli] cum multi (ut *uid.*)
V 17 quaestiones – constant] quaestionantur N obtinere
V constant V (et *Huemer*): contant AP 18 prium P

Omnia namque nomina Latina, immo omnia fona,
 20 ita inuicem conexas sunt, ut quodque sicut alteri haeret
 ita ab altero appelletur. Propria ergo nomina non se-
 cundum simplicem sonum sonanda sunt, sed secun-
 dum subtiliorem quandam interpretationem. Propri-
 etas quippe duas res significat: aut specialitatem aut
 25 priorem ordinem. Proprii enim recte dicuntur, qui in
 primordio ciuitatum honore uel dignitate uel censu
 scribuntur; unde et Cicero de Iustino quodam Roma-
 no scribens ita imfuit: *Iustinus autem proprius omnium*
sese obdedit, hoc est 'primus omnium'. Propria ergo no-
 30 mina primaria dicenda sunt, ut Roma uel Chartago;
 commonia autem inferioris ordinis sunt, ut ciuitas. De
 re autem et corpore multi haessitant. Res Hebraea lit-

ANP(V)X

19 namque] *hinc des. V* namque nomina *om. N* latinae
P (corr. P²) omnia *alt.]* nomina *A*; *hinc inc. V* 20 . . um-
 que *V* 21 appellatur *A* Propria – 23 interpretationem
om. N Propri *P (corr. P²)* 22 simplicem sonum *P* : sim-
 plicitate sonorum *A* . . . cem sonum *V* 23 interpretationem
P (corr. P²) Proprium uel proprietas *X* 24 dus *P* duae
N significait *P* aut *alt.]* a *A* 25 propriorem *NV* Proprii
P² X : propriae *P* propri *N* propria *A* dicimus *A* 26 *sq.*
 primordio scribentur *N (rel. om.)* censu *X (et Huemer)* :
 census *P* sensu *A* 27 scribuntur] dicuntur *A* 27 *sq.*
 quodam – scribens *om. N* 28 infit *X* diffiniuit *A* fuit *N*
 autem] aut *N* omnium] omnius *P* 29 obsedit *N* primus
 omnia *N* Propriae *P* 29 *sq.* Proprium nomen (ergo *om.*)
N post nomina add. a A 30 dicenda *om. P (suppl.*
P²) ut Roma – 31 ciuitas *om. N* uel *om. A* Kartago *A*
 31 interioris *A* 32 rem *A* haessitant] *hinc des. V*

tera est, quae interpretatur ‚caput‘; res ergo hoc est quod et primum nomen; sicut enim a primo quolibet ducatur exercitus inferior, ita et a capite corpus omne regitur.

Appellatiua autem nomina multifidas species habent. Quaedam enim nomina principalia sunt, ut rex; quaedam primitiua uocitata, et multas ob causas postea reperiuntur innotata: alia enim ob uictoriam, 40 alia ob dignitatem, alia ob infamitatem, nonnulla ob amorem indita sunt. Cum enim Scipio Affricanos et bello uicisset et in deditionem recipisset, et ipse Scipio Affricanus dictus est; Gordonus quoque propter Misanorum opulentiam dignitatemque, quibus praeerat, Misanus et ipse uocatus est; Mantanus quoque 45 propter auaritiam uoracitatemque, quae Tantalo uernacula sunt, Tantalicus uocitus est; Samminius autem,

ANP(V) (X)

33 sq. res – nomen om. N 34 primum P (corr. P²) nominis A sicut enim om. A enim] ergo P quolibet om. N deno supra add. P² 35 dicitur X inferior – 36 regitur om. N a om. P 38 enim nomina om. A nomi P principalia – 39 primitiua om. N 39 primitiua scripsi : primit A primum P 40 reperiunt P enim] autem A 41 dignitate A post dignitatem add. et N infamietatem A infamiam N 42 eni P om. AN scriptio N affricanus N et om. A 43 ditionem N scriptio N 44 dicitur est N ductus est P Gordonus] hinc inc. V Gordunus P quoque om. N 45 opulentiam P dignitatis A om. N praeram N 46 et ipse P : quoque et ille A om. N uocatus N montanus A quoque om. N 47 -que om. P (suppl. P²) post quae add. et A cantalio P (corr. P²) tantulo A uernacula A 48 uocitatus AN Somminius A autem – 49 meus om. N

aunculus meus, quia goela erat matri suae (hoc est
 50 lectuosus), Goelanus usque hodie uocitatur. Alia sunt
 agnomina, <quae> de agris uocantur, ut Parthi de Par-
 the. Cognominum autem duplex regula est; nomen
 namque, quod postea inditur, primo adhuc inmotabili
 manente, cognomentum appellatur, ut Paulus, Fabius;
 55 multa tamen de cognatione carnali cognomina dicun-
 tur, ut Saurinus de Saureis.

Multis autem praetermissis qualitatis speciebus ad
 necessarias ueniendum est. Nomina primi status im-
 mobilia sunt, quae nullis adiciuntur, ut rex. Deminu-
 60 tiua autem quamuis et ipsa immobilia sunt, ab hiis ta-
 men nominibus quibus haerent persepe genere
 discrepant, nonnumquam tamen concordant. Dicis
 enim ,taberna', ex qua deminutiae fit ,tabernaculum';
 dicitur etiam ,poera', ex qua ,periculum', quam Latini

ANP(V)(X)

59 Deminutia-76 Don. Ort. 79,388-80,401

49 genela erat matrici A erit N 50 Genalus A usque
 hodie om. N uocitatus N 51 quae suppl. Huemer uoci-
 tantur A Parthe NP : Parthia AX 53 namque om. N
 post primo add. et P inmotabili om. N post inmotabili
 add. mine P² nomine Huemer 54 ut Paulus Fabius om.
 N pulus V 55 cognomina om. N 56 Sauritus de Sau-
 ris N Saureis] ... tis V 57 sq. Multis - est om. N au-
 tem] tamen A specibus P 58 necessaria A sta A
 59 adicuntur P adiciuntur N adicientur A 60 autem
 quamuis om. N sint P² ab - 63 enim] sicut N 61 om-
 nibus A generae P² gerae P 62 concordant] hinc des. V
 63 deminutiae fit om. N sit A 64 dicitur etiam om. N
 quam] quia A

non bene mutarunt, ut pro r n sumpta ,poenam' uo- 65
cent; ,lapis' est, ex quo habes ,lapiculam'. Quae autem
concordant, multa sunt, ut hostium hostiolum, riuus
riuulus, flagum flagellum (in quo quidam r addunt su-
perflue, ut sit ,flagrum', nam ,flagrum' quod flagrat
odor est), fer ferculum (,fer' enim epulum est et sic 70
flectitur: ,fer ferris', et facit ,ferra'), bax baculus. Ma-
cula autem et tabula, fibula, macellum, uinculum, gar-
bellum, quircula quia nomina primae positionis non
habent, deminutiua esse non facile creduntur; at au-
tem Cicero solebat dicere haec esse diminutiua ex 75
212^u N sensu, non ex littera. |

21^a P Diriuatiua autem | non unius moris sunt. Quaedam
enim in nus syllabam desinunt, ut de terra terrenus,
de monte montanus; quaedam in cus, maxime quae de

ANP(X)

71 sq. macula ... tabula ... uinculum : Don. 615,6 75 sq.
cf. Pomp. 145,9 sq. al. 79 montanus : Don. 615,3

65 mutauerunt A supta P uocant A 66 lapēs P est
om. AN lapiculum N Quae - 67 sunt om. N 67 sq.
riuus riuulus om. N 68 flagam P flagrum N² flagamlaim
P in quo om. N addunt r N r reddunt A superflue om.
N 69 fit P flagrum prius] fragrum N² (legi non potest
N) fragrum quod fragrat X 70 ordo N fer prius - 74
esse om. N 71 feris P fer.ra A ferea P bac P (corr.
P²) baculum A 72 et fibula A gambellum A bellum
Stangl 73 circula A quia nomina P : quae omnia A
74 deminutiua A : deminutiue P esse P : deminutiuae au-
tem A credentur A 75 diminutiuea P deminutiuae A
75 sq. non ex sensu sed ex littera A 77 autem om. N
(suppl. N²) Quaedam - 78 desinunt om. N 78 de om. P
79 in - quae om. N

80 regionibus et gentibus diriuantur et sictis, ut Macidonicus, Sarmaticus, Germanicus, grammaticus et cetera; quaedam in tis, ut celestis, Leuitis; quaedam in eis, ut igneus; quaedam in ius, ut Aegiptius; quaedam in lis, ut carnalis, animalis. Sciendum, quod omnia diriuatiua
85 nomina adiecta semper sunt.

Nunc de conparatione pauca dicenda sunt. Positiuus gradus cum genitio seruit – licet ex sollicismo –, tamen superlatiui facit opus, ut sapiens sapientum, quasi hoc diceret: sapientissimus | sapientum. Non- 34^a A
90 numquam etiam comparatiuus gradus cum genitio cassui adhaesserit, superlatiui opus facit, et hoc non rationis, sed uetustatis est; dicis enim ‚maior omnium‘, ac si dixisses ‚maximus‘. Et e contrario cum superlatiuius gradus ablatiuo plurali fuerit adiunctus, pro con-
95 paratiuo accipietur; sed hoc barbaricum est, Done dicente: *Tu es omnibus fortissimus regibus*, hoc dicit ‚fortior omnibus‘.

ANP(X)

80 et gentibus *om.* P et de sectis A 81 Sarmaticus
Germanicus *om.* N grammaticus *om.* A et – 84 animalis
om. N 84 post Sciendum *add.* est A 84 sq. nomina
diriuatiua adiecta sunt semper A 86 Nunc et pauca –
sunt *om.* N Positiuos N (*corr.* N²) 87 sollecissimo N
soloescismo X 88 faciet AN sapientium AN 89 qua-
si – sapientum *om.* N hoc *om.* A 90 comparatiuus P
91 adhaeret A superlatiuo N (*corr.* N²) et – 92 est *om.*
N 93 dixisset AN dixeris X post maximus *add.* omni-
um A Et – contrario *om.* N e *om.* P 94 gradus *om.*
AN si *suppl.* N² post ablatiuo *suppl.* accipietur P (*exp.*
P²) 94 sq. comparatiuo gradu accipitur A accipitur *eti-*
am X 95 sed – est *om.* N Donato AX 96 omnibus
om. A ante hoc *add.* et N

De comparatiuo autem non parua nascitur quaestio, utrumnam idem gradus utriusque numeri cassui ablatiuo seruire debeat an tantummodo singulari, alis hoc 100 confitentibus, quod utrumque recipiat cassum, alis autem diffitentibus, quod absque singulari ablatiuo aliquem habeat cassum, cui rite seruiat. Ego Aeneam, quem falli in nulla erat possibile ratione, sequens confidenter assero, quod comparatiuus gradus utriusque 105 22^r P numeri cassui | ablatiuo rectissime seruiat. Comparatiuus gradus nominatiuo cassui absque comparandi aduerbio quod est ‚quam‘ adiungi non debet. Possitiuus gradus pro comparatiuo ponitur barbarice, sicut Horatius ad me quondam scribens sic fatus est: *suo magnus* 110 *doctore* pro ‚maior‘, et iterum apud Flaccum legimus: *rationabilis omnibus* pro ‚rationabilior‘. Sed haec licet indubitata nobis auctoritatem non exhibeant, tamen quia a plerisque gnarissimis uiris usurpata sunt, aper-

ANP(X)

98 cumparatiuo P non] cum P 100 alis hoc *scripsi* : aliis hoc N aliis autem A absquae hoc P 101 d'fitentibus A fitentibus N (corr. N²) recipita P caussum P 102 diffitentibus N² : deffitentibus NP desidentibus A absque] aliqui P alisqui P² post aliquem add. non A 103 cum rite seruiet A cu P Aeneam – 104 confidenter om. N 104 in om. A sequaes P sequaens P² confitenter P 106 ablatiuum P comparatiuos N (corr. N²) 107 gradus om. N nominatiuus P (corr. P²) 109 gradus om. N comperatiuo P barbarice om. N 110 ad me quondam om. N sic om. N factus NP 111 iterum – legimus om. N falcum AP 112 Sed – 114 quia om. N 113 dubitatam P nobis post exhibeant transp. A exhibeat P 114 plerisque AX : peeristi P peleristi P² ignarissimis X aperta N

115 tam diffessionem inferre non debent. Comparatiuus
 gradus superlatiuo incongruentissime praeponitur, ut
 maior maximo; superlatiuus quippe gradus omnibus
 superequitat, sicut et possitiuus omnibus subsedet;
 comparatiuus autem uelut quaedam medietas scalaris
 120 et possitio altior et superlatiuo humilior. Est gradus
 quasi possitiuus superficie, sed qualitate superlatiuus,
 ut praecipuus egregiusque et cernuus; dicimus enim:
 praecipuus omnium, egregius patrum, cernuus regum.

Nunc de genere tractandum est nominum. Quadri-
 125 formia genera sunt, sicut omnibus patet legentibus:
 primum masculinum, secundum femininum (et hoc sic
 orditur, quia et secundum leges antiquas uir mulieri

ANP(V) (X)

115–120 *Ars Bern.* 80,22–26

115 diffessionem *scripsi* : diffissionem *P* definitione N^2 (*legi non potest N*) diffensionem *A* disensionem *X* difensionem *V*; *hinc. inc. V* inferre *APV* : afferre *X* insperari *N* debet *P* (*corr. P²*) debeant *AV* **116** gradus *om. AN* **117** quippe gradus *om. N* **118** superiacitat *V* et *om. A* subsidet N^2 **119** autem *om. N* post autem *add. gradus A* meditas *P om. N* **120** et *prius*] ut *V* post altior *add. est A* et *alt.*] in *A* **121** superficie *NP (corr. N²)* **122** ut – cernuus *om. N* et cernus *PV (corr. P²)* incernuus *A* **123** cernuus] ceruus *N (corr. N²)* cernus *V* **124** Nunc – nominum] De generibus *N* **125** sunt genera nominum *A* omnibus *om. N* patet ex petet *corr. N²* **126** *sq.* primum – orditur] masculinum femininum neutrum commune; masculinum et femininum *N* primum ex primus *corr. V²* hoc] bene *A* si *V* **127** et *om. AN* anticrias *V* mulier *V*

praelatus est); neutrum autem ideo dicitur, quia et in declinatione et in qualitate nec aperte masculinum nec absolute dicitur esse femininum; commune autem genus duplex est: aut enim masculino generi et feminino
 22^u P commonia nomina sunt, | ut sacerdos dies finis renis lacus, sed cum masculini generis sit sic declinatur: lacus lacī laco, sic acus aci aco, sic domus domi domo, et faciet domorum domis; at feminino genere dicitur 135 lacus lacus, sic acus acus et domus <domus> et faciet domuum domibus. Lapes pulues cines masculina sunt, lapis puluis cinis feminina sunt, sed declinatio eadem

ANPV(X)

128–139 *Don. Ort.* 92,745–93,754 **132** commonia–148
Clm f. 2^r,24–2^u,10

128 est *om.* *N* et *om.* *AN* **129** in *om.* *N*. (*suppl. N²*) aperte] parte *V* nec *alt.*] et non *A* **130** dicitur esse *om.* *N* femininum esse *A* femininum esse dicitur *V* commune – **131** feminino] commune id (est *add. N²*) masculinum et femininum *N* **131** aut enim *A* : et enim *V* autem *P* masculino generi *P²* : masculino genere *V* masculinum generi *P* masculini generis *A* **132** nomina communia *NV* nomini communias *N²* sunt *om.* *N* sacerdos *NP* (*corr. N²P²*) fines *N* (*corr. N²*) rinis *P* **133** masculino generi *P* declinantur (?) *P* (*corr. P²*) declinabitur *N* sic – **134** aco] cum ce co *N* **134** sic prius] sicut *A* sic *alt.*] sicut *AN* **135** domarum *P* domum *N* et femininum (genere dicitur *om.*) *N* at] et etiam *P* genere *om.* etiam *PV* dicuntur *A* **136** lacus *alt. om. PV* sic *om. N* acus acus et *Polara* : accusa accūs et *A* acus *P* et *N* lacus *V* domos *P* domus *alt. suppl. Polara* facit *V* **137** domum *N* Lapis (*N² ex laps*) puluis cinis *N* māš geñ sunt *A* **138** lapis – sunt *om. N*

est. Commonia etiam masculino et neutro inueniun-
 140 tur, ut fulgor murmur frigus buxus. Sunt et feminino
 et neutro commonia, ut tellus holus. Omnis autem ani-
 malis aut auis nomen proprium genus habere non po-
 test, antequam discernatur, cuius sit generis, exceptis
 dumtaxat hiis quibus propria in utroque genere nomi-
 145 na possita sunt, ut taurus et uacca, bos et bouis, aries
 et ouis. Nomina autem, quae omnibus generibus ap-
 tantur, non commonia, sed omnigena dici debent, ut
 felix uelox uerax amens diues prudens.

De numeris autem hoc tantum dicendum est, quod
 150 sequestrata singularitate et pluralitate manifesta multa
 commonia utrique | numero inueniuntur, ut spes nubes 213' N
 dies clades fames sedes uultus tribus gressus et cetera.
 At terra, in qua hominum genus est, turba tribus po-
 pulus plebs contio licet singularem numerum praefer-

ANPV(X)

153–157 *Clm* f. 2^u, 10–14 153 sq. cf. *Don.* 623, 7 sq.

139 Commonialiam masculino *P* masculini et neutri *N*
 140 marmor *PX Clm* frigus] prunus *N*² (*legi non potest*
N) bux *V* 140 sq. feminini et neutri *N* 141 et *om.* *V*
 (*suppl. V*²) holus] ullus *V* autem *om.* *N* 143 antequam
*ex antiquam corr. V*² generis sit *V* 144 dumtaxat *om.*
N quibus – 145 sunt *om.* *N* in et nomina *om.* *V* gene *P*
 145 aurus *P* et *alt. om. NPV* bobis *V* buis *P* aeries *P*
 146 oues *V* quae *om. NPV (suppl. N*²) 147 omnigena-
 ria *A* 148 uolox *P* ueras amiens *V* diues] demens *A*
 149 autem *om.* *A* 150 sequestratas *V* sequestura *A*
 150 sq. multa nomina communia *A* 151 utrique *P* se-
 pes *AP (corr. A*²) 152 fames sedes *om.* *A* gresus *P*
 153 turbac *P* 154 numerum singularem *A* praeferant *N*²
 profer *V*

35^r A runt, pluralia tamen manifestantur | ex sensu, unde et 155
pluralis numeri uerbis applicari debent, sicut et Cicero
effatur: *audite plebs* et *intendite tribus*.

Figurae autem sunt duae: simplex et conposita. Sed
conpositio nominum aliquoties in bonam partem,
nonnumquam autem in malam proficit, quia, cum di- 160
23^r P cis ,impious', peior ,pio' est, cum autem | dicis ,impiger'
et ,inlustris', melior est ,pigro' et clarior ,lustris' (hoc
est ignobili). Conpositio autem nominum per modos
fit, qui modi aut integri aut corrupti sunt. Corruptis
autem modis integritas non est quaerenda, sicut nec 165
integris adimenda; qui enim corrupti dicuntur, non
quo integri ante fuerint, sed quia soli Latine dici non
queunt. Legimus dicente Aenea, quia hii modi con-
positionum duarum uel trium litterarum numerum
non excedant; dicimus enim tribus modis ,integer' 170

ANP(V) (X)

164–168 Don. Ort. 96, 860–863

155 plura V plurali A 156 uerbis pluralis numeri A et
om. ANV Clm 156 sq. Cicerone refertitur V 157 et
om. A adhendite A 158 sunt duae] audiae sunt A
159 nomium P 159 sq. aliquoties ... nonnumquam]
nonnumquam ... aliquotiens A aliquoties] hinc des. V
160 nonnum P autem om. A 161 autem om. A impeger
P 162 est om. P glarior P 163 Cunpositio P copio-
sioci A in modis N 164 post modi add. syllabae sunt
N aut integritas aut correpti P (corr. P²) 165 aut P in-
tregritas P 166 qui] quia Huemer Polara 167 quo P :
quod AN integri ante AN² : integritate P integri .ate
N post ante add. non A quia] quod N 168 Legimus –
172 metiuntur om. N dicente A : dicen. .ate P conpositione
P (corr. P¹)

nouissimo corrupto, ‚insulsus‘ medio corrupto, quae tamen nomina plerique duobus modis metiuntur. Sunt nomina, quae accepta conpositione litteram mediam uocalem motant, quae in simplicibus primae est syllaba, ut salsus insulsus, barbatus inerbis, dampnatus indempnis, minatus immunis. Monassyllaba autem nomina conponi non possunt praeter adiecta, ut ers iners, sons insons. Cetera autem primae positionis sicut nec conponi, ita nec per modos discerni habent, quia hii modi quos dicimus syllabae sunt, ut ars mons.

Cum me Aeneas sciscientem adhuc rudemque discipulum lucide uellet inbuere, quandocumque mihi modos nominum syllabas pedes metra scribebat, ita punctis interpossitis informabat, ut primo pede pagillis inpresso unum punctum inpremeret et ita secundum incrementum uel numerum modorum punctorum quoque adiectio infingeretur. Et quia ipsius Aeneae mentio

ANP(X)

175 insulsus : *Don. 624, 4*

172 plerisque *P* mentiuntur *A* **173** mediam *om.* *N* **174** quae – syllabae *om.* *N* simplicibus *P* (*corr. P²*) prima *P* **175** ut sulsus *P* **176** inmonis *N* (*corr. N²*) Monassyllabae *P* Monosyllaba *AN* **177** ut ers] es s *P* **178** autem *om.* *A* **179** discer *P* **180** quia – sunt *om.* *N* quo *P* (*corr. P²*) **181** sq. Cum Aeneas ad utrumque discipulum licide (lucide *N²*) *N* sciscientem *Huemer* : scitientem *X* scircientem *P* sciscitantem *A* **182** liquide *X* lucido *A* uellet *N²* : uellit *NP* uelit *AP²* modus *P* **183** nominum *om.* *N* **184** pedes *A* **184** sq. pagilla inpressa *N* **185** inpraemere *NP* (*corr. N²*) secundum *P* **186** quoque *om.* *A* **187** Et – **194** deprenditur *om.* *N*

incedit, commonitoria eius uerba paucis proferam uo-
 23^u P bis, quae propter illius longam absentiam sine lacrimis |
 fari non possum; dicebat itaque mihi: *O Virgili, pri-* 190
um sidera, ne putius tuis inuentis quam tuorum doc-
torum credas exemplis. Quanto magis enim propria
auctoritas defenditur, tanto magis improba falsitas esse
deprenditur. Dicebat etiam: *Nullum diem totum totam-*
ue noctem uacuam a sapientiae studiis exigas, quia, etsi 195
una die uel nocte lectionem intermiseris et crastino sta-
tim legere coeperis, sensus acumen aliquantula licet
parte repperies deacutum; cotidiana namque lectionis
intentio acuendi augmenta conquirit ingenii. Hoc mihi
 prae ceteris insinuabat, ne congregandae cupiditate 200
 pecuniae tenerer; sicut enim aqua ignis extinctoria est
 et sicut tenebrae lumen obtundunt, ita etiam sapientis
 sensum pecuniae cupido incapacem expertemque peri-
 tia facit. Verum quoniam omnia illius documenta
 commemorare nec huius temporis stiliue nec meae fa- 205
 cultatis esse arbitror, unam illius quae forte legentibus

ANP(X)

188 commonitoria *X* (et *Huemer*) : commonitoria *P* com-
 minatoria *A* 189 quae *PX* : et *A* ipsius *A* 191 con-
 sidera *AX* inuenti sunt *A* 194 deprehenditur *A* deprae-
 ditur *P* etiam *APX* : enim *N* diem *om.* *N* (*suppl.* *N*²)
 totum *om.* *A* 195 exiguas *A* etsi] si *N* 196 crastinum
P (*corr.* *P*²) 196 sq. statim in crastino *A* 197 licet ali-
 quantula *A* 198 cotidiana] communia *A* 198 sq. lecti-
 onis intentio cotidiana (namque *om.*) *N* 199 Hoc – 201
 tenerer *om.* *N* 200 insinuabat prae ceteris *A* cupidine *A*
 201 ignes *N* extinctoria est *om.* *N* 202 obtundunt
A *N*² *P*² *X* 203 cupido – 208 quaererem *om.* *N* inexper-
 temque *X* 205 nec prius *Huemer* : ne *P* non *A* mea *P*
 206 ilius *P*

prosit sententiam proponam. Quadam die cum eum secreto quaererem, quid inter causam rem rationemque distaret, habito suspirio tandem praedixit: *Quid,*
 210 *inquit, o fili, attinet? Si enim statuerem, sicut noui, quid proderit, cum omnia instrumenta maiorum uel ignorantia scribtorum uel uetustatis consuetudo turbauerit? Verumtamen quia tibi rogare uisum est, audi: ,ratio' est quicquid ad iudicium ac discretionem spectat; ,causa'*
 215 *duplex est: aut enim de causatione aut de cautela dicitur; ,res' autem generaliter intellegitur quicquid in mundi creatura aut actum aut accidens uersatur.* Haec Aeneas.

Nunc de cassu sermo paulo longius protrahendus
 220 est. Casus sunt sex. Quare? Quia sex negotia | homines 24^r P agunt: nominant generant dant accusant uocant auferunt. Vnde hii quoque casus hanc summam accipiunt: Nominatiuus ,hic Plato dicit', genitiuus ,huius Platonis dicta fuerunt', datiuus ,huic Platoni placuit | dicere', 35^u A
 225 accusatiuus ,hunc Platonem ferunt dixisse', uocatiuus

ANP(X)

220 Casus–222 Don. Ort. 97,872–874 Laur. 50,16 sq. Sed. mai. 144,43–45 Casus sunt sex : Don. 624,12 Quare–222 Ars Bern. 86,23–25

207 promam A 208 in secreto A quaererem Huemer : eberem P haberem AX rogarem Stangl quid inter] quiter P ante rem add. et A 209 distet N distar A habeto P post habito add. super hoc A habito – 213 audi om. N praedixit PX : dixit A 210 filii P sicuti A qui P 215 cautela] cainelau P 216 autem] enim A 217 sq. Haec Aeneas om. AN 219 sq. Nunc – est] De casu N de om. P 221 agunt] habent NX generantur A accusant Stangl : agunt NPX agunt accusant A (accusant del. A²) 222 causus P sumam P 223 Platoris P 225 fuerunt A

,o Plato, uere dixisti', ablatiuus ,ab hoc Platone dictum fertur'. De accusatiuo cassu quaerunt, quid sit. Plerique nostrorum hoc uerbum frequenter triuerunt, id est accussandi; Cicero etenim sic dicit: *accusate quod rectum est*, hoc est ,agite'; Terrentius quoque: *quare non accussatis paenitudinem?*, id est ,non agitis'; Gelbidius etiam de Ambrosio *omnia*, inquit, *laude accusabat digna*, pro ,agebat'. Vnde intellegitur, quod accusatiuus cassus ob hoc uocatur, quia uerbo heret actiuo; et ut uerius dicam: accussatiuus ipse actiuus erit. De septimo autem cassu quid dicemus, cum tam multi de eo scribserint, ut iam nulli incertus sit? Nos tamen hoc dicimus, quod septimus cassus ab ablatiuo hoc tantum distat, quod ablatiuus praepositionem recipiat, septimus autem cassus certis | cassibus certisque uerbis hereat; dicis enim ablatiuo cassu ,ab hac regione uenerunt', septimo autem ,hac regione praediti sunt', sicut et ,laude digni' et ,arte macti'.

ANP(X)

227–236 *Clm f. 10^u, 13–20* **229–231** *agitis: Ars Bern. 87, 30–32 Clem. 39, 19–21 Laur. 52, 73–76 Sed. mai. 146, 18–21*

226 ablatiuus *om. P* **227** fertur] fuerunt *A* **228** triuerunt *X (et Huemer)* : trierunt *P* tribuerunt *A Clm om. N* **229** enim *A* **230** Terrentius – **233** quod *om. N* **231** id – agitis *om. P* Geluidius *A* Galbungus *Clm* **234** cassus *om. A* ob] cha *P* **235** ut *X Clm* : *om. codd. ceteri* **236** est *A* autem *om. A* quod *N* **237** multa *A (corr. A²)* scripserunt *A* incercius *P* certi *N* sint *N* **238** dicemus *N (corr. N²)* sentimus *P* ab *om. NP (suppl. N²)* et *A* **239** tantum hoc distant *A* recipit *A* **240** autem *om. A* **241** regine *P* **242** ueniunt *A* hac] casu *A* **243** et prius *om. N* laude] late *N* digna *A (corr. A²)* et alt. *om. AN* ar *P* post macti add. sunt *N*

Sunt multa nomina, quae nominatiuo tantum con-
 245 tenta ceteris cassibus priuantur, ut pus rogs als muls,
 sicut etiam quae nominatiuo et genitiuo tantum plura-
 li flectuntur, ut uiri uirum, cuius alia declinatio integra
 est, licet ex consuetudine, non ex ratione usurpata sit,
 ut uir uiri uiro et cetera. Est aliud nomen, quod geni-
 250 tiuo singulari caret, ut humus, nam humi datius est.
 Sunt et alia nomina, quibus nominatiuus et accusati-
 uus et uocatiuus est, ut glos | glorem o glos, nam ceteros 24^u P
 ratio non recipit; sic et cers cerem o cers. Sunt et alia,
 quae excepto ablatiuo in numero singulari nullum cas-
 255 sum habent, sed in plurali omnibus gaudent, ut ab hoc
 uiscere et ab hoc uerbere. Sunt item quae excepto no-
 minatiuo et uocatiuo singulari tantum numero per re-

ANP(X)

244–253 recipit : *Clm* f. 11^u, 6–14 253–274 gelu pri-
 us : *Clm* f. 11^u, 14–12^r, 2

244 – 250 est *om.* *N* nomina multa *A* 245 rogs als] uel
 roguis alior s.l. add. *A*² muls] lac nomium (?; lege ouium?)
 s.l. add. *A*² 246 post etiam add. nomina *A* 247 flectan-
 tur *P* uiri *Herren* : uir *codd.* 249 uero *A* Est *om.* *A*
 250 caret singulari *A* datius *P* 251 et prius *om.* *A* et *alt.*
om. *A* accusatiuus *P* 251 sq. et uocatiuus et accusatiuus *N*
 252 est *om.* *P* 252 nam – 253 o cers *om.* *N* 253 cers
 prius] cornutus s.l. add. *A*² o ces *P* 253 – 255 Sunt alia
 quae nullum casum habent excepto ablatiuo numero (nu-
 meri *N*²) singularis, sed in plurali omnibus gaudent *N* post
 alia add. nomina *A* 254 in *om.* *A* 255 post plurali
 add. nuo *A* ut] et *N* 256 et *om.* *A* item *P* *Clm* : itidem
X alia nomina *N* nomina *A* quae *om.* *NP* nomineatiuo *P*
 257 singulari *om.* *N* tamen *AP* numero – 258 numerum]
 omnis (omnes *N*²) alii declinantur in singulari et plurali *N*

liquos cassus flectuntur, pluralem tamen numerum non habentia, ut dicionis dicioni dicionem dicione; sic alliuionis. Sunt alia, quae excepto accusatiuo singulari 260 per omnes cassus utriusque numeri declinantur, ut tenebra; unde et nostri solent tenebras semper actiuo applicare uerbo; sed tamen cum dicitur ,tenebra', quaedam in die facta ferrugo accipitur, at ,tenebrae' densissimae profundissimaeque noctium obscuritates 265 sunt. ,Diuitiae' autem singularem numerum habere non possunt, ,iuuentus' et ,senectus' plurali numero non flectuntur.

Sunt item nomina, quae a ueteribus aliter declinantur et nunc uelut recentiori instaurata peritia aliter 270 flectuntur, ut uis uis ui uim uis ui et pluraliter uis uium uibus uis uis uibus; at nos dicimus uirs uiris uiri uirim uirs uiri et pluraliter uires et cetera. Dicebant

ANP(X)

260–266 cf. *M f.* 33^u

258 flectuntur] sunt *A* pluralem *P* numerum tamen *A* 259 ut-dicione ante 258 pluralem *transp.* *A* dicionem – 263 tamen *om.* *N* 260 albionis *A* aluinionis *Clm* alia] nomina *A* singula *P* 261 declinantur *P* 263 uerbo applicare *A* tamen sed *A* post dicitur *add.* enim *N* 264 quaedam *om.* *N* facte *N* (*corr.* *N*²) accipitur ferrugo ac *A* 265 ac profundissimae *N* 266 sunt *om.* *N* autem *om.* *N* singulare *N* numero *N* 267 senatus *N* (*corr.* *N*²) 268 flectitur *N* flectiuntur *P* 269 item *Huemer* : idem *P* itidem *X* etiam *A* *om.* *N* uetribus *P* declinantur *NP* *Clm* 270 et – 271 flectuntur] nunc aliter *N* nunc] nō a *A* 271 et pluraliter] plurali numero *A* 272 uis uis uibus *om.* *N* 273 uirim uirs uiri *om.* *N* uirim] uirum *Clm* et pluraliter *om.* *A* et – 277 cetera *om.* *N*

etiam gelus gelus gelui gelum gelus gelu; nos sic: gelu
 275 gelu et cetera. Sunt qui dicunt, quia unicornis semper
 flecti debet, nos autem inuenimus unicornus -ni -no et
 cetera.

Sciendum sane, quod omnis monosyllabae declina-
 tio duplici nominatio utatur, ut plebs plebis et nomi-
 280 natio plebis, ars et artis, bos et bouis. Est aliud no-
 men, quod duplicem declinationem duplicemque | 25^r P
 qualitatem habet, ut nas naris nari narem et reliqua;
 est et nas natis nati natem nas nati; ueteres dicebant,
 quod omnia foramina corporis ,nas' dicebantur.
 285 ,Sol' utroque numero flecti non prohibetur, sed sin-
 gulari numero ,sol' ipsum luminare erit; at ,soles' ipsos
 dies nominamus, in quibus sol totum inluminat polum.

ANP(X)

278–291 *Clm* f. 12^r, 2–12 285–291 *M* f. 33^r *Beda orth.*
 50, 1062–1067 *Alc.* 309, 21–25

274 gelus gelus – 275 cetera] elus gy gyl gelui gelum gylus
 gylui et reliqua *A* nos *scripsi* : non *P* sic *Huemer* : cis *P*
 275 quia] quod *A* semper *om.* *A* 276 -ni -no *om.* *P*
 278 est sane *A* monosyllabae *PX* declinationes *N* declina-
 tioni *Clm* 279 dupli *N* (*corr.* *N*²) nomine *NP* utetur *P*
 plebs et plebis *A* et – 282 ut] et *N* nominatio *P* 279 *sq.*
 et – plebis *om.* *A* 280 buis *P* bobis *X* 282 nari – 283 est
om. *N* 283 est *om.* *A* nas natis] na nati *P* nas nati] et
 reliqua *A* nas nati – 284 dicebantur *om.* *N* 284 diceba-
 tur *P* 285 post *Sol* *add.* in *M* utrique *N* (*corr.* *N*²)
 285 *sq.* flecti – numero *om.* *P* flecti – soles *om.* *N* (decli-
 natur sed singulariter ipsum luminare significat at pluraliter
suppl. *N*²) 286 ante numero *add.* est *A* sol *om.* *A* at]
 ast *PX* *Huemer* 287 sol *om.* *N* (*suppl.* *N*²) sol totum]
 solutum *P*

Nonnulli tamen ueterum ipsa carmina ,soles' nominare, sicut Horatius in principio cuiusdam uoluminis taliter exorsus est: *soles meos omni ecclesiae uestrae* 290 *commendo.*

Sunt etiam quaedam nomina, quae multis uidentur esse defectiua, quod ratio lectionis annullat, ut uas et spes, chors, mas. Sed ,uas' in declinatione uariatur; alii enim in genitiuo ,uassi' putantes et in ablatiua ,uasso' 295 et pluraliter ,uassorum uassis', ita declinandum putauerunt. Nos autem sequentes doctorum scita, non uulgaribus opinionibus adducimur; docti siquidem huius nominis declinationem hoc nobis modo tradidere: uas uassis uassi uas uas uasse et pluraliter uassa uas- 300 sum uassibus uassa uassa uassibus.

36^r A Hoc sane considerandum, quod multa nomina | neutra duas declinationes habent, ut fundamen fundaminis et cetera; item fundamentum -ti -to. Sic stramen et

ANP(X)

294–301 cf. *Don. 626, 10 sq. Art. Bern. 116, 7 sq.*
302–309 *Clm f. 12^r, 13–19*

288 tamen ueterum *om. N* 289 cuiusdam *om. N*
290 omnia *P omnae A* 291 condo *P Stangl post com-*
mendo add. hoc enim sonet carmina mea Clm 292 – 301
om. N uedentur P uidet A (corr. A²) 293 defectatiua *A*
et om. A 294 in duas declinationes *A* 294 sq. alii enim]
alienim *P alii A* 295 uassi *ex si corr. P²* 296 pluraliter
P : in plurali numero A 297 doctorum scita sequentes *A*
298 obducimur *A* 299 tradidere modo *A* 300 uas *sec.*
om. A et pluraliter *om. A* uasum *P* 302 post conside-
randum *add. est AX* 303 fundamen] fundamenta *P* fun-
daminis – 304 item] et *N* 304 et cetera *om. A* -ti – 309
mirabilium] et uas uasis et uas uadis *N*

- 305 stramentum, cognomen cognomentum, specimen specimen, crassamen crassamentum et cetera, quae in n declinantur. Item altare -ris et altarium -rii, praesepe praeseptum, simile similitum, terribile terribilium, mirabile mirabilium.
- 310 Sunt etiam feminina nomina, quae duplici declinatione gaudent, ut materies et materia, temperies | temperantia, caluities caluitia (licet fit et caluitium), signities signitia, laetities laetitia, requies requia, facies facia. Sed hiis multa distantia est, nam materies artificiorum 25^u P
- 315 est et materia consiliorum; sic temperies aurarum et temperantia animorum; caluities naturalis est, caluitia doloris, caluitium artis; signities uitii est, signitia frigoris; laetities subiti benefici est, laetitia familiaris; re-

ANP(X)

310–326 *M f. 33' (p.a.l.)* **310–320** *Ars Bern. 131,11–21 (p.a.l.)* **314** *sq. materies – consiliorum : Beda orth. 34,664*
315 *sq. temperies – animorum : Agroec. 122,1 Isid. diff. 1,553 Beda orth. 54,1181 Alc. 311,20* **317** *signities – frigoris : Beda orth. 50,1073 Alc. 310,7*

305 specimen] specimen. *P* **306** post crassamentum *add. iustamen iustamentum A cetera] reliqua A* **307** n] II declinationibus *A -ris et ... -rii om. A* **308** terribile terribilium *P* **310** etiam] et *N nomina om. N* **311** et *om. A M* *temperies – 316 animorum om. N* *temperias temperientia P (temperaentia P²)* *temperantia] temperia X*
312 cautium *P* **313** laeties *P* **314** artificorum *P*
315 post consiliorum *add. est A sicut A et alt.] est A*
316 animorum *A (et Agroec. Isid. Beda) : morum PX post animorum add. est A post est add. capitis N* **317** post artis *add. est A post frigoris add. est A* **318** subditi *P* *beneficium A familiari N familiaritatis N²*

quies refrigerii a labore est, requia otiositatis; facies ipsa superficies est, facia similitudo faciei in pictura. 320 Origo originis initium est, at origo orionis neutrum est et est uelum nauis et habet in plurali numero origona. Cantarus animal est, cantarum camara domus. Domuncula conclauium domus, domicilium nidum auis. Diluuium inundatio inmoderata aquae, deluuium 325 sanctificatio est.

Originalia nomina, ex quibus uerba nascuntur, in o exeunt, ita tamen si ipsa uerba in o exierint. Alioquin uerba, quae in m exeunt, habebunt originalia in a, ut potentia essentia praesentia absentia, ex quibus sunt 330 possum sum praesum absum. Vidantur autem mihi nominum et uerborum adfinitates humanae genialogiae similitudinem habere, qua dicimus patrem et filium,

ANP(X)

321 sq. *Beda orth.* 38,782 sq. 323 Cantarus – domus : *Beda orth.* 19,283 324 sq. *Beda orth.* 20,331 327–331 *Clm f.* 12^r,19–23

319 est a labore A requies N otiositas N otiositas est AX facies – 320 pictura om. N 321 Orego N (corr. N²) rigo P oregonis N originis N² origo alt.] orego A orionis N : originis P oregonis A -is X 322 et est om. A et habet om. N numero om. N oregina A 323 Cartarus P camarea P (corr. P²) 324 conclauum A domincilium A domucilium P nidus A 325 deluuium] diluuiia A diluuium P 327 o] eo A 328 exeunt – o om. N post si add. in A uerba] uersa P 329 exeunt om. N post originalia add. nomina A 330 potentia NX Clm : patientia A poeta P praesentiae P 331 prosum P adsum N Videntur ANX 332 et] ac A genialogiae A 333 quia AN et om. A post filium add. ac A et N

nepotem pronepotemque; patris loco originale nomen
 335 habeto ut glorificatio, pro filio uerbum glorifico, pro
 nepote nomen primae possitionis ex eodem uerbo
 nasciens gloria, pro pronepote adiectum nomen ex
 praedicto nomine ueniens ut gloriosus gloriosa glorio-
 sum. Sic oratio oro oratorium orator oratrix, sed quia
 340 a neutrali nomine ueniunt, ideo tertium genus non ha-
 bent; | si autem a feminino genere uenerint, trea gene- 26^r P
 ra in adiectis habebunt, ut est beatitudo, ex qua nasci-
 tur beatus beata beatum.

Simul et hoc adtende, quod omnia originalia, quae
 345 ante nouissimam syllabam a habuerint, uerba primae
 coniugationis semper procreabunt, ut est oratio oro
 oras. Si autem ante eandem syllabam i habuerint, uer-
 ba tertiae coniugationis productae ex se faciunt ueni-
 re, ut eruditio erudio. Secundae autem coniugationis
 350 tertiaeque correptae uerborum originalia indiscretam
 regulam habent.

Inter ,operationem‘ et ,opus‘ et ,operam‘ hoc inte-
 rest, quod ,operatio‘ signorum est, ,opus‘ generale est

ANP(X)

344–351 *Clm f. 12^r, 23–29* **352–355** *M f. 33^r F f. 34^r*

335 gloficatia P loco filii A filium N glorifico] ex eo
 noē iens A 336 nepotem N uebo P 337 nasc.ens N
 nascens A pro om. NP (suppl. N²) 339 Sicut A 340 tri-
 um genres P 341 uenerit N 342 adiecta N (corr.
 N²) habent N 344 omnia om. N post originalia add.
 nomina A Clm 345 a] o A 346 sq. ut est oro as at A
 (oratio om.) 347 aut P om. A ante nouissima syllaba N
 349 post erudio add. -dis A Secundae P 350 tertiae qui
 P et tertiae A 352 sq. hoc – quod om. N 353 singulo-
 rum M

omni officio, ,opera' autem singulari numero laboriosa sollicitudo est, quae praecipue animam cruciat. Non- 355 nulli ita sentiunt, quod ,locus' masculini generis sit et ,loca' neutralis, quibus auctoritas lectionis non annuit; nam sepe inuenimus ,locum' masculino genere, qui habeat pluraliter ,locos', et neutrali genere ,locum' est, quod facit ,loca'. Sic et ,iocus' et pluraliter ,ioci', item 360 ,iocum' et facit ,ioca'. ,Regia' aula regis erit, ,regnum' in ipsa substantia.

Sunt cassus extraordinariae declinationis, ut opia opiae et pluraliter opes; at figurae conpositae uterque cassus in suo statu integer permanet, id est inopia 365 et inops. ,Bonus' et ,bonis' uterque in sua declinatione repperitur, dicente Lucano: *bones uiros urbs dedit Siciliae*; et iterum Serenus: *sanctem deorum cultorem*

ANP(X)

355–361 ioca : Clm f. 12', 29–12", 3 363–370 crescere : Clm f. 12", 3–9

354 omnis officii N^2 singulari numero om. N laborio P (corr. P^2) laborossa F 355 lassitudo N est om. A F quae – cruciat om. N 355 sq. Nonnulli ita NP^2 Clm : nonnulla P nonnulli autem A 356 et om. N 357 neutrum N quibus – 375 om. N auctoritos P 358 locus A habet A 359 plurali numero A locos ex locus corr. P^2 post et add. locum et locum est om. A 360 Sicut A 360 sq. item – ioca] et iocum et ioca A 361 sq. regnum substantia est A 362 in secl. Winterbottom 363 extraordinari. et A 364 conpositiae P conpositiuae P^2 365 etatu P (corr. P^2) est permanens ut id est A 365 sq. ops et inops Clm 366 et bonis om. A 367 urbi Stangl Sicilia scripsi : Sicilia A P X Clm

quis non laudabit?; item eon eundem: *perfectem* | in 36^u A
 370 *cunctis oportet crescere uirum*. Nosse itaque debemus,
 quod ea quae paulo rariora sunt ob hoc doctores pos-
 suerunt, non quo nocere uellent audi|toribus suis, sed 26^u P
 proficere, ut, cum haec in eorum uidauerimus operi-
 bus inscribta, tamquam trita et cognita in usu habe-
 375 amus.

VI. DE PRONOMINE INCIPIT

Reddidimus, ut potuimus, superiore epitoma rati-
 onem requirentibus, qua diuitia nomen uerbo praetu-
 lerimus. Nunc aliud quaestionis inminet genus, cur eti-
 5 am pronomen uerbum | praecedat, cum uerbum 214^r N
 omnium partium egregium sit. Quibus hoc modo re-
 spondendum est, quod in diuisione omnium partium

ANP(X)

2-20 *Don. Ort. 62,113-63,128* 2-4 *cf. supra 137,2*
sq. 4-6 *Ars Bern. 134,16 sq.* 7-17 *Clm f. 12^u,19-29*

369 laudauit A eon P : con A cum *Clm* perfectem eun-
 dem A 370 Nonse P 371 quae om. P 372 quod A
 373 uideremus A 374 tamquam om. A 1 tit. ante
 18 Pronomen *transp.* A om. P De pronom̃ N Incipit VI. aepi-
 thoma de pronomine X 2 Superiore coepto humana rati-
 one requirentibus N aephtoma P 3 deuotia (et gloss. cau-
 sa) N deuotia A 3 praetulerimus - 6 sit post 7 partium
transp. (et orationis om.) A 4 quaescionis P genus im-
 minet A 5 praecedit AN cur P 6 Quibus - 7 est]
 R N 7 diuisiones P (corr. P²)

orationis alii octo partes dixere, nonnulli eundem numerum minuentes nomen et pronomen in eandem partem redigendum putauerunt; uerbum quoque et participium in unum conglomerantes absurdum dixerunt uelut a corpore membrum, ita a uerbo separare participium; aduerbia autem et coniunctiones unam partem esse putauerunt, sequestratis praepositione et interiectione; atque ita erat, ut pro octo partibus V annumerauerint. Hac ergo ratione pronomen a nomine secernere noluerunt sicut nec socios a rege.

Pronomen autem est pars subministratoria orationis, quae quidem absque nominis amminiculo infirma esse uidetur. Sed nomen illius uel maxime eget adiumento, praesertim cum eius uicem ipso dumtaxat nomine an-

ANP(X)

16 sq. *Ars Bern.* 134,22–24 18–20 adiumento: *Ars Bern.* 134,13–15 *Clem.* 52,22–24 *Laur.* 69,24–27

8 nunnulli *P* nulli *N* (*corr. N²*) eundem numerum *om.* *N* 9 et *om. A* eadem *NP* 10 parte *N* post partem *add.* orationis *A* rediendum *N* (*corr. N²*) redigendam *A* quoque *om. N* 11 congloberantes *N* conglutinant *X* absurdum tamen dixerunt *A* duxerunt *X Clm* dixerunt *P* 12 uelut – 13 participium *om. N* 13 autem *om. N* coniunctionis *P* (*corr. P²*) 14 partem esse putauerunt *om. N* sequestrat *N* sequestrata *N²* 15 atque – 16 annumerauerint] ita ut *V* partibus nominarint *N* (-ent *N²*) 16 annumerarent *A Clm* Haec *P* Hac – 17 rege *om. N* 17 noluerunt *A* nec *om. P* sotius *P* socius *Clm* post rege *add.* Explicit *V. A* 18 autem *om. A* est *om. P* ante orationis *transp.* *A* subministratoria pars *N* 19 quidam *N* (*corr. N²*) 19 sq. uidetur esse *N* 20 uel *om. A* egit *N* (*corr. N²*) eget ante illius *transp. A* 21 praesertim et eius uicem et dumtaxat nomine *om. N*

te prolato conplet ac retenet, Flacco scribente: *Vidimus ex Hebreis uirum elegantem et admirati eum sumus atque cumplexi*; non enim iterum dixit ,uirum admirati'. Attamen etiam nomine cum ipso pronominis persona collecta non respuitur, uelut si dicas: *Tullius ipse scripsit*.

Inter pronomen autem et nomen hoc interest, quod pronomen conparatione | carens personam habeat, ut 27^r P ego tu ille, nomen autem persona abiecta conparationem recipiat, ut carus carior carissimus.

Sunt pronomina omnis generis et unius personae, ut ego tu, et sunt e diuerso unius generis et omnis personae, ut ipse et qui; dicis enim: ego ipse qui dico, tu ipse qui dicis, ille ipse qui dicit, nos ipsi qui dicimus, uos ipsi qui dicitis, illi ipsi qui dicunt.

ANP(X)

28–31 *M f. 33^r sq. Don. Ort. 102, 44–47 Ars Bern. 134, 26–29 Clem. 52, 17–20 Laur. 69, 19–22 Sed. mai. 169, 62–65 32–36 Clm f. 14^u, 5–8 32 cf. Don. 631, 4*

22 Flacco *Huemer* : Falco *AP* falso *N* ante *Vidimus add.* ut *N* 23 *elegantem om. N mirati P* 24 *atque cumplexi om. N amplexi A enim om. N dixit iterum N dicit iterum A admirati]* sed pronomen *N* 25 *Attamen – 26 uelut]* et ut *N* cum ipso nomine *A* 26 *respuitur A : res ponitur P dicite P* 28 *Inter]* inte *P* inter nomen et pronomen hoc *AM* autem *om. N* quo *P* 29 *carem P habet M* 30 *autem]* uero *A* 31 *recipit AN² (legi non potest N)* 33 *et prius om. AN* 34 *et qui om. A Clm dicimus A Clm* 35 *qui ante dicimus om. A* 36 *uos – dicunt]* et reliqua *A*

Pronomina nota quia in usu habentur, non nos necesse est flectere, sed eorum conpositiones aliqua ex parte deserere. Multa siquidem pronomina componuntur, ut egomet tumet hicce haecce hocce quisquis quisnam quislibet quiscumque quisque quispiam. ,Idem‘ multi uolunt esse ,isdem‘ sicut ,eadem‘ et ,idem‘. Sed quoniam ,idem‘ productum masculini generis est et correptum neutri et d non nisi inter duas uocales esse potest, ideo s et d secunda in hiis pronominibus non recipiuntur. Hoc quoque, quod alii scribunt, ,eumdem‘ ,quemdam‘, autenticum non est, quia ab incautis duo fona putabantur, sed sic scribi debet: eundem eandem eorundem quendam quandam quorundam.

Aduerbia ex pronominibus nasci certissimum est, ut quondam ex quodam, olim ex olli, cuiatim ex cuio, meatim a meo. Homerus in quodam uersu scribit ipsim ab ipso.

ANP(X)

37–41 *Bonif.* 35,68–72 39–41 *Ars Bern.* 140,9–14
41–49 *Clm f.* 16',11–17 44–46 *cf. Laur.* 82,51–53 *Sed. mai.* 186,79–81 50–53 *Don. Ort.* 162,52–55

37 Pronomina – 39 Multa *om. N* quia] quae *A* necessaria *P*
38 est *om. A* conpositionis *P* (*corr. P²*) 39 quidem *A*
40 haec *P* post quisquis *add.* quisque *A* 41 Idem – 43
idem] isdem eadem et idem. Idem *N* 42 idem] id est
A 43 est et *om. N* 45 ideo – 48 debet *om. N* secunda]
gloss. duplex *P* ita in *textu Clm* 46 recipitur. Hi *A*
46 *sq.* eundem eandem quendam quendam quandam *A*
47 autenticum *A* autencum *P* 48 sicut cribi *P* 49 erundem *P*
51 olim *A N* ollo *Stangl Polara* a cuio *P* cuia *A*
52 mea *A* Homerus – scribit *om. N* ipsim *Hagen (gramm. suppl. p. 199, 2) Stangl* : ipsiue *A P* ipseue *N* ipse *X*

,Qui' in ablatiuo cassu omnis generis est: a qui uiro,
55 a qui muliere, a qui uerbo; sic et a quis omnibus.

Sunt pronomina ignota, quae multifarie defectiua
sunt. Nonnulla enim solo nominatiuo flectuntur, ut
uspis, unde uspiam; quaedam nominatiuum et geniti-
uum habent, ut illus illius, illas illae, illum illi; sic ipse
60 ipsas ipsum. | Sunt quae tribus cassibus flectuntur, ut 27^a P
cuius cuii cuio, cuia cuiae cuiae, cuium cuii cuio. Sunt
quae tetra cassibus declinantur, ut helus helius heli
helum, hela helius heli helam, helum helius heli he-
lum. Sunt etiam quae penta cassibus utuntur, ut ec-
65 cum, datiuus ecco, accusatiuus eccum, uocatiuus ec-
cum, ablatiuus ecco; hoc masculinum est, femininum
ecca, datiuus eccae, accusatiuus eccam, uocatiuus eccae,
ablatiuus eccae; neutrum ellum, datiuus elli, accusatiuus
ellum, uocatiuus ellum, ablatiuus ello; sed plurali haec

ANP(X)

56-70 *Don. Ort. 119,531-543 Clm f. 16',17-25* 56 *sq.*
Ars Bern. 136,26 60-70 *Ars Bern. 137,4-10; Bonif.*
36,108-114 (p.a.l.) 60 *sq. Clem. 59,22-24* 64 *cf.*
Clem. 56,28

54 uero A 55 sicut A et om. A 56 multifarie A
57 nominatiuo] nomine NP (corr. N²) 57 *sq.* ut uspis om.
N 58 post unde add. est N² 58 quaedam - 60 ipsum
om. N nominatiuo tantum et genitiuo (habent om.) A
59 ullus A illius] illud P ipsius P 60 ipsa A qui in tri-
bus A quam tribus P casus N ut om. NP 61 cuii P :
cui AN (bis) cuiae alt. om. N post Sunt add. quaedam A
62 declinantur] flectuntur A 63 helum hela] helium helia
N hela - helum sec. om. P 64 etiam om. N 65 - 69
nomina casuum om. N 66 hoc - femininum om. N
68 datiuus ello A 69 haec om. NP

carent numero. ‚Alius‘ genitium non habet. Sunt pro- 70
nomina quae excepto utriusque numeri nominatio
non habent reliquos casus, ut nostras nostrates, cuias
cuiates; haec duum generum, nam neutrum habet no-
stra nostrata.

Quorundam pronominum conpositiones aut prae- 75
ponuntur aut subiunguntur; praeponuntur, ut aliquis;
37^r A subiunguntur, ut quisdam | egomet. ‚Se‘ nominatium
utriusque numeri habere non potest. ‚Totus‘ genitium
pluralem non habet et hoc pronomen est, at ‚omnis‘
nomen est adiectium. ‚Ullus‘ accepta n negandi ha- 80
bet dicionem, et adiecto ‚non‘ ut ‚nonnulli‘ multos
significat, et hoc in plurali tantum numero euenit.
‚Quotus‘ sicut ‚totus‘ sic declinatur; ‚quot‘ uero aduer-
bium numeri est. ‚Unus‘ per quosdam componitur gra-
dus, ut unusquis, et adicitur ‚unusquisque‘, et habet 85
pluraliter ‚singuli quique‘.

ANP(X)

70–73 *Ars Bern.* 137,2–4 *Clem.* 60,11–13 75–78 *Clm*
f. 16^r,26–28 75–77 *Ars Bern.* 140,7–9 77 sq. cf. *Bo-*
nif. 35,81 84–86 *Bonif.* 35,82 sq. (p.a.l.)

70 carint *N* (exp. *N*²) numero – 88 ueteribus *om.* *N* geni-
tuo caret *A* 72 reliquos non habent (*om.* casus) *P* nostra *P*
73 post generum add. sunt *A* 74 nostratia *A* 76 sq.
praeponuntur – subiunguntur *om.* *P* subiunguntur *A* (*bis*)
78 utriusque *P* 80 pronomen adiectum (*om.* est) *A*
81 dicionem *P* : potestatem uel uim *A* 82 hoc in] hi *A*
83 quotus et totus sicut declinantur *A* 83 Quotus *P*
84 est numeri est (*prius* est exp.) *P* 85 unusqui si adieci-
tur *A* unusquique *P* 86 pluralitatem *A*

Abhinc omnia pronomina numeri singularem numerum non habent, ut duo tres; a ueteribus declinantur dui duorum dui duos a dui; sic et ambi; rectius autem declinantur duo duum duobus duos a duobus; sic et ambo ambuum ambobus. ‚Alter alterius‘ de duobus dicitur, at ‚alternus‘ de successionum uicibus dicitur, 28^r P sicut Cicero *uigilias*, inquit, *agebant alterni sibi succedentes*.

95 ‚Qui‘ et ‚quis‘, ‚quae‘ et ‚qua‘, ‚quod‘ et ‚quid‘ similiter inueniuntur, sed unam declinationem habent. Haec nominatio adiungi non debent, sed genitio plurali uel ablatio eiusdem numeri, ut aliquis hominum siue aliquis ex hominibus, non autem aliquis homo, licet et 100 hoc inuenimus. Vno tantum modo ‚qui‘ nominatio adnectitur: quando pro ‚ille‘ accipitur.

Quaeritur sane, quid intersit inter pronomen et articulum. Articulus est hoc quod non pro nomine, sed cum ipso pariter nomine flectitur, ut hic; nam articulum arte minus esse ostendimus. Nam cetera pronomi-

ANP(X)

102–107 *Don. Ort. 120, 550–555 Clm f. 15^r, 13–16; cf. Don. 631, 12–14*

87 numerum singularem A 88 tris A declinabatur A
89 a dui om. N et om. A 89 sq. rectius – declinantur
om. N 90 declinatur A sicut A 91 et om. A ambo]
alio P Alter – 107 stat] alterius alternus aut alter nec sibi
soce (suce N²) dentes N 92 successinum P 93 uirgias P
95 Quis et qui A post qua add. et P 96 Hac P
99 sq. licet inuenimus hoc A 100 nomini P 101 adnectitur P illae P
104 pariter A : par P 105 artu A

na sola, praecedente tamen nomine, constare dicuntur; hoc autem sine primi nominis auxilio non stat.

Inter ,is' et ,hic' hoc distat, quod ,is' subiungitur, ut ,at is'; sed tamen si coniunctionem subiunctiuam sibi habuerit copulatam, ,is' praeponi potest, ut ,is autem', 110 ,is uero'. ,Hic' autem semper praeponitur, ut ,hic enim'; si quando coniunctioni praepositiui ordinis fuerit copulatum, tunc licito subiungitur, ut ,quoniam hic'.

Legimus flecti ,mei' uel ,mis'. Quare hoc additur? 115 Hoc ita intellegendum, quia ,mis' non dicitur nisi de ea re, quam mihi ab aliquo repromissam spero euenturam; ,mei' autem de eo, quod ad praesens possedeo. Sunt et alia pronomina, quae in Latinitate usitata non habentur et tamen indubie recipiuntur: genere 120 masculino ut mus, genitiuus mi, datiuus mo, accusati-

ANP(X)

108–114 *Bonif.* 35,89–94 *Don. Ort.* 112,343–348
115–118 *M f.* 33^u *Bonif.* 36,95–97 *Laur.* 87,82–84 *Sed. mai.* 192,32–35 *Sed. min.* 28,46–48 (*p.a.l.*) **115–125** *mum* : *Clm f.* 15^u,11–17 **119–126** *tuus* : *Don. Ort.* 120,544–549

106 dicuntur *P* : uidentur *A* **107** sine *om.* *A* **108** et *om.* *N* (*suppl.* *N*²) hoc] quid *N* ante ut *add.* et praeponitur *N*² **109** *sq.* sed – potest *om.* *N* **110** praeceponi *P* (*corr.* *P*¹) **111** autem *om.* *N* **112** si – **114** hic *om.* *N* coniunctione *P* (*corr.* *P*²) praepositium *P* **115** Legimus – **117** mihi] inter mei uel mis mis quando *N* **116** post intellegendum *add.* est *A* *Clm* quod *A* **117** spero promissam uenturam rem *N* uenturam etiam *A* **118** autem de eo et ad *om.* *N* ea quam *M* **119** Sunt – **121** masculino] Et sunt pronomina quae non omnia (*del.* *N*²) in usu habentur *N* et *om.* *A* usitate *P* **121** post masculino *add.* nominatiuo casu *A* ut *om.* *A* **121** *sq.* nomina casuum *om.* *A*

uus mum, uocatiuus mi, ablatiuus mo, et pluraliter mi
 morum mis mos | o mi a mis; feminino ma mae mae 28^a P
 mam o ma a ma, pluraliter mae marum mis mas o
 125 mae a mis; neutro mum. Pro quo in ussu habetur
 ‚meus‘. Sic erit et ‚tus‘ pro ‚tuus‘. – Est aliud prono-
 men neutrum, quod praeter nominatiuum solum nul-
 lam declinationem habet, ut mos, id est aliud.

Sunt qui personas coniungunt, quibus nullo modo
 130 adquiescendum est, ut ego ille, tu ille. Nam praeter
 illa pronomina, quae omni personae conueniunt, om-
 nis coniunctio talis exsecranda est. – ‚Solus‘ per om-
 nes cassus praeter pluralem genitiuum flecti debet.

Pronomina quantitatis et qualitatis declinationem
 135 sui non secundum regulam flectendorum pronomi-
 num, sed secundum similitudinem adiectorum habe-
 bunt, ut qualis talis quantus tantus. Sed hoc ideo acci-
 dit, quia ex primis nominibus ueniunt, ut qualitas
 talitas quantitas tantitas.

ANP(X)

129–132 est : *Don. Ort. 106,151–154* 129–139 *Clm f.*
15^u,18–24 130 ego ille : *Verg. Aen. 1,1a* 132 sq. *Bonif.*
35,83 sq. 134–139 *Don. Ort. 118,512–516*

123 o mii P ante feminino add. et N 124 o a ma A
 pluraliter om. N 124 sq. o mae om. N o om. P 125 ante
 neutro add. et N post mum add. et cetera A Pro – 127
 nominatiuum] et tus tuus (s.l. uel sus) N 126 et om. A
 post tuus add. et sus pro suus A aliud om. A 127 nulla
 A 128 ut – 132 est om. N 130 praeter ex pro corr.
 P² 131 post conueniunt add. ut dixi A 132 sq. solus
 per omnes casus per genitiuum pluralem sunt N 133 ge-
 nitium pluralem A 134 Pronomina – 141 sunt om.
 N qualitatis et quantitatis A 135 sui] si A

Sunt et alia, quae a quibusdam licet incongrua rati- 140
one introducta sunt, ut quantotus tantotus, genitiuus
quantotius tantotius et reliqua; quibus Fabianus poeta
frequenter uti solebat, sicut in quodam uorsu elegan-
ter posuit: *Quantotae tuae tonant carminibus, Iuliane,*
uxores aptae. 145

Sunt qui putant deminutiua uel diriuatiua pronomi-
na posse repperiri, quorum ego opinionibus nec con-
traeo nec aperte adsentior. Deminutiua sunt ut solulus
ullulus unulus totulus; diriuatiua sunt ut mealis tualis
sualis nostralis uestralis alteralis. 150

Pronomina a quibusdam pro uerbis in quassis pone-
29^r P bantur. Quod deleramenti uice | potuit iudicari, cum
etiam prima nomina uerbis nequeunt anteferri. Legi
in quodam Sibyllae Carthaginensis libello: *templis in-*
que parietibus dium innumeris ille. 155

Beatus Aeneas uno tantum loco nomen uerbo ante-
poni debere censebat: cum idem uerbum primae pos-

ANP(X)

141 genitiuus om. N 142 et reliqua om. N quibus –
143 sicut] sicut Fabianus N 143 uti solebat frequenter A
uersu A P X diligenter A 143 sq. eleganter posuit om. N
144 tuae] ras. N 145 uxore P 146 qui – 148 adsentior
om. N uel] et A 147 egon A eo A 148 apte A sunt
deminutiua AN ut om. A 149 unulus] nullulus A sunt
deriuatiua N sunt ut om. A malis P (corr. P²) tualis iter. P
151 Pronomina – 153 anteferri] sunt qui pronomina pro uer-
bis in quassis ponebant N Pronomina – ponebantur] sunt
pronomina quae pro uerbis in quassis ueteres ponebant A
152 delerramenti P 153 nequeant A 154 Sibyllae Hue-
mer : sibae P saepe X proprosiuae A om. N carginiensis P
om. N templorum A in templis X 155 parientibus N in-
numeris diuum A innumerum X ille om. N 156 Beatus
et uno tantum loco om. N 157 cum – 160 dicente] ut N

sitionis nomen praecederet et aliud sequeretur, breui
 quasso dans terminum. Cuius rei exempla in prumptu
 160 habentur dicente eodem: *Sol in caelo | splendet radius*; 214^u N
 et iterum: *uir in eo uiget cor*; et alibi: *Deus fortis est*
potentia eius.

Hic Aeneas pronominum omnium primum esse de-
 finiuit ,ego', quia et omnis generis et primae personae.
 165 Dicebat quoque, quod ,ille' non ad quamcumque, sed
 ad superiorem personam referri deberet, sicut Hume-
 rus ait: *Ille opulentissimus rex regina ussus dea illa*
coniuge cara; et iterum: *Ille lunam potens plenam spi-*
ritus ignit in placorem lucis.

170 Sed de Aenea ista sufficiant. Simul et pronomini
 tractando finis hic dabitur, ad uerbi festinantibus no-
 bis explanationem degerendam.

Explicit VI.

VII. DE VERBI QVALITATE INCIPIT

Memini me cum essem adolescentulus scolaribus stu-
 dis deditus quodam interfuisse die conuentui gramma-

ANP(X)

159 aerminum *P* 160 calo *P* radiis *AN²X* 161 eo]
 quo *N* Deus *PX* : dicitur *AN* est *om. N* 163 Hic –
 166 sicut] et *N* 164 post generis *add. est A* 166 super-
 iorem *P* : tertiam *A* debere *A* 167 dea] de *A* 168 spi-
 rias *P* spiriais *P²* 169 ingnit *NP* post lucis *add. Finis et*
cetera om. N 170 Sed *om. A* 171 tractato *A* 172 ex-
 plenationem *P* 173 explicit *X* : Finit VI *A om. NP* 1 tit.
om. P Item de uerbo *N* Incipit VII. de uerbo *X* 3 detitus
P die ex de *corr. P²*

ticorum, qui non minus quam triginta in unum possiti
 in laude artium et decore componendo multa quae- 5
 siuere, et hoc omnes ratauere, quod nihil ad testimoni-
 37^a A orum | conpositionem faciendam utilius et conpetenti-
 us esset quam ut uerbi integra expositio digne
 29^a P dignosceretur; cuius dispensatione atque iudicio | omnis
 Latinitatis status et perficitur et ornatur, quod uerbum 10
 principalem partem orationis cuncti astruunt. Nam li-
 cet in ordine praeesse nomen admittat, tamen in pos-
 sitione quassorum principatum tenet, cui aduerbiorum
 coniunctionumque agmina omne ius suum dederunt.
 ‚Verbum‘ igitur duobus ex modis constat: ‚uer‘ ex uer- 15
 bere, quod lingua guttori infligit, ‚bum‘ ex bucino,

ANP(X)

9–14 *Ars Bern.* 134,17–22 11–13 tenet: *Don. Ort.*
 121,23 sq. 15–18 *Clm f.* 20^u,13–16 *Don. Ort.* 121,16–19;
 cf. *Ps. Aug. dial.* 6 (PL 32 p. 1412)

4 trienta P trecenti X CCC A possi P 5 et om. A ca-
 nendo X 6 ratauere N : natauere P fatauere X statuere
 A 6 sq. ad – faciendam om. N 7 faciendum X utillius
 P 7 sq. utilius componendi esset N 8 esset om. A ut
 – 9 iudicio] uerbi ratione cuius dispositio N 9 dinoscere-
 tur A omnis u.sp.r. om. P 10 et prius om. ANX et
 alt. – 12 tamen om. N ornatur] ortur P orditur *Stangl* ori-
 tur *Huemer* 11 partem] sedem A cunctis astrunt P cunc-
 ti] annuctis A adstruit A abstruunt X 12 non admittitur
 A in alt. om. P possione P compositione *Winterbot-*
tom 13 questionum A P² questionum casorum X principa-
 tum – 14 dederunt om. N participatum P 14 -que] qui
 P dederunt] deducuntur A deducunt X 15 Verbo P ex
 prius om. A uer ex om. P 16 post quod add. et A lin-
 guae A

quod uox reboat; nam sicut homo ex corpore constat et anima, ita et uerbum ex lingua et uoce.

De cuius VII speciebus ordinatim expositurus illam
 20 primitus quaestiunculam, quae a plerisque aboritur,
 euentilare temptabo. Moli namque quaerimoniantur,
 cur in ordine uerborum qualitas primum conponitur,
 cum coniugatio triplex soffoni ante deberet, in qua
 maxime intellectus uerbi uirtusque perpanditur. Non-
 25 nulli autem significationem antetulere qualitati, utpute
 in qua omnium uerborum genera intelleguntur. Qui-
 bus utrisque ut amicis, nec tam contentiosis quam stu-
 diosis, pro uiribus satisfaciendum est. Omnes, qui
 agrum aut prouinciam possident, prius eam sorte de-
 30 terminant, ut unusquisque partem suam sorte sibi de-
 claratam sollicite curet. Ita et uerbum quoque ex qua-

ANP(X)

19 VII speciebus: cf. *Don.* 632,6 28–34 significat :
Don. Ort. 123,61–66 31 sq. cf. *Don.* 632,8

17 quo AP uox] ex P reuocat A corpus N constat
post homo *transp.* A *post* 18 uoce N 18 et *sec. om.* AN et
tert. om. N 19 quibus N specibus P ordinatim – 21
 namque *om.* N ordinatim *Stowasser* : ordinatum P *om.* A
 20 primum questiunculum P a plerisque A : aperisti P a
 peritis *Huemer* 21 cantabo P Multi A 22 ponitur AN²
 23 coniugati A subponi A ... poni N 24 maxime *om.*
 N uirtusque *om.* N perpanditur X : perpanditur P prae-
 panditur A praependitur N Nonnulli – 26 intelleguntur *om.*
 N 25 antetullere P antulere A -pute *om.* A 27 utris-
 que – 28 uiribus *om.* N tam *om.* A 28 Omnis NP
 29 possidet N eam] etiam A determinat N 30 nusquis-
 que P sorte sibi declaratam *om.* N sorte *om.* A 31 et
 NP² : ut P *om.* A quoque *om.* A

litate ordiendum est, quae ex modis ac formis uelut quibusdam certis limitibus determinatur; modus enim non aliud quam certam mensuram significat. Ex his itaque modis tractatum incipiamus habere. 35

Primus et fortissimus indicatiuus nominatur, quem 30^r P rectum [ex omnibus] multi uocant, | ceteros autem procliuios. Hic solus ex omnibus testimonii caput sibi uindicat; hic autem ob hoc indicatiuus dicitur, quia et quae acta sunt et quae aguntur et quae agebuntur per 40 ipsum indicantur, ut uido uidaui uidabo.

Imperatiuus secundus est, per quem omne quod effici debet imperatur, ut uida. Hunc etiam muli assumunt in capite quasi. Hunc Cato indicatiuo modo

ANP(X)

33 sq. cf. *Sed. min.* 3,22 sq. 36–41 *Clm* f. 20^u, 16–21
Don. Ort. 124,84–88 42–44 capite: *Clm* f. 21^r, 7–9 *Don.*
Ort. 124,95–97

32 ordinandum *N Don. Ort.* quae] primum *N* modis *ex* madis *corr. P²* ac] et *N* uelut – 33 determinatur *om. N*
 33 limeitibus *P* modus *ex* modis *corr. P²* 34 sq. *Ex* – habere *om. N* 35 incipiamus tractatum *A* 36 quem – 37 uocant *om. N* 37 ex omnibus *secl. Winterbottom* ceteros – 38 omnibus *om. A* ceteri ... procliui sunt *N² (legi non potest N)* 38 solis *P* testimonia *P* sibi caput *N* 39 hic autem *om. N* 40 acta *ex* acte *corr. P²* et quae *om. A* agentur *N² (legi non potest N)* 41 indicatur *P (corr. P²)* uideo uidi uideam *A* uido uida uiuidabo *N* 42 secundum est imperatiuus *A* secundus – omne] ideo *N* 43 uide *A* Hunc – 54 *om. N* multi *A* 44 quassi *A* indicatiuum modum *A*

- 45 praeferri debere iudicabat, Propertius dumtaxat in plurali. Sed hoc Aeneas et Cicero obiurgant, dicentes indicatuum modum ab omnibus certis auctoribus principaliter usurpatum, imperatuum autem secundarie semper habitum, praesertim cum imperatius modus primam personam non habeat, quae persona primaria esse ab omnibus definitur (licet in plurali numero eadem persona modo imperatuo accipiat, quam nonnulli ueterum etiam in hoc numero eiusdem modi non acceperunt).
- 55 Optatius modus dicitur, per quem omne quod concupiscibile animo fit optatur, unde et aduerbium optandi frequenter adsumit, hoc est utinam, cuius est sensus 'uelim'. Sed aboritur quaestio non minima, quonam modo hoc aduerbium omni personae conueniat [utinam]. Sed hoc dicendum, quod hoc aduerbium
- 60

ANP(X)

55-67 *Clm* f. 21', 13-22 55-64 *Don. Ort.* 125, 119-126

45 perferri *P* 45 *sq.* in plurali *Huemer* : imperiale *P*
 imperale *A* 46 obiurgant *A* 47 ab *om.* *A* (*suppl.* *A*²)
 hominibus *P* certis *P* : actis *A* actoribus *P* 48 usurpatum *om.* *A* 48 *sq.* secundariae semper *P* : semper *s* *A*
 49 habetum *P* modis *P* (*corr.* *P*²) 50 quae] quia *A* 51 ab *P* : de *A* hominibus *P* p. rali *P* 52 modo *om.* *A* 53 hoc ex *ho* *corr.* *P*² 54 accipere *P* 55 modus dicitur *om.* *N* omne *om.* *A* 55 *sq.* omne - fit *om.* *N* 56 omnino *A* sit *A* et] que *A* 58 uelim *AN*² (*legi non potest N*)
 non minima] nomina *N* 59 quonam modo *Stangl* : quod ab *P* quod *N* *Clm* quodam modo quod *A* 60 utinam ut *gloss. seclusi* Sed - 61 personarum *om.* *N* hoc *alt.* *om.* *P*

ita omni personae coaptabitur, ut fuerit ordo personarum, ut sit ,utinam uidarem' pro ,uellim', ,utinam uideres' pro ,uellis', ,utinam uidaret' pro ,uellit' et sic per cetera. Est etiam alia huiusmodi intellectio: quando pro ,utinam' ,ut' ponitur, alio nomine Aeneas uocabat, 65 ut pro optatiuo ,caussatiuum' poneret; unde et pro ,ut' hoc loco ,ne' causalem persepe ponimus. Aboritur alia 30^u P quaestio in hoc eodem modo, quare optatiuus | modus non solitum temporum numerum suppleat sicut indicatiuus et coniunctatiuus, sed tantum trina declinatio- 70 ne coniunctis dumtaxat duobus in unum temporibus sic flectitur. Sed haec ratio breuiter detegenda est, quod ideo hoc modo sic utimur, quia amplius Latinitati non supetit.

Coniunctiuus modus duas ob causas sic uocatur: uel 75 propter coniunctionum partes, quae adiunguntur, ut si

ANP(X)

68–74 *Don. Ort.* 125,128–133; *cf. Clm f.* 21',26–28
75–80 *Clm f.* 21',29–21'',3 *Don. Ort.* 126,150–154

62 *sq.* uiderem ... uideres ... uideret A uelim ... uelis ... uelit A utinam *alt.* – 64 quando] et est aliud N 63 sicut et per A 64 huius P intellectatio *Clm* 65 ut ponitur pro utinam A ponitur pro utinam (ut *om.*) N alio – 66 poneret *om.* N homine P 66 et *om.* N 67 hoc – ponimus *om.* N nec P causale A ponitur A 68 in hoc eodem modo *om.* N 69 solitum AN^2 : sol.uum P (*legi non potest N*) 70 coniunctiuus A trinea P (*corr. P²*) 71 coniunctus N duabus A 72 sicut A Sed – breuiter] Respondit brē N degenda A 75 modus *om.* N *Clm* uel] primum N *post* uel *add.* quod A 76 coniunctionum P^2 coniunctionum P coniunctione N coniunctionis N^2 quae adiunguntur *om.* N 76 *sq.* si licet *scripsi* : silicet P scilicet AN *Clm*

licet quamquam quamuis quamlibet nisi sin; uel propter quod in quassorum conpositione coniunctatius modus praecedenti indicatio copulatur, ut cum uidem.

Infinitiuus modus a quibusdam communicatius uocatur, pro eo uidelicet quod uel nomini et uerbo uel omnibus personis uerborum numerisque communis habeatur. Hoc sane sciendum, quod infinitiuus modus
85 quandocumque pro nomine accipitur, trium tantum casuum uicem expleat, nominatiui scilicet et accusatiui ablatiuique; quod semper pro neutralis generis significatione – numero dumtaxat singulari – solebit euenire. Vt autem hoc euidentius pateat, demus exempla:
90 Cornilius, uir in Latina loquela satis eloquens, in quadam epistola ad me iam diu missa | sic fatus est: 38^r A

ANP(X)

81–100 *Clm* f. 21^u, 7–18 81–100 uitae: *Don. Ort.* 128, 187–199 84–87 cf. *Clem.* 62, 20 sq. 81–84 cf. *Laur.* 103, 19 sq. *Sed. mai.* 223, 20–22

77 sq. quod propter *NP Clm* 78 quassatorum *P* conpositionem *N* coniunctione *A* coniunctiuus *N* coniunctus *A* 79 ut *om. P* uideo *A* uidam *N* (ex uidem) 81 uocatur *A* 82 uel *prius om. N* nomine *N* (corr. *N*²) uel *alt.*] et *A* 83 uerborum *om. N* 83 sq. habeatur communis *N* 84 Hoc – 100 *om. N* post sciendum *add.* est *A* 85 accipitur *A* 86 uicem casuum *A* 88 solebat *Clm* 89 euidentius hoc *A* uidentius *P* 90 Cornelius *A* 91 ad mandantium missa *X* iam diu (zan diu) *Duvau* : zandu *P* (*in ras.*) rentium *A* factus *AP*

Quid tam iocundum nos esse potest quam in hoc nostro diligere permanere?, hoc pro ablatiuo possuit; et pro nominatiuo alio idem loco accipiens eundem modum sic ait: *Solis currere die aestiuo iucondissimum* 95 *est*; et ne unius tantum utamur exemplo (quod a nostris maioribus plerumque uetitum est), alterius periti sermonem proferemus: Helarus, Lucanii frater, in functorio Iuuani carmine sic ait: *Lexisti assidum bellare in toto curriculo uitae*, hoc pro accusatiuo possuit. 100

31^r P Impersonalis | autem modus passiui uerbi similis putatur, sed quia personam nominis non recipit, ideo passiuum non erit. Cuius regula haec esse dicitur, ut, si a uerbo actiuo uenerit, et ipse agat, ita tamen ut infinitiui modi egeat adiumento, secundum illud Aeneae ita 105 dicentis: *Hannibalem legitur in die belli dixisse: ,Pro*

ANP(X)

95 sq. Solis – est : Mals. 195,16 sq. Sed. min. 35,27 sq. Clem. 62,23 101–113 Clm f. 21^u,23–22^r,3 et 42^u,22–43^r,4 106–108 cf. RCCM 23,159 (et Sed. coll. XIII, XXXVII, 17)

92 nos om. A 93 et P : at A Clm 94 nomine P 95 sic ait A X Clm : sicut P ante die add. in A 96 quod P X : quae A 97 uetitum] inuentum A 97 sq. periti uiri proferamus sermonem A 98 Hilarus A Lucani A P² X 99 defunctorio A Iuuarni P (corr. P²) Lucani A dilexisti A 100 in om. A X Clm ponitur A 101 autem om. A uerbi passiui A 102 sed om. N recepit N (corr. N²) post passiuum add. uerbum P X 103 si om. N 104 ueniat N² (legi non potest N) ipsius N² agat – 105 modi om. N 105 ageat P ege. .t N² (legi non potest N) secundum – 107 armisque om. N

tricentorum uirorum potentia armisque hodie memetur. Si uero a neutrali uerbo uenerit, ablatiuum cassum trahat necesse erit, Terrentio dicente: *Curritur a*
 110 *castris*, interdum etiam septimum cassum, ut *Viuitur armis*. At uero passiuum uerbum si sit, nominatiuum adtrahit, iuxta illud Glengi: *Intestinum a Romanis geritur bellum*. – Multa de impersonali modo dixere ueteres, ex quibus pauca promam. Multa uerba sunt impersonalia,
 115 quae in it exeunt, ut euenit accidit contingit. Sed haec ne quis tertiae personae esse putet, primum sciat, quod accido contingo euenio fieri non possunt, licet quidam ‚eueniunt‘ scribendum putant. Accido | 215^r N
 120 contingo euenio uerba plenaria sunt. Haec autem impersonalia, quae in it syllabam exire diximus, datiuum cassum adsumunt, ut accidit mihi tibi illi. – Sunt in-

ANP(X)

114–142 *Clm f. 22^r, 10–29*114–119 *Clm f. 41^u, 11–15*

107 hoc die A mene P 107 sq. utar hodie meme N
 108 uenerit uerbo A ablatiuo N (corr. N²) 109 trahit N
 (corr. N²) trahere A erit P : est ANX Terrentio P Tiro A
 currit A 110 indum P 111 At si sit passiuum uerbum
 A nom P nomen N 112 iuxta illud Glengi om. N Intestini-
 um AP : in testimonium N ante a add. ut N² 113 ue-
 teres dixere modo A 113 sq. Nonnulli multa dixerunt de
 impersonali modo ex N 114 ex om. A proponam A Mul-
 ta uerba et impersonalia om. N sunt om. A 115 contigit N
 116 esse om. AN putat A 117 sciat om. A contingo
 euenio] conuenio N non possunt esse A 118 licet – pu-
 tant om. N 119 contingo om. A euenio *Clm Huemer* :
 aduenio *codd.* Haec – impersonalia om. N autem] enim A
 120 syllabam om. N exire diximus P : exire dicimus A exeunt
 N exeunt et N² 121 post impersonalia add. uerba A in-
 personalia om. N

personalia, quae in et exeunt, quae tamen non unius
 regulae sunt; quaedam enim eorum a sese ueniunt, ut
 oportet pudet taedet paenitet decet et reliqua, quam-
 uis quosdam audierim affirmasse nullum uerbum in- 125
 personale a se nasci solere, sed ex alis, ut paeniteo
 taedeo oporteo et reliqua; est tamen uerbum inperso-
 nale, quod certissime ex alio nascitur, ut missereor
 misseret, quod uerbum praeteritum tempus non ha-
 bet. – Sunt uerba, quae utrum impersonalia an perso- 130
 nalia sint, lectio sola demonstrat, nam geminae signifi-
 31^a P cationis esse noscuntur, ut placet claret displicet patet; |
 est enim placeo places placet, et sic clareo displiceo
 pateo. Si ergo haec nominatium cassum ammiserint,
 manifestum est, quod tertiae personae sunt, ut ,placet 135
 mihi hic sermo'; si uero datium cassum habuerint sibi
 adiunctum, quem infinitiuius modus sequatur, apparet,
 quod impersonalia sunt, ut ,placet mihi dicere'. Sed
 ,claret' et ,patet' quando impersonalia sunt, non dati-

ANP(X)

130–138 *Clm f. 41^u, 20–27*

122 exeunt – 123 eorum] quae *N* 123 sunt *om.*
A 124 et reliqua *om.* *AN* quamuis – 126 ut] est et
N 125 adfirmare *A* impersonale uerbum *A* 126 so-
 lerelere *P* 127 et reliqua *om.* *N* est – 128 certissime] et
 est quae *N* est *om.* *A* 128 ut *om.* *A* 129 quod uer-
 bum et tempus *om.* *N* 130 uerba – 132 noscuntur *om.*
N quae *om.* *A* 132 caret *P* displicet ex licet *corr.*
*A*² 133 est – 138 dicere *om.* *N* 134 haec *Clm Hue-*
mer : hac *P om.* *A* 135 sint *AP*² 139 quando *NP* :
 quoniam *A*

140 uum, sed accussatiuum ammittunt cassum, ut ‚claret illum‘, infinitiuo tamen sequente; secundum haec etiam, apparet‘ intellegendum est.

Nonnulli hucusque uerbum extendendum putarunt, ut sex modis finitis finiatur et uerbum. Nos tamen uerba gerendi uel typici a nostris addita maioribus libenter recipimus. De quibus, si uita fuerit comes, suo loco tractabimus.

Nunc de formis uerborum, paucis licet, deserendum est. Quae formae IIII sunt. | Prima harum perfecta est, 38^a A
150 quae per omnes modos numeros figuras personas tempora perfecte declinatur. Secunda est meditatiua, quae aliquoties meditatur, sed non perficitur; uno enim modo et una persona quasi prima et hoc raro inuenitur, ut factorio, tanquam si dicat: ‚facere quandoque pro-
155 pono‘. Tertia forma est frequentatiua, quae propter agendi frequentiam sic uocatur, ut dictito, hoc est ‚se-

ANP(X)

146 sq. cf. p. 205, 93 sqq. 149 formae IIII : Don. 633, 6

140 casum admittunt A 141 infinitiuo – 143 Nonnulli : non illi N² (nonnulli? N) 141 infinitiuum P tamen om. A
143 putauerunt AN 144 ut om. A finitis N² (legi non potest N) et om. A 146 accipimus A De – 147 tractabimus om. N 148 uerborum om. N 149 est om. A
Quae – sunt] hae sunt N forma P sunt IIII A earum A
149 sq. Perfecta prima est quae N 151 perfecta P
Secunda est om. N est om. A meditiua P 154 faturio Stangl tanquam] ac N facere scripsi : fari Stangl dicere codd. (diceret N²) perpono A praepono N (uel perficiam in marg.)
155 Tertia forma est om. N Tertiae A forma est om. A 156 uocatur sic ut est dictito A id est N

pe dico; sunt uerba formae frequentatiuae primae coniugationis, quae a uerbis tertiae coniugationis ueniunt, ut ago agis, ex quo actito actitas et cetera; sunt etiam alia eiusdem formae uerba primae coniugationis, et eiusdem coniugationis uerbis nascuntur, ut clamor clamor, ab hoc clamor -tas, sic uoco -cas, uocor -tas, amo amor, impero imperor; sunt praeterea ad eandem formam uerba tertiae coniugationis, sed ea quis nascuntur primae coniugationis sunt; dicimus enim uideo uideas, a quo uisus uisus; nonnumquam etiam sub hac eadem forma uerba primae coniugationis ex secundae coniugationis uerbis nouimus generari, ut uideo uideas, a quo uisus uisus. Sunt et non pauca in eadem forma per quosdam gradus tam litteris quam

ANP(X)

169–175 *Clm* f. 22^r, 29–22^u, 4 (*p.a.l.*)

157 *sq.* primae coniugationis formae frequentatiuae *N* 157 frequentatiuae formae *A* frequentatiua *P* 158 ueniunt post uerbis *transp.* *A* tertia *P* 159 et cetera (*ut uid.*) *P* : reliqua *A om.* *N* 160 etiam *om.* *N* uerba – coniugationis *om.* *N* 161 et eiusdem *Stangl* : et ex eiusdem *Polara* ex eiusdem *P* et eius *A* eiusdem *N* quae eiusdem *N*² uerbis coniugationis *A* 162 clamor *om.* *N* -as *suppl.* *N*² ab hoc *om.* *N* 163 sunt – 165 sunt *om.* *N* 164 uerba eandem formam (*ad om.*) *A* ea a uerbis nascuntur *A* post ea *suppl.* ex *Winterbottom* (*sed cf. Latomus* 40, 828) 165 sunt *om.* *A* 166 post enim *add.* uerba uerae formae *N* uisus uisus uel uisus *N* nonnumquam – 171 enim *om.* *N* nonnum *P* 167 sub *P* : ab *A* 168 ex *ex et corr.* *P*² generare *P* (*corr. P*²) ut *om.* *A*

intellectu crescentia; dicimus enim curro curso cursito, sed ,curro' hoc tantum significat, quod in itinere positus nullam facio conperendinationem; ,curso' autem paulo citius aliqua necessitate extorquente festinare
 175 cogor; at ,cursito', quando hoste me insequente fugio. Inchoatiua autem forma est, quae numquam se mentitur inchoatiuam esse; et ex hoc eam esse manifestum est, cum praeteritum tempus non habuerit: quaecumque enim uerba uere formae inchoatiuae fuerint, in
 180 nullo modo praeteritum tempus habebunt, et tertiae coniugationis erunt, ut floresco lucesco feruesco caleasco et cetera; nascuntur autem haec ex uerbis secundae coniugationis formae perfectae, ut floreo luceo ferueo caleo; ,feruere' autem a feruore uasto libidinis, calere
 185 uero a corporis intellegitur calore. Verba autem, quae propter litterarum similitudinem inchoatiuis similia ab

ANP(X)

171 curro – cursito : *Don. 633,13 sq.* 178–181 *cf. Seru. 413,7 sq.*

171 curso *om. N* 172 sed – 173 conperendinationem] curro in itinere *N* in *om. A* 173 curso – 175 fugio] cursito paulo citius (cum *add. N²*) hostem fugio *N* 175 at *om. A* sequente *A* fugito *A* 176 autem *om. AN* post forma *add. IIII P* numquam – 178 cum] quae *N* nonnumquam *P* 177 post eam *add. non P* 178 praeterito *N* (*corr. N²*) non *om. P* habet *N* 179 uerae *N om. A* inchoatiuae formae *A* in *om. N* 180 ullo *A* post tempus *add. non A* 181 erunt *om. P* 181 *sq.* caleasco et cetera *om. N* 182 et reliqua *A* autem *om. N* haec *om. A* 184 – 192 feruere autem de libidine dicitur, calere uero a calore corporis *N* autem] enim *A* a feruasta libidinis *P* 185 autem *om. A* 186 similitudine *P*

incautis aestimantur inchoatiua, haec sunt: erubesco coalesco cognosco agnosco ignosco; sed quia haec praeteritum tempus habent, inchoatiua esse non possunt; dicimus enim erubui coalui cognoui agnoui 190 ignoui.

Explicit VII.

INCIPIT VIII. ITEM DE ACCIDENTIBVS VERBI SEX ALIIS

32^a P De initiis conperiendi uerbi explanatione facta uelut | quibusdam fundamentis suppositis, nunc de coniugatione ipsa dicendum est. Coniugationes tres sunt: prima 5 ab a, secunda ab e, tertia ab i. Multi diligenter euentilant, quare ‚coniugatio‘ sit dicta. Quidam hoc in fide habent, quod ideo ‚coniugatio‘ uocetur, quia tota Latinitas his tribus coniugationibus uelut quodam iugo sustentatur; alii uero propter ordinem litterarum coniuga- 10

ANP(X)

5 Coniugationes tres sunt : *Don. 634,3*

187 inchoatiua *om. P post sunt add. uerba A* 187 *sq.*
erubesco et calesco *A* 188 hae *P* 190 calui *A* 190 *sq.*
ignoui cognoui agnoui *P* ignoui agnoui cognoui *A correxi*
192 *om. P* 1 – 2 *om. P* De coniugatione *N* 1 nec-
tentibus (*ut uid.*) *A* 3 De initi sunt serendi *P* gerendi
uerba *N* serendi uerba *X* uelut – 5 est *om. N* 5 sunt
tres *A* sunt *om. P* 5 *sq.* prima ... secunda ... tertia *om.*
N 6 Multi – 8 quod] quaeritur quae coniugatio sit
N 7 *post* Quidam *add.* quidem *P* fine *P* 8 uocatur
AN quia] quod *A* 9 coniugationibus *om. N* 10 *sq.*
coniugationes uerborum *et* 11 esse – 12 portandis *om. N*

tiones uerborum putant esse ordinandas, eo quod hae litterae iugum quoddam uerbis praestant a se portandis; nonnulli etiam ob hoc coniugationes dici credunt, quia uniuscuiusque declinatio inueniatur in alia.

- 15 Hoc nosse debemus, quod uniuscuiusque coniugationis uerbum duplex futurum tempus habeat; | dicimus 39^r A enim ,interrogabo' et ,interrogam -ges -get', ,uidebo uideam', ,audibo audiam', ,agam agebo'. Sunt et alia uerba duplicis per omnia coniugationis, ut uido uidas, 20 uideo uides, sed ,uido' ad mentis oculos refferendum, ,uideo' ad carnales. Sic ,tego tegas' celatio consilii est, at ,tego tegis' tectum uissibile significat. Sic ,do das' dati sponte largitio est, ,dedo dedis' uis regiae coactio est, sicut Cicero dicit: *Conacti in dedicionem Romano-*

ANP(X)

22–24 sq. cf. *Ter. gramm. suppl. CXXXIII 15 sq.*

11 uerborum *om. A* 13 sq. nonnulli coniugationes esse credunt ob hoc quia uniuscuiusque declinatio inueniatur *N* ab hoc *P* coniugationis *P* (*corr. P²*) 14 quia – inueniatur *om. A* 15 h nosse hoc *A* coniugationis] declinationis inuenitur cum *A* 16 habeat tempus *A* 17 et] uel *A* interrogem *AN* 18 audebo audeam *A* et *om. A* 19 omnes *N* coniugationes *N* (*corr. N²*) 20 post ad *add. diam P* oculis *A* referendum] dicitur *N* 21 sq. est at *om. A* 22 at et tegis et uissibile significat *om. N* tectorum *N²* 22 sq. Sic – regiae] Sic do das dedo dedis beo beas beo es do das dati sponte largitus est dedo regio *A* 22 – 24 Sic – est] Sic do das sponte largitatis est, dedo dedis uis regie coiũtio est *X* 23 largitio *N²* : largitie *N* largiti *P* uis regiae *P* : uirgis re.i *N* 24 est *om. A* sicut – 25 suscipere *om. N* sicut *A* : sic *P* coacti *A X* ditionem *X*

rum iura suscipere. Sic etiam ,probo probas' alicuius 25
 rei examinatio est, at ,probo probis' cum manus medi-
 corum aegrescentium corpora contractant. Sic et ,uolo
 uolas' uolatile est, ,uolo uis' uoluntarium est. Sic et
 ,cogo cogis' necessitatis est, at ,cogo cogas' coniunctio
 uxoris ad uirum. ,Vssurpo -pas' alicuius nominationis 30
 33^r P siue praesumptionis est, at ,ussurpeo | -pes' inchoatio
 conscriptionis.

Omnis coniugatio in omni uerbo actiuo et neutrali
 ante nouissimam litteram a recipit uel e uel i; in omni
 autem passiuo communi et deponenti ante nouissi- 35
 mam syllabam hisdem litteris utitur. Sunt uerba nulli-
 us coniugationis, quae in consonantem litteram desi-
 nunt, ut sum possum. Est ,poteo' secundae
 coniugationis et potentiae maioris, sed secunda perso-

ANP(X)

36-38 Don. Ort. 151,827-829 38 poteo : Sed. min.
 14,35

25 *post suscipere add.* sic etiam beo bes anthropos amica-
 les in bromnum creat, beo beas excelsioris gradus eos ordi-
 nat A 25 Sic - 27 contractant *post* 30 uxoris *transp.*
 A Sic etiam PX : sic N ac A 26 rei et est at om. N at
 om. A 27 aegrescentium om. AN corpo P contractat
 N contrectant X trahunt ad uirus A et om. A 28 est
prius om. A 28 sq. Cogo autem -is necessitatis est, cogo
 -as coniunctio est uxoris A et om. N 30 ad uirum om.
 N 31 est om. AP at om. A et N surpeo P 33 ante
 Omnis *add.* At A Omnis - 68 quod] Iam dixi coniugatio
 N 34 a uel e uel i recipit A 35 autem ... et deponen-
 ti om. A passio P 37 consonantibus litteris X 38 Est
 poteo PX : es potes A

40 na prioris uerbi ,potēs' corripī debet, sequentis uero
 producenda est ,potēs'. Sunt qui dicunt quaedam uer-
 ba in i ire et propterea nullius coniugationis fieri, ut
 memini odi noui, sed nos multae eos lectionis auctori-
 tate reuincimus; inuenimus enim sepe ,noro noris no-
 45 rit' et in praeterito tempore ,nouī'; sic et ,odio -dis -dit
 odiui'; ,memini' autem solum in o exire non repperi.

Sunt uerba tertiae coniugationis, quae accepta pro-
 ductione sensus inmotant, ut uinco uincis de uictoria,
 et habet in praeterito tempore uici et uictus sum in
 50 passiuo; at uincio uincis de uinculo, et habet in praete-
 rito uincxi et passiuo uinctus sum. Sunt et alia eius-
 dem coniugationis nec in totum producta nec omnino
 correpta, ut suscipio -pis, aspicio -cis, nam in praeteri-
 to syllaba non additur, sed media littera motatur, ut
 55 suscepi, et praesens tempus imperatiui modi non in i
 productam, sed in e correptam mittit, ut suscipe aspi-
 ce; sic per omnia, unde et haec uerba fallacia dicun-
 tur. Sunt uerba primae coniugationis, quae a duabus
 uocalibus in omni declinatione finiuntur, ut bassio bas-
 60 sias, lanio tripudio radio et cetera. |

33^u P

ANP(X)

41-46 Don. Ort. 151,829-834

40 sq. signa quantitatis add. Polara 40 potes PX : es
 A corripipi P 42 exire A nullis P 43 multa eos
 auritate lectionis A 45 inouui P (corr. P²) sic om. A
 46 in eo P (corr. P²) 49 habet om. A (post praeterito
 suppl. A²) uici] uinci P 50 in praeterito habent A
 51 et in passiuo uictus A 52 coniugationis om. A totam
 A 54 syllabam non addit A 55 suscipi P 55 et ut
 presens A 59 omni om. A basso P 60 tripido P
 (corr. P²) et cetera P : reliqua A

Sunt uerba, quae tertiae coniugationis productae a multis esse dicuntur, ut eo et quae illi componuntur, id est praetereo praeo introeo. Sed quia haec uerba nunc e nunc i adsumunt, hanc ob causam a plerisque – maxime ab omni scola Galbungi, quam et ego adiui 65 – quartae coniugationis fieri credita sunt. Quod cum Aeneae redicens inter cetera refferrem, non refutauit, sed hoc tantum dixit, quod duo futura tempora habeat, ut ibo et eam et cetera. Explicit de coniugatione. 70

Incipit de numeris. Numeros uerborum II esse sine circuitione ulla difinimus. Sunt tamen L uerba, quae singularem numerum non habent, ut uacitamus. Sunt et quae pluralem numerum | omnino | non recipiunt, ut pugillito -tas; unde et Varro non ausus est dicere de 75 Romanis, quia *pugillitauerint*, sed disciplinatus uitium

ANP(X)

61–70 cf. *Don. 634,21 sqq.*

61 quae tertiae iter. P 62 dicuntur esse A ab illo A illis X 63 praeo P pereo A quia P: que A 64 in e ... in i A hanc *Stangl*: quam A P 65 quam P X: quod A audiui P audiui X 67 redicens P: residenti A ridens X rediens *Huemer* 68 quod P: quia A habent A 69 ibi A et cetera om. AN 69 sq. om. AN Explicit octaua X coniunctione P 71 De numero N Incipit nona X om. A Numerus NP 71 sq. sunt duo sine circuitione sunt uerba quae N post sine add. ulla A (exp. A²) 72 L om. A 73 uocitamus N² X uaticamus A (et gloss. subtiliter perpendimus) 74 et om. N quae om. A numerum omnino om. N (ras.) 75 ut om. P 75 est om. N 76 pugillatauerunt A pugillitauerunt X disciplinatio A (corr. A²) om. N 76 sq. uitium uitans om. N

uitans dicebat, quia *pugillitauit unusquisque pro suis uiribus*.

De figura dicamus. In cuius tractatione paulo longi-
 80 us inmorari legentium me utilitas compellit. Nam figu-
 ra simplex simplicius etiam habetur; acceptis autem
 conpositionibus loquelari more sensum inmotat pari-
 ter et pandit. Nam ,clamo' clamoris simplicis est,
 ,conclamo' simul cum multis; est etiam ,acclamo', cum
 85 falso aliquem accusso, sicut Cicero de Prassio: *solis in-*
nocens acclamationibus punitus est; ,reclamo' aliquem
 exeuntem uocitans; ,inclamo' et ,succlamo' murmurandi
 est; | ,proclamo' laudandi uel deprecandi exaltatio; 34^r P
 ,declamo' rethorizandi; ,exclamo' quando pro uiribus
 90 uocem eleuo. ,Salto' gaudium cum quodam membro-
 rum motu praetendens; sed in conpositione littera
 motatur, ut ,exulto', quod est in uoce prolati gaudii;
 ,insulto' inrissionis est iniuriosae; ,persulto', cum per
 aures etiam longe adstantium sonitum penetrare facio;

ANP(X)

83–90 *Beda orth.* 19,284–289 83–114 *M f. 33^u sq.*

79 dicamus *P* dicamus – 80 figura *om. N* 80 legendum *P* 81 etiam – 83 Nam] conpositionibus sensuum habetur inmutat pariter et pandit nam loquela murmure *A* 82 mutauit *X* 83 pandet *N* (*corr. N²*) post est *add.* et *A* 84 est etiam] et *A om. N* 85 sicut – 86 est *om. N* sicut] si *A* Prasio *X* proui Prassio ait *M* 86 a clamantibus *X* 87 uacitans *P* reuocitans *A* memorandi *X* 88 est *om. A* proclamo] clamo *P* precandi *X* 89 rethorizando *M* 91 muto *P* pertinens *A* conpossiione *P* litteram *P* 91 *sq.* mutatur littera *A* 92 exalto *N* prelati *A* 93 inrissionis *M* est *om. AN* iniuriosue *N* presulto *X* prosulto *A* 94 etiam *om. N*

,resulto', cum alte respondeo; ,consulto' prudentis 95
 consilii dispositio est. ,Testor' aliquid confirmans sen-
 tentia; ,contestor' cum quadam auctoritate affirmans;
 ,protestor' manifeste cauenda denuntians; ,obtestor'
 aliquem iurare compellens; ,attestor' aliquem ad testi-
 monium uocans, qui sit dignitate uel auctoritate emi- 100
 nens; ,detestor' aliquid execrandum respuens. ,Iuro'
 iuramentum uerum cum quadam iuris iurandi confir-
 matione testificans; ,periuro' iuramentum falsitate pul-
 luens; ,adiuro' maiorem potentiam obsecrans. ,Pono'
 simpliciter aliquid statuens; ,dispono' aliquid operis in- 105
 pensioris uel consilii factururus; est etiam ,disponere' foe-
 deris ineundi; ,propono' nonnumquam ad interrogan-
 dam pertinet quaestionem; ,appono' adiectionis est;
 ,inpono' insinuendi est; ,superpono' aliquem censum

ANP(X)

96–101 *Beda orth.* 53,1146–1150 104–114 *Beda orth.*
 44,921–929

95 alteri spondeo A prudentes N 96 est dispositio
 AXM Testor P confirmans N : adfirmans AM confirman
 P confirmo X 97 auctoritatem P (corr. P²) 98 manife-
 sta N canenda adnuntians A 99 aliquem – attestor om.
 NPM 100 uel] et A uel – eminens om. N 103 iura-
 mentum om. N post falsitate add. ipsum N puluens NP
 (corr. P²) polluens AM prouoluens X 104 maiore poten-
 tia N² obsacras N obsacrans N² 105 impensioris – 106
 etiam] uel N impensurus X 106 consilis P (corr. P²) con-
 siliis A foed A 106 sq. foedus inhibendi X 107 ineundi
 om. N (est suppl. N²) interrogandum M 108 quaestio-
 nem om. M 109 insinuendi M : insuendi ANP subdendi
 X ante aliquem add. autem M

110 uel laborem ui cuicumque indicens; ,praepono' aliquid
 praeferens; sic et ,antepono'; nam ,postpono' aliud in-
 ferius iudicans; ,conpono' ornandi aut eloqui aut artifi-
 cii est; ,sepono' separandi; ,suppono' | aliquid subtus 34^a P
 inducens; ,depono' labefactandi est uel uita excedendi.

115 Haec de figuris uelut in transitu dixisse sufficiat.

De personis. Personae uerborum sicut et pronomi-
 num tres sunt, sed multa uerba sunt, quae per perso-
 nas deficere dicuntur, siquidem uerbum inuenimus,
 quod prima caret persona, ut rees reest, nam resum
 120 uel resumus Latinus sermo non profert. Sensus autem
 huius uerbi hic est: reesse, hoc est in munitione multo
 tempore resedere, Gratiano dicente: *Campani multis
 in arce reerant annis*. Quaedam uerba sunt, quae se-
 cundam personam non habent, ut soleo solet solemus
 125 solent, licet Sabastius pluralem secundam | personam 40^a A
 induxerit: *Solebatis*, inquit, *o ciues Romani*, *uestris sub-
 uenire depressis*.

A(Mo)NP(X)

110 uii P ui – indicens om. N praepono] propono
 M 111 postpono] propono A aliud] aliquid A ad
 X 112 iudicamus A ordinandi N aut eloquii aut artifi-
 cii om. N 113 sepani P post separandi add. est A spu-
 pono P 114 inducens om. N uel uita excedendi om.
 A 115 om. N suffiat P 116 De personis om. APX
 117 quae] hinc inc. Mo per om. NPX personis N²X
 118 dificere Mo sequidem Mo si equidem P 119 ut om.
 N nam] non A 120 uel] et A Latinis Mo autem om. A
 121 hic est om. A communione A communione A²
 121 sq. multa tempora A 122 residere AMo Campari N
 123 reent X erant A (corr. A²) sunt om. A 125 licet –
 127 depressis om. N Sebastius X Sabatinus A

Nunc de significatione dicturus mei Aeneae praecepti memor esse debeo, qui ait ad me: *Cum scribere disposueris, quicquid quaestionem mouere potest prius euentila, ne decus operis totius unius subrelictæ quaestionis obscuritate deformetur.* Huius rei ergo memor quaestionem, quae incedit, euentilare debeo; forte etenim aliquis inquirat, cur non statim post coniugationem significationem exposuerim, cum hic a plerisque possitus sit ordo. Sed ego Gratiano magistro fretus, cuius in scola decem annos feci, hoc ita statui – hic enim ab eo ordo sepe promouetur –, hoc, inquam, statui, ut a qualitate ad coniugationem, a coniugatione ad numerum, a numero ad figuram, a figura ad personam, a persona ad significationem et ita ad tempora peruenirem. | Significatio a quibusdam genus nomina-

A Mo NP(X)

142 cf. *Don.* 635,5

128 Nunc et dicturus – 134 inquirat om. *N* edicturus *Mo* 130 disposuerit *P* disposueris *Mo* quicquid – 131 totius om. *P* questione *Mo* 131 euentela *Mo* totius operis *X* tutius operis *Mo* 132 deformet *A* rei om. *P* (suppl. *P*²) ego *A Mo X* (corr. *A*²) 133 incidit *A Mo X* 134 aliquid *A* (corr. *A*²) inquaerat *Mo* con. iunctionem *P* 135 cum – 136 ego] iuxta *N* c sicut a plerisque positus ordo sed ego *A* 136 positus est *Mo* 137 cola *A P* (corr. *A*²) decem annis *A* fieri *N* didici *X* hoc ita – 138 inquam om. *N* it *A* fatui *Mo X* 138 sep *P* permouetur sepae *A* inquam ex quam corr. *P*² 139 fatui *Mo X* a prius om. *Mo* ad ex a corr. *N*² a coniugatione om. *N* (suppl. *N*²) a alt. om. *A* 140 a prius om. *A* a alt.] ad *Mo* 141 signum *A* ad alt. om. *Mo* d *P* 142 genus om. *A* numeratur *Mo NX*

tur, quam opinionem Aeneas fortissime destruit, asserens genus non nissi nominibus accedere posse.

- 145 Significationes ergo uerborum quinque sunt. Quaedam enim ex eis actiua uocantur, quae agunt, ut *Tur-num colo*; quaedam neutra, quae nec agere in natura habent nec pati, licet quaedam eorum subreptiue agere uidantur. Sunt autem hoc modo neutra uerba, ut
 150 ambulo curro, licet quidam haec uerba per conpossessiones acceptas agere existiment, ut ‚uiam perambulo‘, ‚scribturam percurro‘. Passiua sunt, quae pati semper habent; dicimus enim ‚mittor a Romulo‘. Deponentia sunt, | quae cum passiui similitudinem in declinatione 216^r N
 155 habeant, passionem tamen ipsa qualitate deponunt, ut for faris. Cummonia uero dicuntur, quae et agere et pati sub eadem declinatione habent, ut ‚ueneror regem‘ et ‚ueneror a rege‘. Sunt etiam uerba, quae cummixtum genus habent; ex parte enim actiua uel neu-
 160 tralia et ex parte deponentia declinantur, ut audeo,

A Mo NP(X)

143 sq. quam – genus *om.* A Aeneas – asserens] destrui-
 mus asserimus N 144 nisi Mo accidere A N² 148 ha-
 bentur A nec] hae P subripiencia X 149 uideantur Mo
 uidentur A N² (*legi non potest N*) neutra uerba hoc modo
 A neutra *om.* N uerba] uera P post uerba *add.* pereo
 Mo (*del. Mo*²) 150 curo P quidam *om.* N 151 ac-
 ceptus Mo existimant A Mo ut *om.* Mo NP 152 percur-
 ro P² ex percuro percurro scripturam A 152 sq. pati –
 habent] separatim patient A 153 Romulo Mo 154 pas-
 siuis Mo similitunem P 155 habent A passione A
 156 uero *om.* A quae et] qui A 157 sq. uereor A (*bis*)
 158 cummixtuuim P conmixtum Mo commixtim N (*corr. N*²)
 159 uel] et A 160 deponentiua P

gaudeo, soleo, fido, mereor merui, plaudo plausus sum
 et reliqua. Sunt qui illa sentiunt passiuā esse et a neu-
 tralibus uenire aestimant, ut gauissus sum, sed hoc ue-
 rum non esse manifeste deprehendimus, nam cum di-
 cimus ‚ausus sum‘, ostendimus non passiuum esse, sed 165
 deponens; non enim ab aliquo ausus sum, sed ego ip-
 se ausus sum aut agere aut dicere quod libuit. Sunt
 uerba, quae multis in controuersiam uenire possent; a
 nonnullis enim actiua, a plerisque deponentia docen-
 35^u P tur, ut partio | populo praedo et cetera; huius modi 170
 contentionem facileme peritus quisque sedabit, quia
 utrumque per multifariam Latinae linguae condicio-
 nem potest inueniri.

Tempora uerborum sicut et saeculi trea sunt: prae-
 teritum praesens futurum. Vnde multos mouet, quare, 175
 cum praeteritum tempus saeculo sit primum, nunc

A(Mo)NP(X)

168–170 cf. *Bed. orth.* 44,918–920 174 sq. cf. *Don.*
 637,12

161 soleo *om.* A 162 illa *Winterbottom* : ita *ANPX*
(legi non potest Mo) et *alt. om.* N que *suppl.* N² a] ad
 P 163 uenire *om.* Mo sum] *hinc des.* Mo hoc – 165
 sed] non (*est suppl.* N²) uerum gauissus sum ostendens
 N 164 manifestum A 165 ostendimus *Polara* : osten-
 dis *APX* 167 post dicere *add.* aut A quo P (*corr.* P²)
 168 sq. uerba – enim] uerba. nullis N uerba quae a nonnul-
 lis N² possunt A 169 enim *PX* : hoc A dicuntur X
 170 partior populo predor A praedo et cetera] praedico N
 praedico et reliqua X 171 unusquisque A 172 linguae
om. N 173 inuenire *NP* (*corr.* P¹) 174 sq. presens
 praeteritum et futurum A 176 post tempus *add.* a AN²
 primum sit A sit ex sunt *corr.* P² nun P

scribtores a praesenti tempore uerbum ordiuntur. Vete-
 res initium declinan[di a praeterito perfecto habebant; deinde quia plusquamperfectum et praeteritum
 180 imperfectum non adnumerabant, ad praesens et a
 praesenti ad futurum scribendo pertendebant. At nos
 a tempore, quo scribimus uerbo initium damus, quod
 certissimum est; deinde iuxta morem computariorum
 retroactim menses et dies supputantium praeteritum
 185 sumimus; exin praetermiso praesenti tempore, ne ite-
 rato annumeretur, ad futurum transimus.

Praeteriti quoque temporis quid sibi uideatur trifor-
 mis illa diuissio, succinctim explicabo. Praeteritum in-
 perfectum uelut praesenti proximum ob hoc dicitur,
 190 quia non certo uel condicto die temporeue, sed quasi
 passim et aliquantis horis actum uel dictum significa-
 tur. Praeteritum autem perfectum certius ac difinitius
 factum esse monstratur. Plusquamperfectum idcirco
 sic dicitur, quia longius et perfectius ostenditur inple-
 195 tum. Quodam ergo ascendentium more de inferioribus

ANP(X)

177–182 cf. *Clem. 71,18–21*

177 uerborum *A* **178** initium declinandi *om. N* per-
 fecto – **181** pertendebant *om. N* **179** deinde – **180** non]
 preteritum imperfectum deinde quia et plusquamperfectum
 non *A* plusquamperfecto *P* (*corr. P²*) **180** non] nun *P*
181 At] ut *A* **182** quos *A* (*corr. A²*) uer *P* dicamus *P*
 damur *A* **182** sq. quod – est *om. AN* **183** conplito-
 riorum *P* **184** retroactium *N* **186** annumeraret *A*
187 quoque *om. N* quid sibi uideatur *om. N* **188** sunc-
 cinctim *P* (*corr. P²*) **190** quia non] qm̄ *A* **191** significat
N **193** Plusquam *NP* ante idcirco *add. autem N lac. P*

ad superiora, hoc est de incertis ad certiora perueni-
 mus. Veteres etiam futurum tempus uelut in duas
 quasdam partes diuidebant, ut uidebo et uidero, quasi
 36^r P aliud sit quod crastino et quod | in longo tempore sit
 euenturum. Vnde et plerique pro futuro secundo tem- 200
 pore promissuum modum in usu habebant. Nos au-
 tem nec futurum secundum tempus nec promissuum
 modum recipientes et quod prope et quod longe futu-
 rum est sub unius futuri temporis significatione decli-
 namus. Multi etiam tempus futurum optatiui modi in 205
 modum imperatiuum tempore futuro prima dumtaxat
 persona uertere nituntur, ut audiam, non ponentes
 quae optatiuum modum significant, id est ut utinam
 ne donec usquequo usquedum quoadusque.

Sunt uerba, quae deficere per tempora ab inperitis 210
 putantur, eo quod litterarum consequentia in eis non
 uidetur ostendi, ut offero et praeterito tempore mota-
 tis syllabis obtuli necnon in passiuo uerbo tempore

ANP(V)(X)

197 sq. cf. *Serg. 551,14 sq. al.* 201 promissuum : *Don.*
 632,9 al.

197 Veteres – 203 et prius om. *N* ueluti *A* 199 ante
 crastino add. in *A* longiora tempora *A* 200 uenturum
A et plerique *Stangl* : a et a plerisque *P* a plerisque
A 201 modum om. *A* iter. *P* 202 secundum om.
A 203 modum] ūm *A* quod alt. om. *A* longe om.
N 204 sub] sed *P* 205 Multi – 209 quoadusque om.
N 206 imperatiuo *A* 208 significant *A* 210 Sunt]
hinc inc. V 211 eo – 214 mireris om. *N* sequentia *A*
 212 ostendere *P* (corr. *P*²)

praeterito oblatum sum. Quod ne forte mireris, dicam
 215 tibi, quod sepe accidit, ut et nomina et pronomina literarum ordinem non seruent, cum tamen intellectu eadem esse noscantur, ut bonus melior optimus, malus peior pessimus, sic unus et singuli. Eodem modo et alia huius modi uerba erunt, ut transfero confero et
 220 cetera.

Sunt praeterea uerba, quae contra ussitam Latinitatem uel adiciuntur syllabis uel demuntur. Adiciuntur, ut legere -ris -rit legerimus -ritis -rint, et hoc indicatio modo tempore praesenti, ut sequentia
 225 declarant: imperfectum legerebam, perfectum legessi, plusquamperfectum legesseram, futurum legeram -res -ret; imperatio legere legerat legeramus legerite | uel 36^a P legeratis legerant, futurum legerito legerat et pluraliter legeramus legeritote uel legeratis legerant uel lege-
 230 runto. Oblatio modo praesens et praeteritum imperfectum utinam legererem legereres legereret

ANPV(X)

214 ablatum V 215 quid N sepe] se V 216 ordine N
 N esernant A seruant A²X 217 eodem A nuscantur V
 noscuntur A ut est V 218 sic – singuli] sicut et singulusque (singuli unusque A²) A 219 huiusce NV (corr. N²)
 219 sq. et cetera om. AN 221 Sunt om. A Sunt – Latinitatem] Sunt uerba N (que suppl. N²) ussitatem P latinitatem A
 222 diminuuntur N deminuantur V 223 legeremus V hoc om. A 225 imperfecto ut A perfecto AV
 legisse N legisse A (corr. A²) leges V 226 legisseram N
 227 legerite uel om. V 227 sq. uel legeratis om. A 228 futuro A
 229 uel legerunto] futurum legerito P 229 -ritoto A 230 modo om. N praesens – imperfectum om. NPV
 presenti et praeterito imperfecto A 231 legerem V² 231 sq. legerem legeres legereret legeremus legeretis P
 legerem (corr. N²) -res -ret legeremus (corr. N²) N

41^r A legereremus legereretis legererent, praeteritum | perfectum et plusquamperfectum legessissem legessisses legessisset legessissemus -setis -sent; futurum legeram legeras -rat. Sic rite per hunc ordinem declinatur, et in 235 passiuo habet tempore praeterito legestus sum. – Minuuntur autem alia, ut semo semis semit, et hoc pro ,semino'; et praeteritum sempsi pro seminaui et semptus sum.

Sunt et alia, quae declinatione deficillima sunt, ut 240 fio fis fit, licet secunda persona multis non placeat; imperfectum fiebam, perfectum fui, plusquamperfectum fueram, futurum fiam fies fiet; imperatiuus fi fiat fiamus, futurum fito fiat; obtatiuus modus a multis de-

ANPV(X)

240–260 *Clm* f. 31^u, 19–32^r, 3 242 *cf. Tatu.* 53, 163–165

232 *sq.* praeteritum – plusquamperfectum *om.* NPV preter perfectum plusquamperfectum A 233 *sq.* legissem -ses -set -semus -setis -sent AV legississem legississes -set legississemus -setis -sent N 234 futuro A legerum P 235 *post* -rat *add.* -ramus -ratis -rant V declinantur V 236 tempore *om.* AV praeterito *om.* V legessus A Minuntur P 237 semit *om.* A et *om.* A 238 semino] semo V praeteritum *om.* A semsi NX semi A seminaui V septus AX sumptus N (*corr.* N²) 239 *post* sum *add.* pro seminatus sum A 240 et *om.* AN *post* declinatione *add.* et P difillima V (*corr.* V²) sunt *om.* N 242 *sq.* imperfecto ... perfecto ... plusquamperfecto ... futuro A perfecto *etiam* V plusquam P 243 fias fiat A fi *om.* NPV 244 futurum *om.* V modo A a multis *om.* A aut N 244 *sq.* declinatis foerem V

245 clinatur forem -res -ret, a nonnullis fierem, et habet
passium uerbum fior firis fitur et cetera, fiebar, fitus
sum, futurum fiar; imperatiuus fiere et cetera; infiniti-
uus fieri fitum esse uel fuisse, participia fitus fiendus.
Sed hoc uerbum multis incognitum est. |

216^u N

250 Est et aliud uerbum satis difficile, ut sum, quod
praeteritum imperfectum non habet nec perfectum, ni-
si plusquamperfectum eram eras erat et futurum ero
eris erit; et imperatiuo modo tempore futuro esto sit
simus estote sint; obtatiuo modo utinam essem esses
255 esset essemus essetis essent, futurum utinam sim sis
sit; coniunctiuo cum sim sis sit, plusquamperfectum
cum essem, futurum cum ero; infinitiuo esse uel fuis-
se. Ob huius uerbi breuitatem praedictum uerbum fio
huic quasi ulteriori modo adiungitur, ut quod in alio
260 deest in alio subpleatur.

Explicit VIII.

ANPV(X)

246 fitur : *Prisc. gramm.* 2,377,10

245 a] aut N aut ut N² habes V 246 uerbum om.
A fieris V et cetera om. A 247 futurum om. NV impera-
tius] inper̄ P et cetera om. NV et reliqua A infinitiuo A
et infinitiuum V 248 fitum] fuī N 249 Sed om. A
250 Est om. A satis om. N sat A 250 sq. quod in prete-
rito A 251 habent A nec om. A nisi ex ni corr. A²
252 plusquam P ante eram add. ut V et om. A futuro
AP 253 erit om. P et om. NV 254 modo om. NV
essem om. V 255 futuro A 256 coniunctiuo modo N
coniunctatiuo modo A cum] utinam V sis sit om. AP
plusquam A 257 futuro V infinitum V post fuisse add.
futurum esse A 258 huius] hoc A 259 huic] hic V
nunc N ulteriore AN in om. A 261 Explicit N

37^r P INCIPIT NONA DE RELIQUIS PARTIBVS
ORATIONIS

Edicto de principalibus partibus separatim per singulas partes, id est de nomine pronomine et uerbo, quam breuissime tractato, nunc per reliquas orationis 5 padas uelut per cronicen unam tantum epithomam sumus exposituri. Aduerbium uerbi quasi ex obliquo famulum est, cuius tamen multiformis species est. Nam quaedam locum, quaedam tempus designant; cum dicis ,tum‘ tempus significat, at cum dicis ,tun‘ locum 10 ostendit, ut Cato: *Vtrique in Taurum coetus conduxere montem; tun pugnauere totum collecti per diem*. Sic etiam ,con‘ aduerbium locale est pro „illuc“, Marcello

ANP(V) (X)

9–11 cf. *Cap. 96,13* 13 *Bonif. 76,181 sq.*

1 sq. De aduerbio *N* 3 Edito *A* Adiectio *V* de – 7 exposituri *om.* *N* ante per *add.* id est *V* 4 partes *om.* *A* de *om.* *A* post nomine *add.* et *V* 5 quam] pro *A* tractato *X* (et *Huemer in app.*) : tractatu *APV* per *om.* *A* orationes *V* orationum *A* 6 sq. cronicen una tam aepithoma exposituri sumus *A* aepithomo *V* 7 uerba *P* quasi uerbi famulum ex obliquo (est *om.*) *A* fumulum *V* 8 cui *A* est species *A* est] sunt *N* 9 sq. cum] tum *A* (bis) 10 significa *P* designat *N* designas *X* designant *V*; hinc des. *V* at et tun *om.* *A* 11 ostendit *PX* : significat *A* designat ostendit *N* (ostendit *del. N²*) Cato – 12 montem *om.* *N* cata *P* Varro *X* Taurum *om.* *A* condixere *P* 12 Sic – 13 est] et *N* 13 locale est *om.* *A* illic *A* 13 sq. Marcello scribente *om.* *N*

scribente: *Ite con; arma ponite aerea secrete castris*. Et
 15 haec coniuncta duo ,tuncon' aduerbium similitudinis
 faciunt pro ,tamquam', iuxta illud Lucani: *Et populus
 tuncon mare fluctuans consternari fecit terram*. (,Tan-
 quam' sic dici debet, sicut superius exposuimus in pro-
 nominibus, ne duae simul uoces ab inperitis aestimen-
 20 tur.)

Omne aduerbium, quod a nomine nascitur, in quas-
 sorum compositione ueteres nominibus adiungebant,
 sicut Glengus dicebat: *Vir in acie fortiter pro domo
 liberis et capite pugnat*; non autem ,fortiter pugnat',
 25 sed ,uir fortiter'.

Sunt aduerbia, quae putantur esse nomina neutra-
 lia, sed non sunt, ut longe prope necesse facile defici-
 le; sed tamen quia ,facilis' et ,deficilis' sepiissime rep-

ANP(X)

17–20 cf. *supra* 164,46–49 21–25 *Don. Ort.* 160,14–
 17 26–37 *Don. Ort.* 164,124–165,134 27 facile defici-
 le : *Don.* 640,15

14 *Ite om. A* *ama P* *aerea secrete castris Huemer* : ae-
 ra secrete hastris *P* terras serite hastis *A* aere serete hastis *N*
aerea serite hastas N² ac referte hastis *X* At *AN* Ad
X 15 aduerbium – 17 *tuncon*] in *N* 16 iuxta – 18 sic]
 sicut *A* 17 *tuncon P* *terram om. N* 18 sic] si *NX* de-
 beat *N²* sicut – pronomibus *post 19* aestimentur *transp.*
N 19 nec *N* due simul due uoces *A* uocales *NP* ab
 inperitis *om. N* existimantur *A* 21 Omne – nascitur *om.*
N quassarum *N* (*corr. N²*) casorum *X* 22 aduerbium
 nominibus adiungebant ueteris *N* 23 sicut – dicebat] ut
N 24 autem] hoc *A* 26 *sq.* nomina – sed] *nroŕa neŭli-*
as A 28 sed – 33 excipiantur *om. N* inueniantur sepiissi-
 me *A*

periantur, non mirandum erat, si etiam neutraliter ,fa-
 41^u A cile' et ,deficile' inueniretur, | nisi Aeneas hoc fieri 30
 posse negaret. Haec aduerbia fortia sunt, quae neutra-
 37^u P li uerbo cooperantur, | ut agat, si tamen ab infinitiuo
 modo excipiantur, ut si dicas *Longe est nos in his ulte-
 rius commorari locis*; unde Aeneas *Prope erat*, inquit,
Foebum occassu celeri imos inuissere priscos; Terrenti- 35
 us *Necesse est*, inquit, *Gallos fieri fallaces*; et iterum
Facile est uirum uinci uiro uirtutis subito superueniente.

Sunt aduerbia, quae a uerbis passiuis ueniunt, ex
 participis scilicet praeteriti temporis, ut certatim stric-
 tim dissipatim congregatim, quae ex congregato et dis- 40
 sipato stricto certatoque ueniunt.

Sunt aduerbia, quae litteris eadem sunt sicut et no-
 mina et uerba, ut falso; dicimus enim ,Falso uos': hic
 uerbum est primae coniugationis falso falsas; et abla-
 tiuo cassu ,Falso nomine uocati sunt'; et aduerbialiter 45
 dicimus ,Falso loqueris'.

ANP(X)

39 strictim : Don. 640,10 42-46 Beda orth. 25,445-
 447 (p.a.l.) 46 Falso : Don. 640,9

32 ut om. A 33 excipiuntur P (corr. P²) ut] utique A
 alterius P (corr. P²) 34 unde Aeneas] et N 35 Foebus
 A celerimo senuisse repraecos P celeremus inuiscere pre-
 stos uel stas X imos inuissere] mouere se N priscos Hue-
 mer : pressos A om. N Terrentius] et N 36 est om. N
 (suppl. N²) 37 post est add. inquit A uincere A super-
 uenientem A 38 - 41 om. N 39 sq. congregatim dissi-
 patim strictim certatim A 40 quae om. A 42 - 46 om. A
 quae - sicut om. N litteratura X 43 dicis N 45 aduer-
 bium N 46 dicimus om. N

Sunt aduerbia, quorum condicio ab aliis partibus orationis nascitur, ut est mecum tecum secum nobiscum uobiscum; ,me' enim accusatiuus cassus est, 50 ,cum' uero ablatiui est praepositio, et faciunt aduerbium simul.

Sunt alia aduerbia, quae in o exeunt, sed accepta r littera faciunt ex se nomina, ut docto pasto litterato uastato, quibus si eandem litteram | adiunxerimus, no- 44^u A
55 mina esse intelleges, ut doctor pastor litterator uastator.

Sunt alia aduerbia, quae et nomina, ut magister. Nominatiuo enim casu ,magister' dicitur, qui sit praecipuus doctor; et aduerbialiter ,magister' pro ,docte'
60 accipitur, sicut Lucanus ait: *Doctores etenim nostri magister omnia faciebant.*

Sunt etiam aduerbia, quae propter metrorum necessitates uel propter ueterem consuetudinem et ut elimatius dicam propter uitiosam inuentionem aut ad-
65 duntur, | ut fortiositer pro fortiter, comptose pro compte, 38^r P
aut minuntur, ut audacter pro audaciter, feliciter pro feliciter.

ANP(X)

57–61 cf. RCCM 23,159

47 ab] in A 48 est om. AN 49 cassus om. AN
50 uero om. N ero P est om. AN aduerbum P 52 – 56
om. N 53 littera om. A ex P: a A passo X 54 eadem
P litteratam A adiunxeris A 55 intellegis A 57 alia
om. N magister – 58 casu om. N 58 magister] sic A
59 et] ut P aduerbialiter – 60 accipitur] aduerbium est
N 60 enim A nostri om. N 60 sq. omnia magister A
61 post faciebant add. id est docte X 62 etiam] autem A
om. NX quae om. N 63 uel – 64 adduntur om. N ut]
ait P 64 uitiosum A 66 feliciter – 74 laboramus om. N

,Heri' ,instar' ,fas' nonnulli putant nomina esse inflectibilia, sed nos aduerbia esse non ambigimus.

Aduerbia congregandi non unius sunt status. Aut 70 enim coniungunt et stabilia sunt, ut ,inuicem sumus'; aut contrauersaria, ut ,<in> inuicem insurgimus', aut discessiua, ut ,ab inuicem disiungimur', aut agapeta, ut ,pro inuicem laboramus'.

Multi aduerbia de coniunctatiuis faciunt, ut ergo ta- 75 men, ut ,ergo' pro ,sepe' ponant, ,tamen' pro ,inde', iuxta illud Virgilii Assiani: *Ergo legunt sapientes tua scripta, o Cato*, hoc est dicere ,sepe legunt'; et ipse Cato *Tamen*, inquit, *reuersi Romam ueniunt*, hoc est ,inde reuersi'. 80

De participio autem, quod pars nominis et uerbi est, de quibus in superioribus ut puto sufficienter effati sumus, nunc breuia dicenda sunt. Gerendi uel typici uerba de participis diriuata fideles quique doctorum ita intellegunt, ut ,legendi' genitium participii uerbi 85

ANP(X)

68 sq. Don. Ort. 164, 123 sq. 75-80 Don. Ort. 174, 374-378

68 esse om. A inflexibilia A 69 ambigamus A 70 status sunt A 72 contrauersaria A : controuersia P in suppl. Stangl 73 dicessiua P discessasiua A dissiumimur P disiungimus A agepeta A 74 pro om. A 75 coniunctionibus A coniunctiuis N² ergo - 77 Assiani] tamen pro inde ut ergo pro sepe ut N 76 ut om. A ponunt A 77 post illud add. testimonium A 77 sq. sua scriptura A 78 sq. et Cato dicit (om. ipse) N 79 reuersi] reum si A 81 autem - 83 nunc om. N autem] hoc A 82 ante in add. ut A ut puto om. A sufficiter P 84 ante diriuata add. fiunt A 85 elegendi N eligendi N²

passiui temporis futuri et ita per ordinem totum casum numero singulari in hanc formam uersum esse definiant, quod in usitata Latinitate diriuatum est; unde et quidam nominatiuo casu huius participii in eandem formam usi sunt. Praeter hanc enim opinionem nihil seniores nostri de his uerbis sentiendum putarunt.

Gerendi autem uerba dicuntur, quia opus quod natura non erat suum ui aliqua gerunt; ob hoc et actiuo uerbo haerent. Typici autem uerba ideo dicuntur, quia ex praedicto participio typicata sunt; quando ergo gerit, tunc tantum gerendi nomen accipit; typicale autem nomen siue si gerat siue etiam non gerat immobiliter tenebit.

100 Ipsa autem participia quandocumque uerbis fuerint applicata, tamquam uerba | sonabunt, nec estu separabuntur, sed sic estentur conpositiue, ut legens eram pro legebam uel legi et legens ero pro legam.

ANP(X)

93–99 *Clm* f. 24^r, 29–24^u, 5 93–95 *Clm* f. 36^u, 11–12
100–110 *Clm* f. 32^r, 5–13

87 numeri *A* 88 diffiniunt *A* diffiniant *P*² unde – 92 putarunt *om.* *N* 88 *sq.* ure quidam nomine *A* 89 huius] haec *A* 90 Propter *A* 91 seniore *A* putauerunt *A* 93 *sq.* non natura *A* 94 ob *om.* *N* hoc *P* *Clm* : haec *N* hanc *A* 96 ergo] autem *N* 97 accipiet *A* autem *om.* *A* 98 si *om.* *A* *N* inmutabiliter *A* 100 autem] hoc *A* fuerit *P* 101 amplicata *A* 101 nec – 102 estentur] sunt *N* nec estu *P* *Clm* : estatu *A* nec gestu *Hartel* nec situ uel nec statu *Huemer* (*in app.*) 102 aestentur *P* : aestimantur *A* caestentur *Clm* gestu utentur *Hartel* sistentur *Huemer* (*in app.*) conpositiua *N* *Clm* composite *A* lens *P* 103 uel] legens fui pro *A* et *om.* *P* (*suppl.* *P*²) ero] eor *P*

44^u A | Multi ueterum duo futura coniungebant uel duo
 praeterita, ut saluandus ero siue saluatus fui, quod in 105
 declinatione uerbi licebit. Ceterum sic dicendum: sal-
 uatus sum siue saluandus sum; sum enim uerbum mo-
 bile, quod participia secum ferunt, prout illa fuerint;
 sic: es est sumus estis sunt. In reliquis autem tempori-
 bus a suo statu moueri non possunt. 110

Est participium, quod Cato in uerbum transferre so-
 lebat, [uerbi] scilicet passiui temporis praeteriti, ut il-
 lud: *Omnibus fratre patre matre coniuge reliquis neces-*
sariis proque carus falera factus; quod tamen non
 licuisset ei facere, nisi hoc participium totius testimo- 115
 nii sententiam clauderet. Nonnulli hoc ignorantes, est
 sumunt aliunde, quod, sicut eis omnino facere non li-
 cet, ita aliis quidem participium transferre in uerbum
 absque eo quo diximus modo peruersum et indecoro-
 sum est. 120

Nunc de coniunctione aliquanta dicamus. Videntur
 217^r N mihi coniunctiones omnes cuiusdam catenae uel | nexus

ANP(X)

122 sq. coniunctiones ... sententias annectant: cf. Don.
 646,14

104 Multi ueterum et coniungebant om. N 105 in -
 106 Ceterum om. N 106 uerbi] sic A 107 post mobile
 add. est N² 108 qui N post ferunt add. et N² ille N²
 111 Est - 120 est om. N Est om. A 112 uerbi secl. Win-
 terbottom 113 patre fratre A 116 Nonnullis P (corr.
 P²) 117 licebit A 118 quidem om. A 119 quod
 A 121 Nunc et aliquanta dicamus om. N Videtur N
 122 mihi om. A catinae P nexui NP nexurae N² nexuum
 X

- uicem exsequi, quod omnes sententias annectant; tamen nonnullae ex eis separare dicuntur, ut ,autem' et
 125 ,uero', ita dumtaxat si in principio dictionis posita fuerint. In mediis autem dictionibus pro copulatiuis habebuntur, sicut Aeneas composuit: *Cum itaque in teatro conuenissent multique conflictarentur, nonnulli autem sedare populum niterentur, alii uero in certamen popu-*
 130 *lum concitarent, tum sol indigne ferens tantam a ciuibus haberi discordiam subito tenebris medio offusus die in mare uelut munitissimam urbem | refugit;* hic 39^r P
 enim praeter ,itaque' cetera trea fona, id est ,quae', ,autem', ,uero', copulatiua simul sunt ac postposita.
 135 Expletiuae autem duas ob causas sic uocantur; primam quod sensum dictionis expleant, uel quod in metris suum locum obtineant, iuxta illud Catonis: *Virile quoque certari conpetit agmen;* hic enim ,quoque' praeter metri expletionem nullam causam habet.
 140 Inter ,autem' et ,enim' hoc distat, quia ,autem' dictionum sensum commutat ac discernit, ,enim' congluti-

ANP(X)

140–148 *Bonif. 85, 154–162* **140–145** *Don. Ort. 185, 121–126* **140–143** *Clem. 100, 18–21*

123 inuicem *A* **124** nonnulla *AP* his *A* *post ut add.* que *A* **125** ita dumtaxat *om. N* fuerint posita *A* **126** in mediis dictis (*autem om.*) *N* habentur *N* habebitur *A* (*corr. A²*) **127** sicut – **134** postposita *om. N* **129** populum sedare *A* **130** tantum *P* **131** effusus *A* **133** itaque preterea cetera *A* **134** ac postposita *Polara* : adpetestia *P* uerbum refugit ad petentia *A* refugit ad pendentia *X* **135** Expletiua *P* Expletiua *A* autem *om. A* uocatur *P* primum *ANX* **137** suum obtineat locum *A* iuxta] uix *A* **138** certare *A* (*corr. A²*) **141** *post enim add. uero N*

45^r A nat. Inter ,uerum' et ,uero' duae sunt distantiae; | una quia ,uerum' praepositiui ordinis est, ,uero' subiunctiui; alia quia ,uerum' causaliter pro ,tamen' habetur, ,uero' ob expletionem suae tantum stationis accipitur. 145

Quamquam in V species coniunctio diuisa sit, tamen in sese commiscuntur, ita ut unaquaeque alterius ratione pro dictionum qualitate utatur. Frequenter enim causales pro rationabilibus et copulatiuae pro causalibus poni solent, ut pro ,enim' ,et' ponatur, sicut 150 Cicero: *Vos uicistis et dii uos iuuerunt*, tamquam hoc diceret: *Vicistis, quia dii uos iuuerunt*. ,Quoniam' et ,enim' pro ,tamen' et ,si' ponuntur, sicut Donatus Praetorius in Apologitico sic fatus est: *Quamquam me accusent, quoniam ego auctoritate certa fidens omnium* 155 *probra tempno*, hoc est *tamen omnia tempno*: Vulcanus etiam de inbecillitate Tuscorum scribens *Enim*, in-

ANP(X)

142–145 M f. 34^r 146–159 Don. Ort. 184,101–112
146 V species : Don. 646,16 148–163 cf. M f. 34^r

142 substantiae N 145 expletionis (ob om.) N ob om. etiam MX Clm tantum suae A 146 duas A II P 147 in se esse P conmixcuntur N conmiscuntur N² X utraque X 148 pro] secundum A qualitatem A 149 enim om. AM Clm rationalibus MNX et – 150 causalibus om. A 150 sq. sicut Cicero] ut N 151 iuuerint N (corr. N²) tamquam – 152 Vicistis] hoc est N 151 sq. hoc diceret om. P 152 dii om. P 153 tam N exponuntur A sicut – 155 accusent] ut N Donatius P 154 apoligitico P 155 quoniam post certa transp. A auctorita casta P 156 est om. N tamen contempno A Vulcanus P Vulcanus – 157 Tuscorum] et iterum N 157 inbecillitate P

quit, *multos uiuant annos, non se unquam uindicabunt*,
hoc est *si uiuant*. ,Quoniam' si duo uerba circa se ha-
160 beat, subiunctum unum priori faciet, et sequens ante-
cedet, Sulpicio scribente: *Iurabant quoniam, debel-*
labant; hic est ordo: *Ideo debellabant, quoniam*
iurabant.

,Quidem' duas | efficientias habet. Aut enim anteactis 39^a P
165 uerbis uel personis paratur, aut proponit sententiam
uel confirmatio uel destructiuo modo, et respondetur
ei uel reuincitur a talibus coniunctionibus, hoc est
,sed' ,tamen' ,autem' ,uerum' ,uero'. ,Sed' si in medio
testimonii fuerit, maxime quod habet aliam coniuncti-
170 onem in ipso, pro ,tamen' accipietur. Est etiam ,sed'
additamenti, cui ,non solum', ,non tantum', ,non mo-
do' uel anteponuntur uel etiam – si non littera, certe
sensu – praestruuntur, sicut Estrius ait: *Omnis homo*
prout ualeat uitat pericula, sed et suae uitae quaerit com-
175 *moda*; hic enim est sensus: *Non solum illa uitat, sed*
etiam ista quaerit.

ANP(X)

159–163 Don. Ort. 186,130–133

158 unusquam P uindicabant N 159 Quoniam – 161
scribente] et ait N 160 subiunctam A unum Huemer :
eam A enim P om. XM faciat M 161 Sulpito APX
162 dellabant P 164 Quidem – 173 praestruuntur] et N
efficientes P 166 confirmatio PX modo uel destructuo
A 168 tamen uero aut uerum A medii A 169 ha-
beat A (in ras.) 170 ipso Polara : essu AP sensu Huemer
sese Stangl accipitur A 172 anteponuntur A littata A
173 perstruuntur A Hesterius A ait om. A 174 uale P
quomoda N 175 est enim hic sensus N 176 post quae-
rit add. Finit. Incipit N

De praepositione pauca dicenda sunt. Omnes praepositiones, quae accusatiuo cassui seruiunt, in aliis Latinitatis generibus pro inuicem plerumque motantur. Legimus enim eon Gratianum: *Naues apud mare nauigabant*, hoc est ,per mare‘; et alibi: *Demorati aliquandiu apud Constantinopolin sumus*; ,apud‘ pro ,in‘. ,Circum‘ si fuerit praepositio, quod raro tamen euenit, per m scribetur; si uero loquelam fecerit, per n scribendum est, ne, sicut sepe notauimus, duae uoces esse potentur. Vnde cum me quondam Origines Atheniensis uidisset scriptitantem et legisset illud *circumdata munilibus et ornata uestitibus*, subridens *O*, inquit, *Virgili, quid agis? Non te oportuit magis scriptorem fieri quam lectorem. Qui enim studet pingere craxaturam litterarum, antequam discat earundem intellegere qualitates, necesse erit eum in singulis errare. Tu autem ne scripseris ,circumdata‘, sed ,circundata‘*.

ANP(X)

185 cf. *supra* 201,17–20

177 pauca – sunt *om. N post* Omnes *add. enim N*
 178 cassu *P* 179 pro *om. A* 180 Legimus – 181 Demorati *om. N con Huemer ean A* apud *PX* : aut *A*
 181 aliquando diu *A* 182 Constantinopolon *P (corr. P²)*
 Constantinopoli *N* 183 Circum – 192 errare *om. N* quadraro *P* tamen] non *A* 184 scribitur *AX* 185 uocales *P* 186 notentur *X* cum me *u. sp. r. om. P* quondam *Polara* : quodam *AX* quandam *P* Originis *PX* Origenis *A*
 188 uestibus *AX* Of *A* 189 oportuit te *A* oportet *P (corr. P²)* 190 depingere *A* depingere *A²* raxaturam *A* caraxatoram *X* 191 antequam *P* : antiquam *X* atque *A* qualitates intellegere *A* 192 post errare *add. reprehendere A* autem] ergo *AN* 193 scriberis *P* circundata *AX* : circumdata *N* circunda *P*

,Circa' et ,erga' duae | praepositiones sunt casus ac- 40^r P
 195 cusatiui, sed hanc diuersitatem habent, quod ,circa' ad
 uisibilem materiam uel locum pertinet, ,erga' autem
 ad animum spectat, maxime cum aliquem propensi-
 orem affectum gerat proximorum. Denique et in Lati-
 nitate philosophica ,ergum' affectus dicitur, unde et
 200 ,ergo' sic dicebantur a prescis, qui in sese cunctorum
 traherent affectum.

,Aduersus' de aduersitate dicitur. Quidam conten-
 dunt melius scribi ,aduersum', quod mihi uideatur sa-
 tissimum; etenim duas partes praepositionem et accu-
 205 satium casum aestimantes legi, non solummodo non
 iuuant sensum, uerum etiam destruunt. ,Vorsum' a
 uertendo dicimus, unde ubi mutatur accentu ac sensu,
 ,aduersus' dicendum est pro ,contra'. ,Versus' praepo-
 sitio est imitationis.

210 ,Pro' sicut ordinis, sic temporis. Denique nonnum-
 quam pro praepositione ,prae' aduerbium temporis ac-

AN(P) (X)

194–201 *Don. Ort. 191,129–134* **194–198** *Bonif. 91,117–120*

194 ante Circa add. et N **195** sed om. A **196** uisibile
 P uel locum] locumque A ante erga add. l A autem om. N
197 spectat A maxime – propensio-rem om. N (et suppl.
 N²) ante maxime add. uel A **198** gerit N² Denique –
201 affectum om. N **200** si A qui om. A **201** trahent P
202 Quidam – **208** est] accipit accentum fut N contendunt A
 (corr. A²) ostendum P ostendunt Huemer **203** melilis P
 uidetur A **204** praepositionem] hinc des. P **206** Ver-
 sum X **207** ubi mutatur] sub uno X **208** Versus – **211**
 acceptatur om. N praeposio A **211** prae] post X

ceptatur. Ita et ,ante' et ,pone' et ,prope' et ,ultra'
 praepositiones casus accusatiui immobiles sunt, nec
 pro aliis aliae lectantur. Communes IIII a ueteribus
 inordinate scribebantur; aut enim mutabilia pro stabi- 215
 libus fona ponebant, aut sublimia pro humilioribus in-
 serebant. Mutabiles enim sunt hae praepositiones,
 quando accusatiuum casum habent, et inmutabiles
 quando ablatiuo adhaerent. Sic sublimes quando in
 superioribus ponuntur, ut supra, et humiles quando 220
 deorsum mittuntur, ut subtus et subter. Sed usque or-
 45^u A dinem ueteres confuderunt, | nam et ,super' pro ,sub-
 tus' et ,in' pro ,supra' sepe posuere.

De interiectione. Interiectionum significatio et quia
 trita est et quia pene superuacua atque incondita a 225
 nostris iudicata est, in hoc opere praetermitti debet,
 praesertim cum de hac eadem in quadam epistola di-
 xerimus, hoc tantum significasse contenti, quia ,uae' et
 ,eugae' cum significant aduersa, dyptongon in clausula

A N(X)

224–226 *Bonif. 99,2–4 (p.a.l.)* 225 incondita : *Don.*
 652,12 228–232 cf. *Clem. 109,9–12*

212 Ita et] itaque A ante et prope et pone N (et Hue-
 mer) pone] pene A 213 ablatiui casus N casus ablatiui
 X 214 lectantur X : ictantur AN IIII – 216 inserebant
 om. N ueteribus Polara : uetibus A 217 Mutabiles –
 218 et] praepositiones quando accusatiuum casum habent
 mobiles sunt N 218 immobiles N 219 quando prius
 om. A 219 Sic – 223 posuere om. N 224 De interiec-
 tione om. A 225 pene NX : sepe A 226 in – 228
 contenti] hoc tantum dico N 229 significant N (corr. N²)
 clausura A (corr. A²)

230 sui habebunt; cum autem ,ue' tantum distinguit et ,euge' laetitiam ostendit, dyptongon habere non est necessarium.

Explicit VIII.

INCIPIT X. DE SCINDERATIONE FONORVM 205^u N

Primus Aeneas apud nos fona scindere consuetus erat. Quod cum ab eo diligentissime percunctarer, cur hoc faceret, ita locutus est: *O fili, inquit, ob tres causas*
 5 *fona finduntur. Prima est, ut sagacitatem discentium nostrorum in inquirendis atque inueniendis his quae obscura sunt adprobemus; secunda est propter decorem aedificationemque eloquentiae; tertia ne mistica quaeque et quae solis gnaris pandi debent, | passim ab infimis* 206^r N
 10 *ac stultis facile reperiantur, ne secundum antiquum pro- uerbum sues gemmas calcent. Etenim si illi didicerint hanc sectam, non solum magistris nihil agent pietatis,*

AN(X)

11 et 14 Matth. 7,6

230 tantum *om. A* distinguat $A^2 N$ (*corr. N^2*) 231 ostendet *A* 233 Finit *N* Opus absolutum ad petitionem Ioannis Marchanouae artium et med. doct. p. anno gratiae MCCCCLXV Bononiae *X hinc des. X* 1 X. *A* : secundus *N* 4 ita – est] ait *N* 5 finditur *N* (*corr. N^2*) scinduntur *A* est *om. A* sagatatete *N* sagatitate N^2 6 in *om. A* quae *A* : quoque *N* 7 secunda est *Huemer* : secundae *N* secunda *A* propter *N* prop̄ *A* 9 et *om. A* debet *A* (*corr. A^2*) 10 secundum *N* : per *A* proumbium *A om. N* 11 gemmas *N* : mas *A* Et *A* si illi didicerint *Stangl* : si illud dicerent *A* illi dedicerint *N* 12 magris *N* post pietatis *add. sed A*

nihil honoris, nihil reuerentiae independent, uerum etiam porcorum more ornatores suos laniabunt.

Scinderationis autem triplex effectus est ordo. Pri- 15
mus, quo uersus scindimus, Catone dicente:

*Mare oceanum
classes quod longae
sepe turbatur
simul nauigant;* 20

hoc enim dicere debuit:

*Mare oceanum
sepe turbatur,
classes quod longae
simul nauigant.* 25

Secundus quo ipsa scindimus fona uel syllabas, sicut Lucanus edidit: *ge ues ro trum quando tum affec omni libet aeuo*, et sic soluitur: *quandolibet uestrum gero omni aeuo affectum*. Tertium genus, quo litteras scindimus. Scinderatio autem litterarum superflua est, sed 30
tamen a glifosis sensuque subtilibus recipitur; unde et

AN

13 nil honoris nil reuerentie A nihil honoris reuerentiam
N 14 more ornatores N : mereor natores A laniabant N
15 ordo om. N 15 sq. quo uersus primus N 16 scinde-
mus N 17 sq. mare iocu clausesses quod A 22 ionicum
A 24 clauses A (corr. A²) 25 nauigent N 26 quod
A 27 quanto AN (corr. Mai²) 28 quantolibet A
29 Tertium genus Mai² : tertius genus N tertius A quod N
30 autem om. A 31 glifosis Stangl : glifis N geflesis A
subtilibus N : subтали A reperitur A

fona breuia scindi magis commodius est quam longa,
 ut Cicero dicit: *RRR SS PP MM N T EE OO A V I*,
 quod sic soluendum est: *Spes Romanorum perit*. Virgi-
 35 lius quoque Asianus: *GGGG L B FF RR S NNN TT*
EEE I VVV AE, quod sic soluitur: *glebae gignunt, fru-*
ges ferunt. Emilius quoque rethor eleganter ait:
SSSSSSSSSS PP NNNNNNNN GGGG RR MM
TTT D CC AAAAAA IIII VVVVVVVV O AE
 40 *EEEEEEE*, cuius haec solutio: *sapiens sapientiae san-*
guinem sugens sanguissuga uenarum recte uocandus
est. Galbungus quoque in laudibus defunctorum lon-
 guas lineas texiens in proemio sui talia fatus est Fau-
 sti: *PPPPPP RRRRRR L MM SSSS NN TT C IIII*
 45 *AAA OO EEEEE*, quod taliter soluitur: *primi patres*
proceres pares pleni pompis erant.

Porro autem multi sunt, qui instar notariorum dissi-
 mili quidem pictura partes Latinitatis uel singulis uel
 binis litteris annotare solent, ut Virgilius Troeanus ad

AN

32 abreuia A commodia N 33 ut om. N MM] OMM
 A OO A V I] O E A 34 sic om. A 35 GGGG A :
 GGG N L B N : BB A S om. A 36 EEE I VVV AE
 A : EAE L VVV EE N soluitur *Huemer* : soluuntur N dui-
 tur A 37 serunt A Emeolius A 38 – 40 et 44 sq.
litterae in AN confusae sunt; Huemer et Polara correxe-
runt 40 solitio A 41 suggens A recte A : factae N
 42 indefunctorum N 43 texens A procemio N sui A :
 sus N su N² factus N Fasti A 45 sq. primae partis pro-
 cere partes pleni pupis N 47 autem om. N multa N dis-
 simile N 49 Troeanus N : Asianus A

Auctianum quendam scribens tali usus est exemplo: 50
*Regali arcario tibi sic liberali Autiano omnem fertilitatem in agris, proli-
 tatem in filiis, mulitatem in coniugi-
 bus, benedictionem in pecoribus per deos o;* unam po-
 suit litteram pro toto actiuo uerbo, quod in o
 terminatur, id est ,opto'. Et Cicero de sole *Magnum,* 55
inquit, luminare, quod totum circuit polum, sol ur; hoc
 posuit pro ,nominatur'.

Multi praeterea ad hoc scindunt fona, ut ea per syl-
 labas in quasdam artes componere ac dirigere nitantur,
 ut Lucius de nomine *Nomen,* inquit, *in modos scinda-* 60
mus Latinos, ut ,mon', quod est signum Grecum, ,ne-
mo', ,mone', ,en', ,ne' et cetera.

Scire autem debemus, quod multa artium omnium
 fona Latina philosophica mutauerit ratio, sicut in uer-
 bis inuenimus uel adiectionem superfluam uel diminu- 65
 tionem corruptibilem; adiectionem, cum ,rogauissem'
 uel ,rogauisse' pro ,rogassem' et ,rogasse' adiecta me-
 dia syllaba repperiamus inscribi, diminutionem, cum
 46^r A media itidem syllaba detracta scribatur: | ,rogarunt' pro

AN

50 Auiceanum N quendam – exemplo om. N 51 Re-
 gali arcario *Stangl* : regali arcan N regaliarchan A sic *Hue-*
mer (in app.) : si N s A Autiano om. N 52 probitatem
 A mollitate A 54 pro A : per N 55 terminetur A
 56 circumiit A ur N : no A 57 pro om. N 58 scindunt
 A : sciendum N 59 con artes ponere A 61 Latinus N
 nomo N 62 cetera A : ar N 63 autem om. N artui A
 63 sq. fona omnium A 64 philosophia A 65 sq. corrup-
 tibilem deminutionem A 67 et N : uel A 68 reperi-
 mus A 69 media syllaba itidem sillabis A

70 ,rogauerunt', sic ,rogarant' pro ,rogauerant' et ,rogarit'
pro ,rogauerit'. Solent etiam rethores mensurandorum
pedum temporumque gratia aliquas syllabas in modis
addere, ut illud Estrii: *Voluimus Ionicum | nauigabere* 206^a N
pontum; hoc posuit pro ,nauigare'. Idem alibi: *Flamma*
75 *aurum accensi probaat camini*; pro ,probat'.

Consuerunt etiam nomina uel pronomina aliis litte-
ris longe alio quam debuit legere modo, ut *buonum*
quod esset *bonum* et *ago* pro *ego*, quae in multis inue-
nimus libris. Multi huic pronomini aliud pronomen,
80 quod litteris magis sit proximum, in Latinitate indere
uoluerunt: *mius mei mihi*; hoc pro *ego*. – Per uarias
Latinitatum multifariasque deferentias quis currere
poterit, cum tam multae sint, ut nequeant numerari?

Omnes partes orationis scindi solent: Nomina, ut
85 ubi sit *regmen* ponatur *germen*, Lucano dicente: *ger-
men Romanorum rectum est*; hoc est *regmen*. Pronomi-
na quoque scindantur, ut *si* pro *is*, secundum illud
Alexandri: *saluus sit si qui contulit*, hoc est *is qui con-*

AN

70 sic – et om. A 71 post rethores add. pro A 72 pe-
dem N (corr. N²) –que om. A 73 ut est illud Malumus
A nauigauere A 74 Item A 75 censi A pro om.
A 77 longe alio quam *Huemer* : longe aliquo modo
quam A longa aliquam N *buonum Stangl* : bonum AN do-
num *Polara* 78 pro N : quod esset A 79 libris om.
N nomen N 80 in Latinitate om. N 81 miusi A
81 sq. Per – Latinitatum om. A 82 sq. currere poterit A :
anuere potuerit N 83 sunt N ut N : et A numeri N
85 sq. *germen regni Romani* A 88 hoc est A : hoe eis N

tulit. Verba quoque scindimus, ut *nodo* pro *dono* et *gelo* pro *lego*. Aduerbia quoque secundum Helarium: 90 *locuti sumus rihe*; pro *heri*. Participia quoque scindebant necessitate cogente, sicut dicit Cicero: *Sapientiam manas in actus exerit*; pro *amans*. Coniunctiones quoque scinduntur secundum illud Ciceronis: *quasiunt uiues uita odibili*; *quasiunt* pro *quatinus*. Scinduntur 95 etiam praepositiones Terrentio dicente: *quidque faciemus abs te*; hoc est dicere *absque te quid faciemus*; item *nesi Deo in hac uiuitur colonia*; hoc est *sine*. Scinduntur etiam interiectiones, ut *tata* pro *atat*.

Sciat unusquisque sciendentium peritorum hoc in 100 primis curare se debere, ut quaecumque sic scindat, solutio probet, quomodo scindat. Non enim recte solui a quoquam potest, quod non recte praepositur; tum inde ne Greca uel Hebrea nomina uerbaue scindere praesumat, quia hoc in neutra lingua habetur. 105

Cicero solebat sic scindere fona, ut foni medium in primo et medium aliud in secundo poneret uersu, iux-

AN

89 dono A : do N et om. A 91 locutus summus N rihe A : reei N quoque om. A scindi debent A 92 sapientium A 93 in actus N Mai : mansio A exerit Mai² : eacerit N erit A Coniuiugationes N 94 post Ciceronis add. quia A 95 quatinus A : quatinunt N 97 dicere om. A quid om. A 98 ante hoc add. et N post sine add. uē A 99 etiam om. A atat Mai² : attat codd. 101 se om. A 101 sq. scindat sic solutio A 102 soluit N 103 potest A : post N 104 inde ne A : unde N post scindere add. debet N 105 habetur lingua A 106 sq. dimedium A (bis) 107 ante poneret add. et N

ta illud:

110 *inque cuncti manebant simul collecti do
iura ineuntes foedera munientes mo,*

hoc est *in domo*. Mutabat aliquando suam consuetudinem, ut ne in clausulis tantum, sed et in mediis uel primis saepe uersibus scisa insereret fona, secundum illud:

115 *hostes proponunt, o ciues, da dextras uestro
uersa iure re uice gubernante fato;*

hoc est *dare*. Rursumque:

*sur sol succurrere clara fulgens luce
ge gaudium ciuili pro portantibus salute,*

120 hoc est *surge sol*.

Hoc in dissyllabis Cicero faciebat. Item in trissyllabis:

*Debeo ciuibus meam rem communem omnibus fa,
nec auaritiam secter in propriis ce,
malam neu rapinam agam in externis re;*

AN

110 ineuntes N foederaque A 111 sua consuetudine N
112 uti A ne in A : in em N clausulis tantum Mar² : clau-
sulis tantis A clausuli stantes N et om. N 113 uersibus
sepe A 116 iurare N uoce N gubernanti N 117 -que
om. A 118 succurre A 121 In dyssyllabis hoc Cicero
solebat facere A 122 communem omnibus Stangl : com-
munibus AN 123 ne A 124 agam om. A

hic findit *facere*. Et iterum:

125

*Omne uisum ab homine cu delectabile
natura stigante pi ipsi indita,
ex qui non potest tur cupidine carere;*

hic findit *cupitur*. Item persectam prosam sic fecit:

*Lau contemptus pecuniae
da in omni molimine
bi per amorem sophiae
lis menti fiet peritae,*

130

hoc est laudabilis.

Terrentius motato more syllabam ex hoc uersu tra- 135
hens et ex illo aliam uel commotabat uel minuebat
atque addebat, secundum illud:

*Tempo quae ra prae suum suo sub iure finem
finitum sibi runt mundi conpage statuta,*

AN

125 hoc est facere A 126 uisu A 127 stigante
Stangl : sugante N sugente A 128 ex quo *Mai*² *Huemer*
exsequi A 129 hoc est cupitur A cupiter N Iterum A
facit A 131 ma in omnibus N 132 pro amore A philo-
sophiae N 134 laudalis A 135 more mutato A syl-
labarum ex hoc trahens uersu A 136 commodabat A
138 tempo *Stangl* : in tempo A tempore N 139 runt ex
rent *corr.* N²

140 hoc est *quaerunt tempora suum praefinitum finem.*
Item:

*Fortis ensem Aeneas forti portabat in nu
pelta fidens ma tuta tela uirum uincebat,*

quod sic est: *ensem in manu portabat.*

145 Varro quoque litteras X uersus mutare uisus est per
denos, secundum illud:

*Vtinam, o uiri, dolorem pro uestris p
sicut pro suo genitrix | gnato sustinet a!* 207^r N
*Quis enim pro suo rite non dolet amico t,
150 cum eum in multis uideat iniuste torqueri e?
Cur ergo ne uos quidem hoc iusto uiuitis affectu r,
uestris ut pro uestram cito hauriatis gazam e
redimendis, quos iniqua proripuerat praeda m
iniquorum ditioni, plebi superbitanti i?
155 Nolite itaque uestris parcere diuitis n,
cum sit magis cunctis bonus opibus amicus i;*

AN

140 suum *om.* N **142** Fortis N : forti A forti A : forte
N **143** ma tuta tela N : matutate ila A uirum *Stangl* :
uertim N *om.* A **144** est *iter.* A **145** commutare A
146 dono A donos A² **149** pro suo rite A : porte N delet
N **150** uiderat A **151** ego A **152** aurielis zazam N
153 remendis N praeripuerit A **154** quorum ditione
A plebi superbitanti *Huemer* : plebi superuentati N pleoi
superuertente A **155** Noli N uestris parcere N : parare
A **156** cum sit *iter.* A cunctus N opibus A

hic tertiae coniugationis uerbum *pateremini* scissum est.

Non ergo nouum putemus esse morem scindi fona, cum antiquitus solitum sit fieri; quod his compertum 160 esse poterit, qui scholas Italicas totas Africanasque, immo in quacumque poli parte positas Latinas, perlustrant. A quibus solet etiam illud scindendi genus adsumi, ut ex duobus fonis, quae coniungi debeant, assumpta ex utroque syllaba prima unum faciat fo- 165
 46^u A num, sicut, cum ordinem ac fidem uolumus | edocere, ,orfi' succincte nominatur; item cum uitam ac disciplinam quis exponat, ,uidis' potissimum edicitur, sicut senex Donatus intulit: *Vidim ueram quis capiat?* Solent etiam integro nomini aliam ex alio syllabam supple- 170 menti gratia superaddere, ut est ,suaptum'; ,su' enim ex suauitate susceptum est.

Multa praeterea sunt genera scindendi, quae sparsim in suis libris doctores prodidere. Nullus tamen eorum, ut opinor, expositionis huiusce ad me usque edi- 175 dit opus. Vos igitur hoc facite, quod Aemerius fecerat,

AN

157 tertiae coniug. A : primum dictionis N 159 putamus nouum A more N fonam N 160 solitum A² : solitus AN 161 scalas N 162 parte poli A 163 solent N illud A : aliud N genus scindendi A 164 duabus A (corr. A²) 167 orfi succincte A : orfessuicante N 168 uidis A : ludis N aducitur A 169 uesam N 170 etiam A : enim N nomine N aliam] alia A ex om. N (suppl. N²) supple- menti N : duplicem A 174 prodededere N 175 huiusce N : h A usque N : us A 176 Aemerius Polara : emediur A emeus uestrae N

gratutum gratium agens agendarum suae coniugi cantilicum, quae sibi ex offa et raphano oleo admixto pene mortalibus inusitatum fer confecerat, dicens: *Mea*
 180 *uxor, meae diuitiae, mea gloria, mea gratia, meum speramen, quas tibi grates rependam, quae mihi epulum facere commentata es, quo ne ipsi quidem reges utuntur Romani?* Si ergo pro uilibus grates refert poeta oleribus, quales nostris pro tam dulcibus sapientiae dapi-
 185 bus grates conuenit rependere doctoribus?

Sunt alia scindendi iura, quae tamen quia pertrita sunt, silentio uellim praeterire. Sed ne quis etiam hoc munusculo se susciperet defraudatum, unum uobis huius rei ponam testimonium, quod meae clausulam
 190 dabit epitomae. De yperbaton sumamus exemplum, quae dictio multiformes uariasque aliarum sententiolarum in eadem sententia interceptiones solet apponere. Quod artium peruersum quidem ordinem, pene tamen

AN

177 gratutum *N* gratium *Stangl* : gratum *AN* coniugii *N* coniug *A* (*corr. A²*) cantilitum *N* antilitum *A* (*corr. A²*) 178 offa et raphano *scripsi* : offa et cefarra *A* ropha et scephora *N* admixto *Huemer* : amxto *N* amixta *A* 179 a mortalibus inusitatem *A* fer confecerat *N* : escam fecerat *A* 180 speramen *A* 181 gratis *N* epulum *Huemer* : aepulae *A* depuli *N* 182 quidem *N* : dem *A* (*corr. A²*) utuntur reges *A* regis *N* 184 quas *N* 186 iura *om. A* trina *N* 187 hoc *om. N* 188 se *N* : rem *A* susciperit *N* 188 *sq.* unum hoc testimonium ponam *A* 190 hyperbato *Huemer Polara* 191 dicti *N* -formas – 192 sententia *iter. A* 192 solit *A* 193 artium *Stangl* : uitium *N* initium *A* peruersu *N* peruerso *A* ordine *A* pene *N* : plenam *A*

inmutabilem per omnes textus lectionum inolerit auctoritatem. Ex quibus est illud Aeneae Mitridatici belli 195
 historiam, immo tragoediam lacrimabiliter enarrantis:
In illo, inquit, (id enim narrare proponimus, qui Mitridaticum, quod maximum scimus, gestum est bellum) in illo, inquam, eodemque quo ego uicensimum et quintum aetatis expleueram annum (hoc enim ita esse Aene- 200
as me edocuit) tempore Blastus quidam genere Phregius Iulius (quod ideo uocabulum Blasti a poetis accipit, quia pene homines pro nimia inmanitate mandere, quod Blasti dicuntur facere, uidebatur); hic ergo a septentrione (ex hac quippe parte oriundus fuit) Romam 205
Germanorum sibi, quorum soceritatem amicitiamque pariter adquesiuerat, satellitibus adiunctis ueniens, ingente urbi populo plebique perditione per eundem facta (in septem siquidem contra sese dimicaturas ciuitatem

AN

194 inmutabilemque A lectionis A inolepit A 195 est om. A Mitridatici Mai² : metridati N metrodici A bello N (corr. N²) 196 errantes A 197 In om. N id om. N praeponimus A qui Mitridaticum Stangl : qui metrodactilicum A quo metrodactilicum N 198 maximus N 199 ego om. N quintum N : X A 200 annum expleueram A 201 docuit A Phregius Polara : phereus N fretus A 202 Iulius N : illius A ideo om. N Blasti uocabulum A 203 quod A per nimio N 204 quod N : pro A post dicuntur add. hi qui ita A uidebatur Huemer : uidebantur AN 205 oriundus N oriundis A (corr. A²) Romanis A 206 quorum N : qua A amicitiaque N 207 satellitibus N uenirent A ingentem N 208 perditione Mai : per diuortia A perdiocia N 208 sq. facta in] factam A 209 in septem N : septentrionem A

210 *diuisit partes) ei intolerabilem incussit plagam, ut pene*
tota ciuitas internicioni se daret. Hic autem ordo pene
 totius | testimonii praeposteritatus est, quem indefe- 207^u N
 renter ideo relinquimus, quia et unicuique in potestate
 est prout libuerit ordinare et huic expositiunculae finis
 215 in proximo est. Sapientium autem scribtorum est iuxta
 haec quae proposuimus exempla scindere fona.
 Finit X.

XI. INCIPIT DE COGNATIONIBVS
 ETYMOLOGIAE ALIORVM NOMINVM

209^r N

Memini me a Donato, meo discente, uestro municepe,
 hesterno rogatum anno, ut, unde ‚celum‘ dictum sit, | 209^u N
 5 aperirem. Cui respondi non illius temporis fuisse id
 operis inpendere mente, corporico eunte in nimium

AN

1–217 O f. 198^r–198^u 1–190 cf. G

210 *ante partes add. in A ei Stangl : et AN* 212 est
 preposteratus A 214 est *om. N* libuerit N : uoluerit A
 215 Sapientia A autem *om. A* 216 haec *om. A* propo-
 suemus N praeposuimus A 217 X *om. N* 1 XI. incipit
solus A habet : Incipit IIII. N 1 *sq. De – nominum*
Stangl : De cognominationibus nominum atque uerborum N
 De cognitiobus etinmaliae aliorum nominum A Epistula
 Virgilio Maronis de cognitionibus nominum et uerborum O
 Hic secuntur ethimologie. Virgilius presbyter Hispanus G
 3 Meminisse me N Meminine A adorato A mancipite A
 municipite O 4 hesterno N sit dictum O 5 non nulli-
 us A 5 *sq. id operis N : opus A operis O* 6 *sq. corpo-*
 rico – fastidium] corpori nominum festinan N

fastidium. *Sicut enim, inquam, cymba si in tempestate inexplorato mari se commiserit, statim naufragium patietur, in tranquillo autem aurarum statu incolomis euadit, sic et mens sapientis cum quadam perturbatione* 10 *moueatur tranquillitatis, sapientiae capacem non esse sciat. Cum uero depulsa hac qua detenebatur temptationum mole uelut quibusdam fuerit nexibus exuta, tunc sapientiae uenas et interna mysteria exinterabit et euiscerabit.* Huic ergo quaestioni discentis quia id temporis uacare non potui, nunc eandem et illius desiderio et uestrae dilectioni largior, praesertim cum ille a nobis utpote uester cuius petierit hac edoceri, alia etiam nomina uobis commodi gratia superadditurus.

,Celum' ob hoc dici putatur, quia quaedam intra se 20 grandia celat archana et ipsius aeris spatiis nubiumque obstaculis ab humanis celatur obtutibus. Sed quod et litterae et statui magis conpetat dicamus: ,celum' a cel-

AN

23 cf. *Bed. orth.* 18,282 *al.*

7 fastidium] festinanti O sordandi O¹ Sicut – 15 quia om. N Sicut A: Si O tempesta O 8 inmisit A statum A 11 mouetur O tranquillitatem A 12 post sciat add. sententiarum A 13 nexibus fuerit A 14 mystica O 14 sq. eius cerabit A 15 discentes A (corr. A²) desententus quibus illis temporibus O 16 eandem – 17 et om. N 17 dileccionis N praesertim – 19 gratia] alia N 18 utpote A ciues A petierit Stangl: potuerit AO hoc O doceri O alio O 19 uobis ex uestri corr. O² superaditurus O² (legi non potest O) 20 ab hoc O 21 grandia om. A gaudia O ipsum aerum N ip̄ aer A 22 celat A obtutibus – 23 celsitudine] obtitudine N Sed om. A quia O 23 statuae A competit O celi O

situdine sua rectissime nomen accipit, unde et nos in
 25 quadam breuiaria Latinae linguae explanatiuncula,
 quia glosam philosophorum peritissimi uocant, altum
 celum', diximus. Sed altitudo et profunditatem non-
 numquam | significat. Denique siue in aere siue quic- 47^r A
 quid infra terram est positum, altum nominandum est,
 30 sicut et senex Donatus, inmenso dolore superatus cor-
 poris, hiemali nocte uelut longissima fastidium susti-
 nens ac solito languentium more diem euenire deside-
 rans, tamquam si aliquid requiei corpori foret
 adlaturus, tali precabatur modo: *Obsecro uos, o alti,*
 35 *quicumque estis, emittite ad me solem in terra lucere,*
diem protinus adlaturum.

'Terra' ob hoc dicitur, quia hominum pedibus teri-
 tur; sed aliter si separetur, quia .ra' portatrix uel geni-
 trix in Latinitate philosophica interpretatur. Vnde et

AN

37 cf. *Isid. etym.* 14,1,1

24 sua om. A nomen accipit rectissime O unde – 26 uo-
 cant om. N 25 pinaria O linaria Oⁱ explanaticula
 O 26 quod A quoniam O peritissimi philosophorum A
 27 nonnumquam et profunditatem A 28 aere Polara : are
 AN 29 est positum N : positum est O positam A est alt.
 om. A 30 inmenso – 34 modo om. N corporis dolore su-
 peratus O 31 nocte uelut] noctebif A logissimum O
 32 uenire O 33 si om. A requieses corporis A 34 al-
 laturus O 35 ante estis iter. alti A sole A in – 36 adlatu-
 rum om. O in Huemer : et AN 36 adlaturus A 37 sq.
 quod A (bis) 37 hominum om. O territur N 38 aliter
 – 40 dicuntur om. N sic separatur O ra] terra O 39 et
 om. O

naues quae portant ,rates‘ dicuntur. Ter igitur ,ra‘ dici- 40
tur: primo, quia ex ea nascimur (unde et ex humo
,homo‘ dicitur); secundo, quod eius fructibus alimur ac
recreamur; tertio, quod in ea leto soluti uelut in ma-
tris uulua recondimur.

,Mare‘ a Latinis ex amaritudine diriuari putatur, ab 45
Hebreis aquarum collectus dicitur. A philosophis ex
duobus componitur uocabulis uelut magna res, quae
nulli mortalium ut est patere potest.

,Sol‘ dicitur, quia solus per diem sui fulgoris ui to-
tum orbem obtunsis una stellis cum luna inlustrat. Vel 50
certe ,sol‘ ex sollemnitate, hoc est abundantia splendo-
ris, nuncupatur.

,Luna‘ a quadam Diana aestimatur nominari, quae
hoc nomine uocitabatur. Sed, quod uerius dicendum
est, ,luna‘ ex ipso lumine uocatur, quod est luminare. 55

AN

41 sq. cf. *Isid. etym.* 11,1,4 45 cf. *Isid. etym.* 13,14,1
49 sq. cf. *Isid. etym.* 3,71,1 55 cf. *Isid. etym.* 3,71,2

40 sq. terra igitur primo dicitur O 41 quia] quod
N eo A unde – 42 dicitur om. A 42 secundum N uel O
42 sq. ac recreamur om. O 43 tertio] uel O eo O eum A
ante leto add. ex O solutu N soliti A in alt. om. A maris
O¹ 44 uuluam N aluum A 45 Mare – putatur om.
N diriuari ex diriuatur corr. O² ab om. O 46 post He-
breis add. uero O collectio A ante A add. mare O A –
48 potest om. N A] Ex A 49 quia] quasi A 49 sq.
totum orbem ui O 51 sollemnitatem N 53 Lunam N
54 hoc om. N nomen N uocabatur AO dicendum om. N
55 est prius om. AN quod – luminare om. N quod s̄ est
A

,Stella' a quodam Stillone uocitata est, quem dicunt aurigam fuisse stellarum. Sed stellae omnes ideo dicendae sunt, quia ueluti quaedam stillicidia leui uolutu discurrunt. – Sed inter stellas et astra et sidera, quae
60 tria genera sunt celestis ornatus, quaedam deferentia est, quod ,stellae', ut diximus, de stillando diriuantur, ,astra' de uarietate picturae (,aster' quippe apud philosophos ,pictor' dicitur), ,sidus' de situ altiore nominatur. Ergo sidera altissima sunt astrorum, stellae minima quaeque astra ac leuia, astra uero omnis ornatus
65 celi communiter dici potest.

,Auis' de auiditate carpendi dicenda est, ,uolucer' uero ab ipsa uelocitate uolandi. ,Volatile' autem non erit nomen primae positionis, sed diriuatium de ,uolucere'. Sed omne quicquid uolat communiter dicendum est ,uolatile', Catone dicente de Sartino: *Sagittae eius uolatiles sunt*; et Cicero ad Minalaum *Elephanti tui*, inquit, *uolatiles in bello*. Aues ergo non nisi auidae

AN

57–59 cf. Cap. 107,2 67 sq. uolucer ... uolandi: cf. *Isid. etym.* 12,7,4

56 stellam N stilline N 57 omnis N 58 stellicidia N uolatu AO 59 dicurrunt O 60 quaedam] quae N differentia O 61 quia O de] a O dirantur A 63 de] a O altiore] moiore N 65 sq. celi ornatus O 66 celi – potest] celorum N possunt A 67 uolucer – 68 uolandi om. O 68 uero – uolandi] a uolando A 69 est O proximae N diriuatum N de – 70 omne om. N 70 Et omne quod O 70 sq. dicendum est] dicitur et N 71 uolatile om. N de Sartino om. N sarcione O Sagittae] Surgite O 72 et] sed et O ad Minalaum om. N elifan N 73 Aues – 75 putant om. N

satis atque uoraces dicuntur. – Sunt qui ,aues' ab ,auis', hoc est desertis locis, nominari putant. 75

,Bestia' dicitur de ,bessu', hoc est more feritatis. ,Belua' marina erit; ,bel' enim a philosophis ,mare' uocatur.

,Caro' a caritate cognitionis, ,corpus' a corruptibilitate naturae dicendum. Sed hoc de homine; ceterum 80 si omne quod uisui patet ,corpus' dicitur, requirendum est, unde appellatur. ,Pus' in Latinitate philosophica ,custodia' dicitur, sicut Origenes ait: *Positis in pure fratribus ille solus euasit*, hoc est ,in carcere'. ,Corpus' ergo a corona circumdandi et a custodia retinendi di- 85 citur.

,Caput' a capacitate sumendi dictum est, unde et ,capere' dicimur, quae comedimus, et ,tenere', quae

AN

79 corpus–83 dicitur : cf. *RCCM* 23 (1981), p. 160; etiam *Sed. mai.* 134,87–91

74 post qui add. et O 75 hoc] id O locis om. AO 76 post de add. esu uel O hoc] id O est de more A feritatis NO : foerocitatis A 77 Belba N erit om. A est O bell N enim mare ampisicis uocatur N uocatur] est A 79 cognitionis NO corruptilitate N 80 dicendum] dicitur N dicendum est O hoc] si A de om. O 81 si omne om. N dicitur N : dicatur AO 81 sq. requirendum est] quaeritur N 82 Latinitate philosophica] philosophia N 83 dicitur om. O ut ait Originlis N ut etiam O 84 ille solus] solus hic O solus N Corpus – 85 retinendi] corpora a custodia N 85 a alt. om. AO dicendum est A 87 sumen A et om. N 88 dicimus AO dicitur N quae prius] quod A

manuum tenore tangimus. Tamen ad animum utrum-
 90 que referendum est, eo quod capax cogitationum ac
 memoriarum et tenax consiliorum ac diffinitionum sit.

‚Oculus‘ dicitur, eo quod occulta peruideat ac perlu-
 stret, ‚auris‘, eo quod auditus cordis sermones internos
 hauriat.

95 ‚Pectus‘ a philosophis Latinis cum additamento s
 scribebatur, ex eo quod spectat ad cordis secreta; un-
 de Lucanus dicit: *Quantae in humano spectore uolitant*
cogitationes! Sed nos ‚pectus‘ dicimus a pectendo, id
 est discernendo et dinumerando cogitamenta, unde et
 100 in modum pectinis cuiusdam etiam uisibiliter compac-
 tum est. Vnde et quae in pectore mala cogitantur
 ‚peccata‘ dicuntur.

‚Vbera‘ non nisi mulierum dici debent, quae ab
 ubertate lactis nuncu|pantur. Si quis in uiris ubera no- 210^r N
 105 minare uoluerit, uirilia erunt, quae humorum inundati-
 one exuberant.

AN

92 cf. *Isid. etym.* 11,1,36 93 sq. cf. *Isid. etym.*
 11,1,46 103 sq. cf. *Isid.* 11,1,76

89 manuum – 90 est] manum tangam sed ad animam re-
 fertur N 91 memoria N et – sit om. N 92 dici dici-
 tur N eo om. O perlustrat A 93 auditos O auditus
 sermonis ex internis N internis etiam A 95 sq. a – scri-
 bebatur om. N additamenti O 96 unde – 98 pectendo]
 dicitur a pectando N 97 pectore A 98 petendo O
 99 et prius – 101 cogitantur] unde N 100 pectis O
 103 dicitur N 104 sq. si in uiris uoluerit nominari uirilia
 (om. ubera) N

,Venter' a uenti spiramine sic dicitur, quia et uentus ipse ab hoc nomen accipit, quod per omnes uenas latebras artusque totius creaturae perueniat.

,Lingua' a linguendo dicitur.

110

Philosophi uirtutem et cursum ,man' et ,pen' uocauerunt, quorum nominum per omnes casus numerosque et genera monoptota declinatio est. A ,man' ergo, hoc est a uirtute, ,manus' appellatae sunt et a ,pen' ,pedes', quod est a cursu.

115

47^u A ,Equus' ab equitate cursus dicitur. ,Vir' a uirtute nomen accipit, sicut supra effati sumus; ,mulier' a multitudine sexus. ,Vxor' ea tantum | dici debet, quae a uiro fuerit uxorata, hoc est in coitu sopita. Sed ,coitus' generaliter dicitur omnis coeuntia siue itineris siue concordiae siue conubiorum. ,Cor' uocatur a correctione sensuum.

120

,Lux' dicitur semper celestis, hoc est diei solisque; at ,lumen' materiale est, id est ignis aut lucernae.

AN

107 spiramini *N* 108 ipse *om. N* ob *NO* (*corr. O²*) accepit quia *O* per] in *A* 109 arctusque *N* creatura *N* 110 lingendo *AO* 111 man̄ ... ped̄ *N* 112 sq. per – genera *om. N* 113 declinatio ex detio *corr. N²* post est *add.* per omnem (omnia *N²*) genera *N* 114 a prius *om. N* 115 pen] per *N* cursum *N* (*corr. N²*) 116 Equos *N* 116 sq. nomen accipit *A* : nomen accepit *O* nominatur *N* 117 sicut – sumus *om. N* sicut *Stangl*: sic et *A* sed et *O* multitudine *A* mollitudine *O* 118 ea – debet *om. N* 119 fuerat *N* uxoriata id est *O* hoc est et sopita *om. N* coitu] coitus *A* 120 coeuntia *N* : coniunctio *A* conueniencia *O* 121 corruptione *N* 124 est prius *om. A* id est *om. O*

125 ‚Aqua‘ generaliter omnis liquor dici potest, quo si-
tientibus potus infunditur, sicut ‚panis‘ dicitur omne,
quod pascit. ‚Vinum‘ siue de uinea nominatur siue de
eo, quod totas inplet uenas.

130 ‚Labia‘ ex labore loquendi dicta intelleguntur; Ae-
neas meus in hoc nomine aliud intellexit: *ob hoc*, in-
quit, *labia uocantur, quod cotidie per uerba in uitium*
labuntur.

135 ‚Lapis‘ dicitur simpliciter de lapsu, quod facile scili-
cet praecipitetur uel iecitur. Sed altius ‚lapides‘ dicun-
tur de sua lampaditate, quod ex eis lampades ignis
accenduntur. Vnde et lapides pretiosi ex insito sibi
splendore uelut ex quadam lampadum similitudine no-
minati sunt. ‚Saxa‘ uero inmania et immobilia uelut
quaedam statucae immobiles nominata sunt. ‚Petra‘ de

AN

127 sq. cf. *Isid. etym. 20,3,2* 138 saxa ... inmania :
Verg. Aen. 1,139 saxa ... immobilia : *Verg. Aen. 9,448*

125 post generaliter add. dicitur et dici – 126 sicut om.
N licor O post quo add. sidentibus uel O 127 siue ...
siue] non ... sed A nominatur om. N 127 sq. de alt. –
uenas] quod impleat uenas N 129 dicta intelleguntur AO
: dicitur N Aeneas – 132 labuntur] siue quod per uerba
labuntur de lapsu N 133 Lapis – 134 altius om. N de
eras. O² quod O 134 iacetur O 135 lapaditate
O lampades] lampadis O² lapides N 136 Vnde et om.
N post pretiosi add. dicuntur O 137 lampadam N simi-
litudinem A 137 sq. nominati sunt om. O 139 statucae
– sunt] staturae dicitur N statute A

duritia dicitur; omne enim durum et indomitum apud 140
ueteres ‚petrum‘ uocitabatur.

Hoc sane scire debemus, quod quaecumque nomina
aut uerba secundum propinquitatem litterarum non
sonuerint, secundum sensum et consuetudinem scrib-
turarum intellegenda sunt. ‚Dies‘ nominatur a quibus- 145
dam, quia diis iucundus est, sed nos dicimus ‚diem‘
nominari, quia <a> tenebris disiungat ac diuidat. ‚Nox‘
dicitur ab eo, quod humanis noceat negotiis, siue quod
in ea fures latronesque nocendi aliis occasionem nan-
ciscantur. 150

‚Tempus‘ a temperamento nomen accipit, eo quod
diebus mensibus annis frigore aestateque temperatur,
siue quod unumquodque spatium separatim tempera-
tum est.

AN

147–149 nox ... noceat ... nocendi : cf. *Isid. etym.* 5,31,1
151 sq. cf. *Isid. etym.* 5,35,1

140 omne – 145 sunt *om.* N indomatum O 141 uoca-
batur O 142 quia O 143 propinquitate A 144 post
sonuerint *add.* sed A et *om.* A 145 nominatur *iter.* N
146 quia – est] uel quia dicandum est A quia] quasi O est
om. O sed – 147 nominari] nos dicimus dies N 147 ob
hoc nominari quid tenebras O a *suppleui* tenebras A dis-
iungat ac *om.* N 148 noceat humanis AO negotiis – 149
nanciscantur *om.* N 149 et latrones O nanciscantur A
151 paramento A nomen accipit A : nomen accepit O dici-
tur N eo *om.* AO quia O 152 et aestate O temperetur
O temperantur A (*corr.* A²) 153 siue – 154 est *om.* N
unumquodque *Stangl* : unamquodque A uniuscuiusque O
separatim *Stangl* : separatum A *om.* O

155 ‚Annus‘ dicitur ab eo, quod cuncta annouat. ‚Mensis‘ a mensura dicitur, quia quisque eorum mensuratur; sed ueteres alio dixere modo, quia menses ideo dicti sunt, eo quod mensam communem omnibus suis fructibus uelut quibusdam dapibus repleant, unde et
160 hiemales menses dici negarunt, sed spatia.

‚Aestas‘ de longitudine dierum aestatis nominatur; aestus ipse ‚ardor‘ dicitur. ‚Autumnus‘ uocatur de autumnatione fructuum, qui in eo colliguntur. ‚Hiems‘ a doctoribus ‚frigus‘ interpretatur uel ‚sterilitas‘, ‚uer‘ ab
165 eo, quod in eo cuncta uernent, id est uirescant.

‚Pluuia‘ dicitur siue quod de celo in terram pluit, siue quod ipsius terrae germina rigando plurificet. ‚Nubes‘ dicuntur, quia solem suo tegmine uelut sub quodam pallio obnubunt.

AN

155 sq. cf. Cassiod. inst. 2,6,1

155 ab om. N annouat Polara : innouat AN annuat
O Menses AN (corr. N²) 156 mensuria A dicitur om.
AO quia – 158 quod] siue N unusquisque O 157 modo
dixere O quia] quod O 158 communem] id est terram N
158 sq. omnibus et uelut quibusdam om. N 159 im-
pleat N unde – 160 spatia om. N 160 negauerunt O
161 Aestus N Aestatis O post longitudine add. spatiorum
A aestatis om. N nominatur AO : dicitur N 162 aestus
om. N aestas A ardor AO uocatur] dicitur N autumnatione
A autumnatione N 163 qui in eo] quod N 163 sq. a doc-
toribus om. N 164 sq. ab eo] hoc est N 165 uernant
O uernunt A id est uirescant om. A uirescunt O 166 di-
citur O : om. AN siue] eo N non A in terram om. N terra
A pluiat N pluatur O 167 siue] sed A germina – pluri-
ficet] gerimen inrigat N plurificat O 168 quod A uelut
sub Huemer : uelut A uelut O uelut N

,Gloria' ex eo dicitur, quod alti quique, ut sunt dii, 170
apud philosophos ,glores' dicuntur. Sed quod certius
,gloria' a glorificatione laudis sic dicitur.

Hoc sane sciendum est, quod omnia nomina pene
apud ueteres alias dicebantur et apud nos nunc aliter
habentur. Ex quibus est ,gratia', quam esse dicimus, 175
quae gratis et sine pretio accipitur; illi ,gratulam' dice-
bant a gratulatione accepti. Nos dicimus ,brachium' ex
,bracho'; ,brachum' enim in Latinitate philosophica
,fortitudo' dicitur; illi uero ,protentorium' uocabant ab
eo, quod protenditur. 180

Nos dicimus ,dentes', quod dent quandam loquelae
ac uoci confortationem. Illi ,ruminos' uocarunt, quia
cunctos rodunt cibos. [Guttur ab angustu utique uoca-
tur.] Aeneas dentes ,mandibulas' melius dici arbitratus
est ex eo, quod mandunt. 185

AN

170 – 172 gloria a glorificatione apud philosophos glores di-
cuntur *N* 171 sq. Sed – dicitur *om.* *N* quod *om.*
O 173 Hoc – 175 habentur *om.* *N* nomina *om.*
A 174 nunc] modo *O* 175 Ex – 177 accepti] gratiae a
quo gratis datur uel si pretium accipitur *N* gratia *om.*
O quod *A* 177 gratulationem *A* accepti] accipitur
O 177 – 180 Brachium fortitudo dicitur (*cetera om.*)
N 181 – 185 Dentes dicitur eo quod dent loquellae uel for-
titudinem uocis. Alii rumunus (ruminus *N*²) nominauerunt,
alii mandubulas *oe* (*pro eo*) quod rodunt cibum uel mandant *N*
quandam] qñ *O* 182 uocauerunt *O* 183 raduait *A* ru-
dent *O* Guttur – uocatur *seclusi* (*fort. Virg. scripsit, sed non*
hoc loco) utique *Stangl* : utriusque *AO* 184 mandipulas
A 185 mandant *AO*

Hic idem mihi dicebat, cum ab eo inquirerem, quid esset natura: *O fili, scito, quod uniuscuiusque rei natura est in qua nascitur et sine qua omnino subsistere ac uiuere non potest, sicut homo sine actu, auis sine uolatu, piscis sine natatu.*

Hic rursum, cum simul legeremus grammam, percunctanti mihi, cur inter omnes litteras uocales quinque primatum tenent, sic respondit: *Debes, o fili, scienter intellegere, quod hae uocales quinque litterae regnum quodammodo sibi in octo partibus orationis uendicant atque adsumunt. Nam in nomine A per tria genera regnat, ut poeta, puella, poema; in pronomine, ut illa; in uerbo secundum primam coniugationem, ut ructo -as; in aduerbio, ut una; in participio, ut lecta; in coniuncti-*
one, ut at (idem enim est, utrum in principio dictionis an in fine uocalis habeatur); in praepositione, ut a scola; in interiectione, ut attat. E in nomine, ut sedile; in pronomine, ut ille; in uerbo autem dupliciter regnat, siue secundum secundam coniugationem, ut sileo -es,

AN

186 Hic – 187 quod om. N 187 unaquaque N rei om. A
 188 omnino – ac om. N 189 sic O 190 pisces AN
 nando A 191 Hic – 215 ui om. N Hic – 196 adsumunt
 post 215 ui transp. O gramma A gramam O percunctanti
 AO² : percunctantem O 192 mihi om. O 193 Debes
 om. O 196 adsumunt Polara : adsumant A sumunt O
 197 ut om. A pella A 198 prima coniugatione A
 199 aduerbiis A 200 ad O enim om. A utrum] ueram
 O 201 finem A habeatur uocalis littera O 203 au-
 tem Stangl : at A om. O 204 siue – coniugationem A : in
 secunda coniugatione O

*siue secundum tertiam correptam, ut lege; in aduerbio, 205
ut docte; | in participio, ut lecte; in coniunctione, ut ergo;
in praepositione, ut e celo; in interiectione, ut uae. I in
nomine, ut frugi; in pronomine, ut illi; in uerbo secun-
dum tertiam coniugationem productam, ut erudio -is;
in aduerbio, ut heri; in participio, ut lecti; in coniuncti- 210
one, ut ideo; in praepositione, ut fori (quod ponimus
pro ,extra', ut ,fori domum', cui quidam addunt s,
quod non praepositio, sed pro aduerbio fit, licet legam
,sederunt foris ciuitatem, foras urbem'); in interiectione,
ut ui. – Et sicut corpus per quinque sensus constat, ita 215
scriptura per quinque litteras uocales, quae regnant in
octo partibus orationum.*

INCIPIT XII. DE CATALOGO GRAMMATICORVM

Primus igitur fuit quidam senex Donatus apud Troeam, quem ferunt mille uixisse annos. Hic cum ad Romulum, a quo condita est Roma urbs, uenisset, gra- 5
tulantissime ab eodem susceptus IIII continuos ibi fe-

(A) N

205 siue – correptam A : in tertia correpta O 206 ut
prim. O : om. [A docte] hinc des. A 208 secundum –
209 productam Polara : secundum III coniugatione producta
O 209 -is scripsi : -dis O 215 Et – 217 orationis om. O
216 uocales quae Ma² : uocalis quam N 217 Finit add. N
Explicit add. O 1 XII. scripsi : V. N 2 catalogo Ma² :
catologo N 4 Troiam N² annus N (corr. N²)

cit annos, scolam construens et innumerabilia opuscula relinquens. In quibus problesmata proponebat, dicens: *Quae sit mulier illa, o fili, quae ubera sua innu-*
 10 *meris filis porregit, quae quantum suxa fuerint, tantum*
in ea inundant? Hoc est sapientia. | *Quid interest inter* 210ⁿ *uerbum et sermonem et sententiam et loquelam orationemque?* ‚Verbum‘ est omne, quod lingua profertur et uoce; ‚sermo‘ autem, cuius nomen ex duobus uerbis
 15 compositum est, hoc est serendo et monendo, comptior ac diligentior fit; ‚sententia‘ uero, quae sensu concipitur; porro ‚loquela‘ est, quando cum quadam eloquentia dictionis ordo protexitur; ‚oratio‘ est, quando usque ad manuum artem describendi oratorius sermo
 20 perueniat.

Fuit itidem apud Troeam quidam Virgilius eiusdem Donati auditor, qui in describendis uersibus diligentissimus erat. Qui LXX uolumina de ratione metri scribens et epistolam ad Virgilium Assianum missam de
 25 uerbi explanatione. Tertius Virgilius ego.

N

9–11 sapientia : *Sed. coll. II,1 Ps. Beda Coll. n. 1*
 11 Quid–20 *M f. 33^u* 13 Verbum–20 *F f. 33^u Beda orth. 57,1245–1250*

11 interest *M : om. N* 12 sententiam *M : scienciam N*
 14 autem *FM : om. N ñ suppl. N² cuius – duobus om. F* 15 comptior – 16 fit *FM Beda (fit om. M) : om. N*
 17 lequella *N* est *M : om. FN Beda* 19 manuum *Beda : mannum N manum FM artem FM : arte N* describendi
Stangl : describendus FN Beda oratorius *Mai² : oratprios MN* oraturius *N² oratoris F* 20 praeueniat *M* 21 Troiam *N²* 23 scribit *Mai² Polara*

Nam Virgilius Assianus praedicti discens fuit, uir admodum ministratorius sanctis uiris, ut numquam in sede eum uocantis sermo inueniret. Hunc uidi meis oculis, et puerulo mihi notas caraxauit. Hic scripsit librum nobilem de duodecim Latinitatibus, quas his nominibus uocauit: *Prima, inquit, est usitata, quae in usu Romanae eloquentiae habetur. II Asena, hoc est notaria, quae una tantum littera pro toto fono contenta est, et haec quibusdam formulis picta. III Semedia, hoc est nec tota inusitata nec tota usitata, ut est ,monta glosa', quod est ,mons altus', et ,gilmola' pro ,gula'. IV Numeria, quae proprios numeros habet, ut ,nim', hoc est I, ,dun' II, ,tor' III, ,quir' IV, ,quan' V, ,ses' VI, ,sen' VII, ,onx' VIII, ,amin' IX, ,ple' X, quod dictum de plenitudine est, et sic ,nimple' XI, usque ad ,plasin' XX et ,torlasin' XXX et ,quirlasin' XL usque ad ,bectan' C, et peruenit usque ad ,colephin' M et reliqua. V Metrofia, hoc est intellectualis, ut ,dicantabat', id est ,principium';*

N

29–57 cf. R f. 30^u

27 sanctis uiris *Hartel* : satis uir N 28 inueniret N² : *legi non potest* N 29 caracsauit ex cracsauit *corr.* N² 32 Asena R : Assena N 33 fono *Stangl* : sono NR 34 formulis *Mai*² : formalis N *om.* R 35 monta glosa R : mota gl̄us N 36 quarte R : *om.* N Numeria R : Numiroa N Numiroa N² 37 proprius numerus N (*corr.* N²) hoc est R : *om.* N 38 ses sex R : *om.* N sen R : sem N 39 ple decem R : pleni N dictum ex tum *corr.* N² 40 nimple R : con.ple N 41 bectan R : dictam N 43 intellectualles N dicantabat id est R : dicantabaat in hic est N

,sade', id est ,iustitia'; ,gcno', hoc est ,utilitas'; ,bora',
 45 hoc est ,fortitudo'; ,teer', hoc est ,dualitas coniugalis';
 ,rfoph', hoc est ,ueneratio'; ,brops', hoc est ,pietas';
 ,rihph', hoc est ,hilaritas'; ,gal', hoc est ,regnum'; ,fkal',
 hoc est ,religio'; ,clitps', hoc est ,nobilitas'; ,mrmos',
 hoc est ,dignitas'; ,fann', hoc est ,recognitio'; ,ulioa',
 50 hoc est ,honor'; ,gabpal', hoc est ,obsequium'; ,blaqt',
 hoc est ,lux solis'; ,merc', hoc est ,pluuia'; ,pal', hoc est
 ,dies et nox'; ,gatr', hoc est ,pax'; ,biun', hoc est ,aqua
 et ignis'; ,spadx', hoc est ,longeuitas'; ex his rebus mun-
 dus totus gubernatur et prosperatur. VI Lumbrosa, hoc
 55 est perlonga, cum pro uno <fono> usitato totus uersus
 scribitur; cuius exempla sunt haec, ut: ,gabitariuum bre-
 sin galsiste ion', hoc est ,legere'; item ,nebesium almige-
 ro pater panniba', hoc est ,uita'. VII Sincolla, hoc est
 60 continetur fono; cuius exempla sunt ista, ut ,gears', hoc
 est ,mores collegite, bona diligite'; item ,biro', hoc est

N

61 biro—78 alti : R f. 32'

44 sade R : s.ahm N iustitia R : iusticiam N gco (n suppl.
 N²) hoč utilitas N : gnoutil R bora N : bea R 45 con-
 iugalis Mai² : coniugales N coiuū R 46 ueneratio R : uera-
 cio N 48 nobilitas R : nubilitas N 50 gabal NR (corr.
 N²) 51 pal Huemer : sstil N pallias R 53 spax N (corr.
 N²) 54 post prosperatur add. latina N (sed non R) Lum-
 brosa R : limbrosa N 55 fono suppl. Mai² 56 gabitariu-
 um — 57 ion N : gabigayrum besingal firelon R 57 legere
 Mai² : leiere N legat R 58 est om. N 59 uice Mai² :
 ceruice N totus Mai² : tantus N 61 est prius om. N dili-
 gite Huemer : dibigite N biroc R

,linquere parentes utile non est'. VIII Belsauia, hoc est peruersa, cum casus nominum modosque uerborum transmutat; cuius exempla sunt haec, ut: ,lex', hoc est ,legibus', et ,legibus, hoc est ,lex'; et ,rogo', hoc est ,ro- 65 gate', et ,rogate', hoc est ,rogo'. IX Presina, hoc est spatiosa, cum unum fonum multa usitata significat, ut ,sur', hoc est uel ,campus' uel ,spado' uel ,gladius' uel ,amnis'. X Militana, hoc est multimoda, cum pro uno fono usitato multa ponuntur, ut pro ,cursu' ,gammon' 70 ,saulin' ,selon' ,rabath'. XI Spela, hoc est humillima, quae semper res terrenas loquitur, ut ,sobon', hoc est ,lepus'; ,gabul', hoc est ,uulpis'; ,gariga', hoc est ,grus'; 211' N ,lena', hoc est ,gallina'; hac Vrsinus | utebatur. XII Po- lema, hoc est superna, quae de superioribus tractat, ut 75 ,affla' pro ,anima'; ,spiridon' pro ,spiritu'; ,repota' pro uirtutibus quibusdam supernis; ,sanamiana anus' pro quadam unitate dei alti; hoc semper genere Virgilius loquebatur. Haec Virgilius Assianus.

N

62 *linquere* – est *Maï²* : utile parentes linquere non est R
linrequerere parentes utile non em N Belsabia R 65 et
ligibus N *rago* N 66 *rogate* R : *rogant* N *rogunt* N²
67 *sq.* ut *sur* R : *usur* N 69 *per* N 70 *pro* R : *per* N
70 *sq.* *gabon* *sualin* *rabat* *sclon* R 71 hoc est *iter*. N
72 *sabon* R 73 *gabal* R *gariga* – *grus* N : *ganzagī* R
74 *Polema* R : *Ponema* N 75 *superna* N : *figurata* R
76 *affla* *Maï²* *Stangl* : *alippha* N *allipha* R 77 *sanamia* (*et*
anus om.) R 78 *Virgilius Stowasser²* : *uirus* N 79 Haec
Stowasser² : Hae N

80 Primogenus quidam apud Cappadociam uir dulcissimus erat, in fissicis satis gnarus et in conpotatione lunae et mensuum sagacissimus. Hic scolasticis suis aiebat de tonitruo interrogantibus spiritum quendam esse inusitati uenti, qui praestitutis temporibus mundo intonat
 85 et cuius sonus tonitruit. Cuius naturae hoc est, ut solus humanis se auribus ingerat; qui non tam spiramen quam fulgoream flammam habet; quem et altiores omnibus uentis et profundiora omnium penetrare asserebat. Quem cum interrogassem, utrumnam hic
 90 uentus propria dictione an aliena regeretur, assumens pagillam quattuor poeticos confecit uersus, ita inquit:

*Summa in summis
 <quis> potens celis
 95 celsaque cuncta
 gubernat cela?,*

id est Hebreorum deus.

N

80 Primogenus : cf. *Latomus* 34,936 82–86 cf. *Isid. nat. rer.* 29,1

80 quidam *Mai*² : quaedam N 81 gnarus *Mai*² : ignarus N 85 hoc *Polara* : om. N haec *suppl.* N² 86 humanis *Mai*² : hamanis N auribus *scripsi* (cf. *Erano*s 79 [1981], 118) : usibus N uisibus *Stangl* 87 flammam *Mai*² : flamma N 91 poeticus N (corr. N²) 94 quis *suppl. Stangl* 96 cela *Stangl* : celsa N 97 deus *Mai*² : deum N

Hestrius, uir Hispanus, in compositione historiarum splendidae satis eloquentiae quandam similitudinem mihi dedit, dicens: *Vicem solis in testimoniis agit uerbum, nam sicut dies absque sole non est rutilus, sic testimonium sine [I] uerbo non lucidum.* Hic ait: *O rex, scito, quia, sicut tecum tua ancilla uitam hanc est sortita communem, ita et tu cum ea mortem subibis communem.* Item interrogatio: *O auare, quid celum, quid terra, quid mare sua dona tibi ferunt, et tu tua tuo bona non fers proximo?* Item: *<Ferunt> in mari piscem obuia quaeque uorantem nec satiari potentem, sic mens hominis auari toto nescit saeculo satiari.* Hactenus Hestrius.

Erat apud Aegyptum Gregorius Grecis studiis ualde deditus, qui tria milia librorum de Grecorum historiis conscripsit.

N

102–105 Flor. 141 105–107 Flor. 51 107–109 Flor. 297 (et Sed. coll. XIII, VIII, 26)

98 Estrius Polara Istrius Huemer uir *Mai*² : uirus *N* uiris *N*² 100 agit Huemer : ait *N* 101 solem *N* (corr. *N*²) rutulus *N* (corr. *N*²) 102 I om. *Mai*² Huemer : primo *Stangl* uerbo *Mai*² : uerbum *N* lucidum *N* 103 ancillae *N* (corr. *N*²) ancillam Flor. 104 tu cum ea Flor. (et *Mai*²) : tum cum ea *N* tu mecum *N*² 106 tuo del. *N*² 107 fers Flor. (et *Mai*²) : fers *N* feres *N*² Ferunt Flor. : om. *N* in mari *N* Flor. : en maris *Stangl* 108 homines *N* (corr. *N*²) 109 Hactenus *Mai*² : atenus *N* Hestrius scripsi (cf. l. 98) : Estrius Polara hoc trius *N* hecentrius *N*² Istrius Huemer 110 Aegyptum *N* 111 deditus *N*

Erat apud Nicomediam Balapsidus nuper uita functus, qui nostrae legis libros, quos ego in Greco audio
 115 sermone, me iubente uertit in Latinum. Quorum est principium: *In principio celum terramque mare omni-
 aque astra spiritus intus fouet.*

Erant praeterea tres Vulcani: unus in Arabia, alius in India, tertius in Africa, quos Aeneas meus praecep-
 120 tores habuit. Quorum libros mediante notaria arte in lucidam discriptionem transtulit. In quibus repperit, quod uir quidam Maro fuerit prope diluuium, cuius sapientiam nulla narrare saecula potebunt. Vnde Aeneas cum me uidisset ingeniosum, hoc me uocabulo
 125 iussit nominari, dicens: *Hic filius meus Maro uocabitur, quia in eo antiqui Maronis spiritus rediuiuit.*

Erat etiam auus meus Martulis, uir satis gnarus et clarus uultu; hic in arte grammatica diligentissimus.

Haec uobis, o sodales atque discentes, legum pater-
 130 narum libris pro cunctorum legentium utilitate atque salute excerpta insinuasse sufficiat.

Explicit Maronis Virgilio

N

116 sq. cf. Gen. 1,1 sqq.

113 noper N 114 audio *Huemer* : adion N habui
*Mat*² 115 uerti N 118 ulcani N 119 Endia N
 120 mediante *Huemer (dubitans)* : meditante N notaria
*Mat*² : onoraria N onotaria N² 121 repperet N (corr. N²)
 123 Aneas N (corr. N²) 125 Maro *Mat*² : Moro N uocabetur N (corr. N²) 126 Maroris N 127 aus N gnarus
*Mat*² : ignarus N 129 paternarum *Mat*² : paternorum N
 131 excerpta insinuasse *Mat*² : excepita sinuasse N

FRAGMENTA

I

E Florilegio Frisingensi, ed. A. Lehner, CC 108 D, et Collectaneo Sedulii Scotti, ed. D. Simpson, CCcm 67 collecta Cf. V. Law, Cambridge Medieval Celtic Studies 21 (1991), 113 sqq.

96. (*sequor numeros Florilegii*) Vis sapiens fieri et diues, quod fieri omnino non potest. *Etiam n. 441 et Sed. II,5.*
97. Vis uigilem sapientiae lucernam mente peruigili contueri et membra somni grauis suauitate torpescere, quod fieri non potest. *Etiam n. 440.*
213. Nullius rei sub caelo dignitas sapientis potest minimi [ne] comparari (ne *seclusi*).
216. Industria legendi et adsiduitas interrogandi et contemptus diuitiarum et honorificatio doctorum quattuor clauis sunt sapientiae. *Etiam 439 et Sed. II,7; cf. Ps. Bedam Coll. n. 26 al.*
217. Vis clare uidere sapientiam: contempne diuitias, plateam ne adeas; negotia ne habeas; somnus leuis, potus parcus, cibus uilis sit, uigiliae iuges, assidua discatio disciplinarum (cibus *scripsi*: cibi *Flor.*).
218. Totus mundus, caelum et terra, dico, sapientiae comparari non potest. *Etiam n. 442.*
296. Creature autem natura cogitatione uelox quidem est ad capiscendum, sed ad obliuiscendum tardior non est.
297. Cor stulti et incontinentis et soluti deliciis ueluti uas imundum pertusum ac felle plenum mere mustum sapientiae accipere non potest (incontinentes *Flor.*).

II

E Clm 6411 f. 41^u. Cf. B. Bischoff, Studien zur lateinischen Dichtung des Mittelalters. Ehrengabe für K. Strecker (Dresden 1931) 10.

Gratianus rethor dicit, quod circulus, anulus, stimulus a circo et ano et stiga oriuntur. Itemque dicit: Sunt quedam nomina quasi diminutiua, que non sunt diminutiua, quoniam eorum prima originis positio non cernitur, ut scapulus, uitulus, titulus, capitulus. Iterum pauca uerba monosyllaba inueniuntur ut sto, do, flo, so, (id est amo) cor (id est scio) et reliqua. Iterumque dicit: Est nomen sine origine ut dapsilis (id est [est] largus); unde oritur dapsilitas (id est largitas).

INDEX AVCTORVM

Vergilius:	pag. lin.
Aen.	
1,1a	169,130
1,139	233,138
9,448	233,138
ecl.	
3,90	85,143
Aldhelm (ed. Ehwald):	
p. 494	24,12 sq.
Ps. Aug.:	
dial. 6	cf. 172,15–18
Flor. Fris.:	
141	244,102–105
51	244,105–107
297	244,107–109
96	246
441	246
97	246
440	246
213	246
216	246
439	246
217	246
218	246
296	246
297	246

INDEX SACRAE SCRIPTVRAE

Genesis:	pag. lin.
1,1 sqq.	cf. 245,116 sq.
Psalmi:	
2,7	12,126
103,15	cf. 2,26–28
Matthaeus:	
7,6	213,11.14

INDEX GRAMMATICORVM

ad Cuimn.:	pag. lin.
16,500	27,81
3,68	123,125 sq.
Agroecius:	
122,1	157,315 sq.
Alcuinus:	
309,21–25	155,285–291
310,7	157,317
311,20	157,315 sq.
Ambros. F 60 sup.	
f. 33 ^u	239,13–20
f. 34 ^r	159,352–355
Ars Bern.:	
80,22–26	145,115–120
82,27–83,2	8,33–44
86,23–25	151,220–222
87,30–32	152,229–231
108,2–5	9,58–63
116,7 sq.	cf. 156,294–301

131,11–21	157,310–320
134,16	161,4–6
134,13–15	162,18–20
134,17–22	172,9–14
134,22–24	162,16 sq.
134,26–29	163,28–31
136,14–25	30,148–168
136,26	165,56 sq.
137,2–4	166,70–73
137,4–10	165,60–70
137,28–138,3	28,103–111
140,7–9	166,75–77
140,9–14	164,39–41
140,15–17	28,98–101

Beda:**Orth.**

18,282	cf. 226,23
19,283	158,323
19,284–289	189,83–90
20,331	158,324 sq.
25,445–447	202,42–46
34,664	157,314 sq.
38,782 sq.	158,321 sq.
44,918–920	cf. 194,168–170
44,921–929	190,104–114
50,1062–1067	155,285–291
50,1073	157,317
53,1146–1150	190,96–101
54,1181	157,315 sq.
56,1223 sq.	129,218 sq.
57,1245–1250	239,13–20

Ps. Beda:**Coll.**

n. 1	239,9–11
n. 26	246
n. 144	123,119–121

Bernensis 83:

178,24–33	11,93–106
-----------	-----------

Bonifatius:

35,68-72	164,37-41
35,81	cf. 165,60-70
35,82 sq.	166,84-86
35,83 sq.	169,132 sq.
35,89-94	168,108-114
36,95-97	168,115-118
36,108-114	165,60-70
76,181 sq.	200,13
85,154-162	207,140-148
91,117-120	211,194-198
99,2-4	212,224-226

Caper:

96,13	cf. 299,9-11
107,2	cf. 229,57-59

Cassiodorus:**Inst.**

2,6,1	cf. 235,155 sq.

Clemens:

3,12-21	103,7-18
16,17 sq.	cf. 111,48 sq.
23,7-16	cf. 106,45-63
25,13-15	135,9-11
39,19-21	152,229-231
52,17-20	163,28-31
52,22-24	162,18-20
56,28	165,64
58,27 sq.	31,180 sq.; 183 sq.
59,22-24	165,60 sq.
60,11-13	166,70-73
61,1-7	cf. 15,190-203
62,20 sq.	cf. 177,84-87
62,23	178,95 sq.
71,18-21	cf. 195,177-182
100,18-21	207,140-143
109,9-12	cf. 212,228-232

Clm 6411:f. 41^u

247

CIm 6415:

f 1 ^r ,1-11	103,7-18
f 1 ^r ,11-23	104,27-29
f 1 ^r ,13-25	106,45-59
f 2 ^r ,24-2 ^u ,10	146,132-148
f 2 ^u ,10-14	147,153-157
f 10 ^u ,13-20	152,227-236
f 11 ^u ,6-14	153,244-253
f 11 ^u ,14-12 ^r ,2	153,253-274
f 12 ^r ,2-12	155,278-291
f 12 ^r ,13-19	156,302-309
f 12 ^r ,19-23	158,327-331
f 12 ^r ,23-29	159,344-351
f 12 ^r ,29-12 ^u ,3	160,355-361
f 12 ^u ,3-9	160,363-370
f 12 ^u ,10-18	137,2-12
f 12 ^u ,19-29	161,7-17
f 14 ^u ,5-8	163,32-36
f 14 ^u ,11-21	24,15-27
f 14 ^u ,22-15 ^r ,10	25,40-69
f 15 ^r ,13-16	167,102-107
f 15 ^r ,17-23	33,231-239
f 15 ^u ,11-17	168,115-125
f 15 ^u ,18-24	169,129-139
f 16 ^r ,11-17	164,41-49
f 16 ^r ,17-25	165,56-70
f 16 ^r ,26-28	166,75-78
f 20 ^u ,13-16	172,15-18
f 20 ^u ,16-21	174,36-41
f 21 ^r ,7-9	174,42-44
f 21 ^r ,13-22	175,55-67
f 21 ^r ,26-28	cf. 176,68-74
f 21 ^r ,29-21 ^u ,3	176,75-80
f 21 ^u ,7-18	177,81-100
f 21 ^u ,22-22 ^r ,3	178,101-113
f 22 ^r ,10-29	179,114-142
f 22 ^r ,29-22 ^u ,4	182,169-175
f 24 ^r ,29-24 ^u ,5	205,93-99
f 32 ^r ,5-13	205,100-110

f 32 ^r ,11–12	205,93–95
f 41 ^u ,11–15	179,114–119
f 41 ^u ,20–27	180,130–138
f 42 ^u ,22–43 ^r ,4	178,101–113
f 43 ^u ,17–19	60,521–524
Cruindmelus:	
8,16 sq.	110,36–38
Diomedes:	
421,26	126,172
Donatus:	
605,11	cf. 113,2
615,3	142,79
615,6	142,71 sq.
623,7 sq.	cf. 147,153 sq.
624,4	149,175
624,12	151,220
626,10 sq.	cf. 156,294–301
631,4	cf. 163,32
631,12–14	cf. 167,102–107
632,6	cf. 173,19
632,8	cf. 173,31 sq.
632,9	196,201
633,6	181,149
633,13 sq.	183,171
634,3	184,5
634,21 sqq.	cf. 188,61–70
635,5	cf. 192,142
637,12	cf. 194,174 sq.
640,9	202,46
640,10	202,39
640,15	201,27
646,14	cf. 206,122 sq.
646,16	208,146
652,12	212,225
Don. Ort.:	
42,104–112	110,31–40
44,167–45,173	114,11–18

51,93–107	121,84–101
60,41–45	106,56–63
62,113–63,128	161,2–20
65,10–17	137,2–12
79,388–80,401	141,59–76
92,745–93,754	146,128–139
93,760–768	9,39–50
96,860–863	148,164–168
97,872–874	151,220–222
102,44–47	163,28–31
106,151–154	169,129–132
112,343–348	168,108–114
113,365–385	24,15–40
113,358–362	25,40–44
117,477–483	37,310–318
118,512–516	169,134–139
119,531–543	165,56–70
120,544–549	168,119–126
120,550–555	167,102–107
121,16–19	172,15–18
121,23 sq.	172,11–13
123,61–66	173,28–34
124,84–88	174,36–41
124,95–97	174,42–44
125,119–126	175,55–64
125,128–133	176,68–174
126,150–154	176,75–80
128,187–199	177,81–100
134,366–368	60,521–524
151,827–829	186,36–38
151,829–834	187,41–46
160,14–17	201,21–25
162,52–55	164,50–53
164,124–165,134	201,26–37
164,123 sq.	204,68 sq.
173,365–174,373	16,204–214
174,374–378	204,75–80
174,379–388	73,16–33
174,389–393	75,66–71

176,8–12	79,9–16
179,93–96	86,176–183
179,96–98	87,188–193
180,115–119	88,214–218; 220 sq.
180,119 sq.	90,259 sq.
185,121–126	207,140–145
184,101–112	208,146–159
186,130–133	209,159–163
191,129–134	211,194–201

Isidorus:

diff.

1,553

157,315 sq.

etym.

1,3,3

126,172

3,71,1

cf. 228,49 sq.

3,71,2

cf. 228,55

5,31,1

cf. 234,147–149

5,35,1

cf. 234,151 sq.

7,1,3

cf. 130,230 sq.

11,1,4

cf. 228,41 sq.

11,1,36

cf. 231,92

11,1,46

cf. 231,93 sq.

11,1,76

cf. 231,103 sq.

12,7,4

cf. 229,67 sq.

13,14,1

cf. 228,45

14,1,1

cf. 227,37

20,3,2

cf. 233,127 sq.

nat. rer.

9,2

cf. 134,297

29,1

cf. 243,82–86

Laur.

10,6 sq.

138,9–11

50,16 sq.

151,220–222

52,73–76

152,229–231

69,19–22

163,28–31

69,24–27

162,18–20

82,51–53

cf. 164,44–46

87,82–84

168,115–118

93,68 sq.	cf. 60,527–529
103,19 sq.	cf. 177,81–84
Leidensis Voss. lat. Q 33:	
f. 82 ^u	95,4 sq.
f. 82 ^u	95,10–20
Malsachanus:	
195,16 sq.	178,95 sq.
Montepess. 306	
f. 32 ^u	127,182–223
f. 33 ^r	155,285–291
f. 33 ^r	157,310–326
f. 33 ^r	159,352–355
f. 33 ^r sq.	163,28–31
f. 33 ^u	154,260–266
f. 33 ^u	239,11–20
f. 33 ^u	168,115–118
f. 33 ^u sq.	189,83–114
f. 34 ^r	208,142–145
f. 34 ^r	208,148–163
f. 35 ^r	11,93–106
Parisinus 7930:	
f. 198 ^r –198 ^u	225,1–238,217
Petr. gramm. suppl.:	
160,3–19; 24–30	108,2–27
Pompeius:	
145,9 sq.	cf. 142,75 sq.
Priscianus:	
gramm. 2	
377,10	199,246
gramm. 3	
456,21–23	cf. 88,210–213
Roman. Bibl. Ang. 1515:	
f. 30 ^u	240,29–57
f. 32 ^r	241,61–78

Sedulius Scottus:

coll.

II,1	239,9–11
II,5	246
II,7	246
XIII,VIII,26	244,107–109
XIII,XXXVII,17	cf. 178,106–108

mai.

57,1 sq.	106,50–52
61,31 sq.	cf. 138,9–11
64,7–9	138,9–11
134,87–91	cf. 230,79–83
144,43–45	151,220–222
146,18–21	152,229–231
169,62–65	163,28–31
186,79–81	cf. 164,44–46
192,32–35	168,115–118
223,20–22	cf. 177,81–84

min.

3,22 sq.	cf. 174,33 sq.
14,35	186,38
28,46–48	168,115–118
35,27 sq.	178,95 sq.

Sergius:

551,14 sq.	cf. 196,197 sq.
------------	-----------------

Seruius:

413,7 sq.	cf. 183,178–181
-----------	-----------------

Smaragdus:

100,268	cf. 91,15
---------	-----------

Tatuinus:

53,163–165	cf. 198,242
------------	-------------

Ter. gramm. suppl.

CXXXIII sq.	cf. 185,22–24
-------------	---------------

INDEX VERBORVM ET FORMARVM

- ab *pro* ob 111,43
 absit 96,18
 accumulatiuus 45,173
 acisco 48,256
 adcurro 73,19
 adorus 74,43.45
 adsimilatiuus 94,73
 aemulis 105,38
 aeneon 108,82
 aetereus 2,20; 104,15.20.27;
 105,36; 130,229
 affario 100,11
 affectatiuus 30,144
 affirmabilis 60,531
 affla 104,27; 105,29; 109,23;
 133,272.277; 242,76
 agapeta 204,73
 aggo 66,671
 al 115,29
 aliquidatio 114,7
 almiger 241,57
 als 153,245
 altante 122,111
 alteralis 170,150
 ambuum 167,91
 amin 240,39
 amito 182,163
 Anneus 106,47
 anteritas 99,97
 antesitus 114,16
 anthropaeus 101,32
 antiquaris 65,633
 appense 78,139
 aput 97,49
 aram 96,19
 ardibilis 65,648
 ardon 107,75; 235,162
 arripio *cum inf.* 14,167
 ars 34,236; 110,34; 114,9.12
 asena 240,32
 aspiratiuus 92,33
 aspir 101,38
 aspon 96,18
 aster 229,62
 atramento 107,65
 audatus 105,42
 auido 127,180
 autumnatio 235,162

 bax 142,71
 bectan 240,41
 bel 230,77
 belgalic 131,250; 132,235
 belsa 128,204 sq.
 belsauia 242,62
 bessus 230,76
 biger 110,30
 biluosus 135,310
 biro 241,61
 biun 241,52
 blaqtth 241,50
 bonis 160,366 sq.
 bora 241,44

- bpa 115,29
 brachum 236,178
 bresin 241,56
 breuellus 38,3
 breuiarius 62,572; 137,1
 brops 241,46

 caelestim 77,122
 calax 107,76
 calisco 48,255
 calisso 50,296
 caluitia 157,312.316
 canitus 105,32
 canno 47,212.214
 cantamentum 122,105.108
 cantarum 158,323
 cantarus 158,323
 cantatella 122,105.112
 canum 119,64
 caom 96,16
 capisso 109,20
 carmentum 26,53
 carminulum 109,18
 cata 9,39
 ce 32,205.211; 40,58; 91,11;
 92,27
 cernuus 145,123
 ceros 93,70; 94,87
 cers 153,253
 cerus 12,129
 clamamaui 45,184
 clamamo 45,183
 clamatorie 80,40
 clefium 130,225
 clitps 241,48
 coeuntia 232,120
 cogo, -as 186,29
 colephin 240,42

 commentatiuus 45,181
 commonis 33,221; 60,523;
 139,31; 146,130
 commutatiuus 30,145
 compotaris 115,28
 comptose 203,65
 con 200,13; 201,14
 conaficere 46,207
 confusibiliter 12,112; 67,694
 confussibilitas 121,91
 congruatum 52,347
 coniunctatiuus 58,472;
 62,559.562; 176.70; 177,78;
 204,75
 conpisco 70,768
 conplectiuius 93,48 sq.; 95,97
 conponderatio 67,673
 conpositiue 205,102
 consipo 63,591
 construmentum 105,36
 consueo 47,212
 consuetudinarie 51,325
 consuetudinaris 88,209
 consuetus 46,189
 consultate 55,411
 contradicus 38,6
 contrauersari 105,32
 contrauersarius 204,72
 contrauersia 34,4
 contuebilis 83,99
 corporicus 225,6
 craxatura 210,190
 craxo 15,177; 16,204; 80,34;
 92,30; 106,59; 109,14;
 240,29
 cronice 200,6
 cuiatim 164,51
 cummentatorius 99,78
 cyron 95,11; 97,34

- dameth 131,250
 deacutus 150,198
 deamicio 86,173
 decelsus 104,24; 105,33
 declinamentum 25,41
 defabo 110,30
 deorno 86,170
 desentius 52,348; 353,351
 desillaba 114,8
 deundo 128,202
 dialecta 123,126; 127,175
 dicantabat 240,43
 dicico 45,180
 diciosus 111,41
 dictura 62,569; 92,30
 diffessio 29,118; 145,115
 diptongicus 22,353
 directo 109,13
 discessius 204,73
 discredo 28,112; 54,380;
 63,589
 dissipatim 202,40
 dissipo 63,589
 dissyllabatus 71,787
 distinctius 87,191
 diuitia 161,3
 dixixi 45,180
 docenter 76,97
 docto 203,53
 dui 167,89
 dui 167,89
 dun 240,38

 edocte 78,138
 effibro 127,177
 ēgo 15,180
 ehun 100,9
 eloquentiola 2,29
 eloquentio 107,62

 emulis 105,38
 emulitas 123,127
 eon 1,4; 95,11; 96,24;
 161,369; 210,380
 epita 93,70; 94,90
 ergum 17,238; 80,35; 211,199
 ers 149,177
 esto 16,207–214
 estor 205,102
 estus 205,101
 etcetin 100,10
 eugan 100,11
 examentum 10,77
 explananter 42,94
 expressorius 74,30
 extinatorius 150,201

 facia 125,154; 157,313.320
 fambulo 24,12
 fann 241,49
 farax 96,14
 farium 38,9
 faticalpin 100,11
 faus 114,7
 felicter 203,66
 fer 142,70
 festim 125,146
 fiditas 119,54
 fillius 12,123
 firmate 66,672; 77,117
 fistilla 117,32
 fkal 241,47
 flagum 142,68
 flammosus 134,295
 florisso 50,295 sq.
 fonum 116,6.7.9; 117,23;
 121,90; 127,78; etc.
 fori 238,211 sq.
 fortim 77,122

fortiositer 203,65
 fortiosus 110,35; 111,43
 fortis 110,32.38; 202,3
 fragon 107,77
 fronda 101,37
 fulgoreus 243,87
 fumaton 107,78
 functorius 178,99

gabil 96,15; 97,32
 gabitarium 241,56
 gabpal 241,50
 gabul 242,73
 gal 241,47
 galsiste 241,57
 gammon 242,70
 gammus 114,17
 gandis 25,37; 122,111
 garbellum 142,72
 gariga 242,73
 gatrē 241,52
 gears 241,60
 geno 241,44
 gilmola 240,36
 gladio 86,161.172
 glifia 46,192
 glifosus 214,31
 glos 153,252; 236,171
 glosa 227,26; 240,35
 goela 111,40; 141,49
 grammula 109,15
 gratula 236,176
 gurgo 24,12; 124,141

hasto 86,163.168.172
 hcorda 112,66
 hel 130,230
 helium 130,231

helus 165,62–64
 hesternus (annus) 99,81;
 225,4
 hfascon 112,64
 hpalanx 112,66
 htronus 112,66
 hyperbaticus 81,54

iecto 129,208
 igno 102,41
 illus 165,59
 incastratura 91,3
 incontuebilis 83,99
 indaps 48,242
 indubitalis 14,156
 indubitus 119,63
 infaenosus 101,24
 infamitas 140,41
 infatuus 132,253
 inflectibilis 204,68
 inmorosus 128,193
 inpresus 73,7
 inrigiditas 135,360
 insuit 122,108
 intercapito 5,88
 internitas 125,155
 interno 104,17
 intimate 109,21
 intuebilis 65,643
 inuentuosus 17,221
 ion 241,57
 ipsim 164,52
 ipus 165,59
 isce 91,18
 isdem 164,41

lampaditas 233,135
 lapicula 142,66
 lectuosus 141,50

- legegi 45,180
 legego 45,180
 legitera 126,172
 lena 242,74
 leon 100,13
 leporicus 122,104; 123,116
 leporius 123,126; 125,152
 leuim 96,16
 lindon 96,20
 liquisco 48,255; 111,41
 litterato 203,53
 liuim 96,16
 locute 77,106
 longeon 96,14
 loquilla 130,223 sq.
 lumbrosus 241,54
 luscus 101,34
 lustris 148,162
 luxoriamen 16,211

 madus 96,20
 magis proximus 217,80
 magister 'docte' 203,59
 mah 131,250
 mahtessis 131,244
 man 232,111.113
 manifestatim 51,326
 margaleth 131,250
 matyrion 96,12
 max 100,10
 mealis 170,149
 meatim 164,52
 mederius 116,15; 117,27
 mediante 245,120
 mensuum 243,82
 mentiuncula 123,116
 merc 241,51
 metrofia 240,42
 militana 242,69

 ministratorius 240,27
 minula 105,40.43
 minulo 101,40
 mirabilium 157,309
 mitifico 42,106
 mititudo 135,303
 mitro 86,172
 mius 24,26; 25,39; 217,81
 moda 104,23
 modela 117,32
 molus 101,40; 118,44
 mon 131,249; 132,254;
 216,61
 monosyllabatim 71,780
 monta 240,35
 mrmos 241,48
 mulipertitus 138,15
 mulitas 216,52
 mulitudo 232,117
 muls 153,245
 mulus 111,43
 mus = meus 168,121
 mutifico 42,106

 naturo 101,37
 nebesium 241,57
 nexura 91,4
 nidum 158,324
 nim 240,37
 nimphe 101,41
 nimple 240,40
 noro 187,44
 nostralis 170,150
 nugas 75,61
 numeria 240,36

 o 'miror' 111,45 sqq.;
 126.173; 'opto' 101,38;
 216,53 sqq.
 obseruamentum 98,69

- octenus 5,92
 offendio 106,56
 omnimodatim 105,34
 onx 240,39
 opia 160,363
 ordo *fem.* 81,54 sq.
 orfi 222,167
 origo, -onis 158,321
 osculate 77,106

 pada 104,19; 200,6
 padon 96,19
 paenitudo 152,231
 pal 241,51
 palculus 110,29
 panniba 241,58
 pansura 46,193
 pappen 100,12
 parisso 50,296
 pasto 203,53
 pater 241,58
 patisso 50,296
 peduum 115,22
 pen 232,111.115
 pensatura 116,6
 penta 165,64
 perbreuis 116,17
 perdecens 90,266
 perextensus 116,15; 118,48
 perfectis 161,369
 perfellea 131,250
 perfendio 5,77; 104,22;
 125,150; 126,164
 peripsa 96,18
 peroptimus 79,5
 perordior 72,3
 peruento 65,627
 peruidatio 126,170
 piron 131,250

 planitia 135,304
 plasin 240,40
 plastus 104,26.28; 109,23;
 133,272.274
 ple 240,39
 pluriores 32,193
 poera 141,64
 poetaris 71,786
 polema 242,74
 pops 42,107; 129,212
 possito 88,225
 postlatio 71,771
 poteo 186,38; 245,123
 praeiudicatorius 65,642
 praelatus 128,203
 praelum 128,200 sq.
 praepalo 124,133
 praeposterito 225,212
 praesentim 69,723; 90,260
 praesepium 157,308
 praesulo 133,282
 preca 118,42
 presina 242,66
 probo, -is 186,26
 prohcemium 122,108
 prolitas 216,52
 prosaticus 62,567
 proscriptiuis 110,33
 proson 80,32–81,44
 protentorium 236,179
 proximior 97,52
 pugillito 188,75
 puplus 117,31
 pus 153,245; 230,82
 putatius 29,130

 quadrifonus 119,60; 120,74
 quan 240,38
 quantotus 170,141.144

- quassum 109,12.20; 111,56;
 138,7; 170,151.159; 172,13;
 177,78; 201,21
 quesgoor 100,12
 quinquenus 65,634
 quir 240,38
 quircula 142,73
 quirlasin 240,41
 quoquihabin 107,69 sqq.

 rabath 242,71
 raphaluth 132,251
 raphanus 223,178
 rassam 100,8
 ratabundus 72,3; 87,185
 rato 172,6
 rauc 100,8
 rectim 96,13
 redamo 101,31
 redico 188,67
 rediuiuo 245,126
 reedifico 63,592
 refecto 14,163
 regmen 217,85 sq.
 rehtor 123,16
 rehtoria 123,125.128.129;
 124,134
 rehtorizo 189,89
 relas 96,13
 repota 242,76
 reprobate 78,139
 requia 157,313; 158,319
 respon 96,17
 resum 191,123
 retroactim 195,184
 reuelatius 91,15.20; 94,82
 rfoph 241,46
 rihph 241,47
 rogs 153,245

 ruminus 236,182
 rusin 107,77

 sade 241,44
 salecon 100,9
 salion 95,11; 96,27
 salum 100,10
 samia 100,8
 sanamiana 242,77
 sanctis 160,368
 sapidiosus 131,237
 sapidius 131,237
 sapido 105,43
 sapifico 123,123; 125,146
 sarap 100,8
 sarcesco 47, 223
 sarium 96,14
 saulin 242,71
 scalatim 104,22
 scinderatio 213,1; 214,30
 sciscio 149,181
 scripserabo 47,209
 scripseraui 47,209
 scripsero 47,210
 scutate 77,117
 scuto 86,163
 sedatus 41,71
 selon 242,71
 semedia 240,34
 semigrauat 67,675
 semitula 39,34; 40,38;
 126,171
 semo 198,237
 sen 240,38
 sepelum 96,15.29
 sepiter 122,104
 ses 10,69; 240,38
 seurus 74.42.46
 sidero 151,191

- significatorius 60,521
 siluleus 108,80
 similium 157,308
 sincolla 241,58
 singillo 78,125.128
 sobon 242,72
 soceritas 224,206
 soffator 119,64
 soffo 109,18
 soffono 112,59; 173,23
 solim 102,42
 soluitio 215,40; 218,102
 solulus 170,148
 soma 122,114
 spadx 241,53
 specimentum 157,305
 spectus 231,95–97
 spela 242,71
 spiridon 107,76; 110,27;
 242,76
 statuim 96,13
 statute 77,112
 stigo 220,127
 sua 16,215 sq.
 sualis 170,150
 suaptum 222,171
 subfiguratio 42.90; 62,572;
 63,587
 subiunctim 91,16
 subiunctiue 78,140
 subministratorius 162,18
 subpositio 99,93
 subreptiue 193,148
 subsedeo 145,118
 suffono 81,61
 suffunta 110,26
 suo 17,218 sq.
 superbito 221,154
 superequito 145,118
 sur 242,68
 suspicate 77,106
 syllabula 121,98
 tacesco 47,224
 talitas 35,281; 169,139
 taminon 132,251
 tamiron 132,251
 tantotus 170,141
 tatans 100,12
 teer 241,45
 telleus 104,15.20.26
 terribilium 157,308
 tetra 165,62
 tetrasyllabatus 72,796
 tonte 131,250
 tor 240,38
 toregma 101,39
 torlasin 240,41
 totulus 170,149
 trasso 96,12
 trifonus 119,60; 120,68
 trisyllabatus 72,794
 tualis 170,149
 tun 200,10.12
 tuncon 201,15.17
 tunico 86,161.172
 tuo 15,196
 turbinossus 135,310
 typicalis 205,97
 typicatus 205,96
 typici 181,145; 204,83;
 205,95
 uacito 188,73
 uastato 203,54
 ueniabilis 46,192
 uentilabilis 61,545
 uernaculatim 18,258
 uernalis 113,2

- uersus 136,322
 uespere = uesper 11,93.99
 uestralis 170,150
 ui 238,215
 uicici 45,180
 uictito 45,174
 uicturio 51,309
 uidis 222,168 sq.
 uido 158,331; 161,373;
 174,41.43; 176,62 sq.;
 182,166; 185,19 sq.; 193,49
 uincinco 45,179
 uinco uinco 45,177
 uitiatim 77,102
 uitius 108,79
 ulioa 241,49
 ullulus 170,149
 unulus 170,149
 unusquis 166,85
 uocacui 45,184
 uocaco 45,183
 uocitus 140,48
 uoluntatim 78,130
 uoluntatiuus 51,314
 uors 82,80
 uorsus 82,79; 117,21.34;
 118,37.48; 119,57.62.66;
 etc.
 uspis 165,58
 ussurpeo 186,31
 ustrax 107,78
 uxoro 132,254; 232,119

CONCORDANTIA EDITIONVM LÖFSTEDTII POLARAE HVEMERI

	Epistolae			
Praefatio	L 1	P 174	H 105	
I	L 7	P 182	H 109	
II	L 23	P 206	H 121	
III	L 38	P 228	H 131	
IV	L 72	P 280	H 156	
V	L 79	P 292	H 161	
VI	L 91	P 310	H 169	
VII	L 95	P 318	H 172	
VIII	L 100	P 326	H 176	

	Epitomae			
I	L 103	P 2	H 3	
II	L 108	P 8	H 7	
III	L 113	P 14	H 11	
IV	L 116	P 18	H 12	
V	L 137	P 42	H 26	
VI	L 161	P 68	H 42	
VII	L 171	P 80	H 49	
VIII	L 184	P 94	(H 58)	
IX (VIII)	L 200	P 112	H 67	
X (XIII)	L 213	P 128	H 76	
XI (XIV)	L 225	P 146	H 82	
XII (XV)	L 238	P 162	H 87	